

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๒ เรื่อง

การพัฒนากระบวนทัศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ
The development of multicultural paradigms and understanding
for peaceful coexistence

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

สันติภาพไร้รอยต่อ : การพัฒนากระบวนทัศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการ
อยู่ร่วมกันอย่างสันติ
Unconditional peace: the development of multicultural paradigms and
understanding for peaceful coexistence

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อัครเดช พรหมกัลป์

พระครูนิวาสิตขันธ์, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.

ดร.รัตติยา เหนืออำนาจ

ดร.จรรยาศักดิ์ สุนทรเดชา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

พ.ศ. ๒๕๖๓

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 800763051

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๒ เรื่อง

การพัฒนาระบบทัศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ
The development of multicultural paradigms and understanding
for peaceful coexistence

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

สันติภาพไร้รอยต่อ : การพัฒนาระบบทัศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการ
อยู่ร่วมกันอย่างสันติ

Unconditional peace: the development of multicultural paradigms and
understanding for peaceful coexistence

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อัครเดช พรหมกัลป์

พระครูนิวิฐศีลขันธ, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.

ดร.รัตติยา เหนืออำนาจ

ดร.จรรยาศักดิ์ สุนทรเดชา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

พ.ศ. ๒๕๖๓

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 800763051

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Sup - Research Report2

The development of multicultural paradigms and understanding
for peaceful coexistence

Under Research Plan

Unconditional peace: the development of multicultural paradigms
and understanding for peaceful coexistence

BY

Assistant Professor Dr. Akkaradecha Brahmakappa

Assistant Professor Dr. Phrakhrunivitsinlakhon

Dr. Rattiya Nua-amnat

Dr. Jaroonsak Soonthondachar

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhonsawan Campus

B.E. 2563

Research Project Founded by Mahachulalongkornrajavidyalaya
University

MCU RS 800763051

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย	: การพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพุทธวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ
ผู้วิจัย	: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อัครเดช พรหมกัลป์ พระนิเวศิ์ลขันธ, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ดร.รัตติยา เหนืออำนาจ ดร.จรรยาศักดิ์ สุนทรเดชา
ส่วนงาน	: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์
ปีงบประมาณ	: ๒๕๖๓
ทุนอุดหนุนการวิจัย	: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) เพื่อพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางสังคมพุทธวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และ ๒) เพื่อเสนอ แนวปฏิบัติในการพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางสังคมพุทธวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการซึ่งประกอบด้วยวิธีการวิจัยแบบคุณภาพภาคสนาม ผ่านกระบวนการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์แกนนำในระดับชุมชนและระดับนโยบาย การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการวิจัยเชิงปฏิบัติการในภาคสนามผ่านการจัดกิจกรรมพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพุทธวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ด้วยเทคนิค A-I-C และประเมินผลด้วยเทคนิค AAR

ผลการวิจัยพบว่า

๑. การพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางสังคมพุทธวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ จะต้องดำเนินการ ใน ๕ มิติ คือ ๑) การป้องกันการเข้าใจผิดซึ่งกันและกัน ๒) การสร้างความเสมอภาค เท่าเทียม ยุติธรรม และเป็นธรรม ๓) การสร้างความสมัครสมานสามัคคี ๔) การส่งเสริมความซื่อสัตย์ ซื่อตรง จริ่งใจ และเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ๕) การสนับสนุนการอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานความแตกต่างแต่ไม่แตกแยก

๒. แนวปฏิบัติในการพัฒนากระบวนการทัศน์ในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพุทธวัฒนธรรม ควรส่งเสริม สนับสนุนให้ผู้คนประพฤติปฏิบัติตามหลักบัญญัติ ๑๐ ประการ คือ ๑) การยึดมั่นในคำสอนของศาสนา ๒) การเห็นคุณค่าและเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ๓) การยอมรับและเคารพในความแตกต่างระหว่างบุคคล ๔) การเคารพสิทธิและเสรีภาพของตนเองและผู้อื่น ๕) การมีความเสมอภาคและความยุติธรรม ๖) การยึดถือประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ ๗) การมีจิตสำนึกจิตอาสา และจิตสาธารณะ ๘) การรู้หน้าที่ มีความรับผิดชอบ ๙) การมีวิจรรณญาณในพูดและการแสดงความคิดเห็น และ ๑๐) การแก้ไขความขัดแย้งด้วยสันติวิธี

Research Title	: The development of multicultural paradigms and understand for peaceful coexistence
Researchers	: Assistant Professor Dr. Akkaradecha Brahmakappa Assistant Professor Dr. Phrakhrunivitsinlaxhan Dr. Rattiya Nua-amnat Dr. Jaroonsak Soonthondachar
Department	: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhonsawan Campus
Fiscal Year	: 2563
Research Scholarship	: Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Sponsor	

Abstract

Objectives of this research were: 1. to development of multicultural paradigms and understand for peaceful coexistence, 2. to propose the guideline of the development of multicultural paradigms and understand for peaceful coexistence. Methodology were the qualitative research by Interview of core group and documentary research, action research by development of multicultural paradigms and understand for peaceful coexistence for everybody of multicultural by A-I-C technique and valuated by AAR technique

Findings were as follows:

1. The development of multicultural paradigms and understand for peaceful coexistence must be carried out in five dimensions: 1) prevention of mutual misunderstanding 2) creating equality, fairness and solidarity 3) recognition and respect for individual differences 4) Promotion of honesty, honesty and self-sacrifice for the common good 5) support of coexistence based on differences but not divisibility.

2. The guideline of development of multicultural paradigms and understand for peaceful coexistence, everybody should encourage according to the ten commandments: 1) adherence to religious teachings 2) value and respect dignity and humanity 3) recognition and respect for differences between individuals 4) respect for human rights 5) equality and justice 6) maintaining the interests of the public 7) consciousness, volunteerism and public mind 8) duties responsible 9) critical verbal and opinion expression and 10) resolving conflicts in a peaceful manner.

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่อง “ การพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพุทธธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ” เป็นโครงการวิจัยที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณโดยสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผ่านความเห็นชอบของสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) จึงทำให้โครงการวิจัยนี้สามารถดำเนินการเพื่อค้นหารูปแบบ กระบวนการ และแนวทางในการสร้างความปรองดอง สมานฉันท์ให้กับชุมชนและสังคม พุทธธรรมเพื่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

กราบขอบพระคุณพระราชาปริยัติกิจ, ศ.ดร. อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ส่งเสริม สนับสนุน ให้โอกาส และให้กำลังใจแก่ประชาคมนักวิจัย มจร. ให้คิดงานต่อก่อนงานใหม่และดำเนินการวิจัยตามโครงการวิจัยจนสำเร็จลุล่วง กราบขอบพระคุณพระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. และคณะในนามของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ที่ให้การสนับสนุนช่วยเหลือในทุก ๆ ด้าน และกราบขอบพระคุณ พระเทพปริยัติเมธี, รศ.ดร. พร้อมคณะผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ทั้งในส่วนของวิทยาเขตนครสวรรค์ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องของสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติที่ให้การสนับสนุนช่วยเหลือในหลาย ๆ ด้านแก่ผู้วิจัย

ขอขอบคุณทุกข้อมูลที่ได้จากการ พบปะ พูดคุย และ สัมภาษณ์ แบบไม่เป็นทางการของแกนนำระดับชุมชนทั้งในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ พระนครศรีอยุธยา และจังหวัดนครศรีธรรมราช รวมถึงผู้ที่เสียสละเวลาเข้ามาเข้าร่วมใน โครงการสัมมนาเชิงปฏิบัติการภายใต้หัวข้อ “ ศาสนาดี ประชาธรรม : การสร้างกระบวนการทัศน์การอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพุทธธรรมด้วยพลังการขับเคลื่อนของชุมชน ” ที่จัดขึ้น ณ วัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และท่านที่เข้าร่วมในกิจกรรม ศาสนสัมพันธ์ สมานฉันท์ปรองดองที่จัดขึ้น ณ หอประชุมเฉลิมพระเกียรติ ๘๐ พรรษา มจร วิทยาเขตนครสวรรค์ ซึ่งถือว่าทุกท่านมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้ข้อมูล ข้อเท็จจริง เกิดความครบถ้วน ครอบคลุม และเพียงพอที่จะนำเข้าสู่การประมวล วิเคราะห์ สังเคราะห์ และสรุปผลการวิจัย

สุดท้ายขอขอบคุณทีมงานผู้ร่วมวิจัย ผู้ช่วยนักวิจัย รวมถึงนิสิตที่ร่วมลงพื้นที่จัดเก็บข้อมูลภาคสนามและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกรูปหรือคน ที่มีส่วนเติมเต็มให้โครงการวิจัยเรื่องนี้ประสบผลสำเร็จ และบรรลุล่วงวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้ขอขอบคุณความดีและอรรถประโยชน์ได้อันเกิดจากโครงการวิจัยนี้ถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา และมอบเป็นปัญญาบารมีทานแด่ผู้ที่สนใจศึกษาเพื่อนำไปพัฒนาสู่การประยุกต์ใช้และสู่การปฏิบัติ มา ณ โอกาสนี้ด้วย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อัครเดช พรหมกัลป์ และคณะ

๑๒ มกราคม ๒๕๖๔

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ค
สารบัญ.....	ง
สารบัญตาราง.....	ฉ
สารบัญแผนภาพ.....	ณ
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ ปัญหาการวิจัย.....	๓
๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๓
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย.....	๔
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย.....	๕
๑.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๕
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย.....	๖
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
๒.๑ แนวคิดการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม.....	๗
๒.๒ แนวคิด ทฤษฎีการมีส่วนร่วม.....	๑๗
๒.๓ แนวคิดการสร้างเครือข่าย.....	๓๖
๒.๔ แนวคิดสันติวิธี.....	๔๕
๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๖๖
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๗๐
๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และผู้เข้าร่วมกิจกรรมพัฒนา.....	๗๑
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	๗๒
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๗๗
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๘๒
๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย.....	๘๔
บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	
๔.๑ การพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ.....	๘๕

๔.๒	รูปแบบการพัฒนาระบบทัศน์และความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ.....	๑๑๗
๔.๓	องค์ความรู้จากการวิจัย.....	๑๒๓

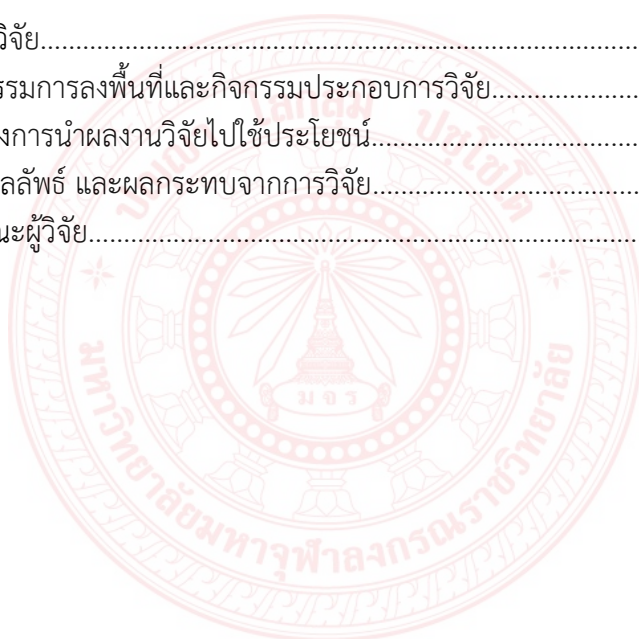
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

๕.๑	สรุปผลการวิจัย.....	๑๒๘
๕.๒	อภิปรายผลการวิจัย.....	๑๓๕
๕.๓	ข้อเสนอแนะ.....	๑๓๘

บรรณานุกรม.....	๑๔๐
-----------------	-----

ภาคผนวก

ก.	เครื่องมือวิจัย.....	๑๔๗
ข.	ภาพกิจกรรมการลงพื้นที่และกิจกรรมประกอบการวิจัย.....	๑๕๓
ค.	การรับรองการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์.....	๑๖๒
ง.	ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากการวิจัย.....	๑๖๕
จ.	ประวัติคณะผู้วิจัย.....	๑๖๗

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
๒.๑	ระดับการมีส่วนร่วม.....	๓๐
๓.๑	กรอบตัวชี้วัดการมีส่วนร่วม.....	๗๔
๓.๓	กิจกรรมการดำเนินการวิจัย.....	๗๔๒
๓.๓	สรุปกระบวนการวิจัย.....	๘๔
๔.๑	การประเมินการมีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วมกิจกรรม.....	๑๑๒
๔.๒	แนวทางในการพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ ร่วมกันอย่างสันติ.....	๑๒๐
๔.๓	แนวปฏิบัติในการพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการ อยู่ร่วมกันอย่างสันติ.....	๑๒๑

สารบัญแผนภาพ

ภาพที่		หน้า
๑.๑	กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๖
๒.๑	ระบบทางสังคม.....	๑๑
๒.๒	รูปแบบการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในด้านข้อมูล ข้อเท็จจริง	๕๕
๒.๓	รูปแบบการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในด้านผลประโยชน์.....	๕๗
๒.๔	รูปแบบการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในด้านความสัมพันธ์.....	๖๐
๒.๕	รูปแบบการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในด้านโครงสร้าง.....	๖๒
๒.๖	รูปแบบการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในด้านความเชื่อ ค่านิยม.....	๖๔
๔.๑	การพบปะพูดคุยเพื่อทำความเข้าใจกับผู้นำระดับชุมชนจังหวัดนครสวรรค์.....	๘๖
๔.๒	วัดรอบบริเวณต้นน้ำเจ้าพระยาและพุทธอุทยานนครสวรรค์.....	๘๘
๔.๓	อาสนวิหารนักบุญอันนา จังหวัดนครสวรรค์.....	๘๙
๔.๔	มัสยิดปากีสถาน จังหวัดนครสวรรค์.....	๙๐
๔.๕	วัดซิกข์นครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์.....	๙๑
๔.๖	งานประเพณีแห่เจ้าพ่อ-เจ้าแม่ปากน้ำโพ จังหวัดนครสวรรค์.....	๙๒
๔.๗	การพบปะผู้บริหารระดับนโยบายในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์.....	๙๓
๔.๘	การพบปะพูดคุยทำความเข้าใจกับผู้นำระดับชุมชนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา.....	๙๗
๔.๙	การพบปะพูดคุยเพื่อทำความเข้าใจกับผู้นำระดับชุมชนจังหวัดนครศรีธรรมราช.....	๙๙
๔.๑๐	การพบปะผู้บริหารระดับนโยบายในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช.....	๑๐๐
๔.๑๑	การแนะนำทีมงานคณะผู้วิจัยกับผู้นำระดับชุมชนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา.....	๑๐๒
๔.๑๒	การปรับทิศทางหรือกำหนดกรอบการดำเนินกิจกรรมฯ ของคณะผู้วิจัย.....	๑๐๔
๔.๑๓	การประสานมุมมองเพื่อร่วมกันสร้างสันติภาพของผู้เข้าร่วมกิจกรรม.....	๑๐๗
๔.๑๔	การหาข้อสรุปในกระบวนการและวิธีการสร้างสันติภาพของผู้เข้าร่วมกิจกรรม..	๑๐๙
๔.๑๕	การสร้างฉกัทัศน์ในการสร้างชุมชนสันติสุขของผู้เข้าร่วมกิจกรรม.....	๑๑๐
๔.๑๖	กิจกรรมศาสนสัมพันธ์ สمانฉันทปรองดองของจังหวัดนครสวรรค์.....	๑๑๙
๔.๑๗	องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย.....	๑๒๕

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันคำว่า “สังคมพหุวัฒนธรรม” ถูกกล่าวถึงมากในแวดวงการศึกษาทางวิชาการหรือทางสังคมศาสตร์โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเชื่อมโยงสังคมพหุวัฒนธรรมกับประเด็นความขัดแย้ง ซึ่งนักวิชาการ นักสังคมศาสตร์ หรือแม้แต่ภาครัฐต่างก็มองว่า ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนั้นมาจากความไม่เข้าใจถึงความแตกต่างและความหลากหลายในความเชื่อทางศาสนา วัฒนธรรม หรือจนกระทั่งค่านิยมต่าง ๆ จนทำให้เกิดปรากฏการณ์ความขัดแย้งให้เห็นเป็นข่าวในสังคมไทย ซึ่งนับวันความเชื่อทางศาสนาที่แตกต่างกันถูกนำมาใช้เป็นประเด็นความขัดแย้งจนทำให้เกิดการแตกแยกในชุมชน แม้ว่าความขัดแย้งนั้นในมุมมองของนักวิชาการมองว่าเป็นปรากฏการณ์ตามธรรมชาติและเป็นของปกติที่เกิดขึ้นในทุกสังคม^๑ อย่างไรก็ตามที่ผ่านมามีสังคมไทยแม้จะมีความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมและความเชื่อ ดังจะเห็นได้จากแต่ละภูมิภาคต่างก็มีอัตลักษณ์ของตนเองแต่ก็สามารถอยู่รวมกันอย่างเป็นสุข

ในการอยู่ร่วมกันของกลุ่มคนผู้มีความแตกต่างหลากหลายที่เป็นสังคมพหุวัฒนธรรม ที่มีความแตกต่างหลากหลายในด้านความเชื่อ ค่านิยม เพื่อให้ได้มาซึ่งสภาพภาพ อำนาจ หรือ ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ทำให้สังคมที่หลากหลายและเคยอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข อาจถูกกระแสทางสังคมหรือการเมือง ที่ทำให้เกิดเปลี่ยนแปลง ในกระบวนการที่ศ ความเข้าใจ หรือแง่คิดมุมมองที่มีต่อกัน และกัน โดยเฉพาะในยุคดิจิทัล ที่เป็นยุคยุคแห่งการแก่งแย่งแข่งขันตามกลไกหรือพลวัตรในโลกของทุนนิยมและบริโภคนิยม และ จะเป็นแรงดึงดูดให้ผู้คนต่างเชื้อชาติศาสนา ต่างความเชื่อ ต่างค่านิยม หลั่งไหลมาอยู่รวมกัน ความผูกพันแน่นแฟ้นที่เคยมีหรือเคยเกิดขึ้น ภายในชุมชนและสังคมแบบเดิม ๆ ก็จะเริ่มที่จะจางหายไป ตามจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้นและเวลาที่ผันแปรไปจะเห็นได้จาก การแปรเปลี่ยนจากชุมชนหรือสังคมแห่งการแบ่งปัน เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ กลายเป็นสังคมที่ต้องแก่งแย่งแข่งขัน กอบโกย และซื้อหาได้ด้วยตัวเงิน ผู้คนในชุมชนสังคม มีการพึ่งพาอาศัยกันน้อยลง โลกเศรษฐกิจสมัยใหม่นำพาให้ผู้คนในสังคมหันไปพึ่งพาตลาดและยึดครองตลาด ทั้งนี้เพื่อการสะสมทุนให้กับตนเอง พรรคพวกตนเองให้ มากขึ้น สุดท้ายจึงก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำแตกต่างและความแตกแยกขึ้นในชุมชนและสังคมในที่สุด

ในการอยู่ร่วมกันของกลุ่มคนผู้มีความแตกต่างหลากหลายนั้นในบางครั้งอาจนำมาซึ่งความไม่เข้าใจกัน ทั้งนี้อาจจะเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมหรือการกระทำของบุคคล^๒ หรืออาจจะเป็นการ

^๑ Kae K. Chung and Leon C. Megginson. *Organizations Behavior: Developing Managerial Skill*. (New York: Harper and Row, 1981), p.252.

^๒ Galtung, Johan, *Peace by Peaceful Means: Peace and Conflict, Development and Civilization*, (London: Sage Publications, 1998), p. 81.

แข่งขันในเรื่องของความเชื่อ ค่านิยม เพื่อให้ได้มาซึ่งสถานภาพ อำนาจ หรือ ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด^๓ และอาจจะมุ่งหมายถึงขั้นที่จะต้องแข่งขัน แย่งชิงเพื่อให้ได้มาในสิ่งดังกล่าว^๔ ซึ่งปัญหาข้างต้นถือเป็นความล้มเหลวที่เกิดขึ้นเมื่อบุคคลจะต้องตัดสินใจ^๕ ขณะเดียวกันยังเป็นสิ่งเร้าของความเป็นปฏิปักษ์ต่อกันอันเกิดจากความต้องการที่ไม่สอดคล้องกัน^๖ ทั้งนี้เพราะเป็นเรื่องธรรมชาติระหว่างบุคคลที่มีเป้าประสงค์และจุดมุ่งหมายแตกต่างกัน ซึ่งอาจนำไปสู่ความขัดแย้งในที่สุด^๗ สำหรับเหตุและปัจจัยที่จะนำไปสู่ความไม่เข้าใจกันซึ่งกันและกันนั้น จอห์น แมกคอนแนล, คริสโตเฟอร์ มัวร์ และวันชัย วัฒนศัพท์^๘ ได้แยกประเภทและสาเหตุของความไม่เข้าใจกันว่ามาจาก ๕ ประเด็นสำคัญ คือ ๑) การมีข้อมูลไม่ตรงกัน (Data Conflict) ๒) การมีผลประโยชน์ไม่ลงตัว (Interest Conflict) ๓) การมีความสัมพันธ์ที่ห่างเหิน (Relationship Conflict) ๔) โครงสร้างไม่สอดคล้องกับความต้องการ (Structural Conflict) และ ๕) ค่านิยมไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน (Value Conflict)

ในส่วนของแนวทางในการทำความเข้าใจและนำมาซึ่งความปรองดองสมานฉันท์นั้น Georg Simmel^๙ มองว่า ๑) จะต้องทำให้เหตุแห่งความเห็นต่างสิ้นสุดลง ๒) การทำให้ฝ่ายหนึ่งชนะ ๓) การประนีประนอม และ ๔) การคืนดีกันหรือการให้อภัยกัน ส่วน Theodore Caplow^{๑๐} นั้นมองว่าจะต้อง ๑) ตัดสินใจเลือกยืนข้างใดข้างหนึ่งโดยยึดหลักเหตุ ๒) ตั้งคณะกรรมการคนกลางมาไต่สวนหาข้อเท็จจริง ๓) การจัดตั้งคณะกรรมการร่วมหรืออนุญาโตตุลาการ และ ๔) การประนีประนอมยอมความ ในขณะที่ Ralf Dahrendorf ซึ่งมีมุมมองในเชิงสันติวิธีนั้นมองว่า ๑) การสมานฉันท์คือปฐมเหตุแห่งความขัดแย้ง ๒) ความขัดแย้งคือโอกาสในการสร้างความสมานฉันท์ ๓) การสมานฉันท์และความขัดแย้งคือปัจจัยของกันและกัน สำหรับนักคิด นักทฤษฎีในโลกตะวันออกนั้นมีแนวคิดมุมมองในการแก้ไขปัญหาความไม่ลงรอยและการสร้างความสมานฉันท์ที่โน้มเอียงไปตามรากเหง้าของศาสนา เป็นต้นว่า Manatma Gandhi^{๑๑} ที่ได้เสนอแนวทางแห่ง “อหิงสา” ซึ่งมีรากฐานของการไม่เบียดเบียน

^๓ เสาวลักษณ์ สุดสวาท, การพัฒนาและความขัดแย้ง, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๙).

^๔ วันชัย วัฒนศัพท์, ความขัดแย้ง: หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๒.

^๕ March, JG and Herbert A. Simon., **Organization**, (New York: John Wiley & Sons, 1958), p. 42.

^๖ Shaffer, Lawrence F. and Shoben, Edward J., **The Psychology of Adjustment**, (Boston: Houghton Mifflin, 1965), p. 99.

^๗ Filley, Alan C., **Interpersonal Conflict Resolution**, (Glenview, Illinois: Scott, Foresman, 1975), p. 4.

^๘ วันชัย วัฒนศัพท์, ความขัดแย้ง: หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา, หน้า ๙-๑๐.

^๙ Simmel, G., **Conflict and the Web of Group Affiliations**, (Glencoe, Ill.: Free Press, 1955), pp. 9-10.

^{๑๐} Caplow, Theodore, **Principle of Organization**, (New York: Harcourt Brace & World, 1964), p. 169.

^{๑๑} วิทยากร เชียงกุล, **The Soul of Mahatma Gandhi มหาตมะคานธี**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สายธาร, ๒๕๕๓).

และเริ่มต้นขึ้นจากศรัทธาในสัจจะ ไม่ใช้ความรุนแรงต่อฝ่ายตรงข้าม ไม่เกลียดชัง แต่เป็นศัตรูกับความชั่วและความอยุติธรรม ซึ่งการต่อสู้กับความอยุติธรรมนั้นจำต้องใช้อหิงสาเป็นหลัก

สำหรับการแก้ไขปัญหาความไม่ลงรอยหรือการเสริมสร้างความปรองดองสมานฉันท์ในทางพระพุทธศาสนานั้น พบว่า พระพุทธศาสนากลับมองลึกลงไปถึงจิตใจของคนว่า ๑) จะต้องจัดการปัญหาความขัดข้องหมองใจที่เกิดขึ้นในภายในตนเองก่อน ทั้งนี้เพื่อเป็นการกำจัดกิเลสที่เกิดขึ้นในจิตใจของมนุษย์และเป็นต้นเหตุของความขัดข้องหมองใจหรือไม่ลงรอย และ ๒) การจัดการปัญหาความขัดข้องหมองใจภายนอก เป็นการจัดการปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในรูปแบบของปรากฏการณ์ทางสังคม เป็นความขัดแย้งที่ส่งผลกระทบต่อความผาสุกของสังคม ซึ่งต้องอาศัยหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์มาเป็นแนวทางในการแก้ไขทุกปัญหาความขัดแย้ง ถือเป็นการเสริมสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นด้วยหลักพุทธธรรมการที่สันติภาพจะเกิดขึ้นและสำเร็จผลตามต้องการนั้น ปัจเจกบุคคลและสังคมโดยรวมต้องยึดหลัก "ทศธรรมและตรีปิฎกานหรือความถูกต้อง ๑๐ ประการ โดยเริ่มต้นที่ความถูกต้องที่ดำเนินรอยตามแนวทางอริยมรรค หรือ มรรค ๘ ซึ่งประกอบด้วย ความถูกต้องทางทฤษฎี ความถูกต้องทางการดำริ ความถูกต้องทางการทำงาน ความถูกต้องในการดำรงชีวิต ความถูกต้องในความเพียร ความถูกต้องในความมีสติ ความถูกต้องในการมีสมาธิ ความรู้ที่ถูกต้อง และการหลุดพ้นที่ถูกต้อง ในขณะที่ความถูกต้องตามหลักตรีปิฎกานั้นประกอบด้วย การเข้าใจถึงหัวใจศาสนาที่แท้จริง การทำความเข้าใจระหว่างศาสนาอื่น ๆ และการหลุดพ้นจากอำนาจแห่งวัตถุนิยม ทั้งนี้แนวคิดข้างต้นล้วนแต่เป็นการตั้งไว้เพื่อประโยชน์แก่ชาวโลกหรือสากลจักรวาล เพราะจะทำให้เกิดสันติภาพที่แท้จริงและกว้างขวางสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

การวิจัยและพัฒนา “ การพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพุทธวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ” จึงเป็นการสังเคราะห์นวัตกรรมการบูรณาการสร้างความปรองดองและสมานฉันท์ในสังคมที่มีความแตกต่างหลากหลาย ทั้งนี้เพื่อประสานความแตกต่างหลากหลายทั้งความเชื่อ ความศรัทธา ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมให้เป็นสังคมไร้รอยต่อต้นแบบ และจะเป็นโมเดลเมืองแห่งสันติภาพและภราดรภาพที่จะขยายผลไปยังจังหวัดข้างเคียงหรือพื้นที่อื่นๆ ของประเทศไทยในโอกาสต่อไป

๑.๒ ปัญหาการวิจัย

การพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพุทธวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนความแตกต่างหลากหลายทางความเชื่อ ความศรัทธา ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรม ที่จะนำไปสู่ความเป็นสังคมสันติภาพไร้รอยต่อควรแนวทางและแนวปฏิบัติอย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์การวิจัย

๑.๓.๑ เพื่อพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางสังคมพุทธวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

๑.๓.๒ เพื่อเสนอแนวปฏิบัติในการพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางสังคมพุทธวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ มุ่งศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กับการพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ บนความแตกต่างหลากหลาย ทางความเชื่อ ความศรัทธา ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรม ผ่านแนวคิดการอยู่ร่วมกัน แนวคิดสังคมพหุวัฒนธรรม แนวคิดการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม แนวคิด ทฤษฎีการมีส่วนร่วม แนวคิดการสร้างเครือข่าย แนวคิดการพัฒนาทางเลือก แนวคิดสันติวิธี ที่จะนำไปสู่การค้นหาแนวทางในการพัฒนาสู่ความเป็นสังคมสันติภาพไร้รอยต่อ

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญและผู้เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนา

๑) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ทั้งในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ พระนครศรีอยุธยา และ นครศรีธรรมราช ได้แก่ คณะกรรมการชุมชน ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน ผู้นำทางศาสนาหรือความเชื่อ ผู้นำชนชาติพันธุ์ ประชาชนที่เกี่ยวข้อง และกลุ่มเด็กและเยาวชน โดยจะเป็นผู้แทนจาก ความแตกต่างหลากหลายในระดับพื้นที่ รวมถึงผู้บริหารระดับจังหวัด ได้แก่ ผู้ว่าราชการจังหวัดหรือผู้แทน รวมจำนวนทั้งสิ้น ๙๖ รูปหรือคน

๒) ผู้เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ตามโครงการสัมมนาเชิงปฏิบัติการภายใต้หัวข้อ “สานติประชาธรรม : การสร้างกระบวนการทัศน์การอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรมด้วยพลังการขับเคลื่อนของชุมชน ” เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยเป็นตัวแทนของ คณะกรรมการชุมชน ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน ผู้นำทางศาสนาหรือความเชื่อ ผู้นำชนชาติพันธุ์ ประชาชนที่เกี่ยวข้อง และกลุ่มเด็กและเยาวชน โดยจะเป็นผู้แทนจากความแตกต่างหลากหลายในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หาข้อตกลงในการอยู่ร่วมกัน จำนวน ๘๐ รูปหรือคน

๓) ผู้เข้าร่วมใน การคืนข้อมูลสู่ชุมชนและสร้างเครือข่าย ผ่านกิจกรรมศาสนสัมพันธ์ สมานฉันท์ปรองดอง ของจังหวัดนครสวรรค์ ได้แก่ ผู้นำศาสนาพุทธ ผู้นำศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิกและนิกายโปรเตสแตนต์ ผู้นำศาสนาซิกข์ ผู้นำศาสนาอิสลาม ศาสนิกชนจากทุกศาสนาและความเชื่อ ผู้แทนหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในจังหวัดนครสวรรค์ (กอรมน.) และ ศูนย์ปรองดองสมานฉันท์เพื่อการปฏิรูป (ศปป.) จ.นครสวรรค์ เข้าร่วมในกิจกรรมศาสนสัมพันธ์ สมานฉันท์ปรองดอง จำนวน ๗๘๐ รูปหรือคน

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ดำเนินการใน ๓ จังหวัดต้นแบบ ได้แก่ ๑) จังหวัดนครสวรรค์ ๒) จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และ ๓) จังหวัดนครศรีธรรมราช

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ใช้ระยะเวลาในการศึกษาตั้งแต่เดือนมีนาคม ๒๕๖๓ ไปจนถึง ๓๐ กันยายน ๒๕๖๓ รวมระยะเวลา ๗ เดือน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ การพัฒนากระบวนการทัศน์ หมายถึง การปรับเปลี่ยนมุมมอง ทัศนคติ บน ความแตกต่างหลากหลายทางความเชื่อ ความศรัทธา ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรม เพื่อนำไปสู่การสร้างสังคมแห่งความรัก ความสามัคคี มีความปรองดอง สมานฉันท์ และมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์เป็นสังคมสันติภาพไว้ร่อยต่อ

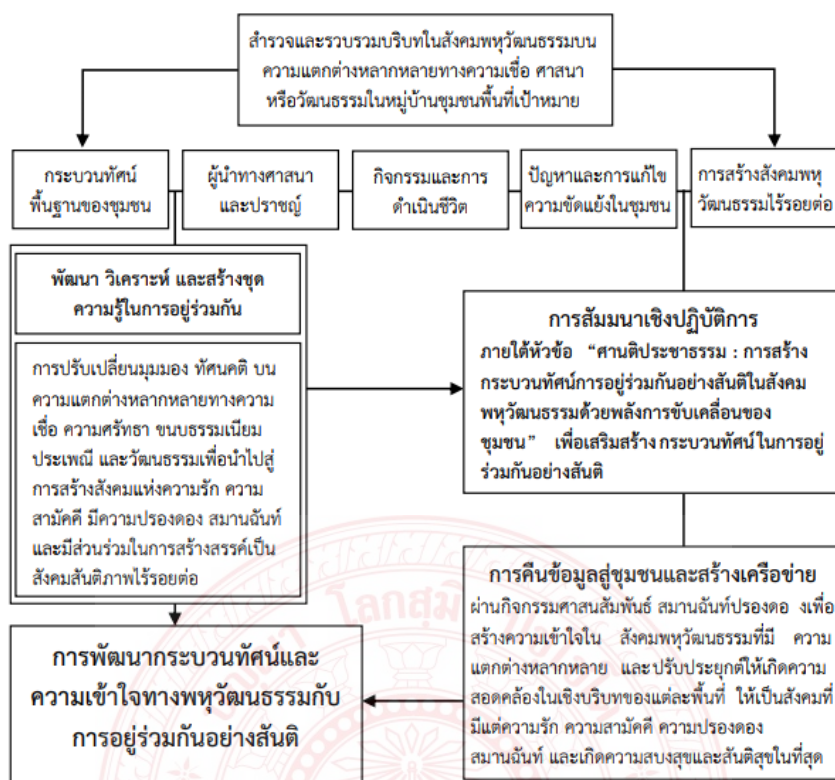
๑.๕.๒ การสร้างความเข้าใจ หมายถึง การสร้างความตระหนักรู้ให้เกิดขึ้นกับแกนนำ หรือประชาชนในชุมชน เพื่อให้เกิดแรงจูงใจในการเปลี่ยนแปลงความคิด มุมมอง ทัศนคติ และการมีส่วนร่วมแบบร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมติดตามผล และร่วมรับประโยชน์ โดยบูรณาการความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ของแต่ละบุคคลและแต่ละภาคส่วน เพื่อร่วมกันสร้างสันติสุขหรือสันติภาพ

๑.๕.๓ สังคม พหุวัฒนธรรม หมายถึง ชุมชน หมู่บ้านที่มี ความแตกต่างหลากหลาย ทางความเชื่อ ศาสนา ความศรัทธา ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรม โดยในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้มุ่งหมายถึง ชุมชนใน จังหวัดนครสวรรค์ ชุมชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และชุมชนในจังหวัดนครศรีธรรมราช

๑.๕.๔ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ หมายถึง การที่ประชาชนหรือคนในชุมชนที่มีความแตกต่างหลากหลาย ทางความเชื่อ ความศรัทธา ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมประพฤติปฏิบัติต่อกัน การเคารพให้เกียรติกัน และกัน การยอมรับความแตกต่างหลากหลาย การอยู่ร่วมกันด้วยความรักความปรารถนาดีต่อกัน มีความเกื้อกูล เห็นอกเห็นใจกัน มีความชื่นชมยินดีให้กัน มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปัน เอื้ออาทร การมีจิตอาสา มีส่วนร่วม และมีจิตสาธารณะต่อส่วนรวม

๑.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย

ในการวิจัยและพัฒนา ชุดความรู้ในการสร้างกระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เพื่อพัฒนาสู่ การสร้างชุมชนสังคมไว้ร่อยต่อ เป็นชุมชน แห่งสันติภาพและภราดรภาพ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองในอนาคต ทั้งนี้คณะผู้วิจัยขอกำหนดกรอบแนวคิดเพื่อการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ ๑.๑ กรอบแนวคิดการวิจัย

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๗.๑ ผลจาก พัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ จะก่อให้เกิด การสร้างความปรองดองและสมานฉันท์ ในชุมชนหรือ สังคมที่มีความแตกต่างหลากหลายทางความเชื่อ ความศรัทธา ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรม และพัฒนาสู่ความเป็นสังคมไร้รอยต่อ

๑.๗.๒ ผลจากการพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติจะนำไปสู่แนวปฏิบัติในการอยู่ร่วมกัน รวมถึงการสร้างสรรค์ พัฒนา การบูรณาการ และการปรับประยุกต์เพื่อให้เกิดความสอดคล้องในเชิงบริบทของแต่ละพื้นที่ ทั้งนี้เพื่อชุมชนและสังคมมีการประพฤติ ปฏิบัติต่อกันทั้งในทางกาย วาจา หรือจิตใจที่เป็นไปด้วยความรัก ความปรารถนาดี และเป็นรากฐานของการสร้างความสมัครสมานสามัคคี ความปรองดองสมานฉันท์ และเกิดความสุข สันติสุข และนำไปสู่การสร้างชุมชนและสังคมสันติภาพไร้รอยต่อในที่สุด

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ การพัฒนากระบวนการทัศนและความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ” ได้มีการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องต่าง ๆ โดยแบ่งการนำเสนอ ดังนี้

๒.๑ แนวคิดการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม

๒.๒ แนวคิด ทฤษฎีการมีส่วนร่วม

๒.๓ แนวคิดการสร้างเครือข่าย

๒.๔ แนวคิดสันติวิธี

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม

๒.๑.๑ แนวคิดการอยู่ร่วมกัน

การปฏิบัติตนอย่างถูกต้องเหมาะสมต่อกัน เป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้สมาชิกในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข โดยเฉพาะสังคมที่มีลักษณะเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม เช่น สังคมไทยนั้น สมาชิกในสังคมยิ่งจำเป็นต้องเรียนรู้การปฏิบัติตนให้กลมกลืนไปกับความแตกต่าง เพื่อป้องกันความแตกแยกที่อาจเกิดขึ้นตามมา การอยู่ร่วมกันยังเป็นการอยู่ร่วมกันของกลุ่มประชากรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ หรือในประเทศก่อนแล้ว กับประชากรกลุ่มที่ย้ายถิ่นเข้าไปอยู่ ถ้ามีการจัดการความแตกต่างระหว่างสองกลุ่มเพื่อให้รวมเข้าด้วยกัน ได้เรียกว่าเป็นการรวมเข้าด้วยกัน (Integration) ในทางตรงข้ามการแบ่งแยกระหว่างประชากรสองกลุ่มในการอยู่ร่วมกันเรียกว่า การแบ่งแยก (Segregation) สิ่งแวดล้อม การอยู่ร่วมกันแบ่งออกเป็น

๑) การอยู่ร่วมกันแบบพหุนิยม หรือ Pluralism คือ แนวคิดที่เน้นแนวทางเรื่องความหลากหลายของกลุ่มคน สังคมและวัฒนธรรม เช่น ความหลากหลายทางสังคมของชนชั้น อาชีพ ความคิด อุดมคติ วิถีชีวิต ให้ความสำคัญแก่ความแตกต่างและบทบาทที่ถูกหลงลืมหรือละเลยในสังคมมาแต่เดิม เช่น ในทางอุดมคติความคิด การเรียกร้องของกลุ่มสิทธิต่าง ๆ เช่น กลุ่มสตรี กลุ่มอนุรักษ์ สภาพแวดล้อม ความต่างทางอาหาร ความต่างทางอาชีพ และเรื่องของพหุนิยมในระดับปัจเจก เช่น การเปิดเผยตัวของกลุ่มเกย์ เลสเบียน การอยู่ก่อนแต่ง การยอมรับความเท่าเทียมของสตรี ความเป็นตัวตนของวัยรุ่น ฯลฯ

๒) สังคมพหุลักษณะหรือพหุสังคม (Plural Society) หมายถึงกลุ่มสังคมที่แยกย่อยออกเป็นกลุ่มภาษา กลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มศาสนาหรือเชื้อชาติต่าง ๆ และกลุ่มชุมชน ซึ่งเป็นคำเดียวกับ Multicultural society หรือ สังคมหลากหลายวัฒนธรรมที่นำมาใช้กับรัฐที่มีความแตกต่างหลากหลายในสหรัฐอเมริกา ซึ่งแนวคิดแบบ Multiculturalism นี้เป็นการมองความหลากหลายด้านวัฒนธรรมของ

กลุ่มชาติพันธุ์ในสังคมเป็นเกณฑ์แต่ในสังคมสมัยโลกยุคอาณานิคม เช่น พม่าหรืออินโดนีเซียซึ่งมีกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย ซึ่งไม่เป็นแต่เพียงผู้ที่มีรากเหง้าทางวัฒนธรรมที่ต่างกันแต่รวมถึงความหลากหลายของสถาบันที่เป็นทางการในระบบเครือญาติ ศาสนา การศึกษา การผลิตซ้ำ และทางเศรษฐกิจ ซึ่งกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้เมื่อพบปะหรือแลกเปลี่ยนสินค้ากันมักจะเกิดการแข่งขันหรือมุ่งหาประโยชน์จากกลุ่มอื่นมากกว่าจะมีอุดมการณ์ร่วมกัน จึงต้องมีการกำหนดกลไกทางสังคมเพื่อป้องกันความวุ่นวายในการอยู่ร่วมกัน

๓) การปกครองแบบพหุนิยม หรือ Pluralism คือ แนวคิดในการจัดสรรอำนาจให้กับกลุ่มหรือองค์กรย่อยหลายกลุ่ม ซึ่งตรงกันข้ามกับการปกครองแบบ รัฐเดี่ยว (Unitary state) ในระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยเสรีนิยมสมัยใหม่ที่ประกอบด้วยกลุ่มผลประโยชน์หรือกลุ่มอำนาจหลายกลุ่มจะมีการจัดสรรผลอำนาจเหล่านั้นหรือมีการช่วงชิงอำนาจกันอยู่ตลอดเวลาและการกระจายอำนาจก็มักจะเกิดความไม่เป็นธรรมอยู่เสมอ จึงต้องปรับเปลี่ยนวิธีการมองแต่ประโยชน์เรื่อง “วัฒนธรรมเดียว” และรัฐเดี่ยว มาเป็น “พหุนิยมทางวัฒนธรรม” โดยจำเป็นต้องมองว่า ไม่มีต้นแบบวัฒนธรรมเพียงอย่างเดียว เช่น ไม่มีแต่วัฒนธรรมไทยที่เป็นวัฒนธรรมหลวงเป็นหลักเพียงอย่างเดียว แต่มีความหลากหลายมากมายอยู่ร่วมกันด้วย

๔) พหุนิยมทางการเมือง หรือ Political pluralism เป็นความรู้ในระดับสามัญสำนึกว่า ในสังคมจะต้องมีความแตกต่างกัน แนวคิดดังกล่าวได้ถูกนำไปใช้ในวงกว้างในทางการเมือง ถือว่าเป็นสิ่งที่บ่งชี้ความเป็น ประชาธิปไตยสมัยใหม่ เพื่อผลประโยชน์ของพลเมือง เป็นเครื่องหมายแสดงถึงจุดยืนของรัฐและอำนาจรัฐ และถือกันว่าแนวคิดดังกล่าวเป็นรูปแบบเหมาะสมในการกระจายอำนาจในสังคมในระบอบประชาธิปไตย แนวคิดพหุนิยมเป็นแนวทางชี้นำเพื่อก่อให้เกิดความสงบสุขบนความขัดแย้งของผลประโยชน์ ความเชื่อและการใช้ชีวิตที่แตกต่างกันซึ่งทำให้แนวคิดพหุนิยมแตกต่างจากแนวคิดรวมเข้าสู่ศูนย์กลาง เพราะแนวคิดพหุนิยมเชื่อว่า สมาชิกในสังคมสามารถอยู่ร่วมกันได้หากมีการเจรจาอย่างสันติปัญหาความขัดแย้งทางด้านเชื้อชาติในรูปแบบต่าง ๆ ทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกัน การเหยียดหยาม การใช้ความรุนแรงโดยอำนาจรัฐหรือในระบอบยุดิธรรม จึงควรคงสิทธิในระดับและรูปแบบต่าง ๆ ของพลเมืองไว้ คือ สิทธิในการปกครองตนเองในระดับต่าง ๆ เคารพสิทธิทางวัฒนธรรมเพื่อให้เกิดการเข้าร่วมและมีโอกาสได้รับความสำเร็จทางเศรษฐกิจ การเมืองในสังคมใหญ่เพื่อนำไปสู่การบูรณาการผสมผสาน (Integration) สู่สังคมใหญ่ในที่สุดและสิทธิการมีตัวแทนพิเศษของกลุ่มย่อยที่มักจะไร้โอกาสหรือถูกละเลยเสมอการปรับเปลี่ยนวิธีการแบบ “Assimilation หรือการกลืนกลาย” ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญในการสร้างรัฐ-ชาติในหลายสังคมที่ทำลาย กีดกัน บังคับวัฒนธรรมกลุ่มย่อยให้กลายมาเป็นเพียงส่วนหนึ่งของสังคมใหญ่ มาเป็น “Integration หรือการบูรณาการผสมผสาน” จะเป็นวิธีที่ทำให้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างกลุ่มคนชาติพันธุ์ต่าง ๆ ลดลงกว่าเดิม เพราะมุ่งเพื่อนำสังคมไปสู่การตระหนักรู้ถึงการรวมอยู่ร่วมกันและความเป็นหนึ่งเดียวกันของสังคมทั้งหมด อันหมายถึงรัฐชาติหรือประเทศนั่นเอง ลัทธิล่าอาณานิคมที่ขยายไปทั่วโลก ทำให้เกิดการใช้อคติทางชาติพันธุ์ (Ethnocentrism) เป็นพื้นฐานในการแยกแยะความแตกต่างทางวัฒนธรรม โดยแบ่งผู้คนตามสีผิวและเชื้อชาติ (Race) ก่อให้เกิดลัทธินิยมเชื้อชาติอย่างสุดโต่งหรือ ลัทธิเหยียดเชื้อชาติ (Racism) อันเป็นสาเหตุของการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ (Genocide) ของผู้ที่ถือถือว่าตนเป็นกลุ่มที่เหนือกว่าผลกระทบจากการสร้างภาพลวงดังกล่าว ทำให้นักมานุษวิทยา

เสนอให้หันมาเน้นการศึกษาเกี่ยวกับ ความเป็นชาติพันธุ์ (Ethnicity) ในช่วงหลังจากปี ค.ศ. ๑๙๗๐ เพราะเป็นกระบวนการแสดงความเป็นตัวตนทางวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชน แทนการจัดลำดับเชื้อชาติตามสีผิว ซึ่งถือเป็นกระบวนการกีดกันทางสังคม โดยเสนอให้เรียกกลุ่มชน ที่แสดงแตกต่างทางวัฒนธรรมว่า กลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Groups) แทนคำว่า ชนเผ่า (Tribe) ที่แฝงไว้ด้วยนัยยะเชิงดูถูก “การเมืองของความเป็นชาติพันธุ์” (Political Ethnicity) โดยเฉพาะในสังคมไทยในช่วงแรกของการสร้างรัฐ-ชาติ ผลักดันให้คนกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่อยู่ห่างไปจากศูนย์กลางหรือถูกลดความเห็นว่าไม่เหมือนกับพวกตน โดยนัยยะของการดูถูกและการกีดกันอันเนื่องจากการเป็นผู้อยู่ในสังคมและวัฒนธรรมบริเวณศูนย์กลาง จนเกิด “ความเป็นอื่น (The Otherness)” การสร้างภาพดังกล่าวทำให้เกิดสภาพของ “ความเป็นชายขอบ (Marginality) ทางสังคม ที่สำคัญที่สุดก็คือ สภาพเช่นนี้อาจจะเกิดขึ้นแก่กลุ่มคนที่ถูกทอดทิ้งและไม่ได้อยู่ห่างไกลศูนย์กลางแต่อย่างใดได้เช่นกัน นับเป็นกระบวนการกีดกันให้กลุ่มคนที่อยู่ห่างไกลเหล่านั้น ต้องสูญเสียสิทธิต่าง ๆ ที่ควรได้รับจากการพัฒนาของรัฐ โดยเรียกสภาพเช่นนี้ว่า “กระบวนการสร้างสถานะความเป็นชายขอบ (Marginalization)” เมื่อมีเหตุดังกล่าวจึงตามมาด้วยกระบวนการเปิดพื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรม (Social and Cultural Space) ของกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อตอบโต้อคติและสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในหมู่ตน เป็นการตอบโต้และกำหนดนิยามความเป็นกลุ่มของตนด้วยตนเอง แทนที่จะมีเพียงอำนาจจากศูนย์กลางหรืออำนาจรัฐเป็นผู้จัดการเท่านั้น โดยรวมตัวกันเพื่อเรียกร้องสิทธิต่าง ๆ การออกมาแสดง ความมีตัวตนทางชาติพันธุ์ (Ethnic Identity) ด้วยการสร้างอัตลักษณ์ของตน สร้าง สิทธิของกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Rights) รวมทั้งภูมิปัญญาความรู้ (Indigenous Knowledge) ซึ่งเป็นสิทธิของท้องถิ่นที่รัฐในระบอบประชาธิปไตยจะต้องยอมรับการทำความเข้าใจสภาพดังกล่าวก็เสมือนดาบสองคม เพราะอาจจะเปลี่ยนจากการมองแบบอคติเป็นการมองแบบหยุดนิ่งตายตัว ไม่เห็นความเคลื่อนไหว เปลี่ยนแปลง หรือการสร้างภาพตัวแทน (Representation) ของกลุ่มชาติพันธุ์ทำให้การทำความเข้าใจในลักษณะที่เป็นความเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Mobility) ร่วมกันไปด้วย จึงเป็นสิ่งที่ยากและต้องทำความเข้าใจและใช้เวลาในการศึกษากลุ่มสังคมนั้น ๆ ในระยะเวลายาวนานและใช้ความรู้อย่างรอบด้าน ประเด็นการศึกษาเกี่ยวกับพหุสังคมเกี่ยวข้องกับเนื้อหาเรื่องอำนาจอธิปไตย เอกราช ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและสถาบันศาสนาและการปรับตัวของกลุ่มต่าง ๆ เพื่ออยู่ร่วมกันภายใต้ศูนย์กลางอำนาจเดียวกัน

๕) พหุลักษณะทางและวัฒนธรรม อย่างแพร่หลายการพูดถึงแนวคิดชาตินิยมจึงถูกมองว่าไม่สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เป็นอยู่ในปัจจุบันแต่แนวคิดในเรื่องของชาตินิยมจะถูกนำมาใช้เพื่อสนับสนุนกลุ่มผลประโยชน์ที่ไม่ใช่รัฐมากขึ้น เพราะปัจจุบันนี้กำลังอยู่ในภาวะที่สังคมมีแนวคิดเรื่องปัจเจกนิยม หรือ Individualism มากขึ้น ผู้คนในโลกแบบโลกาภิวัตน์อยู่ในภาวะไร้รัฐ ไร้เส้นแบ่งพรมแดนและไร้สังคมมากขึ้น ความเป็นกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ผสมกับแนวคิดเรื่องชาตินิยมแบบในอดีต กลายเป็นข้ออ้างในการรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มมีความหมายมากกว่ารัฐชาติหรือบ้านเกิดเมืองนอนหรือมาตุภูมิอันเป็นพื้นที่ทางสังคมวัฒนธรรมและการเมืองที่จะถูกลิดรอน สั่นสะเทือนไปถึงอำนาจรัฐที่จะกระทบกระเทือนเนื่องจากกลุ่มผลประโยชน์กลุ่มต่าง ๆ ที่มีมากขึ้น

องค์ประกอบของการอยู่ร่วมกันของสังคมมนุษย์มีองค์ประกอบที่สำคัญ ดังนี้

๑) ประชากร จะต้องมียานวนตั้งแต่ ๒ ขึ้นไปสังคมที่มีขนาดเล็กที่สุดคือ ครอบครัวที่มีพ่อ-แม่ หรือ พ่อ-แม่-ลูก ในขณะที่ชุมชนหรือหมู่บ้านจะมีสมาชิกเพิ่มขึ้นจนกลายเป็นอำเภอ จังหวัด ภาค ประเทศ ตลอดจนสังคมโลก ที่มีประชากรอาศัยอยู่ร่วมกัน

๒) ความสัมพันธ์ ประชากรหรือสมาชิกในสังคมนั้นจะต้องมีความสัมพันธ์และการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน

๓) พื้นที่หรืออาณาเขต คนในสังคมจะอาศัยอยู่ในบริเวณแห่งใดแห่งหนึ่ง พื้นที่อาจมีขนาดจำกัด เช่น บริเวณบ้านของครอบครัวหนึ่งหรือบริเวณกว้างขวาง เป็นอำเภอหรือจังหวัดโดยไม่ถูกจำกัดพื้นที่ เช่น การสื่อสารระหว่างบุคคลทางอินเทอร์เน็ต

๔) การจัดระเบียบทางสังคม การอยู่ร่วมกันในสังคมนั้น สมาชิกจะต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบหรือบรรทัดฐานที่ควบคุมตามตำแหน่ง สิทธิและหน้าที่ของสมาชิกแต่ละคน บรรทัดฐานทางสังคมจะมีระบบแบบแผน เป็นที่ยอมรับและเข้าใจร่วมกันของคนในสังคม เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข

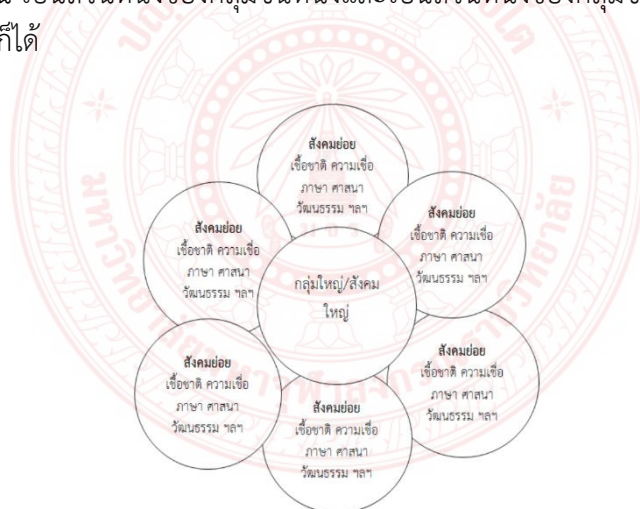
๕) การมีวัฒนธรรมของตนเอง เมื่อมนุษย์มาอยู่ร่วมกันเป็นหมู่เป็นเหล่าภายใต้สภาพแวดล้อมเดียวกันทั้งทางกายภาพและประวัติศาสตร์ พวกเขาสร้างวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีขึ้นเพื่อตอบสนองต่อความต้องการ ก่อให้เกิดเป็นวัฒนธรรมเฉพาะของตนเอง

๒.๑.๒ แนวคิดสังคมพหุวัฒนธรรม

จากความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน ถือเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลมาจากการพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ ซึ่งส่งผลให้มนุษย์แสวงหาเทคโนโลยีสมัยใหม่อย่างรุนแรงและนำไปสู่การไม่ยอมรับความหลากหลายในประเด็นของชาติพันธุ์สีผิว ศาสนา ภาษา วัฒนธรรม ความเชื่อความศรัทธา การเมือง หรือวิถีชีวิต ที่กล่าวมาล้วนเป็นปมปัญหาที่สำคัญซึ่งอาจเรียกได้ว่า เป็นรากเหง้าของปัญหาต่าง ๆ อย่างกรณีปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ทั้งที่มีนักวิชาการ หน่วยงาน หรือองค์กรต่าง ๆ รวมถึงรัฐบาลได้ระดมความคิดและงบประมาณเป็นจำนวนมหาศาลเพื่อแก้ไขเยียวยาต่อปัญหาดังกล่าวแต่จนถึงบัดนี้ก็ยังไม่สามารถแก้ไขได้หากแต่ยังมีความรุนแรงเกิดขึ้นอยู่เป็นระยะ ๆ

คำว่า “พหุวัฒนธรรม” (Multiculturalism) ไม่ได้เป็นคำใหม่ในแวดวงสังคมวิชาการ แต่เป็นคำใหม่ที่มีความสำคัญต่อคนไทยและสังคมไทยเป็นอย่างยิ่งในสถานการณ์ปัจจุบันที่ทุกเรื่องราวที่เกิดขึ้นในสังคมล้วนมีความหลากหลายและซับซ้อน ความหลากหลายทางวัฒนธรรมของกลุ่มคนที่แตกต่างกันในสังคมเดียวกัน ย่อมนำไปสู่แนวคิดทางสังคมที่หลากหลาย และจุดนี้เองที่แสดงให้เห็นถึงความแปลกแยกของหน่วยทางสังคมที่แต่ละกลุ่มจะมีแนวคิด ทักษคติอำนาจ หรือลักษณะการปกครองเป็นของตนเอง โดยไม่จำเป็นต้องเหมือนกับของกลุ่มชนอื่น หรือการมีรูปแบบมาตรฐานการบังคับใช้หรือการตัดสินใจเช่นเดียวกับบรรทัดฐานที่รัฐชาติหรือรัฐบาลกลางเป็นผู้กำหนด ทุกสังคมประกอบด้วย กลุ่มชนที่หลากหลาย โดยแต่ละกลุ่มชนต่างพยายามค้นหาค่านิยมเพื่อสร้างสรรค์สังคมและสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นของตนเอง เมื่อสังคมมีความหลากหลายถามว่าผู้คนจะอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขได้อย่างไร สำหรับประเทศไทย กรณีที่มีความคิดเห็นที่แตกต่าง มีทัศนคติที่ไม่ตรงกันจนบางครั้งนำไปสู่ความขัดแย้งและเกิดความวุ่นวายอย่างในอดีตที่ผ่านมา

ว่าจะเป็นเหตุการณ์พหุภาพมิจ หรือการกระชับพื้นที่ที่สืบทอดราชประสงค คงเป็นบทเรียนที่ต้องจดจำของสังคมไทยเป็นอย่างดี ความหลากหลาย (Pluralism) ที่เกิดขึ้นโดยครอบคลุมประเด็นต่าง ๆ รวมถึงประเด็นของพหุวัฒนธรรม (Multiculturalism) เป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่ทุกคนหรือทุกสังคมล้วนต่างมีวัฒนธรรมของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมเดี่ยวหรือวัฒนธรรมร่วมที่ยึดถือปฏิบัติของการดำเนินชีวิตในแต่ละวัน ย่อมมีผลต่อการดำเนินชีวิตของผู้คนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การทำความเข้าใจถึงธรรมชาติของพหุวัฒนธรรม เป็นประเด็นสำคัญต่อการทำความเข้าใจถึงประเด็นย่อยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตในท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรมในปัจจุบัน โดยเริ่มต้นจากแนวคิดที่ว่า บุคคลแต่ละคนเป็นสมาชิกของกลุ่มชนที่มีลักษณะทางวัฒนธรรมเป็นของตนเองและจากกลุ่มชนหลาย ๆ กลุ่มที่รวมตัวกันจนกลายเป็นสังคมใหญ่เมื่อเป็นสังคมใหญ่ก็就会有ความหลากหลายในวิถีปฏิบัติมากขึ้น การอยู่รอดของกลุ่มชนแต่ละกลุ่มเกิดจากการมองเห็นคุณค่าของกระบวนการคิดและสัญลักษณ์ที่เกิดขึ้นจากการสร้างของวัฒนธรรม ปัจจัยทางศาสนา เชื้อชาติเพศอายุชนชั้นทางสังคม รวมถึงการศึกษา ซึ่งเป็นปัจจัยที่กำหนดความเชื่อ ความรู้สึกและการกระทำของบุคคลในลักษณะต่าง ๆ ของกลุ่มชนในสังคม และลักษณะที่สำคัญของพหุวัฒนธรรม ก็คือการที่บุคคลแต่ละคน เป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มชนหนึ่งและเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มชนอื่น ๆ ด้วย อาจมีความชัดเจนหรือไม่ก็ได้

ภาพที่ ๒.๑ ระบบทางสังคม (Social System)^๑

ระบบทางสังคม (Social System) นั้น ประกอบด้วยบุคคลกลุ่มต่าง ๆ แต่ละกลุ่มก็จะมี ความหลากหลาย เช่น ความหลากหลายทางเชื้อชาติ ความเชื่อ ศาสนา ภาษา วัฒนธรรม บุคคลแต่ละคนอาจเป็นสมาชิกของกลุ่มชนได้มากกว่ากลุ่มชนเดียว ลักษณะของการปฏิบัติตนในการดำเนินชีวิตด้วยความสลับซับซ้อนในแนวปฏิบัติเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคม จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่สมาชิกทุกคนของกลุ่มชนจะต้องให้เกียรติ เคารพ ยอมรับถึงความแตกต่างในวิถีปฏิบัติของแต่ละคน แต่ละกลุ่มชน หรือแม้แต่ในสังคมที่ใหญ่ขึ้น และนี่คือ ลักษณะหรือธรรมชาติของความเป็นพหุวัฒนธรรม ซึ่ง

^๑ สิทธิโชค ปาณะศรี และคณะ, “ พหุวัฒนธรรมในมุมมองของปรัชญาหลังนวยุค ”, วารสารเซนต์จอห์น, ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๒๘ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๑): ๓๑-๔๖.

ล้วนต่างมีความหลากหลาย มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับทุกคน ดังนั้น ทุกคนจึงจำเป็นต้องเรียนรู้และทำความเข้าใจในรายละเอียดทุกแง่มุม เพราะเมื่อความหลากหลายทางวัฒนธรรมเกิดขึ้น รูปแบบหรือวิถีชีวิตของทุกคนจะต้องมีการเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้และทำความเข้าใจจึงเป็นความสำคัญยิ่ง

เมื่อกล่าวถึงการอยู่ร่วมกันเป็น “สังคม” ของมนุษย์ แม้จะเป็นการรวมตัวกันของ “คน” ที่ตั้งอยู่บนปัจจัยพื้นฐานทั้งด้านเชื้อชาติ ศาสนาและวัฒนธรรมที่เหมือนกันทุกประการ มีอัตลักษณ์ ตลอดจนค่านิยมของสังคมเป็นหนึ่งเดียวกัน แต่แท้ที่จริงแล้วเมื่อพิจารณาถึงลงไปถึงระดับปัจเจกบุคคลจะเห็นว่าแต่ละคนในสังคมนั้นมีความแตกต่างหลากหลายทั้งในแง่ของความคิดและพฤติกรรม ไม่ประการใดก็ประการหนึ่งอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ทั้งนี้ ความแตกต่างหลากหลายเหล่านั้นอาจเกิดขึ้นได้จากหลายปัจจัยทั้งจากมิติทางด้านกายภาพ รวมทั้งมิติทางจิตใจอันเป็นผลมาจากการหล่อหลอมเลี้ยงดูจากหน่วยย่อยของสังคมในระดับครอบครัว หรือแม้กระทั่งจากประสบการณ์การใช้ชีวิตของแต่ละบุคคลในแต่ละช่วงวัยก็อาจส่งผลให้แม้กระทั่งคนที่มาจากครอบครัวเดียวกันก็อาจมีความแตกต่างทางความคิด มีความหลากหลายทางพฤติกรรมมีความชื่นชอบและความคาดหวังที่แตกต่างกันออกไปได้เช่นกัน อย่างไรก็ตาม ยิ่งหากสังคมใดเกิดจากการรวมตัวของคนที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติศาสนา และวัฒนธรรมด้วยแล้ว จะยิ่งทำให้ความแตกต่างหลากหลายในสังคมนั้นมีมาก ประเด็นการจัดการความแตกต่างหลากหลายของพลเมืองจึงเป็นสิ่งที่ท้าทายของรัฐบาลอย่างยิ่ง ในการที่จะต้องแสวงหาหนทางจัดการให้แต่ละกลุ่มคนที่มีความแตกต่างหลากหลายดังกล่าวรวมตัวกันโดยมีจุดเชื่อมระหว่างกันจนสามารถเกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียว มีความกลมเกลียวสามัคคีสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขพร้อมทั้งมีสำนึกของความเป็นชาติเป็นเจ้าของประเทศที่พร้อมจะร่วมแรง ร่วมใจเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาประเทศได้ต่อไป

๒.๑.๓ แนวคิดการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม

การอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม ปัจจุบันสังคมไทยเข้าสู่ความเป็นพหุสังคมมากขึ้น การอยู่ร่วมกันของบุคคลที่มีความแตกต่างทางด้านเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา วัฒนธรรม ประเพณี รวมทั้งทัศนคติความเชื่อ อาจนำมาซึ่งความไม่เข้าใจกันได้ ดังนั้น การเรียนรู้เพื่อยอมรับในความแตกต่างและความหลากหลายของสังคมพหุวัฒนธรรมจำเป็นอย่างยิ่งที่ควรเรียนรู้ เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติการที่มนุษย์มาอยู่ร่วมกันเป็นสังคม สามารถปฏิบัติตามกฎเกณฑ์การอยู่ร่วมกันในรูปของกฎระเบียบ หรือกฎหมาย และมีคุณธรรม จริยธรรมในการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การมีส่วนร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคม เช่น การมีส่วนร่วมในกิจกรรม การเมืองการปกครอง เศรษฐกิจและกัน ไม่แสดงกิริยาและวาจาดูหมิ่นผู้อื่น และการปฏิบัติตามคุณธรรมของการอยู่ร่วมกันตามหลักศาสนาที่ตนเองนับถือจะทำให้ประชาชนสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข^๒ ดังนี้

๑) การเคารพกฎเกณฑ์ เป็นหลักการพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันของผู้คนในสังคม โดยปกติสุข ไม่ว่าจะเป็นสังคมใดหรือประเทศใด การอยู่ร่วมกันของผู้คนเป็นจำนวนมากในสังคมต้องอาศัยกฎระเบียบกติกาของสังคม ซึ่งคนในสังคมนั้น ๆ จำต้องเรียนรู้กฎกติกาของสังคม พร้อมทั้งต้อง

^๒ สราวุธ งามโหม และคณะ, “การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา”, รายงานวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ, ๒๕๕๘), หน้า ๗-๑๔.

มีความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวมนั้นคือ ต้องยอมรับและปฏิบัติตามกฎเกณฑ์กติกาทางสังคม การอบรมสมาชิกในสังคมให้เกิดการเรียนรู้กฎเกณฑ์และกติกาของสังคม คือ การถ่ายทอดวิถีชีวิต วัฒนธรรม และการทำให้สมาชิกในสังคมนั้นสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมถูกต้อง ซึ่งในสังคมที่ได้มีการจัดระเบียบอย่างดีแล้วนั้น การอบรมให้เรียนรู้ กฎเกณฑ์ของสังคมเป็นกระบวนการที่จะต้องกระทำเริ่มตั้งแต่วัยเด็กจนถึงผู้ใหญ่ การเข้าไปมีส่วนร่วมในรูปของสังคมใหม่และสถาบันใหม่ สมาชิกในสังคมก็ต้องเรียนรู้กฎเกณฑ์ใหม่และยอมรับค่านิยมใหม่ และในขณะเดียวกันที่พ่อแม่ครอบครัวก็ต้องทำหน้าที่เป็นตัวอย่างที่สำคัญในการเลี้ยงดูเด็ก เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ในการเคารพกฎเกณฑ์ของสังคม เพื่อให้การดำรงชีวิตอยู่ของสมาชิกในสังคมได้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

๒) การเคารพซึ่งกันและกัน การปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่มีรัฐธรรมนูญเป็นแม่บทกำหนดกรอบให้ทุกภาคส่วนของสังคมยึดถือและปฏิบัติร่วมกัน โดยกรอบที่สำคัญในการดำรงตนอย่างเหมาะสมของประชาชน คือ การยึดมั่นในสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ตามที่รัฐธรรมนูญกำหนด หากประชาชนทุกคนรู้ถึงสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ที่รัฐธรรมนูญบัญญัติไว้ และต่างปฏิบัติได้อย่างถูกต้องครบถ้วน ประชาชนในชาติย่อมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และชาติบ้านเมืองก็จะพัฒนาและเจริญก้าวหน้าได้ อย่างรวดเร็วการปฏิบัติตามสิทธิของตนเองและผู้อื่นในสังคม เป็นสิ่งที่ช่วยจัดระเบียบให้กับสังคมสงบสุข โดยมีแนวทางปฏิบัติ ดังนี้

๒.๑) เคารพสิทธิของกันและกัน โดยไม่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น สามารถแสดงออกได้หลายประการ เช่น การแสดงความคิดเห็น การยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เป็นต้น

๒.๒) รู้จักใช้สิทธิของตนเองและแนะนำให้ผู้อื่นรู้จักใช้สิทธิของตนเอง

๒.๓) การเคารพซึ่งกันและกัน

๓) เรียนรู้และทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสิทธิเสรีภาพตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ เช่น สิทธิเสรีภาพของความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพในเคหสถาน เป็นต้น

๔) ปฏิบัติตามหน้าที่ของชาวไทยตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ เช่น การออกไปใช้สิทธิเลือกตั้ง การเสียภาษีให้รัฐเพื่อนำเงินมาพัฒนาประเทศ เป็นต้น ผลที่ได้รับจากการปฏิบัติตามเคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่น

๔.๑) ผลที่เกิดกับประเทศชาติ หากประชาชนมีความสมัครสมาน รักใคร่ สามัคคี ไม่มีความแตกแยก ไม่แบ่งเป็นพวกเป็นเหล่า บ้านเมืองก็จะสงบสุขเกิดสวัสดิภาพ บรรยากาศโดยรวมก็จะสดใส ปราศจากการระแวงต่อกัน การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ สามารถดำเนินไปอย่างราบรื่น นักลงทุน นักท่องเที่ยวก็จะเดินทางมาเยือนประเทศของเราด้วยความมั่นใจ

๔.๒) ผลที่เกิดขึ้นกับชุมชนหรือสังคม เมื่อประชาชนในสังคมรู้จักสิทธิของตนเอง และของผู้อื่น ก็จะทาพให้ชุมชนหรือสังคมเกิดการพัฒนา เมื่อสังคมมั่นคงเข้มแข็งก็จะมีส่วนทำให้ประเทศชาติเข้มแข็ง เพราะชุมชนหรือสังคมเป็นส่วนหนึ่งของประเทศชาติบ้านเมืองโดยรวม

๔.๓) ผลที่เกิดขึ้นกับครอบครัว ครอบครัวเป็นสถาบันแรกของสังคม เมื่อครอบครัวเข้มแข็ง และอบรมสั่งสอนให้สมาชิกในครอบครัวทุกคนรู้บทบาท สิทธิ เสรีภาพของตนเอง และปฏิบัติตามที่กฎหมายและรัฐธรรมนูญได้ให้ความคุ้มครองได้อย่างเคร่งครัด โดยไม่ละเมิดสิทธิ

เสรีภาพของสมาชิกอื่นในสังคม ก็จะนำพาให้สังคมและประเทศชาติเข้มแข็งตามไปด้วยการเคารพซึ่งกันและกัน

๕) ไม่แสดงกิริยาและวาจาดูหมิ่นผู้อื่น มารยาททางวาจาก็คือบุคลิกภาพที่ปรากฏในสังคมที่เกี่ยวกับการใช้ ถ้อยคำสำเนียงต่อบุคคลทั่วไป เช่น การใช้ถ้อยคำที่สุภาพ ไม่พูดเหยียดหยามผู้อื่น การใช้ว่าคำวาจากรุณาเมื่อต้องการความช่วยเหลือจากผู้อื่น การกล่าวคำขอโทษเมื่อทำผิดพลาด การกล่าวคำขอบคุณเมื่อได้รับ ความช่วยเหลือ ไม่ส่งเสียงดังก่อความรำคาญ ไม่พูดจาโอ้อวดตนเอง ใช้สำเนียงการพูดที่นุ่มนวลเป็นกันเอง ซึ่งมารยาททางวาจานี้มีผลให้คน ในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

๖) ไม่แสดงกิริยาและวาจาดูหมิ่นผู้อื่น ไม่ใช้วาจาข่มขู่ส่อเสียดให้ผู้อื่นแตกร้าง หรือระหองระแหงกัน ควรหลีกเลี่ยงอย่างเด็ดขาด การสนทนาที่ดีย่อมไม่กล่าวถึงใครในแง่ร้าย ให้กล่าวถึงเรื่องที่ไม่พาดถึงบุคคลในทางที่จะทำให้เขาเสียหาย ควรพูดสนทนา ในทางที่จะเกิดความรู้ไม่กล่าววาจาหยาบคายเสียดสีดูถูก หรือขัดคอผู้อื่น ไม่พูดจาดูถูก ข่มขู่หรือก้าวร้าวผู้ฟังจะทำให้ขัดเคืองกัน และเป็นการนำละอายสำหรับผู้ที่แสดงวาจาเช่นนั้นออกมา แต่ควรพูดให้เกียรติ ยกย่อง หรือแสดงความชื่นชมผู้ฟังด้วยความจริงใจแสดงความเคารพ ให้เกียรติผู้ฟังและผู้ที่เกี่ยวข้องโดยให้ความสนใจ ผู้ฟังทั้งที่เป็นการพูดคุยสนทนา และการพูดในที่ชุมชน ในการพูดถึงบุคคลอื่นที่เรากล่าวอ้าง คำพูดหรือความคิดของท่าน ก็ควรจะให้เกียรติ เจ้าของคำพูดนั้น โดยประกาศชื่อด้วยความเคารพ มิใช่กล่าวอ้างขึ้นอย่างเลื่อนลอยหรือกล่าวเอาความคิดนั้นว่าเป็นของตนเอง มีความรับผิดชอบต่อการพูด นักเรียนต้องไตร่ตรองก่อนที่จะพูดอะไร ออกไป เพื่อให้การพูดนั้นเป็นผลดีและเป็นประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น

๗) ความมีน้ำใจและการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยความ มีน้ำใจไมตรีที่ดีต่อกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ความมีน้ำใจเป็นเรื่องที่ ทุกคนหาได้ โดยไม่ต้องใช้เงินทองมากมาย เพียงแต่แสดงความเมตตา กรุณาต่อเพื่อนมนุษย์ โดยการช่วยเหลือเล็ก ๆ น้อย ๆ เท่านั้น ก็เป็นการ แสดงน้ำใจได้ เช่น การพาเด็กหรือ ผู้สูงอายุข้ามถนน หรือการสละที่นั่งบนรถโดยสารให้หญิงมีครรภ์ หรือแม้แต่การมีส่วนร่วมช่วยกันพัฒนา สังคมของเราให้ดีขึ้นก็ได้ เป็นคนที่มีน้ำใจและรู้จักช่วยเหลือผู้อื่นก็ย่อม เป็นที่รัก และที่ชื่นชมของผู้อื่นเสมอ นอกจากนี้ยังช่วยให้อยู่ร่วมกันใน สังคมได้อย่างมีความสุขควรเอาใจเขามาใส่ใจเรา คิดถึงจิตใจของคนอื่น และแสดงต่อผู้อื่น เหมือนที่เราต้องการให้คนอื่นแสดงต่อเรา และทำดีต่อคนอื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน ไม่ว่าความดีนั้นจะเป็นเพียงสิ่งเล็กน้อยหรือสิ่งที่ยิ่งใหญ่ก็ตามควรเป็นผู้ให้มากกว่าผู้รับ และไม่หวังว่าคนอื่นจะต้องมาให้เราเสมอ ควรแสดงน้ำใจกับคนรอบข้าง เช่น เมื่อเวลามีโอกาสได้ไปเที่ยวในที่ไกล หรือใกล้ก็ตามควรมีของฝากเล็ก ๆ น้อย ๆ ติดมือมาถึงคนที่เรารู้จักและ ญาติมิตรของเรา นั้นเป็นการแสดงความมีน้ำใจต่อกัน เพราะแม้ว่าจะ เป็นแค่สิ่งเล็กน้อย แม้จะไม่ต้องใช้เงินทองมากมาย แต่สิ่งที่ได้มันมีค่า มากกว่านั้น นั่นคือน้ำใจที่ผู้อื่นได้รับจากเราควรเสียสละกำลังทรัพย์ สติปัญญา กำลังกาย และเวลาให้แก่ผู้ เดือดร้อน เท่าที่เรากำลังจะทำได้โดยไม่ถึงกับต้องลำบากแก่ผู้อื่น ให้กับผู้ที่ ต้องการพึ่งพาอาศัยเรา โดยเป็นการกระทำที่ไม่หวังผลตอบแทน ควรมีนิสัยเอื้อเฟื้อช่วยเหลือเกื้อกูลต่อเพื่อนบ้าน เช่น ไปร่วมงานพิธี ต่าง ๆ เช่น งานแต่งงาน งานศพ หรืองานอื่น ๆ เท่านั้นเขาก็จะเห็นว่าเรา เป็นคนมีน้ำใจ และจะสามารถเชื่อมไมตรีจิตต่อกันได้ ควรให้ความรักแก่คน

อื่น ๆ และให้ความร่วมมือเมื่อเขาต้องการให้ ช่วยเหลือ และช่วยเหลือเขาอย่างสุดความสามารถด้วยความจริงใจที่เรา มี

๘. การอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม การอยู่ร่วมกันกับคนหมู่มากที่มีความแตกต่างกันในหลายด้าน อาจมีการกระทบกระทั่งกันเกิดปัญหาขึ้นมาได้ ถึงแม้ปัญหาที่เกิดจากความแตกต่าง ในสังคมเดียวกันจะมีอยู่ทั่วไป แต่หากเรารู้จักเรียนรู้ความแตกต่าง การเคารพและยอมรับซึ่งความแตกต่างของกันและกัน การมีน้ำใจช่วยเหลือซึ่ง กันและกัน มีความไว้วางใจและมีความปรารถนาดีต่อกัน สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยทำให้ประชาชนทุกชาติพันธุ์ สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

๒.๑.๔ กลยุทธ์การจัดการเรียนรู้เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม

การจัดการเรียนรู้พหุวัฒนธรรม สามารถทำให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมที่มีวัฒนธรรมต่างจากตนเอง มีเจตคติที่ถูกต้องต่อผู้อื่นที่มีวัฒนธรรมต่างจากตน ตลอดจนมีทักษะในการปฏิบัติต่อผู้อื่นที่มีความแตกต่างจากตน ความมุ่งหมายของการจัดการเรียนรู้พหุวัฒนธรรมอยู่ที่ความรู้ความเข้าใจและสำนึกข้ามวัฒนธรรม ความเหมือนและความแตกต่างทางวัฒนธรรม ตลอดจนการมีปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างกัน เคารพในวัฒนธรรมของเขาให้เขาเป็นตัวของเขาเอง รักษาเอกลักษณ์ของเขาไว้ การจัดการเรียนรู้เรื่องพหุวัฒนธรรมนั้น จึงไม่ควรบังคับให้ ประชาชน ที่มีวัฒนธรรมต่าง ๆ ออกไป ให้มีวัฒนธรรมเหมือนกับคนกลุ่มใหญ่ในสังคม ไม่ต้องละทิ้งอัตลักษณ์ของเขา มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคม โดยไม่มีการรังเกียจเหยียดฉันท์ ค่านิยมที่สนับสนุนการเรียนรู้เพื่อการอยู่ร่วมกัน อันประกอบด้วยค่านิยมหลัก และค่านิยมสนับสนุนที่เกี่ยวข้องทั้ง ๔ ด้าน สามารถนำมาเป็นแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ คือ เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยการมุ่งเน้นการเรียนรู้ความคิดรวบยอดหลัก ตลอดจนการบูรณาการที่เห็นความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งที่ต้องพึ่งพาอาศัยเกื้อกูลซึ่งกันและกัน โดยกระตุ้นให้เกิดความอยากรู้การใช้วิจารณ์ญาณในการคิดของตนเองส่งเสริมความสามารถในการคิดวิเคราะห์ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ที่เชื่อมโยงกับประสบการณ์ในชีวิตจริง ด้วยตนเองบนฐานของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน การปลูกฝังคุณลักษณะการเคารพผู้อื่น เข้าใจในความหลากหลายของวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ การพัฒนาบุคลิกภาพที่ดี ค่านิยมประชาธิปไตย และสำนึกความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมจึงจะประสบผลสำเร็จในการจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพได้ การศึกษาแบบพหุวัฒนธรรม มี ๒ รูปแบบคือ รูปแบบที่เน้นให้กลุ่มคนในวัฒนธรรมหลักยอมรับในความแตกต่างของบุคคลอื่น (Enlightening Power Group Model) และรูปแบบที่เน้นให้กลุ่มคนในวัฒนธรรมย่อยเข้าใจตนเองในบริบททางสังคมของตนเอง และวัฒนธรรมหลัก (Share Power Model) และได้กล่าวถึงการศึกษาที่แตกต่างกัน^๓ ดังต่อไปนี้

๑) การบูรณาการเนื้อหา เป็นการปฏิบัติที่ครูใช้ตัวอย่างและเนื้อหาจากหลายๆ วัฒนธรรมและกลุ่มคนหลาย ๆ กลุ่ม เพื่อแสดงมโนทัศน์หลักการ ทฤษฎีความเห็นในวิชาเรียนและแบบฝึกหัด

^๓ Banks, *Multicultural education: Theory and practice*, 3rd ed., (Allyn and Bacon: Boston, 1994), p. 60.

๒) กระบวนการสร้างความรู้ เป็นกระบวนการที่ครูช่วยให้นักเรียนเข้าใจรับรู้ จำ เปรียบเทียบประเมินค่าเพื่อค้นหา แสวงหา พิจารณา และตัดสินใจที่จะสรุปความหมายทาง วัฒนธรรม

๓) การสอนที่ให้โอกาสอย่างสม่ำเสมอภาคเป็นการสอนที่ครูปรับปรุงการสอนของ ครูให้ดีขึ้นเป็นการสอนที่มีหลากหลายรูปแบบ

๔) การลดอคติเป็นมิติที่จะช่วยอธิบายลักษณะของทัศนคติมีต่อเชื้อชาติและกลวิธี ของนักเรียนที่สามารถช่วยให้เด็กได้พัฒนาเจตคติและค่านิยมแบบประชาธิปไตย เพิ่มขึ้น

๕. อำนาจของวัฒนธรรมและโครงสร้างของสังคม เป็นมิติที่กล่าวถึงการเป็นกลุ่ม และการบอกความเป็นเชื้อชาติจะช่วยสนับสนุนการมีส่วนร่วม จึงจำเป็นที่จะต้องสร้างขึ้นใน วัฒนธรรมของโรงเรียน เพื่อให้พลังของนักเรียนจากหลากหลายเชื้อชาติชนกลุ่มน้อยและวัฒนธรรม กลุ่มต่าง ๆ เกิดขึ้น

ขณะเดียวกัน Baruth and Manning^๔ กล่าวถึงแนวทาง ๖ ประการ มีดังต่อไปนี้

๑) การจัดการเรียนรู้ที่ประกอบด้วยแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มทางวัฒนธรรมต่าง ๆ ในองค์กรมากกว่า ที่จะกล่าวถึงข้อเท็จจริงที่แยกออกเป็น ส่วน ๆ

๒) การจัดการเรียนรู้โดยเน้นวัฒนธรรมร่วมสมัยให้มากเท่ากับวัฒนธรรมทาง ประวัติศาสตร์

๓) การจัดการเรียนรู้ที่เป็นผลรวมของความพยายามของการนำวัฒนธรรมต่าง ๆ ให้ แพร่กระจายในทุกกิจกรรมและทุกวันที่นำรูปแบบการสอนไปใช้

๔) การจัดการเรียนรู้ที่ทำให้มั่นใจว่าไม่มีการถือเพศหนึ่งเพศใดเป็นสำคัญ

๕) การจัดการเรียนรู้โดยยอมรับลักษณะการศึกษาในสังคมสองภาษา และทักษะ ทางการศึกษาที่ถูกต้องต่อสังคมที่มีภาษาหลากหลาย

๖) การจัดการเรียนรู้และแนวคิดต่าง ๆ ที่ตั้งอยู่บนภูมิหลังและประสบการณ์ใน ชีวิตประจำวันของเด็กหรือผู้เรียน

สอดคล้องกับแนวคิดของ Peggy กล่าวถึงแนวทาง ๕ ประการ^๕ (Five General Approaches) มีดังต่อไปนี้

๑) การจัดการเรียนรู้ในสภาพที่แตกต่างของความสามารถพิเศษและวัฒนธรรมของ ผู้เรียน

๒) การสร้างความสัมพันธ์ไมตรีในมนุษย์

๓) การสร้างหลักสูตรหรือกิจกรรมที่เจาะจงหรือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับกลุ่มของ ผู้เรียน

๔) การสร้างให้เกิดการศึกษาในลักษณะพหุวัฒนธรรม

^๔ Baruth and Manning, *Multicultural Education of Children and Adolescents*, Boston: Allyn and Bacon, 1992), p. 51.

^๕ Peggy, “Multicultural Education Practices: Models from Three Authors”, ในเอกสาร ประกอบการประชุมปฏิบัติการบูรณาการ Multicultural Education ในการพัฒนาการเรียนการสอน คณะ ศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, ๒๕๔๙. (อัคราณา).

๕) การส่งเสริมแนวทางพหุวัฒนธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม
การจัดการเรียนรู้ต้องอยู่บนพื้นฐานของหลักการ ๖ ประการ (Instruction: Based on ๖ Principles)^๖ คือ

- ๑) ความอยากรู้และความสามารถในการเรียนและคิด
- ๒) สอดคล้องกับแนวทางการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล
- ๓) สร้างให้เกิดองค์ความรู้ในตัวผู้เรียน
- ๔) สร้างให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จตามระดับที่เป็นจริงของแต่ละคน
- ๕) ส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือและแบ่งปันความรู้
- ๖) จัดให้ทุกคนหรือทุกกลุ่มมีส่วนร่วม

สรุปได้ว่า ลักษณะของแนวทางการเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมที่มีความเหมาะสมในการนำไปใช้มากที่สุด คือ การบูรณาการในการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลายเพื่อให้สอดคล้องกับวิถีการเนิ่นชีวิตของตนเองในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของตนเป็นหลัก แต่ขณะเดียวกันกลุ่มคนในวัฒนธรรมหลักก็ต้องยอมรับในความแตกต่างของบุคคลอื่นด้วยเช่นกัน

กล่าวโดยสรุปว่า พหุวัฒนธรรม คือ การสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับสังคม การเมือง เศรษฐกิจ การศึกษา ภาษา วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของกลุ่มชน สังคมพหุวัฒนธรรม คือ สังคมที่บุคคลมีความหลากหลายในมิติของภาษา เชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรมประเพณีมาอยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยไม่มีการแบ่งแยกชนชั้น ยิ่งไปกว่านั้นการเคารพ การเอื้ออาทร และการยอมรับถึงความหลากหลาย ความเป็นตัวตนหรืออัตลักษณ์ในวัฒนธรรมอื่นอันมิใช่ของตน แต่จำเป็นต้องอาศัยอยู่ร่วมกันในสังคมใหญ่จนกลายเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมในที่สุด

๒.๒ แนวคิด ทฤษฎีการมีส่วนร่วม

ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation) ในการบริหารจัดการหรือการดำเนินงานโครงการของรัฐ รวมถึงการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งในระดับชาติและระดับสากล การมีส่วนร่วมของประชาชนถือเป็นคุณค่าที่สำคัญที่มีต่อการพัฒนาประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participation Democracy) และเป็นหลักสำคัญของธรรมาภิบาลในการบริหาร ซึ่งจะนำไปสู่การบริหารจัดการและการตัดสินใจในทุกนโยบายสาธารณะเพื่อที่จะก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ส่วนรวมและก่อให้เกิดการพัฒนาสร้างสรรค์ในรูปแบบการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเฉพาะการพัฒนาและการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่น การมีส่วนร่วมถือเป็นแนวคิดที่มีการแพร่หลายในวงการพัฒนาโดยมีฐานแนวคิดมาจากโลกตะวันตกโดยและถูกนำมาใช้ในทางสังคมวิทยา ปัจจุบันการมีส่วนร่วมถือเป็นฐานแนวคิดที่ได้ถูกนำมาใช้ในทุกวงการ โดยเฉพาะใน

^๖ ชุมศักดิ์ อินทร์รัช, “การจัดการศึกษาในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับเด็กชนเผ่าโรงเรียนประถมศึกษาพื้นที่ชายขอบภาคเหนือ”, วารสารศิลปการศึกษาศาสตร์วิจัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๗): ๑๔๔๓-๑๔๕๘.

ระบบการบริหารราชการแผ่นดินยุคใหม่ที่เรียกว่าการบริหารราชการแผ่นดินเปิด (Open Governance) ตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐-๒๕๕๐ และได้มีแผนปฏิบัติการเกิดขึ้นตามพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. ๒๕๔๖ ซึ่งในการบริหารราชการแบบนี้รัฐจะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชน ภาคประชาสังคมและผู้มีส่วนได้เสียหรือมีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย แผนงาน โครงการ หรือกฎหมายต่าง ๆ รวมถึงประชาชนจะต้องมีสิทธิในการได้รับรู้ข้อมูล ข่าวสาร ประโยชน์ และสามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม รวมถึงมีสิทธิในการตรวจสอบการใช้อำนาจของรัฐ ดังรายละเอียดที่ได้ศึกษารวบรวมมาดังนี้

๒.๒.๑ ความหมายของการมีส่วนร่วม

ภายใต้กรอบความคิดที่จะสร้างความทันสมัยให้เกิดขึ้นตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๖๐ หลายประเทศต้องการที่จะปรับเปลี่ยนชาวบ้านในพื้นที่ต่าง ๆ ให้เปิดรับเอาเทคโนโลยีใหม่ ๆ และให้ความสำคัญต่อความรู้พื้นถิ่นในฐานะความรู้ที่เหมาะสมกับสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นในภูมิภาคนั้น ๆ ที่จำเป็นจะต้องรับเอาเทคโนโลยีเข้าไปทดแทนในบางกรณีโดยอาศัยการแทรกซึม การกดดัน หรือที่ร้ายแรงที่สุดคือการครอบงำโดยภาครัฐหรืออำนาจเบ็ดเสร็จ ผลที่ตามมาทำให้นักพัฒนา นักวิชาการ หรือนักเคลื่อนไหวภาคประชาชน (Non Government Organizations = NGOs) ได้พินิจกำลังผลักดันกรอบความคิดในการพัฒนาที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้น ทั้งนี้การมีส่วนร่วมที่ว่านั้นไม่ใช่แค่การร่วมรับฟังนโยบายจากทางภาครัฐเท่านั้น หากแต่จะต้องสร้างการมีส่วนร่วมในลักษณะการเสริมสร้างพลัง (Empowerment) ให้เกิดขึ้นกับประชาชนหรือชาวบ้านและเป็นที่มาของการนิยามความหมายที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมเกิดขึ้นอย่างหลากหลายมิติ เป็นต้นว่า

การมีส่วนร่วม หมายถึง การทำงานที่เปิดโอกาสให้ผู้เกี่ยวข้องเข้าไปมีส่วนร่วม ไม่ว่าจะเป็นระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กร หรือระดับประเทศ เพราะจะช่วยให้ผู้มีส่วนร่วมเกิดความรู้สึกความเป็นเจ้าของ (Ownership) และจะทำให้ผู้มีส่วนร่วมหรือผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียนั้นยินยอมปฏิบัติตาม (Compliance) และรวมถึงตกลงยอมรับ (Commitment) ได้อย่างสมัครใจ เต็มใจ และสบายใจ^๗ ขณะเดียวกันยังหมายถึงการเข้าร่วมอย่างแข็งขันของกลุ่มบุคคลที่มีส่วนได้ส่วนเสียในทุกขั้นตอนของโครงการพัฒนา การมีส่วนร่วมต้องเป็นไปในรูปที่ผู้รับการพัฒนาเข้ามามีส่วนกระทำให้เกิดการพัฒนา มิใช่เป็นผู้รับการพัฒนาตลอดไป ทั้งนี้ถือเป็นการเกื้อหนุนให้เกิดการพัฒนาที่แท้จริงและถาวร การมีส่วนร่วมของประชาชนไม่ใช่หมายความว่าเพียงการตั้งประชาชนเข้ามาทำกิจกรรมตามที่ผู้นำท้องถิ่นคิดหรือจัดทำขึ้น เพราะแท้จริงแล้วในหมู่บ้านหรือชุมชนต่าง ๆ มีกิจกรรมและวิถีดำเนินงานของตนอยู่แล้ว ประชาชนมีศักยภาพที่จะพัฒนาหมู่บ้านของตนได้แต่ผู้บริหารการพัฒนาไม่สนใจสิ่งที่มีอยู่แล้วโดยพยายามสร้างสิ่งใหม่ขึ้นมาเพื่อให้ได้ชื่อว่าเป็นความคิดหรือโครงการของตน

^๗ วันชัย วัฒนศัพท์, ความขัดแย้ง: ทางออกด้วยสันติวิธี , (นนทบุรี: สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า สมาคมสันติวิธีแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๙).

^๘ เฉลียว บุรีภักดีและคณะ, ชุมชนวิชาการวิจัยชุมชน , (กรุงเทพมหานคร: เอส อาร์. พรินติ้ง แมสโปรดักส์, ๒๕๔๕).

การมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาถือเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาดังแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากร และเทคโนโลยีในท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยโครงการจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน^๙ และถือเป็นการพัฒนาที่เกิดขึ้นตามกรอบแนวคิดแบบ “การพัฒนาทางเลือก” (Alternative Development) โดยมุ่งเป้าการพัฒนาไปยังชุมชนที่มีขนาดเล็กโดยตรง และให้ความสำคัญต่อความต้องการขั้นพื้นฐาน (Basic Needs) เช่น การพัฒนาให้เกิดความสมบูรณ์ต่อปัจจัย ๔ รวมถึงการให้ความสำคัญและให้ความสนใจในข้อจำกัดในการเข้าถึงหรือการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงสิทธิมนุษยชน (Human Rights) สิทธิความเป็นพลเมือง (Citizenship Right) และการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ (Human Flourishing)^{๑๐} ขณะที่องค์การสหประชาชาติได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าเป็นกระบวนการเกี่ยวกับการกระทำและเกี่ยวข้องกับมวลชนในระดับต่าง ๆ คือในกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับจุดประสงค์ทางสังคม การจัดสรรทรัพยากรในการกระทำโดยสมัครใจต่อกิจกรรมและต่อโครงการ

กล่าวโดยสรุปแล้ว หลักการมีส่วนร่วมน่าจะหมายถึงการที่ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือโครงการสาธารณะของรัฐจนเกิดความพึงพอใจและมีส่วนร่วมในการผลักดันให้ภารกิจหรือโครงการนั้นเกิดผลสำเร็จ ผ่านกระบวนการแสดงความคิดเห็น การตัดสินใจ การปฏิบัติ การติดตาม ประเมินผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดจากกิจกรรมหรือโครงการนี้ ด้วยความรู้สึกรับรู้ความเป็นเจ้าของ (Ownership) ที่มีพลังในการต่อรองทางการตัดสินใจ (Empowerment) และตั้งอยู่บนพื้นฐานความชอบธรรมแห่งสิทธิมนุษยชน (Human Rights) รวมถึงสิทธิความเป็นพลเมือง (Citizenship Right)

๒.๒.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

“การมีส่วนร่วม” มีกรอบแนวคิดที่กว้างขวางและสามารถเกิดขึ้นได้ในขอบเขตและระดับที่แตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับประเภทและประเด็นปัญหา การนิยามการมีส่วนร่วมมักจะเป็นไปในลักษณะการบรรยายองค์ประกอบและรูปแบบของการมีส่วนร่วมได้ส่วนเสียเป็นส่วนใหญ่ เป็นต้นว่า เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้รับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับภารกิจหรือโครงการที่ส่วนราชการจะดำเนินการซึ่งมีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่โดยปกติของประชาชนในชุมชนนั้น การทำความเข้าใจถึงผลกระทบและแนวทางแก้ไขปัญหานั้นที่ส่วนราชการจะดำเนินการ และการปรึกษาหารือร่วมกันระหว่างภาครัฐและภาคประชาชน โดยให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นและรัฐต้องรับฟังและแก้ไขปัญหานั้นจนประชาชนเกิดความพึงพอใจและมีส่วนร่วมในการผลักดันให้ภารกิจหรือโครงการนั้นเกิดผลสำเร็จ เพราะเห็นว่าจะเกิดประโยชน์สุขแก่

^๙ ปรีชาติ วลัยเสถียรและคณะ, กระบวนการพัฒนาและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว), ๒๕๔๓).

^{๑๐} Friedmann, John, *Empowerment: The Politics of Alternative Development*, (Blackwell: Cambridge M.A. and Oxford UK, 1993), pp. 31-32.

^{๑๑} ปรีดา ปูนพันธ์ฉาย “ผลของการให้คำแนะนำแบบมีส่วนร่วมต่อความร่วมมือในการรักษาของผู้ป่วยโรคความดันโลหิตสูงชนิดไม่ทราบสาเหตุ” วิทยานิพนธ์ (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๐)

ประชาชน^{๑๒} ขณะเดียวกันในหลักการข้อที่ ๑๐ ของคำประกาศกรุงริโอ (Principle ๑๐ of Rio Declaration) เนื่องในการประชุมสิ่งแวดล้อมโลกเมื่อ ค.ศ. ๑๙๙๒ ที่กรุงริโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิล ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมว่าเป็นหลักการสำคัญประการหนึ่งที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนไว้ว่า

“การจัดการปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมจะกระทำได้ดีที่สุดด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกกลุ่มที่เกี่ยวข้องในระดับต่าง ๆ ในระดับชาติ ปังเจกบุคคลต้องสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมซึ่งอยู่ในความครอบครองของหน่วยงานของรัฐ อันรวมถึงข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับวัสดุอันตรายและกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนของตน และต้องมีโอกาสที่จะมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ รัฐจะต้องเอื้ออำนวยและส่งเสริมความตื่นตัวและการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยจัดให้มีข้อมูลข่าวสารซึ่งประชาชนสามารถเข้าถึงได้อย่างกว้างขวาง และต้องจัดให้ประชาชนสามารถเข้าถึงกระบวนการทางศาลและทางปกครองได้อย่างแท้จริง รวมทั้งการได้รับการชดเชยและการเยียวยาความเสียหาย”

จากหลักการดังกล่าวข้างต้น ที่ผ่านมานักวิชาการ นักพัฒนา ได้นำเอาเจตนารมณ์ที่ประกาศไว้มาอ้างอิงเพื่อยืนยันหลักการมีส่วนร่วมและเพื่อแสดงถึงองค์ประกอบสำคัญของการมีส่วนร่วมก่อนที่จะมีการสรุปใจความสำคัญ ๓ ประการหรือที่เรียกกันว่า “Three Access Principles” มาเป็นแนวทางและเงื่อนไขเชิงประจักษ์ว่า หลักการมีส่วนร่วมนั้นน่าจะประกอบด้วย

- ๑) การเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร (Access to Information)
- ๒) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจโดยได้รับข้อมูลและอย่างมีความหมาย (Informed and Meaningful Public Participation)
- ๓) การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมหรือการได้รับการเยียวยาความเสียหาย (Access to Justice or Access to Redress and Remedy)

ที่ผ่านมานักวิชาการหลายฝ่ายต่างมีความเห็นร่วมกันว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนจึงต้องประกอบด้วยลักษณะทั้ง ๓ ประการดังที่กล่าวมานี้ และถือเป็นตัวชี้วัดของความก้าวหน้าหรือความสำเร็จของรัฐในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตาม “การมีส่วนร่วม” ในกรอบความคิดที่เกี่ยวกับการพัฒนาจะมีฐานความคิดที่แตกต่างอยู่ ๔ แนวทาง กล่าวคือ ๑) กรอบความคิดที่เป็นความเชื่อในศักยภาพของ “ปัจเจกชน” ที่จะมี “สิทธิ” ในการแสดงความคิดเห็นของตนต่อการพัฒนาชุมชนที่ตนสังกัด และสามารถรวมตัวกันในรูปแบบของประชาคม เพื่อร่วมกันจัดการกิจการของชุมชน ๒) การมีส่วนร่วมในแนว “ชุมชนนิยม” (Communitarianism) ซึ่งเน้นความสำคัญของชุมชนมากกว่าปัจเจกชนหรือคนแต่ละคนในการร่วมกันกำหนดนโยบายต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นแก่ชุมชนร่วมกัน ๓) แนวคิดเชิงผสมผสานระหว่างปัจเจกชนกับชุมชนนิยม และ ๔) หลักการจัดการร่วมกัน (Co-Management) ระหว่างรัฐและชุมชน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

^{๑๒} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, เอกสารชี้แจงพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. ๒๕๔๖ , (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, ๒๕๔๖), หน้า ๙.

๑) ความเชื่อในศักยภาพของปัจเจกชนการมีส่วนร่วมทางสังคมเกิดขึ้นบนพื้นฐานความเชื่อในระบอบประชาธิปไตยที่ให้ความสำคัญในเรื่องของ “สิทธิ” และ “ความเสมอภาค” ระหว่างประชาชน และความเชื่อเรื่องการมีส่วนร่วมยังมีความเกี่ยวพันลึกซึ้งกับความเชื่อในเรื่อง “ปัจเจกชน” (Individualism) ที่มีความสามารถและศักยภาพที่สามารถคิดเองเป็น ตัดสินใจเองได้ และสามารถรวมตัวกันในรูปแบบของ “ประชาคม” เพื่อร่วมกันจัดการกิจการของชุมชนและเพื่อผลประโยชน์ร่วมกันของทุก ๆ คน ภายใต้กฎกติกาที่กำหนดร่วมกันและตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่ง “การเสียสละ” และความสมัครใจที่จะเข้าสู่ “พันธสัญญาทางสังคม” (Social Contracts) ตามเกณฑ์แห่ง “เสรีภาพ” และ “สิทธิขั้นพื้นฐาน” บางประการ

๒) ความเชื่อในแนวคิดชุมชนนิยม แนวความคิดชุมชนนิยมได้รับอิทธิพลจาก Tonnies ซึ่งเป็นนักสังคมวิทยาเยอรมันในศตวรรษที่ ๑๙ ซึ่งอธิบายคู่ตรงข้ามของชุมชนขนาดเล็ก (Gemeinschaft) ซึ่งสมาชิกมีการรู้จักกันเป็นการส่วนตัวในลักษณะของการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (Face-to-Face Relations) เปรียบเทียบกับสังคมขนาดใหญ่ (Gesellschaft) ซึ่งสมาชิกไม่ได้รู้จักกันเป็นส่วนตัว แต่ติดต่อสัมพันธ์กันตามบทบาทและสถานภาพในยุโรปในศตวรรษที่ ๑๙ ซึ่งเป็นช่วงเปลี่ยนผ่านจากสังคมเกษตรกรรมมาเป็นอุตสาหกรรม นักคิดในแนวชุมชนนิยมมักค่อนข้างหวาดระแวงต่อแนวคิดที่ให้ความสำคัญต่อปัจเจกชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบที่เน้นการแข่งขันซึ่ง “บุคคล” ที่มีความสามารถที่สุด คือ ผู้ชนะ ถูกนำไปเชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจเสรี (ซึ่งนักคิดแนวชุมชนนิยมเชื่อว่า) เป็นระบบแบบ “มือใครยาวสาวได้สาวเอา” ดังนั้นจึงเป็นระบบที่ขาดความยุติธรรมและความเห็นอกเห็นใจต่อผู้อ่อนแอ

ในแนวคิดแบบชุมชนนิยมรัฐถูกมองอย่างหวาดระแวงว่ารับใช้เฉพาะกลุ่มผู้มีอำนาจและอิทธิพลซึ่งเป็นคนกลุ่มเล็ก ๆ ในสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งในครึ่งหลังของศตวรรษที่ ๒๐ ในประเทศกำลังพัฒนา รัฐมักจะถูกมองว่าเป็นส่วนหนึ่งของปัญหา^{๑๓} เนื่องจากระบบบริหารราชการซึ่งยึดเอาอยู่จ่ายและการผูกขาดการตัดสินใจไว้ที่ศูนย์กลางของอำนาจทำให้นโยบายการพัฒนาหลายอย่างไม่สามารถสนองตอบและแก้ไขปัญหาที่แท้จริงให้กับประชาชนในระดับรากหญ้าได้อย่างทันทั่วที่ หลายครั้งได้เกิดการพยายามปฏิเสธรัฐที่จะให้รัฐยุ่งเกี่ยวในบางกิจกรรมและบางโครงการ ซึ่งถือเป็นอิทธิพลของกระแสชุมชนนิยมที่รัฐจะต้องปรับเปลี่ยนบทบาทต่อปัญหาหรือการพัฒนาให้อยู่ในฐานะของ “ผู้รับฟัง” ที่ต้อง “ยอมรับ” และ “เปิดประตู” ให้ประชาชนในระดับรากหญ้ามีส่วนร่วมอย่างจริงจังในกระบวนการการพัฒนาหรือปัญหาที่เกิดขึ้น

๓) การผสมผสานฐานคิดของปัจเจกชนและชุมชนนิยม แนวความคิดในเรื่องนี้จะมุ่งเน้นไปที่ประเด็นของการสร้าง “ทุนทางสังคม” บนพื้นฐานของการสร้าง “ประชาสังคม” โดยมีฐานรากทางความคิดที่ตั้งอยู่บนความเชื่อมั่นในศักยภาพของปัจเจกชน แต่ในขณะเดียวกันเขาก็ปฏิเสธความสุดโต่งในชุมชนนิยมที่มีความเชื่อมั่น ศรัทธา จนเกิดการขับเคลื่อนในลักษณะประชาสังคมที่ไม่อยากให้รัฐเข้ามายุ่งเกี่ยวในชุมชน และในทางตรงกันข้ามอาจจะต้องมีการเปิดช่องว่างให้รัฐเข้ามา

^{๑๓} Friedmann, John, Empowerment: The Politics of Alternative Development, Ibid., p. 6.

งเกี่ยวได้ในฐานะที่เป็นองค์การที่พร้อมจะการสนับสนุน ช่วยเหลือ และมีส่วนในการบริหารจัดการ เพื่อให้เกิดความยุติธรรมมากที่สุด

๔) หลักการจัดการร่วมกัน (Co-Management) ระหว่างรัฐและชุมชน การมีส่วนร่วมแบบหลักการจัดการร่วมกัน ส่วนใหญ่เป็นการมีส่วนร่วมในเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมระหว่างรัฐและชุมชน ทั้งนี้ที่ผ่านมามีปัญหาบางประการในกิจกรรม โครงการ หรือ นโยบายสาธารณะของภาครัฐ เป็นต้นว่า ๑) ทุกภาคส่วนหรือบางกลุ่มในชุมชนยังไม่ได้มีส่วนร่วมที่เท่าเทียมกัน ๒) เกิดปัญหาความขัดแย้งขึ้นในหน่วยราชการระหว่างระดับนโยบายและในระดับปฏิบัติการของเจ้าหน้าที่ และ ๓) เกิดปัญหาความขัดแย้งหรือการกระทบกระทั่งกับชุมชนใกล้เคียง ซึ่งจำเป็นจะต้องอาศัยหน่วยงานภาครัฐเข้าไปจัดการหรือไกล่เกลี่ยข้อพิพาท อย่างไรก็ตามรูปแบบการจัดการร่วมกันเป็นรูปแบบที่นักวิชาการหลายคนให้ความสนใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แต่รูปแบบ กฎเกณฑ์ รวมทั้ง “ใคร” ควรเข้ามาจัดการร่วมกันย่อมต้องแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่และในแต่ละสถานการณ์นั้น ๆ ซึ่งไม่มีสูตรสำเร็จตายตัว

จากการศึกษายังพบว่าการมีส่วนร่วมนั้นยังมีการแบ่งแยกออกเป็น ๒ ลักษณะ กล่าวคือ ๑) การมีส่วนร่วมเป็นทางการและไม่เป็นทางการ (Formal-informal Participation) ที่เป็นการมีส่วนร่วมที่ถูกต้องตามระบบขององค์กร ซึ่งเป็นการมีส่วนร่วมตามหน้าที่ที่มีอิทธิพลต่อการเข้าร่วมตามขอบเขตที่องค์กรได้วางนโยบายไว้ และการมีส่วนร่วมอย่างไม่เป็นทางการซึ่งเป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นอย่างไม่มีการสร้าง อาจเป็นการร่วมตกลงกันระหว่างสมาชิกในกลุ่มหรือในบรรยากาศของความเป็นส่วนตัวมากกว่าลักษณะการมีส่วนร่วมอย่างเป็นทางการ และ ๒) การมีส่วนร่วมทางตรง (Direct Participation) ซึ่งเป็นการมีส่วนร่วมกันโดยตรงที่สมาชิกหรือการรวมกลุ่มต่าง ๆ โดยได้มีส่วนร่วมแบบทันที แต่ละคนมีสิทธิและโอกาสที่จะแสดงการมีส่วนร่วมที่เกี่ยวข้องโดยผ่านองค์กรที่จัดตั้งโดยประชาชน และการมีส่วนร่วมทางอ้อม (Indirect participation) โดยผ่านองค์กรผู้แทนของประชาชน กรรมการของกลุ่มหรือชุมชน^{๑๔}

ขณะเดียวกัน Cohen and Uphoff ยังได้อธิบายถึงลักษณะหรือมิติของการมีส่วนร่วมว่าประกอบด้วย ๑) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ๒) การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ (Implementation) ๓) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits) และ ๔) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)^{๑๕} ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจถือเป็นศูนย์กลางของการเกิดความคิดที่หลากหลาย มีการกำหนดและประเมินทางเลือกตัดสินใจ เลือกเปรียบเทียบได้กับการวางแผนเพื่อนำทางที่เลือกมาสู่การปฏิบัติ สามารถแบ่งการตัดสินใจนี้ออกเป็น ๓ ชนิด คือ

๑.๑) การตัดสินใจช่วงเริ่มต้น เป็นการเริ่มต้นหาความต้องการจากคนในชุมชน และวิธีการเข้าไปมีส่วนร่วมในโครงการที่สำคัญ ขั้นตอนนี้มีความสำคัญที่จะเลือกเอาโครงการที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนและมีความเป็นรูปธรรมโดยผ่านการใช้กระบวนการตัดสินใจ ในระยะนี้สามารถให้

^{๑๔} Cohen J.M. and Uphoff N.T., *Participation's Place in Rural Development: Seeking Clarity Through Specific, World Development*, (New York: Cornell University, 1977), pp. 213-235.

^{๑๕} Ibid., pp. 7-17.

ข้อมูลที่สำคัญของชุมชนและป้องกันความเข้าใจผิดที่อาจจะเกิดขึ้นและเสนอกลยุทธ์เพื่อแก้ไขปัญหา ซึ่งคนในชุมชนสามารถเข้ามาเกี่ยวข้องตั้งแต่ช่วงเริ่มต้นโครงการ ทั้งในเรื่องการเงิน การจัดสรร บุคลากร ตลอดจนวิธีการเข้าไปมีส่วนร่วมในโครงการและสนับสนุนโครงการที่จะนำเข้ามาซึ่ง ประโยชน์สุขของชุมชน

๑.๒) การตัดสินใจในช่วงดำเนินการ คนในชุมชนอาจไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วม ในช่วงเริ่มต้นแต่ถูกขอร้องให้เข้ามาดำเนินการเมื่อโครงการเข้ามา ความสำเร็จในช่วงนี้เกิดขึ้นได้ มากกว่าการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในช่วงเริ่มต้น ซึ่งโครงการจะต้องค้นหาความต้องการของชุมชน ที่เข้ามามีส่วนร่วมในภายหลังนี้ และจัดลำดับความสำคัญของโครงการและวิธีการดำเนินโครงการที่ สอดคล้องกับความต้องการของผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วม

๑.๓) การตัดสินใจในช่วงปฏิบัติการ เป็นความเกี่ยวข้องในชุมชนเมื่อโครงการ เข้ามา มีการเชื่อมโยงโครงการเข้ามาสู่คนในชุมชน โดยจะมีการรวบรวมข้อมูลขององค์กรต่าง ๆ ที่ เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดกฎเกณฑ์สำหรับปฏิบัติกิจกรรมในโครงการ กรอบที่สมาชิกยึดถือประกอบด้วย การประชุมเพื่อจัดทำนโยบาย การคัดเลือกผู้นำที่จะมีอิทธิพลต่อองค์กร^{๑๖}

๒) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ ในช่วงนี้คนในชุมชนหรือท้องถิ่นสามารถมีส่วนร่วม ในการปฏิบัติได้ ๓ รูปแบบ คือ

๒.๑) การมีส่วนร่วมในการสละทรัพยากร ซึ่งสามารถดำเนินการได้หลาย รูปแบบ ได้แก่ สละแรงงาน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และข้อมูลข่าวสาร ทั้งหมดนี้ถือเป็นแหล่งทรัพยากร หลักที่สำคัญซึ่งมีอยู่ในท้องถิ่นที่สามารถนำมาใช้เพื่อพัฒนาโครงการ การส่งเสริมโดยใช้แรงงานใน ท้องถิ่นเป็นสิ่งที่ดี การบริจาคเงินและวัสดุอุปกรณ์และอื่น ๆ เป็นการแสดงให้เห็นทิศทางที่ชัดเจนของ การมีส่วนร่วม สิ่งสำคัญของการมีส่วนร่วมนี้คือการรู้ว่าใครเป็นผู้สนับสนุนและทำอะไรโดยวิธีการ สมัยครี การได้รับค่าตอบแทนหรือโดยการบีบบังคับ การสนับสนุน เรื่องทรัพยากรบ่อยครั้งที่พบว่ามี ความไม่เท่าเทียมกันและการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว

๒.๒) การมีส่วนร่วมในการบริหารและการประสานงาน คนในท้องถิ่นสามารถ รวมตัวกันในการปฏิบัติงานโดยการเป็นลูกจ้างหรือสมาชิกทีมที่ปรึกษาหรือเป็นผู้บริหารโครงการ เป็น สมาชิกอาสา ซึ่งทำหน้าที่ประสานงานกิจกรรมของโครงการ มีการฝึกอบรมให้รู้เทคนิคการปฏิบัติงาน ในโครงการสำหรับผู้เข้ามาบริหารหรือประสานงานวิธีนี้นอกจากจะเพิ่มความไว้วางใจให้กับคนใน ชุมชนหรือท้องถิ่นแล้ว ส่วนหนึ่งยังช่วยให้เกิดความตระหนักถึงปัญหาของตนเอง อีกทั้งยังทำให้เกิด การสื่อสารข้อมูลภายในและได้รับคำแนะนำซึ่งเป็นปัญหาของคนในท้องถิ่นตลอดจนผลกระทบที่ได้รับ เมื่อโครงการเข้ามา

๒.๓) การมีส่วนร่วมในการขอความร่วมมือ ทั้งนี้การขอความร่วมมือไม่ จำเป็นต้องมีผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้อง แต่เป็นพิจารณาจากข้อเท็จจริงที่ว่าผลเสียที่ตามมาหลังจาก นำโครงการเข้ามาและผลที่เกิดกับคนในชุมชนหรือท้องถิ่นที่เข้าร่วมในโครงการ

^{๑๖} สถาบันพระปกเกล้า, “การพัฒนาการเมืองและการมีส่วนร่วมของประชาชน”, เอกสาร ประกอบการศึกษาฐานงานของคณะกรรมการสิทธิการรัฐสภา, (นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๑). (อัคราณา).

๓) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมานานและมีผลในทางเศรษฐกิจที่ไม่ควรมองข้าม การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์แบ่งได้ ๓ รูปแบบ คือ

๓.๑) ผลประโยชน์ด้านวัตถุ ถือเป็นความต้องการขั้นพื้นฐานของบุคคล เช่น เป็นการเพิ่มการบริโภค รายได้ และทรัพย์สิน แต่สิ่งเหล่านี้อาจจะทำให้การสรุปข้อมูลล้นเหลือทั้งนี้ควรวิเคราะห์ให้ได้ว่าใครคือผู้มีส่วนร่วมและดำเนินการให้เกิดขึ้น

๓.๒) ผลประโยชน์ด้านสังคม ถือเป็นความต้องการขั้นพื้นฐานด้านสาธารณะ ได้แก่ บริการหรือความพึงพอใจในระบบสาธารณูปโภค การเพิ่มโครงการพัฒนาท้องถิ่นโดยใช้รูปแบบการผสมผสานเพื่อเพิ่มคุณภาพชีวิตให้กับคนยากจน ฉะนั้นจึงจำเป็นต้องมีการกำหนดการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ทั้งในเรื่องปริมาณ การแบ่งผลประโยชน์ และคุณภาพบริการและความพึงพอใจ

๓.๓) ผลประโยชน์ด้านบุคคล ถือเป็นความปรารถนาที่จะเข้ามาเป็นสมาชิกกลุ่มหรือได้รับการคัดเลือกเข้ามา เป็นความต้องการอำนาจทางสังคมและการเมืองโดยผ่านความร่วมมือในโครงการ ผลประโยชน์สำคัญที่ได้จากโครงการมี ๓ อย่าง คือ ความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง อำนาจทางการเมือง และความรู้สึกว่าตนเองทำงานมีประสิทธิภาพ การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ควรศึกษาผลเสียที่จะเกิดขึ้นตามมาภายหลังด้วย เพราะอัตราการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์มีความแตกต่างกัน และจะเป็นข้อมูลที่สำคัญในการวางนโยบายหลักที่เกี่ยวข้องว่าจะให้ใครมีส่วนร่วม ทั้งนี้หากผลที่ออกมาตรงกันข้ามกับความคาดหวังจะได้แก้ไขเพื่อหาแนวทางที่มีความเป็นไปได้ในการวางรูปแบบใหม่

๔) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล การมีส่วนร่วมในการประเมินผลเป็นส่วนที่มีการเขียนเป็นรายงานไว้น้อย ทั้งนี้เราสามารถประเมินโครงการได้ ๒ รูปแบบ คือ การมีส่วนร่วมทางตรงและการมีส่วนร่วมทางอ้อม การมีส่วนร่วมในการประเมินผลส่วนใหญ่เป็นเจ้าหน้าที่จากส่วนกลางมากกว่าคนในชุมชนหรือท้องถิ่น ซึ่งทำหน้าที่ประเมินผลด้านงบประมาณ ความพึงพอใจของบุคคลที่มีต่อโครงการ ประเมินว่ามีผู้เห็นด้วยกับโครงการหรือไม่ ผู้ที่มีส่วนร่วมได้แก่ใครบ้าง มีส่วนร่วมโดยวิธีใด มีการแสดงความคิดเห็นผ่านสื่อต่าง ๆ หรือผ่านตัวแทนที่เลือกเข้าไปอย่างไรและทำอย่างไร ความคิดเห็นต่าง ๆ จึงจะได้รับการนำไปใช้ประโยชน์

การมีส่วนร่วมของประชาชนยังจัดเป็นรูปแบบหนึ่งของแนวความคิดในการกระจายอำนาจจากส่วนกลางมาสู่ส่วนท้องถิ่นเพราะประชาชนในท้องถิ่น คือ ผู้ที่รู้ปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นตนเองดีกว่าผู้อื่น การมีส่วนร่วมของประชาชน จึงเป็นการเปิดกว้างในความคิดเห็นโดยการสื่อสารสองทางในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับประชาชน และในแต่ละประเด็นนั้นไม่สามารถใช้เกณฑ์ใดเกณฑ์หนึ่งมาตัดสินใจได้เหมือนกัน ซึ่งสามารถจำแนกตามมิติของระดับการมีส่วนร่วมมี ๓ รูปแบบ^{๑๗} ดังนี้

๑) การมีส่วนร่วมแบบชายขอบ (Marginal Participation) เป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจไม่เท่าเทียมกันกล่าวคือ ฝ่ายหนึ่งรู้สึกด้อยอำนาจกว่า มีทรัพยากรหรือความรู้ด้อยกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง เป็นต้น

^{๑๗} เณสิยว บุรีภักดี และคณะ , ชุดวิชาการวิจัยชุมชน , (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสภาพัฒนาการ
ปฏิรูป, กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑๕.

๒) การมีส่วนร่วมแบบบางส่วน (Partial Participation) เป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดจากการกำหนดนโยบายของรัฐ โดยไม่รู้จักความต้องการของประชาชน ดังนั้น การมีส่วนร่วมจึงเป็นเพียงประชาชนได้ร่วมแสดงความคิดเห็นในการดำเนินกิจกรรมบางส่วนบางเรื่องเท่านั้น

๓) การมีส่วนร่วมแบบสมบูรณ์ (Full Participation) เป็นการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการพัฒนาด้วยความเท่าเทียมกันทุกฝ่าย จัดเป็นการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างแท้จริงของประชาชนตามแนวความคิดและหลักการพัฒนาชุมชน เมื่อนำมาใช้ในการเรียนรู้จะสนับสนุนและส่งเสริมให้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

หลักการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดสรรหรือจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมควรตั้งอยู่บนพื้นฐานที่ว่า ควรเปิดให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมที่จะก่อให้เกิดประโยชน์สุขต่อส่วนรวม ทั้งในแง่ของคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่โดยรวมถึงจะต้องเป็นการลดปัญหาความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นติดตามมา ทั้งนี้ควรที่จะมีแนวคิดและเป้าหมายที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

๑) การมีส่วนร่วมเป็นคุณค่าที่สำคัญในการปกครองในระบอบประชาธิปไตย กล่าวคือ ประชาชนโดยเฉพาะกลุ่มที่จะได้รับผลกระทบจากมาตรการ นโยบาย กฎหมายและโครงการต่าง ๆ ของรัฐ ควรที่จะได้มีโอกาสได้รับทราบและเข้าถึงข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมเหล่านั้น รวมทั้งมีโอกาสแสดงความคิดเห็นและร่วมตัดสินใจภายใต้กลไกและรูปแบบที่เหมาะสม ทั้งนี้เพื่อให้รัฐสามารถนำเอาข้อมูล ข้อคิดเห็น และผลประโยชน์ได้เสียของประชาชนไปเป็นกรอบในการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการ

๒) การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นมาตรการสำคัญรูปแบบหนึ่งในการแบ่งสรรอำนาจ (Redistribution of Power) ในการตัดสินใจให้กับประชาชนในฐานะที่เป็นเจ้าของอำนาจ อธิปไตย การให้สิทธิแก่ชุมชนในการร่วมบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถือเป็นการเพิ่มอำนาจให้แก่ประชาชนซึ่งสามารถนำไปสู่ระบบและกลไกในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ดีขึ้นกว่าที่ผ่านมา

๓) การมีส่วนร่วมของประชาชนจะเป็นรูปแบบและกลไกสำคัญที่จะช่วยสร้างความเข้มแข็งให้แก่ประชาชน (Empowerment) ถือเป็นการช่วยเพิ่มศักยภาพและพัฒนาคนโดยเฉพาะประชาชนกลุ่มที่มีความยากจนและด้อยโอกาส ให้เขาเหล่านั้นสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารกิจการของภาครัฐมากขึ้น

๔) การมีส่วนร่วมนำมาซึ่งการตัดสินใจที่รอบคอบและรอบด้านมากขึ้น เนื่องจากรัฐได้นำเอาทัศนะที่หลากหลายของฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องมาประกอบการตัดสินใจในกิจกรรม โครงการ หรือนโยบายของตน ทำให้ได้ผลการตัดสินใจที่มีคุณภาพและเป็นที่ยอมรับของประชาชน

๕) การมีส่วนร่วมของประชาชนช่วยสนองตอบหลักความเป็นธรรมหรือความเสมอภาค (Equity) ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เนื่องจากการเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องและได้รับผลกระทบจากมาตรการของรัฐได้มีสิทธิมีเสียงในการตัดสินใจของรัฐได้

๖) การมีส่วนร่วมจะนำไปสู่ระบบการบริหารจัดการภาครัฐที่ดีและมีการพัฒนายั่งยืน การมีส่วนร่วมของประชาชนจะช่วยให้การบังคับใช้กฎหมายเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากภาครัฐไม่มีกำลังบุคลากรหรืองบประมาณที่จะคอยตรวจสอบตราสอดส่องว่าไม่มีการละเมิดกฎหมายแต่จะมีเครือข่ายประชาชนคอยเป็นผู้ตรวจสอบตราสอดส่องในเรื่องดังกล่าวแทน

ในส่วนของเงื่อนไขพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นมี ๓ ประการสำคัญ ได้แก่

๑) การมีส่วนร่วมต้องเป็นไปโดยอิสระภาพ หมายถึง ผู้มีส่วนร่วมมีอิสระที่จะเข้าร่วมหรือไม่ก็ได้ การเข้ามามีส่วนร่วมจะต้องเป็นไปอย่างสมัครใจ การถูกบังคับให้ร่วมไม่ว่าจะรูปแบบใดก็ตามไม่ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วม

๒) การมีส่วนร่วมต้องเป็นไปโดยความเสมอภาค กล่าวคือ ประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดจะต้องมีสิทธิเท่าเทียมกับผู้เข้าร่วมคนอื่น ๆ

๓) การมีส่วนร่วมต้องเป็นไปตามความสามารถ ทั้งนี้ในบางกิจกรรมแม้จะกำหนดว่าผู้เข้าร่วมมีเสรีภาพและเสมอภาคแต่กิจกรรมที่กำหนดไว้มีความซับซ้อนเกินความสามารถของกลุ่มเป้าหมายการมีส่วนร่วมย่อมเกิดขึ้นไม่ได้^{๑๘}

ขณะเดียวกันการมีส่วนร่วมยังขึ้นอยู่กับเงื่อนไขย่อยอื่นอีกเป็นต้นว่า ประชาชนต้องมีเวลา ประชาชนต้องมีความสนใจประชาชนต้องสามารถสื่อสารด้วยความเข้าใจต่อกันทั้งสองฝ่าย ประชาชนต้องไม่รู้สึกว่าเป็นผลกระทบกระเทือนต่อตำแหน่งหน้าที่หรือสถานภาพทางสังคมด้วย^{๑๙}

สำหรับรูปแบบในการสร้างการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของชุมชนนั้นสามารถจัดได้หลายรูปแบบด้วยกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของผู้ดำเนินการ โดยอาจเปิดโอกาสการมีส่วนร่วมของประชาชนจากระดับต่ำไปจนถึงระดับสูงสุดนั่นก็คือการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ซึ่งในบางโครงการอาจสามารถดำเนินการเพียงรูปแบบเดียวก็สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ แต่สำหรับโครงการที่มีความซับซ้อนของโครงสร้างปัญหาควรดำเนินการในลักษณะบูรณาการจากหลาย ๆ รูปแบบเข้าไว้ด้วยกันเพื่อความสำเร็จของโครงการ การมีส่วนร่วมของชุมชนที่ตรงกับปัญหาและความต้องการที่แท้จริงมีรูปแบบของการมีส่วนร่วมสามารถสรุปได้เป็น ๕ รูปแบบ^{๒๐} ได้แก่

๑) การรับรู้ข่าวสาร (Public Information) หมายถึง การที่ประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและบุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จะต้องได้รับการแจ้งให้ทราบถึงรายละเอียดของโครงการที่จะดำเนินการ รวมทั้งผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ทั้งนี้การได้รับแจ้งข่าวสารดังกล่าวจะต้องแจ้งก่อนที่จะมีการตัดสินใจดำเนินโครงการ

๒) การปรึกษาหารือ (Public Consultation) หมายถึง รูปแบบการมีส่วนร่วมที่มีการจัดการหารือ ระหว่างผู้ดำเนินการโครงการกับประชาชนที่เกี่ยวข้องและได้รับผลกระทบ เพื่อที่จะรับฟังความคิดเห็นและตรวจสอบข้อมูลเพิ่มเติม หรือประกอบการจัดทำรายงานการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้การปรึกษาหารือยังเป็นอีกช่องทางหนึ่งในการกระจายข้อมูลข่าวสารไปยังประชาชนทั่วไปและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดความเข้าใจในโครงการและกิจกรรมมากขึ้นและเพื่อให้มีการให้ข้อเสนอแนะ หรือเพื่อประกอบทางเลือกในการตัดสินใจ

๓) การประชุมรับฟังความคิดเห็น (Public Meeting) หมายถึง การที่ภาคประชาชนและส่วนงานที่เกี่ยวข้องกับโครงการหรือกิจกรรม รวมถึงผู้มีอำนาจตัดสินใจในการทำโครงการหรือ

^{๑๘} ถวิลวดี บุรีกุล, การมีส่วนร่วม: แนวคิด ทฤษฎีและการบวนการ, (นนทบุรี :สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๘), หน้า ๓.

^{๑๙} นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์, กลวิธี แนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาชุมชนในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท, (กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสภารพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๑๘๖.

^{๒๐} สุคนธ์ เครือน้ำคำ และคณะ, การพัฒนาทีมงาน, (ลพบุรี: มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๔๕).

กิจกรรมนั้นได้ใช้เวทีสาธารณะในการทำความเข้าใจ และค้นหาเหตุผลที่จะดำเนินโครงการหรือกิจกรรมในพื้นที่นั้นหรือไม่ การประชุมรับฟังความคิดเห็นมีหลายรูปแบบที่พบเห็นกันบ่อย ได้แก่

๓.๑) การประชุมในระดับชุมชน (Community Meeting) การประชุมลักษณะนี้จะต้องจัดขึ้นในชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากโครงการ โดยเจ้าของโครงการหรือกิจกรรมจะต้องส่งตัวแทนเข้าร่วมเพื่ออธิบายให้ที่ประชุมทราบถึงลักษณะโครงการหรือผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น รวมถึงตอบข้อซักถาม การประชุมในระดับนี้อาจจะจัดในระดับกว้างเพื่อรวมหลาย ๆ ชุมชนในคราวเดียวกันในกรณีที่มีหลายชุมชนได้รับผลกระทบเหมือนกันหรือคล้ายกัน

๓.๒) การประชุมรับฟังความคิดเห็นในเชิงวิชาการ (Technical Hearing) สำหรับโครงการที่มีข้อโต้แย้งในเชิงวิชาการจำเป็นจะต้องมีการจัดประชุมรับฟังความคิดเห็นในเชิงวิชาการ โดยเชิญผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขาจากภายนอกมาช่วยอธิบายซักถามและให้ความเห็นต่อโครงการ การประชุมอาจจะจัดในที่สาธารณะทั่วไปและผลการประชุมจะต้องนำเสนอต่อสาธารณะ รวมถึงผู้เข้าร่วมประชุมต้องได้รับทราบผลดังกล่าวด้วย

๓.๓) การประชาพิจารณ์ (Public Hearing) เป็นการประชุมที่มีขั้นตอนการดำเนินการที่ชัดเจนมากขึ้น เป็นเวทีในการเสนอข้อมูลอย่างเปิดเผยไม่มีการปิดบัง ทั้งฝ่ายเจ้าของโครงการและฝ่ายผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากโครงการ การประชุมและคณะกรรมการจัดการประชุมจะต้องมีองค์ประกอบของผู้เข้าร่วมที่เป็นยอมรับ มีหลักเกณฑ์ มีประเด็นในการพิจารณาที่ชัดเจนซึ่งอาจมาจากการร่วมกันกำหนดขึ้นและแจ้งให้ทุกฝ่ายทราบทั่วกัน ทั้งนี้รูปแบบการประชุมไม่ควรจะเป็นทางการมากนักและไม่เกี่ยวข้องกับนัยของกฎหมาย ที่จะต้องมีการชี้ขาดเหมือนการตัดสินในทางกฎหมาย การจัดประชุมจึงอาจจัดให้หลายวันและไม่จำเป็นว่าจะต้องจัดเพียงครั้งเดียวหรือสถานที่เดียวตลอดไป

๔) การร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) หมายถึง การที่ภาคประชาชนและส่วนงานที่เกี่ยวข้องมีสิทธิและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจต่อประเด็นปัญหา ถือเป็นเป้าหมายสูงสุดของการมีส่วนร่วมภาคประชาชน ซึ่งในทางปฏิบัติการที่จะให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจต่อประเด็นปัญหานั้น ๆ ไม่สามารถดำเนินการให้เกิดขึ้นได้ง่ายนัก ทั้งนี้อาจดำเนินการให้ประชาชนที่ได้รับผลกระทบเลือกตัวแทนของตนเข้าไปในคณะกรรมการใดคณะหนึ่งที่มีอำนาจตัดสินใจ รวมทั้งได้รับเลือกในฐานะที่เป็นตัวแทนขององค์กรที่ทำหน้าที่เป็นผู้แทนประชาชนในพื้นที่ และประชาชนจะมีบทบาทขึ้นนำการตัดสินใจได้เพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของคณะกรรมการพิเศษนั้น ๆ ว่าจะมีการวางน้ำหนักของประชาชนไว้เพียงใด

๕) การใช้กลไกทางกฎหมาย (Law) หมายถึง การที่ภาคประชาชนและส่วนงานที่เกี่ยวข้องมีสิทธิและมีส่วนร่วมในเชิงของการป้องกันแก้ไข เป็นลักษณะของการเรียกร้องและป้องกันสิทธิของตนเองอันเนื่องมาจากการไม่ได้รับความเป็นธรรม และเพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ที่ตนเองคิดว่าจะได้รับ โดยในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐ หรือ ๒๕๕๐ ก็ได้กำหนดไว้ว่า หลักการเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในหลาย ๆ ด้าน เป็นต้นว่า

๕.๑) ด้านการรับรู้ข่าวสาร

๕.๒) ด้านการพิจารณาการปฏิบัติราชการทางการปกครอง

๕.๓) ด้านการกำหนดนโยบาย

๕.๔) ด้านการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๕.๕) ด้านการคัดเลือกผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

๕.๖) ด้านการตรวจสอบและการปฏิบัติงาน

๕.๗) ด้านการออกกฎหมาย

ทั้งนี้ประชาชนสามารถใช้สิทธิของตนตามรัฐธรรมนูญทั้งในรูปของปัจเจกและในรูปขององค์กรตามที่ระบุไว้ในพระราชบัญญัติต่าง ๆ ประกอบรัฐธรรมนูญ อย่างไรก็ตามการใช้กลไกทางกฎหมายนี้จะทำให้เกิดความยืดหยุ่นต่อการดำเนินการโครงการหรือการยุติโครงการ รวมทั้งมีภาระค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นด้วย

ขณะเดียวกันสถาบัน IAP๒ (International Association for Public Participation)^{๒๑} ซึ่งเป็นสถาบันฝึกอบรมการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีชื่อเสียงของสหรัฐอเมริกา ได้จัดระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ตามกรอบแนวคิดขององค์การสหประชาชาติ^{๒๒} ที่ได้กล่าวถึงหลักการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าหมายถึงการเปิดโอกาสให้ประชาชนและผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนของสังคมได้เข้ามามีส่วนร่วมกับภาครัฐใน ๕ ระดับ ดังนี้

๑) การมีส่วนร่วมในระดับให้ข้อมูลข่าวสาร (Inform) ซึ่งเป็นระดับเริ่มต้นประชาชนมีบทบาทน้อย เป้าหมาย คือ การให้ข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นและถูกต้องแก่ประชาชน รวมทั้งเสริมสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับประเด็นปัญหา ทางเลือก และทางเลือก ตัวอย่างเช่น การจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ เช่น แผ่นพับ เสียงตามสาย ฯลฯ คำสัญญาที่หน่วยงานให้กับประชาชน คือ การให้ประชาชนได้รับข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นและถูกต้อง

๒) การมีส่วนร่วมในระดับปรึกษาหารือ (Consult) ระดับนี้ประชาชนจะมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล ข้อเท็จจริง ความรู้สึก และแสดงความคิดเห็นประกอบการตัดสินใจ เป้าหมายคือ การได้รับข้อมูลและรับความคิดเห็นจากประชาชนเกี่ยวกับสภาพปัญหา ทางเลือก และแนวทางแก้ไข ตัวอย่าง เช่น การสำรวจความคิดเห็น การสนทนากลุ่มย่อย การจัดเวทีสาธารณะ ฯลฯ คำสัญญาที่หน่วยงานให้กับประชาชน คือ การให้ข้อมูลข่าวสารกับประชาชนทั้งผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยการรับฟังความคิดเห็น ตระหนักถึงข้อมูล และความคิดเห็นของประชาชนในการตัดสินใจ

๓) การมีส่วนร่วมในระดับการเข้ามามีบทบาท (Involve) เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทำงาน ตลอดกระบวนการตัดสินใจมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและข้อมูลข่าวสารระหว่างรัฐและประชาชนอย่างจริงจัง เป้าหมายคือ การทำงานร่วมกับประชาชนเพื่อสร้างความมั่นใจว่า ความต้องการและความคิดเห็นของประชาชนจะได้รับการพิจารณา เช่น การประชุมเชิงปฏิบัติการการสำรวจความคิดเห็นโดยการปรึกษาหารือ ฯลฯ ซึ่งคำสัญญาที่หน่วยงานให้กับประชาชนคือการทำงานกับประชาชนเพื่อให้ความคิดเห็นและข้อมูลจากประชาชนสะท้อนในทางเลือก

^{๒๑} สำนักส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน, คู่มือการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นของประชาชน , (กรุงเทพมหานคร: กรมชลประทาน, ๒๕๕๕), หน้า ๑๐-๑๑.

^{๒๒} United Nation, “Popular Participation as a Strategy for Promoting Community Level Action and Nation Development Report of the Meeting for The Adhoc Group of Expert”. Department of International Economic and Social Affairs, (New York: United Nation, 1981), pp. 123-124.

๔) การมีส่วนร่วมในระดับสร้างความร่วมมือ (Collaborate) เป็นการให้บทบาทแก่ประชาชนในระดับสูง โดยประชาชนและรัฐทำงานร่วมกันในกระบวนการตัดสินใจ เป้าหมายคือ การเป็นหุ้นส่วนกับประชาชนในทุกขั้นตอนของการตัดสินใจตั้งแต่การระบุปัญหา พัฒนาทางเลือกและแนวทางแก้ไข ตัวอย่างเช่น การตั้งเป็นคณะที่ปรึกษาฝ่ายประชาชน การสร้างฉันทามติ กระบวนการตัดสินใจแบบมีส่วนร่วม ฯลฯ คำสัญญาที่หน่วยงานให้กับประชาชน คือ การร่วมงานกับประชาชนเพื่อให้ได้ข้อเสนอแนะและแนวคิดใหม่จากประชาชน โดยสัญญาว่าจะนำข้อมูลเหล่านั้นมาใช้ในการตัดสินใจทางออกของปัญหาให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

๕) การมีส่วนร่วมในระดับให้อำนาจแก่ประชาชน (Empower) ถือเป็นขั้นที่ประชาชนมีส่วนร่วมสูงที่สุด เป้าหมายคือ การให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจลงมือด้วยตนเอง โดยรัฐจะดำเนินการตามการตัดสินใจนั้นรูปแบบการมีส่วนร่วม คือ การลงประชามติ และการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง โดยกระบวนการประชาคม มักเป็นประเด็นที่มีผลกระทบต่อประชาชนโดยตรง ประโยชน์ของการตัดสินใจขั้นนี้ คือ การสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน เข้าใจและความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน คำสัญญาที่หน่วยงานให้กับประชาชน คือ การปฏิบัติตามสิ่งที่ประชาชนตัดสินใจเลือก

สำหรับระดับการมีส่วนร่วมนั้นแบ่งได้เป็น ๕ ระดับ^{๒๓} จากการมีส่วนร่วมในระดับต่ำสุดไปถึงระดับสูง คือ ๑) การให้/รับข่าวสาร (Inform) ๒) การปรึกษาหารือ (Consult) ๓) การร่วมคิดร่วมทำ (Involve) ๔) การเป็นหุ้นส่วนหรือภาคี (Collaborate) และ ๕) การเสริมพลังอำนาจ (Empower) การเลือกระดับของการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นมีระดับและเทคนิคที่ใช้แสดงเป็นตารางให้เห็นรายละเอียดตามตารางที่ ๒.๑ ดังนี้

ตารางที่ ๒.๑ ระดับการมีส่วนร่วม

ระดับการมีส่วนร่วม	วัตถุประสงค์	ทางเลือกของรูปแบบที่ใช้	เทคนิคการใช้
๑) ให้ข้อมูล (Inform)	ให้ประชาชนตระหนักและให้ความรู้แก่ประชาชน	แลกเปลี่ยนข้อมูล	โฆษณาทางสื่อ / ตั้งตู้แจกข้อมูลข่าวสาร / แผ่นพับ / จัดทำวีดิทัศน์ / เปิดเว็บไซต์ให้ข้อมูล / ตั้งทีมออกไปรณรงค์นอกพื้นที่ / เปิดศูนย์ข้อมูลข่าวสาร / เอกสารข้อเท็จจริง / จัดหมายข่าว / รายงานการศึกษาทางเทคนิค / รายการโทรทัศน์
		ชักชวนให้ประชาชนเข้ามาร่วมในกระบวนการ	ทัศนศึกษา / การประชุมชี้แจงของหน่วยงาน / คำประกาศของทางราชการ
การปรึกษาหารือรับฟังความคิดเห็น (Consult)	เพื่อให้ได้มาซึ่ง Input/Feedback จากประชาชนอย่างกว้างขวาง	ชักชวนให้ประชาชนมาเข้าร่วมในกระบวนการ	ประชาพิจารณ์ / จัดงานการแสดง (Exhibition) เสวนาประชาชน / การเยี่ยมชมโครงการเพื่อให้ข้อมูลและรับข้อมูลจากประชาชน / การจัดเวทีสาธารณะกระบวนการ / จัดแถลงข้อเท็จจริง / การสนทนากลุ่มย่อย / เวทีสาธารณะ

^{๒๓} สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, “โครงการจัดทำรูปแบบกลไกการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดทำนโยบาย แผน มาตรการ กฎหมาย หลักเกณฑ์และแนวทางปฏิบัติในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม”, รายงานวิจัย, (เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ , ๒๕๕๗), หน้า ๒๓.

ระดับการมีส่วนร่วม	วัตถุประสงค์	ทางเลือกของรูปแบบที่ใช้	เทคนิคการใช้
		รวบรวมข้อมูลจากประชาชนและภาครัฐให้ Feedback	ทำแบบสอบถาม / จัดทำแบบฟอร์มการแสดงความคิดเห็น / การสัมภาษณ์รายบุคคล / การสนทนากลุ่มย่อย / สายด่วนสายตรง / การแสดงความคิดเห็นผ่านเว็บไซต์ / การร่วมลงประชามติ (ตามกฎหมายไทย)
การร่วมคิดร่วมทำ (Involve)	เพื่อให้เกิดการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างเต็มที่	ชักชวนให้ประชาชนเข้าร่วมในกระบวนการ	การประชุมกลุ่มย่อยในการวางแผน / คณะกรรมการระดับท้องถิ่น / การจัดหาวิทยากรกระบวนการ / การประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น
การเป็นหุ้นส่วนหรือภาคี (Collaborate)	เพื่อสร้างฉันทานุมัติ	ชักชวนให้ประชาชนเข้าร่วมในกระบวนการ	คณะกรรมการที่ปรึกษา / เว็บไซต์มีส่วนได้เสีย / ฟอร์มแผนภูมิภาค / การจัดทำแผนที่ความคิด
การเสริมพลังอำนาจของประชาชน	เพื่อสร้างเวทีให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจ	ชักชวนให้ประชาชนเข้าร่วมในกระบวนการ	การปฏิบัติตามการประเมินผลและคำแนะนำของภาคประชาชน
		รวบรวมข้อมูลจากประชาชนและภาครัฐให้ Feedback	การลงคะแนนเสียง (Referendum ในต่างประเทศ)

กล่าวโดยสรุป กรอบคิดเรื่องการมีส่วนร่วมในงานพัฒนานั้น ในยุคต้นของการพัฒนาชุมชน แม้จะมีจุดดีในแง่ของการต้องการสร้างประชาธิปไตยภายในชุมชน แต่ในภาคปฏิบัติเมื่อนำมาใช้ในประเทศด้อยพัฒนาที่อำนาจบริหารมีลักษณะรวมศูนย์ การมีส่วนร่วมจึงอาจกลายเป็นการเกณฑ์ (Recruitment) ให้คนเข้าร่วมภายใต้อำนาจของการต้องการเปลี่ยนคนในประเทศด้อยพัฒนาเหล่านี้ให้ทันสมัยมากขึ้น ให้รู้จักคิดเพื่อพัฒนาตนเอง ให้สามารถพึ่งตนเองได้ ทั้งนี้เพื่อให้พ้นจากสภาพความยากจนและด้อยพัฒนา ขณะเดียวกันในการมีส่วนร่วมในรูปแบบปัจจุบันมีการเปิดกว้างและยอมรับในสิทธิของประชาชนและชุมชนมากขึ้น ทำให้ปรากฏการณ์การมีส่วนร่วมของประชาชนได้แสดงพลังแห่งการมีส่วนร่วมออกมาในหลายระดับ ประกอบด้วย

๑. การรับรู้ข่าวสาร (Public information) หมายถึง การที่ประชาชนหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และบุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จะต้องได้รับการแจ้งให้ทราบถึงรายละเอียดของโครงการที่จะดำเนินการ รวมทั้งผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ทั้งนี้การได้รับแจ้งข่าวสารดังกล่าวจะต้องแจ้งก่อนที่จะมีการตัดสินใจดำเนินโครงการ

๒. การรับฟังความคิดเห็น (Public Consultation) หมายถึง รูปแบบการมีส่วนร่วมที่มีการจัดการหารือ ระหว่างรัฐในฐานะเป็นผู้ดำเนินการโครงการพัฒนากับประชาชนที่เกี่ยวข้องและที่ได้รับผลกระทบ เพื่อที่จะรับฟังความคิดเห็นและตรวจสอบข้อมูลเพิ่มเติมหรือประกอบการจัดทำรายงานการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อม เพื่อให้มีการให้ข้อเสนอแนะหรือเพื่อประกอบทางเลือกในการตัดสินใจ

๓. การร่วมในการตัดสินใจ (Public Involve) หมายถึง การที่ภาคประชาชนและส่วนงานที่เกี่ยวข้องมีสิทธิ มีส่วนร่วมแนะแนวทางที่นำไปสู่การตัดสินใจต่อประเด็นปัญหาหรือการดำเนินการพัฒนาใด ๆ ที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่ทั้งนี้เพื่อสร้างความมั่นใจให้ประชาชนว่าข้อมูล ความคิดเห็นและความต้องการของประชาชนจะถูกนำไปพิจารณาเป็นทางเลือกในการพัฒนา

๔. ความร่วมมือ (Public Collaboration) หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนหรือผู้แทนภาคสาธารณะมีส่วนร่วมโดยเป็นหุ้นส่วนกับภาครัฐในทุกขั้นตอนของการตัดสินใจในการพัฒนาและมีการดำเนินกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

๕. การเสริมอำนาจแก่ประชาชน (Public Empower) หมายถึง การที่ประชาชนบทบาทในระดับสูงในการมีส่วนร่วมในลักษณะของการเรียกร้องและป้องกันสิทธิของตนเองได้ หากไม่ได้รับความเป็นธรรม และไม่ได้มาซึ่งผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น

๒.๒.๓ รูปแบบของการมีส่วนร่วม

จากกรอบคิดการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมทั้ง ๕ ด้าน ที่คณะผู้วิจัยได้สรุปวิเคราะห์และนำไปประยุกต์ใช้เพื่อเป็นกรอบในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ จากการศึกษาเชิงลึกพบว่าในแต่ละด้านนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการบูรณาการเอาแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเข้ามาประยุกต์หรือผสมผสานเพื่อให้เกิดความกลมกลืนและเหมาะสมกับสภาพการณ์ต่าง ๆ ดังนี้

๑) การรับรู้ข่าวสาร (Public Information) ในเรื่องนี้ มัลลิกา ผลอนันต์^{๒๔} ได้กล่าวถึงการรับรู้ข่าวสารที่จะก่อให้เกิดแรงจูงใจและการโน้มน้าวใจที่จะมีผลต่อการพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงใด ๆ นั้นมีความเชื่อว่าการที่จะชักจูงใจบุคคลใดบุคคลหนึ่งนั้นเป็นเหมือนกับการกระตุ้นบุคคลนั้นเพื่อให้เกิดการตอบสนองในสิ่งที่เราต้องการให้เป็น ในกระบวนการสื่อสารจะมีช่องว่างหรือตัวกลางระหว่างการกระตุ้นและการตอบสนองซึ่งเรียกว่าพื้นที่เพิ่มเติมของบุคคล ซึ่งถือว่าเป็นตัวกลางที่สำคัญมากในการที่จะเกิดการรับรู้ได้จากการสื่อสาร ดังนั้นในการจูงใจบุคคลใดนั้นเราจะต้องศึกษาถึงพื้นที่เพิ่มเติมของบุคคลคนนั้นก่อนว่า ทศนคติ ค่านิยม ความเชื่อ ระดับการศึกษา ทั้งนี้สามารถแบ่งลักษณะของการรับรู้เพื่อการพัฒนาของคนได้ ๔ ระดับ ดังนี้

๑.๑) กลุ่มเชื่อ (Believer) เป็นกลุ่มที่ง่ายที่สุดในการจะทำให้เกิดการรับรู้หรือการชักจูงให้ปฏิบัติตามที่เป้าหมายทางการพัฒนา เพราะเป็นกลุ่มที่ได้รับทศนคติความรู้ประสบการณ์ ข้อมูลต่าง ๆ เป็นแนวทางเดียวกันกับการพัฒนา จึงเชื่อและเห็นด้วยในสิ่งที่พัฒนาได้สื่อออกไป

๑.๒) กลุ่มสงสัย (Skeptic) เป็นกลุ่มที่ได้รับข้อมูล ความรู้ ประสบการณ์ ที่เกี่ยวกับวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายทางการพัฒนาที่จะสื่อสารหรือประชาสัมพันธ์ทั้งในด้านบวกและด้านลบ และคนกลุ่มนี้จะเป็นกลุ่มคนที่เกิดความสงสัยในเรื่องนั้น เช่น ในการสร้างเขื่อนคนกลุ่มนี้จะมีข้อมูลว่ามีทั้งประโยชน์และโทษ กล่าวคือ มีความเชื่อว่าเขื่อนใช้ผลิตกระแสไฟฟ้าถือว่าเป็นผลดี แต่ขณะเดียวกันเขื่อนก็จะเป็นสาเหตุของการทำลายสภาพแวดล้อมไปด้วยอีกทางหนึ่งข้อสงสัยดังกล่าวจะทำให้คนกลุ่มนี้ตัดสินใจไม่ได้ว่าระหว่างประโยชน์และโทษนั้นสิ่งใดมีมากกว่ากันและเขาจึงยังไม่ตกลงใจเชื่อว่าการสร้างเขื่อนเป็นสิ่งที่ดี ดังนั้นในการที่จะพัฒนาอะไรจะต้องมีการประชาสัมพันธ์กับคนกลุ่มนี้ให้เขาหายสงสัยก่อน

๑.๓) กลุ่มเฉื่อย (Apathetic) เป็นกลุ่มที่ไม่สนใจ ไม่ได้ตอบหรือแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องที่จะพัฒนาเนื่องจากรู้สึกว่าเป็นเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องกันตนเอง เช่น รู้สึกว่าการ

^{๒๔} มัลลิกา ผลอนันต์, ทฤษฎีการสื่อสาร, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, ๒๕๕๒), หน้า ๔๒-๔๓.

จะสร้างเขื่อนหรือไม่สร้างเขื่อนนั้นไม่เกี่ยวข้องกับตนเองเพราะเขื่อนสร้างที่ต่างจังหวัด แต่ตนเองอยู่กรุงเทพมหานคร ตนเองไม่ได้รับผลประโยชน์หรือผลเสียอะไรจากการสร้างเขื่อนนั้น ดังนั้นหลักในการสร้างการรับรู้กับคนกลุ่มเฉยนี้จึงต้องพยายามดึงเรื่องที่จะพัฒนาแสดงผลให้เขาเห็นว่าเป็นเรื่องที่ใกล้ตัวคนเหล่านี้ให้ได้

๑.๔) กลุ่มปรีกษา (Hostile) กลุ่มนี้จะเป็นกลุ่มที่ยากที่สุดในการทำควาเข้าใจหรือทำให้เกิดการรับรู้ในด้านบวก เพราะเป็นกลุ่มไม่เห็นด้วยกับวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายทางการพัฒนา ฉะนั้นจะใช้ความพยายามและความอดทนอย่างสูงสุดที่จะทำให้เกิดการรับรู้ที่ถูกต้อง โดยอาศัยเทคนิคทางการสื่อสารให้คนกลุ่มนี้เกิดความปั่นป่วนในแง่ของความคิดหรือเกิดความไม่สมดุลทางความคิดเสียก่อน เป็นต้นว่าอาจจะให้คนที่เขานับถือเขาเกรงใจเป็นผู้ชักจูงเพื่อให้เขาเปลี่ยนจากกลุ่มปรีกษามาเป็นกลุ่มสงสัยก่อน และในช่วงที่เขาเกิดความปั่นป่วนทางความคิด สมองก็จะเริ่มเปิดรับข้อมูลต่าง ๆ มากขึ้น เราจึงเริ่มให้ชุดข้อมูลที่จะนำไปสู่การรับรู้ข้อมูลที่ดี เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนา จนเขากลายเป็นกลุ่มเชื่อในที่สุด

๒) การรับฟังความคิดเห็น(Public Consultation) ในเรื่องนี้การรับฟังความคิดเห็นเกิดขึ้นได้จากการปรึกษาหารือ และสามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภท ดังนี้

๒.๑) การปรึกษาหารือเป็นรายบุคคล (Individual Counseling) การปรึกษาประเภทนี้เป็นแบบที่ได้รับความนิยมและถูกนำมาใช้ในการพัฒนาต่าง ๆ การปรึกษาจะเป็นการพบกันระหว่างผู้ให้คำปรึกษากับผู้ขอคำปรึกษา การปรึกษาแบบนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะช่วยให้ผู้ขอรับคำปรึกษาสามารถเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ เป้าหมาย ทศนคติ ความเชื่อ ค่านิยม และปัญหาในการพัฒนา สามารถแก้ไขปัญหาดต่าง ๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการพัฒนาให้เกิดผลมากที่สุด

๒.๒) การให้คำปรึกษาหารือแบบกลุ่ม (Group Counseling) การปรึกษาประเภทนี้อาจเรียกได้ว่าเป็นการปรึกษาเชิงกระบวนการ และเป็นกระบวนการที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีความต้องการ ประสบปัญหาหรือผลกระทบจากการพัฒนาที่คล้ายกันหรือตรงกัน ทั้งนี้ก็เพื่อต้องการที่จะแก้ไขปัญหาดโดยปัญหาดหนึ่งร่วมกัน โดยผู้ที่เกี่ยวข้องจะมารวมกันเป็นกลุ่มเพื่อปรึกษาหารือและหาทางออกร่วมกัน ในปัจจุบันมักส่งเสริมการปรึกษาหารือกันเพื่อหาทางออกของปัญหาดที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของการแย่งชิงผลประโยชน์ โดยเฉพาะในโครงการพัฒนาที่ใหญ่ ๆ หรือมีงบประมาณและผลกระทบที่สูง สำหรับองค์ประกอบของการปรึกษาหารือที่อยู่บนพื้นฐานความร่วมมือมี ๕ องค์ประกอบสำคัญ คือ

(๑) การพึ่งพาและเกื้อกูลกัน (Positive Interdependence) สมาชิกในกลุ่มมีความสำคัญทุกคน ความสำเร็จของกลุ่มขึ้นอยู่กับสมาชิกทุกคนในกลุ่ม สมาชิกจะประสบความสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อกลุ่มประสบความสำเร็จ ทุกคนต้องรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ของตนและในขณะเดียวกันก็ช่วยเหลือสมาชิกคนอื่น ๆ ด้วย เพื่อประโยชน์ร่วมกัน

(๒) การปรึกษาหารือกันอย่างใกล้ชิด (Fact-to-Face Promotive Interaction) สมาชิกมีการพึ่งพาช่วยเหลือกัน เป็นปัจจัยที่ส่งเสริมให้ผู้ที่เกี่ยวข้องมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันในการช่วยเหลือให้กลุ่มบรรลุเป้าหมาย สมาชิกกลุ่มจะไว้วางใจ ห่วงใย ส่งเสริม ช่วยเหลือกัน เกิดสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน

(๓) ความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้ของสมาชิกแต่ละคน สมาชิกทุกคนมีหน้าที่รับผิดชอบในการทำงานที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มความสามารถไม่มีใครได้รับประโยชน์โดยไม่ทำหน้าที่ของตน ดังนั้นจึงต้องมีการตรวจสอบผลงานทั้งรายบุคคลและรายกลุ่ม จะต้องมีการทดสอบรายคน รายกลุ่ม สังเกตพฤติกรรมผู้ที่เกี่ยวข้องในกลุ่มและจัดให้มีผู้สังเกตการณ์

(๔) การใช้ทักษะการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับการทำงาน การเรียนรู้แบบร่วมมือจะประสบความสำเร็จได้ต้องอาศัยทักษะหลายประการ เช่น ทักษะทางสังคม ทักษะการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ทักษะการทำงานกลุ่ม ทักษะการสื่อสาร ทักษะการแก้ปัญหาความขัดแย้ง มีความเคารพ ยอมรับและไว้วางใจซึ่งกันและกัน

(๕) การวิเคราะห์กระบวนการกลุ่ม (Group Processing) การเรียนรู้แบบร่วมมือต้องมีการวิเคราะห์กระบวนการทำงานของกลุ่มเพื่อช่วยให้กลุ่มเกิดการเรียนรู้และปรับปรุงการทำงานของกลุ่ม พฤติกรรมสมาชิกกลุ่ม ผลงานกลุ่ม การวิเคราะห์การเรียนรู้อาจทำได้ทั้งผู้รับผิดชอบโครงการและประชาชน ทั้งนี้ประชาชนหรือกลุ่มผู้เกี่ยวข้องจะต้องได้รับข้อมูลป้อนกลับเพื่อร่วมแสดงทักษะการคิด

๓) การร่วมในการตัดสินใจ (Public Involve)

การตัดสินใจเป็นการนำหลักเกณฑ์หรือเครื่องมือต่าง ๆ เข้ามาช่วยในการการตัดสินใจ เพื่อให้ผู้ตัดสินใจมีโอกาสผิดพลาดน้อยลงหรือการตัดสินใจได้ถูกต้องมากขึ้น การตัดสินใจที่จะมีขึ้นภายในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่สามารถทำการประเมินได้โดยใช้กฎเกณฑ์หรือเครื่องมือดังกล่าวพิจารณาทางเลือกที่ดีที่สุด การทำการตัดสินใจได้นำเอาความน่าจะเป็นเข้ามาเกี่ยวข้องเสมอ ทั้งนี้เพราะบุคคลจะมีการเปรียบเทียบว่าผลลัพธ์หรือผลตอบแทนที่ดีที่สุดหรือไม่ แต่ถ้ามีวิธีให้ผลตอบแทนมากกว่าหนึ่งทางเลือกก็จะต้องมีการตัดสินใจเลือกทางหรือวิธีที่จะทำให้ได้ผลตอบแทนมากที่สุด ซึ่งการตัดสินใจเลือกดังกล่าวเป็นเรื่องที่ยากและสลับซับซ้อน ดังนั้นจึงต้องอาศัยหลักเกณฑ์และเครื่องมือต่าง ๆ ประกอบการตัดสินใจ ดังต่อไปนี้

๓.๑) มีทางเลือกหลายทาง (Alternatives) ในแต่ละทางเลือกอาจจะอยู่ในรูปนโยบายในการปฏิบัติงานเทคนิคหรือขั้นตอนการดำเนินงาน การที่มีทางเลือกมาก ๆ ถ้าจะอาศัยดุลพินิจส่วนตัวทำการตัดสินใจนั้นอาจจะผิดพลาดขึ้นได้ ดังนั้นจึงต้องอาศัยเครื่องมือหรือเกณฑ์ต่าง ๆ เข้ามาช่วยในการตัดสินใจ เพราะยังมีหลักประกันได้ว่าไม่ได้ตัดสินใจไปตามดุลพินิจส่วนตัว

๓.๒) ข้อมูลในปัจจุบันมีจำนวนมาก ถ้านำดุลพินิจส่วนตัวมาใช้ในการตัดสินใจแล้ว โอกาสที่จะผิดพลาดอาจจะมีมาก เพราะไม่อาจจะนำข้อมูลที่มีอยู่ทั้งหมดนั้นมาพิจารณาได้ครบถ้วนสมบูรณ์ในเวลาที่จำกัดได้

๓.๓) เพื่อลดความขัดแย้งลงเนื่องจากพื้นฐานความรู้และประสบการณ์ของแต่ละคนไม่เหมือนกัน ถ้าไม่อาศัยหลักเกณฑ์หรือเครื่องมือที่เหมือนกันทำการตัดสินใจแล้วก็จะทำการตัดสินใจแตกต่างกันออกไปซึ่งจะทำให้คนในองค์กรเกิดการขัดแย้งกันขึ้นในกรณีที่ความเห็นแตกต่างกัน

๓.๔) เพื่อลดความเสี่ยงการตัดสินใจที่ปราศจากกฎเกณฑ์หรือเครื่องมือแล้ว โอกาสที่เสี่ยงต่อความผิดพลาดนั้นมีสูง แต่การตัดสินใจที่มีเครื่องมือเข้ามาช่วยแล้ว โอกาสของการตัดสินใจที่ผิดพลาดนั้นมีน้อยหรือไม่เลยก็เป็นไปได้

๔) ความร่วมมือ (Public Collaboration) ในการประชุมรับฟังความคิดเห็นถือเป็นเทคนิคที่สำคัญที่สุดซึ่งจะทำให้เกิด การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการดำเนินงานหรือการพัฒนาใด ๆ ให้ประสบความสำเร็จ เปรียบเสมือนการวางแผนความคิดทั้งหมดทุก ๆ ด้านอย่างละเอียด ซึ่งต้องใช้เวลาเตรียมการอย่างรอบคอบ พิถีพิถัน หากเตรียมการไม่ดีเราจะไม่สามารถแก้ปัญหาได้ และทำให้เสียเวลาเปล่า การวางแผนขั้นนี้มีขั้นตอนและหัวข้อที่ต้องให้ความสำคัญ ได้แก่

๔.๑) การกำหนดระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าควรเป็นในระดับใด ซึ่งจะต้องชัดเจนเพราะเรื่องนี้เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในการวางแผน โดยพยายามให้เกิดการมีส่วนร่วมให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ซึ่งจะต้องคิดให้รอบคอบแต่ต้นว่า โครงการที่จะทำเวทีรับฟังความคิดเห็นของประชาชนในเรื่องนั้น ๆ เราต้องการให้ประชาชนมีส่วนร่วมระดับใด โครงการบางเรื่องอาจจำเป็นต้องให้ประชาชนต้องเข้ามามีบทบาทมากถึงระดับการเป็นประชาชนหุ้นส่วนเพื่อร่วมกันกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา หรือบางโครงการอาจต้องการให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจเลยก็ได้ ซึ่งการวางแผนการดำเนินงานจะมีความซับซ้อนและยุ่งยากตามระดับของการมีส่วนร่วม อีกทั้งต้องดำเนินการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นของประชาชนอย่างต่อเนื่อง

๔.๒) กระบวนการหลัก กระบวนการรองและทีมงาน ต้องมีทัศนคติที่เป็นบวกและรักในหน้าที่ที่ตนทำ มีความอดทน และพึงระลึกเสมอว่า หน้าที่ของกระบวนการคือการขับเคลื่อนให้การประชุมนั้นเกิดการแสดงความคิดเห็นโดยมีส่วนร่วมระหว่างผู้เข้าร่วม สำหรับทีมงานที่เหลือ ได้แก่ กระบวนการรองซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ช่วย กระบวนการหลักเป็นผู้จัดบันทึกการประชุมมีหน้าที่เติมคำถามในเวทีเพื่อให้ประเด็นต่าง ๆ สมบูรณ์ขึ้น และเป็นผู้สังเกตการณ์คอยระวังไม่ให้มีการเบี่ยงเบนประเด็นไปจากที่ตั้งไว้ ส่วนทีมงานเสริมเพื่อถ่ายภาพหรือเป็นผู้ช่วย ทั้งนี้จำนวนทีมงานจะขึ้นอยู่กับจำนวนหรือปริมาณของผู้เข้าร่วมประชุม และทักษะ/ประสบการณ์ของกระบวนการหลัก

๔.๓) การตั้งประเด็นและคำถาม ประเด็นคำถามที่ดีต้องชัดเจน ครอบคลุม เข้าใจง่ายเป็นเรื่องที่ผู้เข้าร่วมประชุมทราบมาก่อน แล้วยำสิ่งที่ต้องการนั้นมาตั้งเป็นคำถาม ควรตั้งประเด็นหลักและแตกเป็นประเด็นย่อย หลังจากนั้นทีมงานทั้งหมดควรลองซักซ้อมจำลองเวทีการประชุมโดยสมมติตนเป็นชาวบ้าน แล้วคิดว่าจะตอบคำถามที่ถามมาแบบใดได้บ้าง เมื่อชาวบ้านถามคำถามอย่างนั้น เราจะต้องตั้งใจหาคำตอบอย่างไรต่อไป

๔.๔) มีวัตถุประสงค์ของการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นของประชาชนที่ชัดเจนว่าจัดเพื่ออะไร จัดไปทำไม และจะเอาผลที่ได้จากการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นของประชาชนนั้นไปทำอะไร ทั้งนี้ควรแจ้งให้ผู้เข้าร่วมประชุมทราบในตอนต้นของการประชุม หรือควรแจ้งล่วงหน้ากับกลุ่มเป้าหมายก่อนถึงวันประชุม ในกรณีที่เป็นการโครงการซึ่งต้องการให้ประชาชนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นในระดับสูง

๔.๕) มีกระบวนการ ขั้นตอน แผนการดำเนินงานที่ดี โดยกำหนดแผนอย่างละเอียดว่ามีกิจกรรมอะไรบ้าง ใครมีบทบาทและหน้าที่อะไร เวลาไหน ใครจะนั่งตรงไหน ใครจะพูดก่อน-หลัง และจะแจกเอกสารตอนไหน ฯลฯ นอกจากนี้สำหรับทีมงานมือใหม่ ควรมีการซักซ้อมขั้นตอนของกระบวนการย่อย ๆ เพื่อให้เกิดความมั่นใจ และช่วยลดข้อผิดพลาดเมื่อต้องจัดเวทีประชุมจริง

๔.๖) การวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมายผู้เข้าร่วมประชุม เช่น เพศ วัย การศึกษา ผู้เข้าร่วมคาดหวังแค่ไหนจากการร่วมประชุม คนที่เข้าร่วมนั้นมีใครบ้าง กลุ่มผู้มีส่วนได้และกลุ่มผู้มีส่วนเสียมีมากน้อยเพียงใด ใครมีผลกระทบโดยตรง ใครได้รับผลกระทบในแง่บวก ใครได้รับผลกระทบในแง่ลบ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่สำคัญมากเป็นใคร มีบทบาทต่อความสำเร็จในการดำเนินการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นของประชาชนเพียงใด ฯลฯ ทั้งนี้การทราบข้อมูลเกี่ยวกับกลุ่มเป้าหมายอย่างละเอียด จะเป็นประโยชน์อย่างมากในการดำเนินงานตามแผนในขั้นตอนอื่น ๆ เปรียบเหมือนคำกล่าวที่ว่า รู้เขา รู้เรา รบร้อยครั้งชนะร้อยครั้ง

๔.๗) สื่อและอุปกรณ์การสื่อสารที่จะช่วยให้เกิดความเข้าใจประเด็น เนื้อหา ตรงกัน เช่น การเลือกวิธีทัศนคติเตรียมเรื่องให้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ในการจัดเวที ตรวจสอบคุณภาพก่อนวันจริง การเตรียมกระดาน กระดาษ การ์ด ปากกา เทปขาวหรือหมุด การเตรียมเอกสารแจก ฯลฯ

๔.๘) การเตรียมเกม โดยเลือกเกมที่เหมาะสมกับเรื่องที่จะจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นของประชาชน เช่น ประชุมเรื่องการร่วมกันขุดคุ้ยระบายน้ำแก้ปัญหาน้ำท่วม การเลือกเกมควรเลือกแนวที่สร้างความสามัคคี ช่วยกันทำงาน หรือหากเป็นเรื่องกรณีพิพาทกันมีผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ควรเลือกเกมเกี่ยวกับการเสียสละนอกจากนี้ทีมงานต้องลองเล่นเกมเอง ว่าเป็นเกมที่สนุก เหมาะสมกับกลุ่มและเวลาหรือไม่ เป็นต้น

๕) การเสริมอำนาจแก่ประชาชน (Public Empower) หมายถึง การที่ประชาชนบทบาทในระดับสูงในการมีส่วนร่วมในลักษณะของการเรียกร้องและป้องกันสิทธิของตนเองได้ หากไม่ได้ ได้รับความเป็นธรรม และไม่ได้มาซึ่งผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาการเสริมอำนาจแก่ประชาชน มุ่งคุ้มครองภาคประชาชนมากกว่าภาครัฐหรือภาคธุรกิจ ก็เป็นอีกหนึ่งกลไกที่มีความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน เนื่องจากโดยปกติแล้ว ทั้งภาครัฐและภาคธุรกิจมักจะมีความสามารถในการคุ้มครองตนเองได้มากกว่าภาคประชาชน ทั้งนี้เพราะในความเป็นจริงนั้นภาคประชาชนมักจะขาดซึ่งความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับกลไกทางกฎหมาย สุดท้ายจึงลงเอยด้วยการถูกเอารัดเอาเปรียบจากทั้งภาครัฐและภาคเอกชน การเสริมอำนาจแก่ประชาชน ไม่ใช่เพียงการแสดงบทบาทที่สอดคล้องตามวัตถุประสงค์นี้เท่านั้น หากแต่ยังรวมถึงการมีกลไกอื่น ๆ ที่สอดคล้องเพื่อทำให้การบังคับใช้กฎหมายเกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพทั่วถึงและเท่าเทียม และยังรวมถึงการทำให้ประชาชนรับรู้ เข้าใจ เข้าถึง และสามารถใช้อย่างมีประสิทธิภาพจากกลไกทางกฎหมายต่าง ๆ ที่มีอยู่ได้อย่างง่ายดาย ซึ่งนั่นหมายถึงระบบรัฐบาล รัฐสภาและตุลาการจำเป็นต้องมีความมุ่งมั่น ทำให้กลไกทางกฎหมายที่มุ่งคุ้มครองประชาชนมีความศักดิ์สิทธิ์ และสร้างประโยชน์ให้กับประชาชนและประเทศได้อย่างแท้จริง

นอกเหนือจากกลไกข้างต้นกลไกการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนก็เป็นอีกหนึ่งกลไกที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากความสำเร็จของการดำเนินนโยบาย และการใช้ประโยชน์จากกลไกต่าง ๆ ที่มีอยู่ เกิดจากการผสมผสานที่ลงตัวของ ๒ ส่วนผสมด้วยกัน ส่วนผสมแรกคือ ความพร้อมของนโยบายและกลไกทางสังคมอันจำเป็นและสอดคล้องกับยุคสมัย ซึ่งการมีวิสัยทัศน์อันยาวไกลและการมีความมุ่งมั่นช่วยเหลือและคุ้มครองประชาชนของรัฐบาล รัฐสภา และตุลาการเท่านั้นที่จะทำให้ส่วนผสมนี้เกิดขึ้น อีกส่วนผสมหนึ่งคือการทำให้นโยบายและกลไกทางสังคม

ต่าง ๆ นั้นสามารถประยุกต์ใช้กับประชาชนทุกภาคส่วนได้จริง ซึ่งเสียงสะท้อนจากภาคประชาชน ผ่านการมีส่วนร่วมของประชาชนเท่านั้นที่จะช่วยทำให้นโยบายและกลไกต่าง ๆ สามารถถูก ปรับปรุงและปรับใช้ได้อย่างสอดคล้องกับสิ่งที่ประชาชนต้องการมากที่สุด

๒.๓ แนวคิดการสร้างเครือข่าย

เครือข่าย (Network) หมายถึง การติดต่อด้านข่าวสารและการแลกเปลี่ยนทรัพยากร การเรียนรู้ใหม่ในรูปแบบที่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่ม องค์กร พัฒนาการไปสู่กว้างระดับรัฐ หรือชาติ ถือเป็นเครื่องมือในการสร้างและพัฒนาความสัมพันธ์ที่บุคคล หรือกลุ่ม/องค์กร ได้มีโอกาส ติดต่อสื่อสาร สนับสนุนให้เกิดการทำงานที่มีประสิทธิภาพ บรรลุเป้าหมายที่บุคคล กลุ่ม และองค์กร กำหนดไว้ และเป็นขบวนการสังคมอันเกิดจากการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่ม องค์กร สถาบัน โดยมีเป้าหมาย วัตถุประสงค์และความต้องการบางอย่างร่วมกัน ร่วมกันดำเนินกิจกรรม บางอย่าง โดยที่สมาชิกของเครือข่ายยังคงความเป็นเอกเทศไม่ขึ้นต่อกัน ^{๒๕} และเป็นความสัมพันธ์ใน สังคมมนุษย์ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ปัจเจกบุคคลกับกลุ่ม กลุ่มกับกลุ่ม และกลุ่มกับเครือข่าย โดย เป็นการอธิบายถึงพฤติกรรมและความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งต่าง ๆ เช่น กิจกรรมการสื่อสารความ ร่วมมือการพึ่งพาอาศัยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันเป็นความสัมพันธ์ที่มีโครงสร้างและรูปแบบที่ หลากหลาย^{๒๖}

เครือข่ายเป็นความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงระหว่างสมาชิกซึ่งอาจจะเป็นบุคคลต่อบุคคล บุคคลต่อกลุ่ม กลุ่มต่อกลุ่ม เครือข่ายต่อเครือข่าย กลายเป็นเครือข่ายย่อยภายใต้เครือข่ายใหญ่ในการ เชื่อมโยงเป็นเครือข่ายไม่ได้เป็นเพียงการรวมตัวกันโดยทั่วไปแต่มีเป้าหมายในการทำกิจกรรมร่วมกัน ทั้งที่เป็นครั้งคราว หรืออาจเป็นกิจกรรมที่ต่อเนื่อง จึงเป็นการเชื่อมโยงคนที่มีความสนใจร่วมกัน พบปะสังสรรค์และพัฒนาไปสู่การลงมือร่วมกันทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยเป้าหมายและจุดประสงค์ เดียวกันดังนั้นเครือข่ายจึงไม่ใช่เป็นเพียงการรวบรวมรายละเอียดบุคคลที่เป็นสมาชิกเท่านั้นแต่มีการ จัดระบบให้สมาชิกสามารถดำเนินกิจกรรมร่วมกันเพื่อบรรลุจุดหมายที่สมาชิกเห็นพ้องต้องกันสิ่งที่ เชื่อมโยงสมาชิกเข้าด้วยกันคือวัตถุประสงค์หรือผลประโยชน์ที่ต้องการบรรลุผลร่วมกับการสนับสนุน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ^{๒๗} เครือข่ายยังเป็นการร่วมมือระหว่างปัจเจกบุคคล กลุ่ม องค์กรประเภท เดียวกัน หรือเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มองค์กรต่างประเภทกัน ซึ่งมีหลายระดับตั้งแต่การ เชื่อมโยงระหว่างปัจเจกต่อยุติ การเชื่อมโยงระหว่างปัจเจกกับกลุ่ม การเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มต่อ

^{๒๕} เสรี พงศ์พิศ, เครือข่าย: ยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มแข็ง ชุมชนเข้มแข็ง , (กรุงเทพมหานคร: เจริญ วิทยการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๘.

^{๒๖} พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ , เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ , (กรุงเทพมหานคร: โครงการสร้างเสริมการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, ๒๕๔๗), หน้า ๖.

^{๒๗} สนธยา พลศรี, เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน , (กรุงเทพมหานคร: โอเอสพริ้นติ้งเฮาส์ , ๒๕๕๐), หน้า ๒๐๗.

กลุ่มโดยดำเนินงานภายใต้เป้าหมายและวิธีการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ”^{๒๘} ขณะเดียวกัน เครือข่ายยังเป็นการร่วมมือระหว่างปัจเจกบุคคล กลุ่ม องค์กรประเภทเดียวกัน หรืออาจเป็น เครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างกลุ่ม องค์กรต่างประเทศ เครือข่ายมีได้หลายระดับตั้งแต่การเชื่อมโยง ระหว่างปัจเจกต่อปัจเจก เช่น การเชื่อมโยงระหว่างข้าราชการกับข้าราชการด้วยกัน การเชื่อมโยง ระหว่างปัจเจกกับกลุ่ม เช่น การเชื่อมโยงระหว่างสถานศึกษากับผู้ปกครอง การเชื่อมโยงระหว่างกลุ่ม ต่อกลุ่ม เช่น การเชื่อมโยงระหว่างสถานศึกษากับสถานศึกษาด้วยกัน หน่วยงานราชการกับหน่วยงาน เอกชนสถานศึกษากับหน่วยงานธุรกิจ เป็นต้น และการเชื่อมโยงระหว่างเครือข่ายต่อเครือข่าย กลายเป็นเครือข่ายย่อยภายใต้เครือข่ายใหญ่^{๒๙}

นอกจากนั้นเครือข่ายยังเป็นการสร้างความสัมพันธ์ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยมีหลักการข้อตกลงและแนวปฏิบัติที่ชัดเจนระหว่างคนกับคน คนกับกลุ่ม กลุ่มกับกลุ่มและ เครือข่ายต่อเครือข่าย ความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน ความรู้จากหน่วยงาน ต่าง ๆ โดยอาจผ่านเข้ามาทางผู้นำกลุ่มหรือสมาชิกของกลุ่มให้สมาชิกของกลุ่มที่ประกอบอาชีพ เดียวกันและทำงานร่วมกัน เป็นวิธีการถ่ายทอดที่ทำให้ทุกคนมีส่วนร่วมทั้งนี้จะประสบความสำเร็จได้ เพราะมีผู้นำที่มุ่งให้เกิดผลประโยชน์ร่วมกันกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจึงประสบความสำเร็จ และการ เรียนรู้ของสมาชิกในเครือข่ายมีอยู่ตลอดเวลาการเรียนรู้บางอย่างก็รับจากภายนอกเข้ามาเกือบ ทั้งหมดแต่บางอย่างก็มีการปรับและประยุกต์ให้ใช้ได้เหมาะสมกับสภาวะเศรษฐกิจสังคมและ วัฒนธรรมของชุมชนเพื่อวัตถุประสงค์ในการพัฒนาวิชาชีพ^{๓๐} และในการรวมตัวของกลุ่มที่มีการ ประสานงานหรือทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง มีระยะเวลาานพอควร มีวัตถุประสงค์หรือเป้าหมาย ร่วมกันและหากบรรลุวัตถุประสงค์หนึ่งแล้ว เปลี่ยนแปลงหรือเพิ่มเติมวัตถุประสงค์ใหม่ได้และยังเป็น รูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมของปัจเจกบุคคลกลุ่มและองค์กรผ่านรูปแบบของปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น กิจกรรมการสื่อสารความร่วมมือการพึ่งพาอาศัย การแลกเปลี่ยน การเรียนรู้ซึ่งเป็นปฏิสัมพันธ์ที่มีโครงสร้างและรูปแบบที่หลากหลายตลอดจนมีเป้าหมายร่วมกัน^{๓๑}

เครือข่ายยังหมายถึงกลุ่มของคนหรือองค์กรที่สมัครใจ แลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลระหว่าง กัน หรือทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีการจัดรูปหรือจัดระเบียบ โครงสร้างที่คนหรือองค์กรสมาชิกยังคงมี ความเป็นอิสระกิจกรรมที่ทำในเครือข่ายต้องมีลักษณะเท่าเทียมกัน หรือแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน และการเป็นสมาชิกเครือข่ายไม่มีผลกระทบต่อความเป็นอิสระหรือความเป็นตัวของตัวเองของคน

^{๒๘} สรัญญา จุฑานิล, “การบริหารเครือข่ายของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนสำนักงานปฏิบัติการภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ”, รายงานวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๖).

^{๒๙} เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, “การจัดการเครือข่าย: กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูป การศึกษา”, (กรุงเทพมหานคร: ชัดเชส มีเดีย, ๒๕๕๓), หน้า ๒๘.

^{๓๐} วิชัย แสงสี, “การศึกษาวิเคราะห์และพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการเครือข่ายสถานศึกษาในเขต พื้นที่ชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”, รายงานวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๒๗.

^{๓๑} ต่วน เปาชีกูจิ, “การบริหารงานภาครัฐในรูปแบบเครือข่าย: กรณีศึกษาสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน สำนักงานปฏิบัติการภาคใต้”, รายงานวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๔), หน้า ๑๗.

หรือองค์กรนั้น ๆ^{๓๒} นับตั้งแต่ทศวรรษที่ ๑๙๗๐ เป็นต้นมา แนวคิดเรื่อง “เครือข่าย” ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายทั้งในแวดวงงานพัฒนาและภาคธุรกิจ ทั้งนี้อาจสืบเนื่องจากสาเหตุ ๓ ประการ คือ

ประการแรก ภาวะการแข่งขันแบบใหม่ (New Competition) ในยุคการค้าใหม่ ทำให้ไม่สามารถใช้โครงสร้างและการบริหารแบบเก่าซึ่งเป็นแบบอำนาจตามลำดับชั้น (Hierachical) ได้อีก อำนาจแนวดิ่ง (รัฐ) ไม่อาจนำองค์กรให้ไปสู่เป้าหมายในยุคใหม่ได้ จึงต้องมีการปรับความสัมพันธ์ให้เป็นแนวนอน (เอกชน) ให้เป็นเครือข่าย

ประการที่สอง ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีข่าวสาร (IT) ทำให้องค์กรต่าง ๆ สามารถปรับตัวและมีปฏิสัมพันธ์กับองค์กรอื่น ๆ ได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพและ

ประการสุดท้าย ความก้าวหน้าทางวิชาการที่ก่อให้เกิดเครื่องมือในการวิเคราะห์โครงสร้างสังคมในลักษณะที่เป็นเครือข่ายและองค์กรต่าง ๆ ล้วนมีลักษณะเป็นเครือข่ายทั้งภายในตัวมันเองและในความสัมพันธ์กับองค์กรภายนอก^{๓๓}

จุดกำเนิดของเครือข่ายมีขึ้นโดยอัตโนมัติ เป็นแบบธรรมชาติ เป็นลักษณะสังคม มนุษย์ที่เป็นสังคม ต้องมีการสัมพันธ์ต่อกันและทุกระดับชั้น แล้ววิวัฒนาการไปเป็นเครือข่ายจัดตั้งและเครือข่ายมี ๓ ลักษณะ คือ ๑) เครือข่ายโดยธรรมชาติ ๒) เครือข่ายจัดตั้ง และ ๓) เครือข่ายวิวัฒนาการ^{๓๔}

๑) เครือข่ายโดยธรรมชาติ แรกสุดนั้น เครือข่ายเป็นแบบธรรมชาติ เป็นเครือข่ายเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การเรียนรู้ การติดต่อสื่อสาร การนัดหมายกันแบบไม่เป็นทางการ แสดงให้เห็นว่า ทุกสายงานอาชีพจะมีเครือข่ายของตนเสมอ เป็นเครือข่ายโดยไม่รู้ เป็นเครือข่ายได้โดยอัตโนมัติ เช่นเดียวกับคำว่า “วัด” ซึ่งพัฒนาการมาจากชุมชนที่มีการรวมตัวกันเพื่อรักษาหรือทางการทั้งไม่ทางการ ต่อมาก็สร้างอาคารโถง ๆ แบบเดียวกับศาลาลม เพื่อสะดวกในการประชุม แล้วศาสนาก็เข้ามา จึงสร้างที่พักสงฆ์ขึ้นใกล้เคียงกับศาลานั้น ต่อมามีการอบรมธรรม เรียนธรรม เรียนกอก ขอ กอกา ตามแบบสมัยการเรียนสมัยศรีอยุธยาที่ส่งบุตรชายเรียนในวัด ส่วนบุตรสาวให้เรียนงานบ้านการเรือน ผลผลิตกิจกรรมนี้ก็กลายเป็นวัดขึ้นมาถึงปัจจุบัน เครือข่ายโดยธรรมชาติมีขึ้นโดยอัตโนมัติ โดยเฉพาะการทำการค้าขายที่ต้องมีผู้ผลิตผู้จำหน่ายและผู้ซื้อ ซึ่งผู้ซื้อจะเป็นเครือข่ายของผู้ขาย เพราะนำสินค้าเข้าก็จะประมาณการความต้องการผู้ซื้อก่อนว่าจะมีมากมีน้อยเพียงไร ที่สำคัญยิ่งกว่านั้นมีรูปแบบการขายสินค้าขึ้นมาว่าค้าปลีก กับค้าส่ง ซึ่งคำว่าค้าปลีกมีวางจำหน่ายเป็นที่ เช่น ตลาดนัด ตลาดสี่มุมเมือง เป็นต้น ส่วนค้าส่งนั้น คือแยกเป็นสินค้าย่อย ๆ ส่งตามร้านค้าหรือผู้ส่งสินค้าเพื่อบริโภคหรือเพื่อจำหน่ายเป็นชุดใหญ่และเครือข่ายอีกแบบหนึ่ง ตามแนวคิดนายธนา ที่ขยายความว่า เครือข่ายชนิดนี้มักเกิดจากการที่ผู้คนมีใจตรงกัน ทำงานคล้ายคลึงกันหรือประสบกับสภาพปัญหาเดียวกันมาก่อน เข้ามารวมตัวกันเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดและประสบการณ์ ร่วมกันแสวงหาทางเลือกใหม่ที่ดีกว่า

^{๓๒} ขนิษฐา กาญจนรังสีนนท์, “การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยองค์กรเครือข่าย”, วารสารพัฒนาชุมชน, ปีที่ ๓๘ ฉบับที่ ๙ (กันยายน, ๒๕๔๒): ๒๖-๓๐.

^{๓๓} เสรี พงศ์พิศ, เครือข่าย: ยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มแข็ง ชุมชนเข้มแข็ง, หน้า ๓๓-๓๔.

^{๓๔} ธนา ประมุขกุล, “เครือข่าย”, วารสารส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม, ปีที่ ๒๔ ฉบับที่ ๓ (กรกฎาคม-กันยายน, ๒๕๔๔): ๒๖-๓๑.

๒) เครือข่ายจัดตั้ง เครือข่ายชนิดนี้ ไม่ใช่เครือข่ายที่เกิดขึ้นเองโดยอัตโนมัติ หากแต่มีการจัดตั้งตามวัตถุประสงค์ของยุทธศาสตร์ในหน่วยงานนั้น ๆ ส่วนใหญ่จะเป็นภาครัฐที่ใช้อำนาจหน้าบริหารเครือข่ายแนวดิ่งโดยสั่งการลงมาสู่ภาคปฏิบัติการ ตามแนวคิดของนายธนา ที่ขยายความว่า เครือข่ายจัดตั้งมักจะมี ความเกี่ยวข้องกับนโยบายหรือการดำเนินงานของภาครัฐเป็นส่วนใหญ่ การจัดตั้งอยู่ในกรอบความคิดเดิมที่ใช้กลไกของรัฐผลักดันให้เกิดงานที่เป็นรูปธรรมโดยเร็ว และส่วนมากภาคีหรือสมาชิกที่เข้าร่วมเครือข่ายมักจะไม่ได้มีพื้นฐาน

๓) เครือข่ายวิวัฒนาการ เครือข่ายนี้เริ่มที่กลุ่มบุคคล องค์กรมารวมกันด้วยวัตถุประสงค์กว้าง ๆ ในการสนับสนุนกันและเรียนรู้ไปด้วยกัน โดยยังไม่ได้สร้างเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์เฉพาะที่ชัดเจนนัก หรือ อีกลักษณะหนึ่งคือถูกจุดประกายความคิดจากภายนอก แล้วเกิดความคิดที่จะรวมตัวกัน ถ้าสมาชิกมีความตั้งใจจริงที่เกิดจากจิตสำนึกที่ดี เมื่อได้รับการกระตุ้นและสนับสนุน ก็จะสามารถพัฒนาต่อไปจนกลายเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็ง เช่น เครือข่ายผู้สูงอายุ เครือข่ายโรงเรียนสร้างเสริมสุขภาพ กลุ่มฮักน่าน เป็นต้น

ในส่วนขององค์ประกอบสำคัญของการก่อเกิด ความเป็นเครือข่านั้น หากมองในเชิงโครงสร้างยังหมายถึงกลุ่มของจุดต่าง ๆ ซึ่งเชื่อมโยงต่อกันด้วยเส้นโดยจุดต่าง ๆ คือ บุคคลหรือกลุ่มส่ววนเส้นที่เชื่อมนี้คือความสัมพันธ์ที่บุคคลหรือกลุ่มต่าง ๆ มีต่อกันในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

๑) เครือข่ายมีลักษณะเป็นโครงสร้างทางความคิด (Cognitive Structure) ไม่ว่าจะเป็นพัฒนาไปถึงระดับใด บุคคลที่เกี่ยวข้องในองค์กรเครือข่ายจะมีกรอบความคิดที่เกี่ยวกับองค์กรเครือข่ายใกล้เคียงกันในด้านความรู้ความสามารถ ความคาดหวังต่อเครือข่าย

๒) องค์กรเครือข่ายไม่มีลำดับชั้น (Hierarchy) การเชื่อมโยงระหว่างองค์กรเครือข่าย เป็นไปในลักษณะแนวนราบ แต่ละองค์กรเป็นอิสระต่อกัน แต่ระดับความเป็นอิสระของแต่ละองค์อาจไม่เท่ากัน

๓) องค์กรเครือข่ายมีการแบ่งงานกันทำ (Division of labour) การที่องค์กรเข้ามาร่วมเป็นเครือข่ายกันเพราะส่วนหนึ่งคาดหวังการพึ่งพาแลกเปลี่ยนความสามารถระหว่างกันดังนั้น หากองค์กรใดไม่สามารถแสดงให้เห็นเป็นประจักษ์ก็อาจหลุดจากเครือข่ายได้ ในทางตรงกันข้ามหากได้แสดงความสามารถจะนำไปสู่การพึ่งพิงและขึ้นต่อกัน

๔) ความเข้มแข็งขององค์กรที่ร่วมกันเป็นเครือข่ายจะนำไปสู่ความเข้มแข็งโดยรวมของเครือข่าย ดังนั้น การพัฒนาของแต่ละองค์กรเครือข่ายจึงเป็นสิ่งสำคัญ

๕) องค์กรเครือข่ายกำหนดบริหารจัดการกันเอง (Self – regulating) ในการทำงานร่วมกันในลักษณะแนวนราบ จำเป็นต้องมีความสมานฉันท์โดยผ่านกระบวนการทางประชาธิปไตย โดยตรง ซึ่งหมายถึงการต่อรองตกลงระหว่างองค์กรเครือข่ายเกี่ยวกับการบริหารจัดการภายในเพื่อให้เครือข่ายสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ได้

๖) ความสำเร็จขององค์กรเครือข่ายมิใช่จะได้มาเพียงชั่วข้ามคืนแต่ต้องอาศัยระยะเวลาในการบ่มเพาะความสัมพันธ์ความศรัทธา และความไว้วางใจ เชื่อใจ ตลอดจนสร้างกรอบทาง

ความคิดเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การแก้ปัญหาพร้อมกันอย่างสร้างสรรค์รวมทั้งการดำเนินการร่วมกันระหว่างองค์กรเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง^{๓๕}

นอกจากนั้นเครือข่ายทุกประเภท ทุกแบบ ทุกเครือข่าย มักจะมีลักษณะร่วมกัน ๕ ประการสำคัญ ดังนี้

๑) เป็นกลุ่มองค์กรหรือบุคคลที่มาพร้อมกันเพื่อดำเนินการตามวัตถุประสงค์และความสนใจที่ตั้งขึ้นร่วมกัน

๒) เป็นเวทีเพื่อกิจกรรมทางสังคม โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

๓) ดำรงอยู่ได้ยาวนาน ด้วยการสื่อสารแบบใดแบบหนึ่งที่ต่อเนื่องไม่ใช่แบบเฉพาะกิจ

๔) สมาชิกมีความรู้สึกผูกพันกับโครงสร้างที่พัฒนาขึ้นมาร่วมกันและร่วมกันรับผิดชอบ

๕) มีฐานอยู่ที่ความเป็นเจ้าของร่วมกันและความมุ่งมั่นที่จะทำตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ร่วมกัน รวมทั้งเครื่องมือหรือวิธีการในการดำเนินการที่คิดไว้ร่วมกัน^{๓๖}

ในเรื่องเดียวกันนี้ อัลเทอร์ และ เฮจ (Alter and Hage)^{๓๗} มองว่า ลักษณะของเครือข่ายส่วนใหญ่จะมีลักษณะสำคัญในเรื่องดังต่อไปนี้

๑) มีลักษณะเป็นโครงสร้างเครือข่ายทางความคิด (Cognitive Structure) ไม่ว่าจะพัฒนาไปถึงระดับใด บุคคลที่เกี่ยวข้องในองค์กรเครือข่ายจะมีกรอบความคิดเกี่ยวกับองค์กรเครือข่ายใกล้เคียงกันในด้านความรู้ ความสามารถ ความคาดหวังต่อเครือข่าย

๒) องค์กรเครือข่ายมีลำดับชั้น (Hierarchy) การเชื่อมโยงระหว่างองค์กรเครือข่ายในลักษณะแนวนราบ แต่ละองค์กรเป็นอิสระต่อกัน แต่ระดับความเป็นอิสระของแต่ละองค์กรอาจไม่เท่ากัน

๓) องค์กรเครือข่ายมีการแบ่งงานกันทำ (Division of Work) การที่องค์กรเข้ามาร่วมเป็นเครือข่ายเพราะส่วนหนึ่งคาดหวังการพึ่งพิงและเปลี่ยนความสามารถระหว่างกัน ดังนั้นหากองค์กรใดไม่สามารถแสดงความสามารถให้เป็นที่ประจักษ์ก็อาจหลุดออกจากเครือข่ายได้ ในทางตรงกันข้าม หากองค์กรใดสามารถแสดงความสามารถก็จะนำไปสู่การพึ่งพาการแบ่งงานกันทำ ทั้งยังเป็นการลดโอกาสที่องค์กรใดองค์กรหนึ่งจะแสดงอำนาจเหนือเครือข่ายด้วย

๔) ความเข้มแข็งขององค์กรการร่วมกันเป็นเครือข่ายจะนำไปสู่ความเข้มแข็งโดยรวมของเครือข่าย ดังนั้นการพัฒนาของแต่ละองค์กรเครือข่ายจึงเป็นสิ่งสำคัญ

๕) องค์กรเครือข่ายกำหนดการบริหารจัดการตนเอง (Self-Regulating) ในการทำงานร่วมกันในแนวนราบจำเป็นต้องมีความสมานฉันท์โดยผ่านกระบวนการทางประชาธิปไตย

^{๓๕} นฤมล นิราทร, การสร้างเครือข่ายการทำงาน: ข้อควรพิจารณา, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๖.

^{๓๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐.

^{๓๗} Aler, Cathrin and Hage, Jerald, *Organization Working Together*, (California: Sage, 1993), p. 238.

หมายถึง การตกลงระหว่างองค์กรเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการภายใน เพื่อให้เครือข่ายสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ได้

๖) ความสำเร็จขององค์กรเครือข่ายมิใช่จะได้มาเพียงชั่วข้ามคืน แต่ต้องอาศัยระยะเวลาในการบ่มเพาะความสัมพันธ์ ศรัทธา และความไว้วางใจ ตลอดจนการสร้างกรอบทางความคิดเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การแก้ปัญหาพร้อมกันอย่างสร้างสรรค์ รวมทั้งการดำเนินการร่วมกันระหว่างองค์กรอย่างต่อเนื่อง

ขณะเดียวกัน นักวิชาการหลายท่านยังมองว่าองค์ประกอบของเครือข่าย นั้น สามารถที่จะแยกแยะได้หลายประการ มีดังนี้

๑) การรับรู้มุมมองร่วมกัน (Common Perception) สมาชิกที่เข้ามาอยู่ในเครือข่ายต้องมีความรู้สึกนึกคิดและการรับรู้ร่วมกันถึงเหตุผลการเข้าร่วมเป็นเครือข่าย อาทิ มีความเข้าใจในปัญหาและมีสำนึกในการแก้ไขปัญหาพร้อมกัน มีประสบการณ์ในปัญหาพร้อมกัน มีความต้องการความช่วยเหลือในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน เป็นต้น ซึ่งจะส่งผลให้สมาชิกของเครือข่ายเกิดความรู้สึกผูกพัน ในการดำเนินกิจกรรมบางอย่างร่วมกันเพื่อแก้ปัญหาความเดือดร้อนที่เกิดขึ้น การรับรู้ร่วมกันถือเป็นหัวใจของเครือข่ายที่ทำให้เครือข่ายมีความต่อเนื่อง เพราะหากสมาชิกไม่มีความเข้าใจในการเข้าร่วมเป็นเครือข่ายจะทำให้การประสานงาน และการขอความร่วมมือในการดำเนินการเป็นไปอย่างยากลำบากเพราะต่างคนต่างก็ใช้กรอบการมองโลกคนละกรอบเหมือนใส่แว่นตากันคนละสี ย่อมมองปัญหาหรือความต้องการที่เกิดขึ้นไปคนละทิศทาง แต่มิได้หมายความว่าสมาชิกของเครือข่ายไม่สามารถจะมีความคิดเห็นแตกต่างกัน เพราะมุมมองที่แตกต่างย่อมมีประโยชน์ช่วยให้เกิดการสร้างสรรค์ในการทำงาน แต่ความคิดที่แตกต่างนี้สมาชิกเครือข่ายยอมรับกัน มิฉะนั้นความแตกต่างที่มีอยู่จะนำไปสู่ความแตกแยกและแตกหักในที่สุด

๒) การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (Common Vision) การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน เป็นการมองเห็นภาพของจุดมุ่งหมายในอนาคตร่วมกันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม การรับรู้เข้าใจถึงทิศทางเดียวกันและการมีเป้าหมายที่จะไปด้วยกันจะช่วยให้ขบวนการเคลื่อนไหวมีพลัง เกิดเอกภาพและช่วยบรรเทาความขัดแย้งกับวิสัยทัศน์หรือเป้าหมายของเครือข่ายพฤติกรรมปฏิบัติของสมาชิกก็จะเริ่มแตกต่างจากสิ่งที่สมาชิกเครือข่ายกระทำร่วมกัน ดังนั้นแม้ว่าวิสัยทัศน์ร่วมกันเป็นสิ่งที่ต้องใช้เวลาในการสร้างให้เกิดขึ้น แต่ก็จำเป็นต้องสร้างให้เกิดขึ้นให้ได้และสมาชิกของเครือข่ายก็ควรมีวิสัยทัศน์ย่อยส่วนตัว ที่สอดคล้องไปด้วยกันกับวิสัยทัศน์ของเครือข่ายแม้อาจไม่ได้ซ้อนทับอย่างแนบสนิทกับวิสัยทัศน์ของเครือข่าย แต่อย่างน้อยก็ควรสอดรับไปในทิศทางเดียวกัน

๓) การเกิดผลประโยชน์และความสนใจร่วมกัน (Mutual Interests/Benefits) เครือข่ายเกิดจากที่สมาชิกแต่ละคนมีความต้องการของตนเอง แต่ความต้องการเหล่านั้นจะไม่สามารถบรรลุผลสำเร็จได้หากสมาชิกต่างคนต่างอยู่ ความจำกันี้ทำให้เกิดการรวมตัวกันบนฐานของผลประโยชน์ร่วมที่มากเพียงพอจะดึงดูดใจให้รวมเป็นเครือข่าย ดังนั้นการรวมเป็นเครือข่ายจึงต้องตั้งอยู่บนฐานของผลประโยชน์ที่มีร่วมกัน ซึ่งผลประโยชน์ในที่นี้ครอบคลุมทั้งผลประโยชน์ที่เป็นตัวเงินและไม่ใช้ตัวเงินก็ได้ เป็นต้นว่า เกียรติยศ ชื่อเสียง ความก้าวหน้า ความสุข ความพึงพอใจ ฯลฯ

๔) การมีส่วนร่วมของสมาชิกอย่างกว้างขวาง (All stakeholders participation) การมีส่วนร่วมของสมาชิกในเครือข่ายจะต้องเป็นกระบวนการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายในเครือข่ายซึ่งการมีส่วนร่วมย่อมเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการร่วมรับรู้ร่วมคิดร่วมตัดสินใจและร่วมลงมือกระทำในฐานะหุ้นส่วน (Partner) ของเครือข่ายซึ่งเป็นความสัมพันธ์ในแนวนอน (Horizontal Relationship) ที่เท่าเทียมกันแทนความสัมพันธ์ในแนวตั้ง (Vertical Relationship) หมายความว่าหากการรวมตัวเป็นเครือข่ายเกิดขึ้นระหว่างรัฐกับชุมชนท้องถิ่นหน่วยงานภาครัฐก็ต้องวางสถานะของตนเองเทียบเท่ากับประชาชนในฐานะของสมาชิกเครือข่าย และสถานะของสมาชิกในเครือข่ายควรเป็นไปในลักษณะของความเท่าเทียมกัน (Equal Status) ในฐานะหุ้นส่วน (Partner) ของเครือข่ายซึ่งเป็นความสัมพันธ์ในแนวนอน (Horizontal Relationship) ที่เท่าเทียมกันแทนความสัมพันธ์ในแนวตั้ง (Vertical Relationship) ดังที่เคยมีมา

๕) กระบวนการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (Complementary Relationship) คือ การที่สมาชิกของเครือข่ายต่างก็ต้องเสริมสร้างซึ่งกันและกันโดยที่จุดแข็งของฝ่ายหนึ่งไปช่วยแก้ไขจุดอ่อนของอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งจะทำให้ผลตอบแทนหรือผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวเป็นเครือข่ายมากกว่าการไม่สร้างเครือข่ายแต่ต่างคนต่างอยู่

๖) การพึ่งอิงร่วมกัน (Interdependence) เนื่องจากความจำกัดของสมาชิกด้านในเครือข่ายทั้งด้านทรัพยากร ความรู้ เงินทุน กำลังคน ฯลฯ สมาชิกเครือข่ายจึงไม่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างสมบูรณ์ด้วยตนเอง การจะทำให้สมาชิกหรือหุ้นส่วนของเครือข่ายยึดโยงกันให้แน่นหนา จำเป็นต้องทำให้หุ้นส่วนแต่ละคนรู้สึกว่าการเอาหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งออกไปจะทำให้เครือข่ายล้มลงไปได้การดำรงอยู่ของหุ้นส่วนแต่ละคนจึงจำเป็นต้องการดำรงอยู่ของเครือข่ายซึ่งการพึ่งอิงร่วมกันนี้จะส่งผลทำให้สมาชิกต้องมีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันโดยอัตโนมัติ

๗) การปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน (Interaction) หากสมาชิกในเครือข่ายไม่มีการปฏิสัมพันธ์กันแล้วย่อมไม่มีทางที่จะเกิดความร่วมมือกันได้และจะไม่เกิดเครือข่ายความร่วมมืออย่างแท้จริงดังนั้นสมาชิกในเครือข่ายต้องทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกด้วยกันเช่นมีการติดต่อกันผ่านทางการเขียนหรือการพบปะพูดคุยการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันหรือมีกิจกรรมประชุมสัมมนาร่วมกัน เป็นต้นซึ่งผลของการปฏิสัมพันธ์นี้ต้องก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเครือข่ายตามมาด้วยปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวจะเป็นลักษณะความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนระหว่างกัน (Reciprocal Exchange) มิใช่ปฏิสัมพันธ์ฝ่ายเดียว (Unilateral Exchange) ยิ่งสมาชิกมีการปฏิสัมพันธ์กันมากเท่าใดก็จะยิ่งความผูกพันภายในระหว่างกันมากขึ้นเท่านั้นช่วยให้เกิดการเชื่อมโยงในระดับที่แน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น (Highly Integrated) นอกจากนี้การปฏิสัมพันธ์ยังช่วยให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างกันมากขึ้นอันจะช่วยให้เครือข่ายเข้มแข็งยิ่งขึ้น

นอกจากนั้นสิ่งที่จำเป็นและสำคัญในการ ประกอบ หรือก่อตัวขึ้น ของเครือข่าย ยังมีองค์ประกอบส่วนหนึ่งที่สำคัญ เป็นต้นว่า

๑) หน่วยชีวิตหรือสมาชิก หน่วยชีวิตและสมาชิกเป็นองค์ประกอบเบื้องต้นของความ เป็นเครือข่ายที่สร้างระบบปฏิสัมพันธ์โดยหน่วยชีวิตและแต่ละปัจเจกบุคคล จะดำเนินการสานต่อเพื่อหาแนวร่วมในการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการดำรงอยู่ร่วมกัน ตามหลักของธรรมชาติที่ทุก

สรรพสิ่งจะต้องพึ่งพาอาศัยและสร้างกระบวนการที่สืบเนื่อง เพื่อรักษาความเป็นไปของชีวิต ดังนั้น หน่วยชีวิตหรือสมาชิกในองค์กรนั้น จะเป็นองค์ประกอบหลักที่จะก่อให้เกิดความเป็นเครือข่าย

๒) จุดมุ่งหมายเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่งเพราะหากว่าบุคคลกลุ่ม องค์กร มารวมกันเพียงเพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยไร้ความมุ่งมั่นหรือจุดมุ่งหมายร่วมกัน ความสัมพันธ์ดังกล่าวมีอาจกล่าวได้ว่าเป็นเครือข่าย เพราะความเป็นเครือข่ายจะต้องมีความหมายถึง “การรวมกันอย่างมีจุดหมาย” เพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งโดยมีวัตถุประสงค์และกระบวนการ เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายนั้น

๓) การทำหน้าที่อย่างมีจิตสำนึกการที่แต่ละหน่วยชีวิตหรือการที่แต่ละบุคคลมา รวมกันสิ่งที่ยึดโยงสิ่งต่าง ๆ เข้าด้วยกัน คือ การทำหน้าที่ต่อกันและกระทำอย่างมีจิตสำนึก เพราะ หากขาดจิตสำนึกต่อส่วนรวมที่มาจากส่วนลึกภายในจิตใจของตนแล้ว กระบวนการนั้นจะเป็นเพียง การจัดตั้งและเรียกร้องหาผลประโยชน์ตอบแทนเท่านั้น

๔) การมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยน โดยองค์ประกอบของความเป็นเครือข่าย สิ่ง หนึ่งที่ขาดมิได้ คือการมีส่วนร่วม การพึ่งพาอาศัยและการแลกเปลี่ยนความรู้การมีส่วนร่วมในกิจกรรม ต่าง ๆ ของสมาชิกจะเป็นปัจจัยที่หนุนเสริมให้เครือข่ายนั้นมีพลังมากขึ้น เพราะการมีส่วนร่วมจะทำให้ สมาชิกมีความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่าย ซึ่งจะช่วยให้ทุกฝ่ายหันหน้าเข้าหากันมากขึ้น นอกจากนี้ในระบบความสัมพันธ์ของเครือข่าย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ก็มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะจะนำไปสู่การให้และการรับ รวมถึงการระดมทรัพยากรเพื่อให้ภารกิจที่เครือข่ายดำเนินการนั้น บรรลุเป้าหมายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จึงเป็นแนวคิดกระบวนการและวิธีการของการจัดการเครือข่าย

๕) ระบบความสัมพันธ์และการสื่อสาร ถ้ากล่าวถึงเครือข่ายว่าเป็นความสัมพันธ์ที่ โยงใยกันแล้ว สิ่งที่มีความสำคัญต่อเครือข่ายคือข้อมูลและการสื่อสารระหว่างกัน นับตั้งแต่การสื่อสาร ระหว่างปัจเจกบุคคล กลุ่มกับกลุ่ม และระหว่างเครือข่ายกับเครือข่าย รวมทั้งระบบความสัมพันธ์ใน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยกระบวนการสื่อสารนั้นจะช่วยให้สมาชิกในเครือข่ายเกิดการรับรู้ เกิดการ ยอมรับในกระบวนการทำงานและช่วยรักษาสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกัน^{๓๘}

สำหรับกระบวนการสร้างเครือข่ายนั้นการทำให้มีการติดต่อ และการสนับสนุนให้มีการ แลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสาร และการร่วมมือกันด้วยความสมัครใจ การสร้างเครือข่ายควรสนับสนุน และอำนวยความสะดวกให้สมาชิกในเครือข่ายมีความสัมพันธ์กันฉันท์เพื่อนที่ต่างก็มีความเป็นอิสระ มากกว่าสร้างการคับค้ำสมาคมแบบพึ่งพิง นอกจากนี้ การสร้างเครือข่ายต้องไม่ใช่การสร้างระบบการ ติดต่อเผยแพร่ข่าวสารแบบทางเดียว จะต้องมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกันด้วย^{๓๙}

ในการที่จะสร้างเครือข่าย จำเป็นต้องมีเทคนิคและวิธีการในการสร้างเครือข่ายด้วยการหา เหตุผลสนับสนุน การที่บุคคล องค์กร มารวมตัวกันเป็นกลุ่ม เพราะมีความสนใจร่วมกัน ยังไม่สามารถ ที่จะเรียกว่าเครือข่ายได้อย่างสมบูรณ์ ดังนั้นจึงได้จำแนกกระบวนการสร้างเครือข่ายออกเป็นขั้นตอน ดังนี้

^{๓๘} พระมหาสุทิตย์ อาภากรโร, **เครือข่ายธรรมชาติความรู้และการจัดการ** , (กรุงเทพ มหานคร : สำนักพิมพ์เดียน, ๒๕๔๗), หน้า ๑๘-๕๐.

^{๓๙} สำนักบริหารกองทุนพัฒนาชุมชน, **“ทำได้ หายจน” เรื่องราวการต่อสู้ชีวิตกับรวมอาชีพ คราวเรือน กข.คจ.ดีเด่น**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการรักษาดินแดน, ๒๕๕๔), หน้า ๔.

๑) ขึ้นตระหนักถึงความจำเป็นในการจำเป็นในการสร้างเครือข่าย เป็นขั้นตอนที่ผู้ปฏิบัติงานหรือฝ่ายจัดการ ตระหนักถึงความจำเป็นในการสร้างเครือข่าย เพื่อที่จะทำงานให้บรรลุเป้าหมายรวมทั้งพิจารณาองค์กรต่าง ๆ ที่เห็นว่าเหมาะสมเข้าเป็นเครือข่ายทำงาน

๒) ขึ้นติดต่อกับองค์กรที่จะเป็นเครือข่ายจะเกิดขึ้นเมื่อองค์กรมีความต้องการเหมือนกันและต้องการกระทำกิจกรรมตอบสนองความต้องการที่เหมือน ๆ กัน

๓) ขั้นตอนการสร้างพันธมิตรร่วมกันเป็นขั้นตอนการสร้างความผูกพันซึ่งหมายถึงการตกลงในความสัมพันธ์ต่อกันในขั้นตอนนี้องค์กรเข้าสู่งานร่วมกันทำกิจกรรมร่วมกัน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ หรือการไปเสาะแสวงหาความรู้ร่วมกัน

๔) ขั้นตอนพัฒนาความสัมพันธ์ เป็นขั้นตอนที่เครือข่ายปรากฏเป็นรูปธรรม เริ่มตกลงกันในเรื่องการบริหารจัดการ โดยมีการกำหนดวัตถุประสงค์ จัดวางข้อตกลงในการทำงาน กำหนดบทบาทของสมาชิก รวมทั้งสิทธิหน้าที่ต่าง ๆ

๕) ขั้นตอนการทำกิจกรรมร่วมกันในเมื่อเครือข่ายรู้สึกว่าคุณได้ได้รับประโยชน์จากการเป็นเครือข่าย ความสัมพันธ์ของเครือข่ายจะแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น อาจนำไปสู่การขยายตัว ขยายกิจกรรม หรืออาจจะเกิดการลงทุนเพื่อดำเนินการจัดตั้งองค์กรใหม่ร่วมกัน^{๔๐}

สำหรับการเกิดขึ้นหรือการรวมตัวเป็นเครือข่าย ส่วนใหญ่จะมี ๒ รูปแบบ กล่าวคือ

๑) เครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ การเกิดเครือข่ายที่เป็นสายใยของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในอดีตนั้น เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ ซึ่งความสัมพันธ์นี้อาจเนื่องมาจากมีสายสัมพันธ์ทางเครือญาติกัน หรือมีความเชื่อถืออย่างเดียวกัน เป็นครูเป็นศิษย์กัน หรือเคยแลกเปลี่ยนผลผลิตระหว่างกัน

๒) เครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยการจัดตั้ง การเกิดขึ้นของเครือข่าย อาจเกิดขึ้นจากการขาดความพร้อมและความต้องการของผู้นำและเครือข่าย ในบางกรณีก็เกิดจากการต่อรองขององค์กรภายนอกที่เข้าไปจัดตั้งกลุ่มเพื่อให้เกิดเครือข่าย^{๔๑}

ในการจัดแบ่งรูปแบบของเครือข่ายไว้ ๒ รูปแบบ คือ

๑) เครือข่ายแบบที่ไม่เป็นทางการ เป็นเครือข่ายที่สร้างผ่านตัวผู้นำโดยการเชิญชวนให้คนที่รู้จัก คนใกล้ชิด ให้เข้ามาร่วมกิจกรรมหรือดำเนินงานต่าง ๆ และขยายต่อไปในละแวกที่อยู่อาศัย เป็นการสร้างรูปแบบเครือข่ายอย่างไม่เป็นทางการ หรือใช้ช่องทางแบบไม่เป็นทางการ

๒) เครือข่ายแบบเป็นทางการ เป็นการเลือกองค์กรหรือหน่วยงานที่มีคุณภาพสูง มีบุคคลหรือสมาชิกอยู่ในองค์กรหรือหน่วยงานเป็นจำนวนมาก รวมทั้งเป็นสถาบันหน่วยงานที่มีองค์กรหรือหน่วยงานที่มีความสามารถเผยแพร่แนวคิดของโครงการสู่บุคคลที่ต่างวัย ต่างอาชีพ ต่างสถานะทางสังคมและเศรษฐกิจ^{๔๒}

^{๔๐} นฤมล นิราทร, การสร้างเครือข่ายการทำงาน: ข้อควรพิจารณา, หน้า ๒๑.

^{๔๑} สัมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ, การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน , (กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๗๘-๘๑.

^{๔๒} อรทัย อาจอำ และสมศักดิ์ นัคลาจารย์ , “เครือข่ายอาสาสมัครเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมเอื้อ”, รายงานวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหิดล: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม, ๒๕๔๐), หน้า ๕๓.

๒.๔ แนวคิดสันติวิธี

การเกิดขึ้นของสังคมพหุวัฒนธรรมนั้น อาจนำมาซึ่งความขัดแย้งและก่อปัญหา ซึ่งเรื่องนี้เป็นสิ่งที่ต้องปรับจนเข้าหากัน ต้องปรึกษาหารือกัน การหันหน้ามาสู่วงเสวนา (Dialogue) เพื่อรับฟังเหตุผลของกันละกันอย่างฉันทมิตร ด้วยความเคารพและยอมรับในความหลากหลายต่าง ๆ โดยเฉพาะความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นนี้คือความจำเป็นเร่งด่วนและเป็นปัจจัยอันสำคัญยิ่งที่จะนำพามวลสมาชิกของสังคมสู่การสร้างสรรค์สังคมใหม่ในอนาคตที่สดใสและสามารถอยู่ร่วมอาศัยกันอย่างมีความสุขแบบยั่งยืน

๒.๔.๑ แนวคิดความขัดแย้ง

ความขัดแย้ง (conflict) ว่ามาจากภาษาละตินคำว่า “ Confligere” ซึ่งแปลว่า การต่อสู้ (Fight) การสงคราม (Warfare) ความไม่ลงรอยหรือเข้ากันไม่ได้ (Incompatibility) การขัดกันหรือการเป็นปรปักษ์ต่อกัน (Opposition) รวมถึงการเผชิญหน้าเพื่อมุ่งร้าย การกระทำที่ไปด้วยกันไม่ได้ในลักษณะตรงกันข้าม การไม่ถูกกันเมื่อมีความสนใจ หรือมีความคิดหรือการกระทำที่ไม่เหมือนกัน จากการศึกษาวิจัยยังมีผู้ให้ความหมายของคำว่า “ความขัดแย้ง” ไว้อีกหลากหลายเป็นต้นว่า ความขัดแย้งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรม (การกระทำ) ของบุคคล ^{๔๓} หรืออาจจะเป็นการแข่งขันในเรื่องค่านิยม (Values) เพื่อให้ได้มาซึ่งสถานภาพ อำนาจ หรือ ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ^{๔๔} ซึ่งอาจจะมุ่งหมายถึงขั้นที่จะต้องต่อสู้ แข่งขัน แย่งชิงเพื่อให้ได้มาในสิ่งดังกล่าว ^{๔๕} ซึ่งในทางจิตวิทยาถือเป็นความล้มเหลวของกลไกพื้นฐานในการตัดสินใจของบุคคลที่มีประสบการณ์ต่างกันในการเลือกกระทำสิ่งต่าง ๆ ความขัดแย้งจึงเกิดขึ้นเมื่อบุคคลจะต้องตัดสินใจ ^{๔๖} ขณะเดียวกันความขัดแย้งยังเป็นการเร่งเร้าของความเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน อันเกิดจากความต้องการที่ไม่สอดคล้องกันหรือความต้องการที่ไปด้วยกันไม่ได้ ^{๔๗} และยังเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติระหว่างบุคคลที่มีเป้าประสงค์และจุดมุ่งหมายแตกต่างกัน ความแตกต่างเหล่านี้จึงนำไปสู่ความขัดแย้ง ^{๔๘}

ยังมีอีกหลายคนมองว่าความขัดแย้งเป็นกระบวนการทางสังคมโดยความขัดแย้งเกิดขึ้นเมื่อแต่ละฝ่ายมีจุดมุ่งหมายที่ไปด้วยกันไม่ได้และมีค่านิยมที่แตกต่างกัน ความแตกต่างนี้มักเกิดจาก

^{๔๓} Johan Galtung, **Peace: Research, Education, Action: Essays in Peace Research.1**, (Copenhagen: Christian Ejlertsen, 1975), p. 81.

^{๔๔} เสาวลักษณ์ สุดสวาท, **การพัฒนาและความขัดแย้ง**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๙), หน้า ๔๒.

^{๔๕} วันชัย วัฒนศัพท์ และคณะ, **คู่มือการเพิ่มพลังการจัดการข้อพิพาท**, (นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๕), หน้า ๒.

^{๔๖} Jame G. March and Herbert A. Simon, **Organizations**, (New York: John Wiley and Sons, 1958), p. 42.

^{๔๗} Lawrence F. Shaffer and Edward J. Shoben, **The Psychology of Adjustment**, (Boston: Houghton Mifflin, 1965), p. 99.

^{๔๘} Allan C. Filley, **Interpersonal Conflict Resolution**, (Glenview, Illinois: Scott, Foresman and company, 1975), p. 4.

การรับรู้มากกว่าที่จะเป็นความแตกต่างที่เกิดขึ้นจริง^{๔๙} และอาจเกี่ยวโยงไปถึงความสัมพันธ์ของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับจุดมุ่งหมาย วิธีการ หรือ ทั้งสองอย่าง แต่เป็นการพึ่งพาอาศัยกันในทางลบ และอาจกล่าวอย่างกว้าง ๆ ได้ว่า ความขัดแย้ง หมายถึง การที่แต่ละฝ่ายไปด้วยกันไม่ได้ในเรื่องเกี่ยวกับความต้องการ ไม่ว่าจะเป็นความต้องการจริง ๆ หรือศักยภาพที่จะเกิดความต้องการ^{๕๐} ขณะเดียวกันความขัดแย้งยังเป็นปฏิสัมพันธ์โดยตรงระหว่างบุคคล กลุ่มบุคคล องค์การหรือระหว่างประเทศตั้งแต่ ๒ ฝ่ายหรือมากกว่า ๒ ฝ่ายขึ้นไป โดยที่ฝ่ายหนึ่งพยายามที่จะป้องกันหรือบีบบังคับเพื่อผลบางอย่างในขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งพยายามต่อต้าน โดยมากจะแสดงออกมาเป็นทั้งที่อาจจะเป็คำพูดหรือไม่ใช่คำพูดหรือแสดงออกในลักษณะการพยายามขัดขวาง บีบบังคับ ทำอันตราย ต่อต้าน หรือโดยการแกล้งฝ่ายตรงข้าม^{๕๑} จนนำไปสู่การดิ้นรนต่อสู้เพื่อความต้องการ ความปรารถนา ความคิด ความสนใจของบุคคลที่ไปด้วยกันไม่ได้หรือที่เป็นตรงกันข้าม ความขัดแย้งเกิดขึ้นเมื่อบุคคลหรือกลุ่มบุคคลต้องเผชิญกับเป้าหมายที่ไม่สามารถทำให้ทุกฝ่ายพอใจ^{๕๒} ความขัดแย้งยังเป็นสภาพการที่เกิดขึ้นเมื่อมีสองฝ่ายหรือมากกว่าสองฝ่าย ที่ต้องทำงานโดยพึ่งพาอาศัยกัน มีปฏิสัมพันธ์กัน มีความเห็นที่ไปด้วยกันไม่ได้หรือไม่สอดคล้องกัน^{๕๓} และมีพฤติกรรมที่ไม่ลงรอยกัน หรือพฤติกรรมที่ไปด้วยกันไม่ได้ระหว่างฝ่ายต่าง ๆ ที่มีความสนใจแตกต่างกัน พฤติกรรมที่ไปด้วยกันไม่ได้ในที่นี้หมายถึงการกระทำของฝ่ายหนึ่งตั้งใจไปยับยั้ง สกัดกั้น หรือสร้างความคับข้องใจให้แก่อีกฝ่ายหนึ่ง^{๕๔}

กล่าวสรุปได้ว่า ความขัดแย้ง คือ สิ่งที่เกิดขึ้นได้ทั้งในตัวบุคคลบุคคลนั้นโดยเกิดจากการที่บุคคลต้องตัดสินใจเลือกอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้ง ๆ ที่การเลือกนั้นอาจจะไม่ใช่แนวทางที่ตนเองเต็มใจเลือก ขณะที่สิ่งที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลนั้นเป็นสถานการณ์ที่การกระทำของฝ่ายหนึ่งไปขัดขวางหรือสกัดกั้นการกระทำของอีกฝ่ายหนึ่ง เพื่อไม่ให้บรรลุยังเป้าหมาย หรือการที่บุคคลที่มีความแตกต่างกันในค่านิยม ความสนใจ แนวคิด วิธีการ เป้าหมายหรืออุดมการณ์ และจะต้องมาติดต่อกันทำงานด้วยกันหรืออยู่ร่วมกันในสังคมเดียวกัน โดยที่ความแตกต่างนี้เป็นสิ่งที่ไม่สอดคล้องกันหรือไปด้วยกันไม่ได้ ซึ่งก็อาจจะนำมาซึ่งความขัดแย้งเกิดขึ้นได้ ทั้งนี้ยังมีลักษณะเดียวกันที่อาจจะเชื่อมโยงไปสู่ความขัดแย้งระหว่างชุมชน ระหว่างองค์กร ระหว่างสังคมหรือประเทศชาติ ซึ่งก็อาจจะมีส่วนเหตุหรือเงื่อนไขในลักษณะที่ไม่ต่างจากที่กล่าวมามากนัก

^{๔๙} Bertram H. Raven and Jeffrey Z. Rubin, *Social Psychology: People in Groups*, (New York: John Wiley, 1976), p. 433.

^{๕๐} Daniel Katz and Robert L. Kahn, *The Social Psychology of Organizations*, 2nd ed, (New York: John Wiley, 1978), pp. 649–650.

^{๕๑} Kae K. Chung and Leon C. Megginson, *Organizations Behavior: Developing Managerial Skill*, (New York: Harper and Row, 1981), p. 252.

^{๕๒} Roy W. Peuman and Margeret E. Bruehl, *Managing Conflict: A Complete Process-Centered Handbook*, (Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice – Hall, 1982), p. 3.

^{๕๓} David L. Brow, *Managing Conflict at Organizational Interfaces*, (Reading, Massachusetts: Addison – Wesley, 1983), pp. 4–5.

^{๕๔} Stephen P. Robbins, *Organizations Behavior: Concepts, Controversies, and Applications*, 2nd ed., (Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice – Hall, 1983), p. 337.

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้ง นักวิชาการได้แยกแยะกลุ่มแนวคิดออกตาม ศาสตร์ความรู้ในสาขาวิชาต่าง ๆ ดังนี้

๑) ความขัดแย้งตามแนวคิดทางจิตวิทยา^{๕๕} ได้มองความขัดแย้งว่าเป็นสถานการณ์ที่ บุคคลถูกกระตุ้นให้เกี่ยวข้องในกิจกรรมสองอย่างหรือมากกว่าสองอย่าง ซึ่งเป็นกิจกรรมที่แยกจากกัน โดยเด็ดขาด และเกิดขึ้นเพราะการตอบสนองเพื่อต้องการที่จะบรรลุวัตถุประสงค์อย่างหนึ่ง ไม่ว่าจะ การตอบสนองนั้นจะปรากฏเป็นพฤติกรรมที่ปรากฏชัด ด้วยคำพูด ด้วยสัญลักษณ์หรือโดยทางอารมณ์

๒) ความขัดแย้งตามแนวคิดทางการเมือง ซึ่ง ปรากฏให้เห็นเมื่อคนสองคนหรือ มากกว่าสองคนหรือกลุ่มต้องการที่จะเป็นเจ้าของสิ่งเดียวกัน ต้องการที่จะครอบครองสถานที่เดียวกัน ต้องการที่จะดำรงตำแหน่งเดียวกัน จนนำมาซึ่งการแสดงบทบาทที่ไปด้วยกันไม่ได้ในที่สุด แบ่ง ออกเป็นสองแบบ คือ ความขัดแย้งภายใน (Inner Conflict) เป็นความยากลำบากภายในตัวบุคคล เช่น ใจบอกว่าอยากได้แต่สามัญสำนึกบอกว่าไม่ควรกระทำ ส่วนความขัดแย้งภายนอก (Outer Conflict) จะเกี่ยวข้องกับการไปด้วยกันไม่ได้ระหว่างบุคคลกับคนอื่นหรือกับกลุ่มอื่น

๓) ความขัดแย้งตามแนวคิดทางสังคมวิทยา^{๕๖} จะเกิดจากการดิ้นรนเพื่อที่จะได้ของ ที่มีคุณค่าหรือเพื่อการอ้างสิทธิในฐานะ อำนาจและทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด โดยกลุ่มที่ขัดแย้งกัน มิได้มีจุดมุ่งหมายเพียงจะได้สิ่งที่มีคุณค่าซึ่งปรารถนา หากแต่ยังต้องการให้ฝ่ายตรงข้ามมีความเป็น กลาง ถูกทำร้าย หรือถูกกำจัดให้หมดไป ความขัดแย้งเช่นนี้อาจเกิดขึ้นระหว่างบุคคล ระหว่างกลุ่ม หรือระหว่างบุคคลกับกลุ่ม ความขัดแย้งภายในกลุ่มและความขัดแย้งระหว่างกลุ่มเป็นสิ่งที่ปรากฏให้ เห็นได้ตลอดของชีวิตในสังคม โดยจำแนกความขัดแย้งออกเป็น ความขัดแย้งที่แท้จริง (Realistic Conflict) กับความขัดแย้งที่ไม่แท้จริง (Nonrealistic Conflict)^{๕๗}

๔) ความขัดแย้งตามแนวคิดทางมานุษยวิทยา^{๕๘} เห็นว่าความขัดแย้งเป็นผลมาจาก แข่งขันระหว่างบุคคล ครอบครัว เชื้อชาติ ชุมชน หรืออาจเป็นกลุ่มของแนวคิด องค์กรทางการเมือง เผ่าชน หรือศาสนา ความขัดแย้งอาจเกิดจากความปรารถนาหรือเป้าหมายที่ไปด้วยกันไม่ได้ และ ในทางมานุษยวิทยานั้นความขัดแย้งจะตรงกันข้ามกับความกลมเกลียว แต่ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่ สังเกตเห็นได้ง่ายกว่าความกลมเกลียว ความขัดแย้งกับการเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ และ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของกระบวนการทางสังคม เนื่องจากระบบสังคมมีความขัดแย้งในหลาย รูปแบบสังคมจึงถูกแบ่งออกเป็นกลุ่มย่อย ๆ ที่ตรงกันข้ามหรืออยู่คนละฝ่าย

^{๕๕} Edward J. Murray, "Conflict: Psychological Aspects", in David L. Sills, *International Encyclopedia of the Social Sciences*, (New York: Macmillan, 1968), p. 220.

^{๕๖} Lewis A. Coser, "Conflict: Social Aspect" in David L. Sills, *International Encyclopedia of the Social Sciences*, Vol. 3, (New York: Macmillan, 1968), p. 232.

^{๕๗} ความขัดแย้งที่แท้จริง เกิดจากการไม่สามารถ บรรลุเป้าหมายที่ตั้งใจ ในขณะที่ความขัดแย้งที่ไม่ แท้จริงนั้นไม่ได้มุ่งที่จะให้บรรลุผล ยังเป้าหมาย หาก แต่เพียงอาศัยความขัดแย้งเป็นช่องทางในการ แสดงอารมณ์ บางอย่างออกมา

^{๕๘} Laura Nader, "Conflict: Anthropological Aspect", in David L. Sills, *International Encyclopedia of the Social Sciences*, Vol. 3, (New York: Macmillan, 1968), pp. 226-237.

กล่าวโดยสรุปสำหรับแนวคิดที่มีมุมมองตามศาสตร์ในสาขาวิชาต่าง ๆ นั้น พบว่า ความขัดแย้งจะผูกโยงกับการถูกกระตุ้นหรือถูกยั่วยุทางอารมณ์ ก่อนที่ร่างกายจะตอบสนองออกมาเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกมาในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งในระดับบุคคลหรือกลุ่มคนทั้งเป็นไปในลักษณะที่กลมเกลียวหรือแตกหักโดยมีอำนาจและผลประโยชน์เป็นเดิมพัน โดยต่างฝ่ายต่างดิ้นรน ต่อสู้ เพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิการครอบครอง การเป็นเจ้าของทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด รวมถึงฐานะทางสังคม อำนาจ บารมี ทั้งนี้พื้นฐานมาจากความเป็นเชื้อชาติ ศาสนา ลัทธิความเชื่อ หรือความเป็นผู้ร่วมชุมชน สังคม ก็อาจจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างกันขึ้นได้

๒.๔.๒ สันติวิธีกับการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง

ทฤษฎีแบบสันติวิธีที่จะนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งนั้น จากการศึกษาพบว่า กลุ่มนักคิดทางโลกตะวันออกอย่าง Manatma Gandhi (มหาตมะ คานธี)^{๕๙} ได้เสนอแนวทางแห่ง “อหิงสา” ซึ่งรากฐานของการไม่เบียดเบียนที่เริ่มต้นขึ้นจากศรัทธาในสัจจะ ดังนั้นจะไม่ใช้ความรุนแรงต่อชีวิตฝ่ายตรงข้ามและไม่อาจเกลียดชังเขา แต่ที่ต้องเป็นศัตรูด้วยคือความชั่วและความอยุติธรรมต่าง ๆ ซึ่งการต่อสู้กับความอยุติธรรมนั้นจักต้องใช้อหิงสาเป็นหลัก และพร้อมที่จะเผชิญกับความทุกข์ยากในลักษณะต่าง ๆ ซึ่งจะกระทำได้ก็ต่อเมื่อผู้ปฏิบัติสัจยานุเคราะห์หรือผู้ที่อหิงสามีศรัทธาในพระเป็นเจ้าหรือสัจจะ การที่สันติภาพจะเกิดขึ้นและสำเร็จผลตามต้องการนั้นปัจเจกบุคคลและสังคมโดยรวมต้องยึดหลัก “ทศธรรมและตรีปนิธาน”^{๖๐} หรือความถูกต้อง ๑๐ ประการ โดยเริ่มต้นที่ความถูกต้องที่ดำเนินรอยตามแนวทางอริยมรรค หรือ มรรค ๘ ซึ่งประกอบด้วย ความถูกต้องทางทฤษฎี ความถูกต้องทางการดำริ ความถูกต้องทางการทำงาน ความถูกต้องในการดำรงชีวิต ความถูกต้องในความเพียร ความถูกต้องในความมีสติ ความถูกต้องในการมีสมาธิ ความรู้ที่ถูกต้อง และการหลุดพ้นที่ถูกต้อง ในขณะที่ความถูกต้องตามหลักตรีปนิธานนั้นประกอบด้วย การเข้าใจถึงหัวใจศาสนาที่แท้จริง การทำความเข้าใจระหว่างศาสนาอื่น ๆ และการหลุดพ้นจากอำนาจแห่งวัตถุนิยม ทั้งนี้แนวคิดข้างต้นล้วนแต่เป็นการตั้งไว้เพื่อประโยชน์แก่ชาวโลกหรือสากลจักรวาล เพราะจะทำให้เกิดสันติภาพที่แท้จริงและกว้างขวางสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขณะเดียวกัน “สันติวิธี”^{๖๑} ยังถูกมองว่าเป็นความคิดหลักสากล ๓ ประการ ที่จะเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะทำให้เกิดสันติภาพ ประกอบด้วย ๑) ความจริงที่เป็นสากล คือ หลักความจริงที่เป็นกลาง ๆ มีผลเสมอเหมือนกันแก่ทุกคนทุกที่ รวมทั้งทุกศาสนา ๒) ความเป็นมนุษย์ที่เป็นสากล คือ ความเป็นมนุษย์ที่จะต้องมองเห็น เข้าใจ ให้ความนับถือเสมอกัน การทำร้ายและทำลายชีวิตมนุษย์ไม่น่าจะมีเกิดขึ้นไม่ว่าสังกัดศาสนาใด ๆ และสุดท้าย ๓) ความมีเมตตาที่เป็นสากล คือ การแผ่ความรู้สึกที่เป็นมิตร มีความรัก ความปรารถนาประโยชน์สุขแก่มนุษย์ทั่วทุกคนเสมอเหมือนกัน โดยไม่มีการ

^{๕๙} M.K. Gandhi, *My Non – Violence*, (Ahmedabad : Navajivan, 1960), p. 4.

^{๖๐} พุทธทาสภิกขุ, *สันติภาพของโลก*, (สุราษฎร์ธานี : ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๓๑), หน้า ๑-๒.

^{๖๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *มองสันติภาพโลกผ่านภูมิหลังอารยธรรมโลกาภิวัตน์*, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒), หน้า ๑๘๙.

จำกัดหรือแบ่งแยก ขณะที่แนวคิดมุมมองเกี่ยวกับสันติวิธีในโลกตะวันตกนั้นนักคิดคนสำคัญอย่าง Gene Sharp (ยีน ชาร์ป)^{๖๒} ได้นำเสนอหลักการสันติวิธีไว้ ๓ แนวทาง ประกอบด้วย

๑) การประท้วงหรือชักจูงโดยไม่ใช้ความรุนแรง ถือเป็นวิธีการในเชิงสัญลักษณ์ที่มีจุดหมายเพื่อชักจูงฝ่ายตรงข้ามหรือคนอื่นให้มาเห็นด้วยกับฝ่ายตน หรือเพื่อแสดงให้เห็นถึงความไม่พอใจของกลุ่ม เช่น การชุมนุมเดินขบวน การเสียดสี ล้อเลียน หรือการส่งจดหมายเปิดผนึก

๒) การไม่ให้ความร่วมมือ ใน ๓ ประการสำคัญ คือ ๑) การไม่ให้ความร่วมมือทางสังคม หรือ การปฏิเสธที่จะมีความสัมพันธ์ทางสังคมตามปกติกับบุคคลที่มุ่งจะคัดค้าน ๒) การไม่ให้ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ ซึ่งถือเป็นการหยุดยั้งหรือปฏิเสธที่จะมีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจอย่างเฉพาะเจาะจง เช่น การคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจหรือการนัดหยุดงาน และ ๓) การไม่ให้ความร่วมมือทางการเมือง ถือเป็นการปฏิบัติที่จะไม่เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบที่เคยมีภายใต้สภาพการณ์เป็นจริง ในทางปฏิบัติจะต้องมีประชาชนจำนวนมากเข้าร่วมด้วย

๓) การแทรกแซงโดยไม่ใช้ความรุนแรง วิธีการนี้แตกต่างจากสองประเภทแรกตรงที่เป็นการเข้าแทรกแซงเข้าไปในสถานการณ์ ซึ่งสามารถให้ผลได้ทั้งในแง่บวกและแง่ลบ ซึ่งอาจจะแยกสลายหรือแม้แต่ทำลายแบบแผนพฤติกรรมที่มีอยู่ นโยบาย ความสัมพันธ์ หรือสถาบันที่ควรคัดค้าน วิธีการประเภทนี้บางครั้งก็ก่อให้เกิดแบบพฤติกรรมหรือสถาบันใหม่ที่ประชาชนพอใจ วิธีการแทรกแซงโดยไม่ใช้ความรุนแรงนี้อาจเป็นการมุ่งแทรกแซงทางจิตวิทยา ทางกายภาพ ทางสังคม เศรษฐกิจ หรือการเมือง

ขณะที่ Martin Luther King Junior (มาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์)^{๖๓} ได้เสนอแนวทางแห่ง “สันติวิธี” หรือ ปฏิบัติการไร้ความรุนแรง ให้เริ่มต้นด้วยวิธีการคว่ำบาตรประท้วง เมื่อมีการประท้วง เข้ามักจะชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของความรักเสมอ ถึงแม้จะต้องเผชิญหน้ากับความเคียดแค้นชิงชังก็ตาม โดยได้ย้ำให้เห็นว่า เราไม่ต้องการความขมขื่นเป็นอันขาด ถ้าเราปล่อยตัวให้จมอยู่ในความเกลียดชังแล้ว ยุคใหม่ก็จะเข้ร่อยเดิม ฉะนั้นเราต้องเผชิญกับความเกลียดชังด้วยความรัก การใช้กำลังบังคับด้วยแรงใจ สำหรับแรงจูงใจในการใช้สันติวิธีในการประท้วงนั้น Martin Luther King Junior ได้รับอิทธิพลทางความคิดมาจากแนวปฏิบัติการ “อหิงสา” ของ Manatma Gandhi ที่พยายามแสดงให้เห็นด้วยการเอาวิญญาณของตนมาเผชิญกับทราช โดยไม่ยอมแพ้หรืออ่อนแอต่ออุปสรรคที่จะเกิดขึ้น^{๖๔} ซึ่ง Martin Luther King Junior ก็ได้แสดงให้เห็นถึงแง่มุมที่สอดคล้องกับแนวคิดของ Manatma Gandhi ที่ว่า “สันติวิธีไม่ใช่สัญลักษณ์ของความอ่อนแอ หรือ ความขลาดกลัวดังที่พระ

^{๖๒} Gene Sharp, *The Politics of Nonviolent Action (part I)*, (Boston, Ma : Poster Sargent Publisher, 1973), pp. 64-65.

^{๖๓} J. A. Rowe, *An Album of Martin Luther King, Jr.*, (New York : Franklin Watts, 1970), p.14.

^{๖๔} ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, “การไม่ใช้ความรุนแรง”, ใน **สันติศึกษา** เล่มที่ ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๑), หน้า ๒๙๖.

เยชูได้แสดงให้เห็นว่า การยืนหยัดในสันติวิธีเปลี่ยนความอ่อนแอไปสู่ความเข้มแข็ง และก่อให้เกิดความกล้าหาญเมื่อเผชิญกับอันตราย^{๖๕}

ในโลกปัจจุบันเกือบทุกประเทศเริ่มให้ความสำคัญและมองว่า “สันติวิธี” น่าจะเป็นวิธีการหรือแนวทางที่ดีที่สุด (Best Alternative) ในการแสวงหาทางออกร่วมกันในกรณีที่เกิดปัญหาความขัดแย้ง ทั้งนี้จากการศึกษาเคราะห์พบว่ามีความสำคัญถึง ๗ ประการ ประกอบด้วย

๑) สันติวิธีเป็นวิธีที่ถูกต้องตามหลักศีลธรรม ซึ่งวิธีการนี้เป็นคู่มือและเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาความเป็นมนุษย์ ส่วนหนึ่งเป็นการพัฒนาจิตใจมนุษย์ แก้ปัญหาแบบมนุษย์ด้วยตัวมนุษย์เอง แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือในสังคมของคนเรามีคนเข้าใจศีลธรรมแตกต่างกันหลายรูปแบบ อาจทำให้เกิดการตีความเพื่อสนองตอบตัวเอง อย่างไรก็ตามเมื่อมองคำว่า “ศีลธรรม” ในมิติของศาสนาก็ย่อมเป็นการง่ายที่จะแสวงหา “จุดร่วม” ที่คล้ายคลึงกันได้

๒) การจัดการความขัดแย้งแบบสันติวิธี นอกจากจะเป็นวิธีการที่สอดคล้องกับมนุษยชาติแล้ว ยังเป็นวิธีการที่สร้างพื้นฐานของความเข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างประชาชนในกลุ่มต่าง ๆ ทั้งนี้เพราะความเข้าใจและเห็นใจกันจะเป็นวิธีการป้องกันการต่อสู้กันภัยในด้านต่าง ๆ ที่อาจจะมาสู่ประเทศชาติ^{๖๖}

๓) สันติวิธีเป็นวิธีเดียวที่สนับสนุนประชาธิปไตย โดยเฉพาะประชาธิปไตยที่เน้นการมีส่วนร่วม (Participatory Democracy) ที่จะมีส่วนเกื้อหนุนให้สันติวิธีเกิดสัมฤทธิ์ผลยิ่งขึ้นและประสบผลสำเร็จมากยิ่งขึ้น ทำให้เกิดมิติแห่งความเท่าเทียมและความเสมอภาคเกิดขึ้นในสังคม และยังสนับสนุนให้คนในสังคมเกิดการยอมรับในความแตกต่างในมิติต่าง ๆ ทั้งความแตกต่างทางเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา วัฒนธรรม ฯลฯ ซึ่งประชาธิปไตยในลักษณะนี้ต่างก็เกื้อหนุนและหนุนเกื้อกับสันติวิธีกันไปมาทั้งสิ้น

๔) สันติวิธีเป็นวิธีสนับสนุนกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุก ๆ กลุ่ม ฉะนั้นการที่จะทำให้สังคมเกิดความสงบสุขขึ้นได้นั้น จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือของทุกคนในสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการหาทางออกร่วมกัน (Inclusive Society) ซึ่งไม่ใช่วิธีการผลักผู้มีส่วนได้ส่วนเสียออกไปจากสังคม (Exclusive Society) ดังที่ ศ.นพ.ประเวศ วะสี^{๖๗} กล่าวไว้ว่า ควรทำให้สังคมนี้เป็น “สังคมอนุภาพ” ซึ่งสังคมอนุภาพนั้นเกิดขึ้นได้จากหลายสาเหตุ บางครั้งเริ่มต้นขึ้นมาจากการพยายามหาทางแก้ปัญหาร่วมกันในสิ่งที่นำมาซึ่งความทุกข์ อาจเริ่มจากความทุกข์ของปัจเจกชน และพัฒนาไปสู่การร่วมกับคนที่มีความทุกข์อย่างเดียวกัน และพยายามที่จะค้นหาทางออกร่วมกัน ทั้งการร่วมคิด ร่วมริเริ่ม ร่วมวางแผนดำเนินการ ร่วมรับผิดชอบ ร่วมรับผลประโยชน์และร่วมตรวจสอบ ซึ่งการร่วมทุกข์ในทางพระพุทธศาสนานี้ถือว่าการทำให้รู้สึกทุกข์ของเรานั้นน้อยลง หรือผ่อนคลายลง

^{๖๕} King Jr., King Jr., In The Staff of Bill Adler Book (eds), *The Wisdom of Martin Luther King*, p. 93.

^{๖๖} มารค ตามไท, “ข้อคิดเกี่ยวกับความมั่นคงกับการเตรียมความพร้อมเมื่อชาติมีภัย”, ใน *สันติวิธี : ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความมั่นคง*, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันยุทธศาสตร์ สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ, ๒๕๔๒), หน้า ๖๕-๖๖.

^{๖๗} ประเวศ วะสี, *อ้างแล้ว*, หน้า ๑๗.

๕) สันติวิธีเป็นวิธีการเดียวที่สนับสนุนการคิด และ การปฏิบัติการในการจัดการความขัดแย้งโดยไม่ใช้ความรุนแรงในทุกรูปแบบ ทั้งทางร่างกาย ทางเพศ ทางจิตใจ ทางเศรษฐกิจและสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งการไม่ใช้ความรุนแรงดังกล่าวนั้น ประกอบไปด้วยความเป็นธรรม ทั้งในแง่ของความยุติธรรม ความเที่ยงธรรม การยกย่องและให้เกียรติมนุษยในสถานะของเพื่อนร่วมโลกคนหนึ่งซึ่งรักสุขและเกลียดกลัวความทุกข์เช่นเดียวกัน

๖) สันติวิธีเป็นวิธีการที่น่าจะมีการสูญเสียน้อยที่สุด ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ทั้งในรูปธรรมและนามธรรม ผิดกับการใช้ความรุนแรงที่ทุกฝ่ายชอบอ้างว่าเป็นวิธีการสุดท้าย ซึ่งในบางครั้งก็สามารถบรรลุผลได้ในระยะเวลาอันสั้นและเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน แต่หากความขัดแย้งยังดำรงอยู่เพียงแต่เปลี่ยนแปลงรูปแบบหรือถูกกดทับไว้ โอกาสที่จะเกิดความรุนแรงในระยะยาวก็ยังคงมีความเสี่ยงอยู่ ส่วนในทางนามธรรมนั้น ความเข้าใจอันดี ความสามัคคีปรองดองนั้นย่อมเกิดขึ้นได้ยากหากเลือกวิธีการใช้ความรุนแรงมาตัดสิน

๗) สันติวิธีคือแนวทางเชื่อมประสานในสังคมที่มีความสลับซับซ้อน ทั้งนี้ในสังคมที่มีลักษณะข้างต้นเมื่อมีความขัดแย้งขึ้นมามากจะมีแนวโน้มที่จะนำไปสู่ความรุนแรงได้โดยง่าย สันติวิธีจึงเป็นวิธีการและแนวทางที่จะเข้ามามีบทบาทในการประสานรอยร้าวแห่งความขัดแย้งในสังคม ถือเป็นแนวทางในการพัฒนาสังคมที่จะเน้นนำในการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ร่วมกันปฏิบัติ ที่เรียกว่า “วิธีการอารยะ (Civilize)” หรือ “ความเป็นอารยะ (Civility)” ซึ่งเป็นแนวทางในการพัฒนาสังคมจากเดิมที่อาจจะนิยมความรุนแรงไปสู่สังคมแห่งแนวทางสันติวิธี

สำหรับรูปแบบการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งแบบสันติวิธี^{๖๘} นั้น มีวิธีการ ข้อปฏิบัติเพื่อให้เห็นถึงขั้นตอนต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๑) การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางการทูตเชิงสันติ (Peaceful Diplomatic Means) ประกอบด้วยแนวทางในการแก้ไข ๔ วิธี คือ

๑.๑) การเจรจา (Negotiation) เป็นการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งแบบสันติวิธีด้วยการแสดงออกซึ่งข้อเสนอที่ต้องการให้ได้รับการตกลงบนพื้นฐานของประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นร่วมกัน^{๖๙} และเป็นการสร้างความสัมพันธ์ในการพบปะแลกเปลี่ยนข้อมูลหรือความรู้สึกของกันและกัน หรือเป็นการแสดงออกถึงความตั้งใจ ความพยายาม ความมุ่งหมายที่อยากจะมีการตกลงร่วมกันเพื่อหาข้อยุติที่จะยึดถือเป็นแนวปฏิบัติที่ดีต่อกันในอนาคต^{๗๐}

๑.๒) การไต่สวน (Inquiry) เป็นการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งแบบสันติวิธีที่มุ่งเน้นการจัดการข้อพิพาททั้งในประเทศและระหว่างประเทศ ระบบการไต่สวนระหว่างประเทศเกิดขึ้นเพื่อระงับข้อพิพาทระหว่างประเทศ ทั้งนี้หากไม่สามารถตกลงกันได้โดยทางการทูตอันเนื่องมาจากมีความเห็นขัดแย้งกัน ก็ให้จัดตั้งคณะกรรมการไต่สวนขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวก

^{๖๘} พระมหาพรหมชา ธรรมหาโส (นิธิบุญยากร), “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี : ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มน้ำตาช้าง จ.เชียงใหม่”, *ดุสิตนิพนธ์พุทธศาสนดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๙๖-๑๑๗.

^{๖๙} Fred C. Ikle, *How Nations Negotiate*, (New York: Harper & Row, 1964), pp. 3-4.

^{๗๐} นพนิติ สุริยะ, “การระงับข้อพิพาทของรัฐโดยสันติวิธี”, *เอกสารประกอบการสอนวิชากฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีการเมือง*, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๖), หน้า ๓.

วิเคราะห์ปัญหา โดยหาข้อเท็จจริงอันแน่ชัดด้วยการสืบสวนที่ปราศจากความลำเอียงและด้วยความบริสุทธิ์ใจ อยู่ในวงจำกัดเฉพาะข้อเท็จจริงเท่านั้น ไม่มีลักษณะชี้ขาด ไม่มีลักษณะบังคับ และไม่มีผลผูกพันให้รัฐคู่กรณียอมรับแต่อย่างใดแต่ก็อาจมีประโยชน์ในการยุติปัญหาต่อไปได้^{๗๑}

๑.๓) การไกล่เกลี่ย (Reconciliation) เป็นการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งแบบสันติวิธีในกรณีที่คู่กรณีไม่สามารถหาข้อยุติร่วมกันได้ จึงต้องอาศัยบุคคลที่สามที่ทั้งสองฝ่ายยอมรับเข้ามามีส่วนร่วมในการเจรจาเพื่อหาข้อตกลงหรือหาทางออกให้กับปัญหาคความขัดแย้งร่วมกัน โดยจะดำเนินการในลักษณะไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง (Mediation) หรือไกล่เกลี่ยโดยอาศัยคนกลางเป็นคนติดต่อเชื่อมประสาน (Good Officer or Facilitator)^{๗๒} ทั้งสองฝ่ายก็ได้

๑.๔) การประนีประนอม เป็นการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งโดยการมุ่งแสวงหาข้อสรุปที่สมเหตุสมผลและเป็นที่ยอมรับของคู่กรณีทั้งสองฝ่าย^{๗๓} เป็นการแสวงหาจุดร่วมและ สงวนจุดต่างของคู่กรณี โดยยึดหลักการที่ว่าประเด็นใดสามารถที่จะหาทางออกร่วมกันได้บนพื้นฐานของเท็จจริงที่เกิดขึ้นให้รับดำเนินการในทันที ในขณะที่ประเด็นใดยังคงมีความแตกต่างในทางความคิดหรือเหตุผลให้ สงวนเอาไว้เพื่อรอจังหวะและโอกาสที่เหมาะสมที่จะนำกลับมาพิจารณาใหม่อีกครั้ง^{๗๔}

๒) การแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งโดยวิธีการทางกฎหมายเชิงสันติ (Peaceful Legal Means) เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งแบบสันติวิธีโดยวิธีการดังต่อไปนี้

๒.๑) กระบวนการอนุญาโตตุลาการ (Arbitration) เป็นกระบวนการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งแบบสันติวิธีที่คู่กรณีสมัครใจที่จะให้ “บุคคลที่สามที่เป็นคนกลาง ไม่มีส่วนได้ส่วนเสีย” มาเป็นผู้ช่วยตัดสินใจในการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง และคู่กรณียอมผูกพันตนเองต่อการวินิจฉัยของอนุญาโตตุลาการในลักษณะ “ความยินยอมพิเศษ (Compromise)” โดยหลักในการพิจารณานั้นจะต้องยึดถือหลักแห่งความเที่ยงตรงและยุติธรรมเป็นที่ตั้ง^{๗๕}

๒.๒) กระบวนการทางศาลสถิตยุติธรรม (Judicial Approach) เป็นกระบวนการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งแบบสันติวิธีที่อาศัยระบบศาลสถิตยุติธรรม โดยคู่กรณีก็จะมีกรแต่งตั้ง “ทนายความ” ให้ทำหน้าที่แทนตนในการต่อสู้คดี โดยมีการนำสืบหาข้อเท็จจริงต่อหน้าบุคคล

^{๗๑} ปรีชา เอี่ยมสุทธา, กฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีเมืองภาคสันติ, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๗๐-๗๑.

^{๗๒} Clyde Eagleton, *International Government*, (New York: The Ronald Press, 1948), p. 218.

^{๗๓} Leland M. Goodrich & Edward Hambro, *Charter of United Nation*, (Boston: World Peace Foundation, 1949), p. 241.

^{๗๔} สมพงษ์ ชูมาก, "ข้อพิพาทระหว่างประเทศและการระงับข้อพิพาทระหว่างประเทศ", *เอกสารชุดวิชากฎหมายระหว่างประเทศและองค์การระหว่างประเทศ หน่วยที่ ๖-๑๐*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สารมวลชน, ๒๕๓๐), หน้า ๒๒๒.

^{๗๕} Clyde Eagleton, *op cit.*, p. 226.

ที่สามที่เป็นคนกลาง คือ “ผู้พิพากษา” ที่จะต้องตัดสินบนพื้นฐานของกฎหมายและต้องเป็นไปตามตัวบทกฎหมายเท่านั้น^{๗๖}

๒.๓) การออกกฎหมาย (Legislative Approach) การแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งแบบสันติวิธีในรูปแบบนี้ส่วนใหญ่จะดำเนินการโดยภาครัฐโดยอาศัยกระบวนการแก้ไขปัญหโดยกระบวนการทางกฎหมาย^{๗๗} ซึ่งอาจจะออกเป็นกฎหมายที่เรียกว่า พระราชกำหนดหรือพระราชบัญญัตินิรโทษกรรม (Amnesty Act) ทั้งนี้ส่วนใหญ่จะใช้กับปัญหาใหญ่ ๆ ที่มีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหรือผู้ที่เกี่ยวข้องจำนวนมาก ที่สำคัญการออกกฎหมายในลักษณะนี้ส่วนใหญ่จะไม่ครอบคลุมถึงความผิดเกี่ยวกับ “คดีอาญา” ในประเด็นที่รุนแรง

๓) การแก้ไขปัญหาลทางเลือกเชิงสันติอื่น ๆ (Peaceful Alternative Means) นอกจากรูปแบบการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งแบบสันติวิธีดังที่กล่าวมาแล้ว ยังมีทางเลือกแบบสันติวิธีที่ยังมีการนำมาใช้อีกหลายวิธีการ เป็นต้นว่า

๓.๑) การหลีกเลี่ยงหรือการถอนตัว (Avoiding or Withdrawing)^{๗๘} วิธีการนี้ถือเป็นการหลบฉากหรือถอนตัวออกจากปัญหาคความขัดแย้งที่เกิดขึ้น

๓.๒) การเผชิญหน้า (Confrontation)^{๗๙} วิธีการนี้จะใช้ก็ต่อเมื่อต้องการที่จะพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ทศนคติ รวมถึงหาทางออกให้กับข้อเรียกร้องของแต่ละฝ่าย โดยมีเป้าหมายในการเผชิญหน้าเพื่อหาข้อยุติปัญหาคความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน

๓.๓) การโน้มน้าว (Persuasion)^{๘๐} เป็นวิธีการที่พยายามจะเปลี่ยนแปลงความคิดเห็น ทศนคติ ความรู้สึก วิธีคิดหรือกระบวนการคิดโดยใช้วาทศิลป์หรือการอุปมาอุปมัยให้คู่กรณีเห็นถึงผลได้มากกว่าผลเสียที่จะต้องมาจมปลักกับความขัดแย้ง

๓.๔) การสนับสนุน (Supporting)^{๘๑} เป็นวิธีการที่เปิดโอกาสให้บุคคลที่อยู่ภายใต้ความกดดัน ให้สามารถที่จะระบายความรู้สึก ความเห็น ความโกรธ ความไม่พอใจ เพื่อคลี่คลายสถานการณ์หรืออุณหภูมิของปัญหาคความขัดแย้งให้คลี่คลายลง

๓.๕) การบังคับและการผลักดัน (Competing or Forcing and Compelling)^{๘๒} วิธีการนี้จะใช้เมื่อคู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งให้ความสำคัญกับจุดมุ่งหมาย (แพ้ - ชนะ)

^{๗๖} วันชัย วัฒนศัพท์, กระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง, หน้า ๑๐.

^{๗๗} อ้างแล้ว.

^{๗๘} Kenneth W. Thomas and Ralph H. Kilman, **Thomas - Kilman Conflict Model Interest**, 27th printing, (New York: XICOM Incorporated, 1987), p. 11.

^{๗๙} Paul Wallensteen, "Understanding Conflict Resolution: Framework", in Peter Wallensteen, Editor, **Peach Research : Achievement and Charenges**, (Boulder & London: West view Press), p. 119.

^{๘๐} Speed B. Leas, "Choosing a Conflict Management Strategy", in **Discover Your Conflict Management Style**, ed. Speed B. Leas, (New York: The Alban Institute, 1984), p. 8.

^{๘๑} Ibid., pp. 21-22.

^{๘๒} สิทธิพงษ์ สิทธิขจร, **การบริหารความขัดแย้ง**, (กรุงเทพมหานคร : จงเจริญการพิมพ์, ๒๕๓๕), หน้า ๕๖.

มากกว่าความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ฉะนั้นอาจจะมี การแบ่งปันส่วนตามเหตุและผล เมื่อได้ประโยชน์ตามสัดส่วนที่ควรได้แล้ว ก็ใช้วิธีการบังคับหรือผลักดันให้พ้นจากสถานการณ์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้น

๓.๖) การโอนอ่อนผ่อนตามหรือทำให้ราบรื่น (Accommodating or Smoothing)^{๘๓} วิธีนี้จะใช้ก็ต่อเมื่อมีความห่วงใยต่อความสัมพันธ์ที่มีต่อกันมากกว่าเป้าหมายหรือผลประโยชน์ที่จะได้รับ เป็นลักษณะที่แสดงภาวะแห่งความห่วงหาเอื้ออาทรที่ยอมเจ็บเพื่อรักษา มิตรภาพหรือความเป็นพี่เป็นน้อง

๓.๗) การร่วมมือกัน (Collaborating)^{๘๔} หรืออาจจะเรียกว่า การบูรณาการ ปัญหาความขัดแย้งที่มีต่อกันแบบร่วมกันคิด ร่วมกันแก้ไข คนละไม้คนละมือ หวังผลเพื่อประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน

๓.๘) การมีส่วนร่วม (Participation)^{๘๕} เป็นวิธีการที่เปิดเวทีหรือเปิดพื้นที่ให้กับ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) หรือผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงหรือโดยอ้อม เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาในทุกกระบวนการและทุกขั้นตอน ทั้งร่วมคิด ร่วมสังเกตการณ์ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมรับผลประโยชน์ที่ได้รับจากปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น

กล่าวโดยสรุป สันติวิธีนอกจากที่จะเป็นวิธีที่สร้างความเป็นธรรมแล้ว ยังเป็นวิธีที่สร้างความชอบธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมด้วย ถือเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาและส่งเสริมการอยู่ร่วมกันในระบอบประชาธิปไตย โดยยึดกระบวนการที่ว่าด้วยการมีส่วนร่วมของคนทุกกลุ่มในสังคม ซึ่งหัวใจของการมีส่วนร่วมก็คือการทลายและสลายความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะตน แล้วหันมายอมรับในความแตกต่างของมนุษย์แต่ละคน อันเป็นการส่งเสริมและยอมรับในศักยภาพของมนุษย์ โดยมนุษย์ และเพื่อมนุษย์ด้วยกันเอง

๒.๔.๓ รูปแบบการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง^{๘๖}

จากการศึกษาวิจัย การพัฒนารูปแบบการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ทำให้สรุปรูปแบบในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ตามแนวทางสันติวิธีตามแนวคิดทฤษฎีทางการสื่อสาร SMCR ของ Berlo ได้ให้น้ำหนักและความสำคัญในการสื่อสารที่จะเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลนั้น มีองค์ประกอบสำคัญ ๔ ประการที่เราต้องให้ความสำคัญ คือ ผู้ส่งสาร (Sender) ที่ทำหน้าที่กระจายหรือสะท้อนข้อมูลข่าวสารออกไป ต่อมาคือตัวสาร (Message) หรือเนื้อหาใจความที่เราต้องการสื่อสารออกไป ลำดับที่สามคือช่องทางการสื่อสาร (Channel) หรือตัวที่เป็นสื่อที่จะเป็นสะพานเชื่อมต่อหรือนำสารไปสู่ผู้รับสาร ไม่ว่าจะเป็นช่องทางนั้นจะเป็นสื่อบุคคล สื่ออิเล็กทรอนิกส์ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์หรืออื่น ๆ และในลำดับสุดท้าย คือ ผู้รับสาร (Receiver) หรือคนที่เราต้องการจะให้เขารับรู้ รับทราบสารที่เราสื่อไป ซึ่งในกระบวนการสื่อสารที่ดีและที่ถูกต้อง

^{๘๓} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตินุญยากร), อ้างแล้ว, หน้า ๑๐๗.

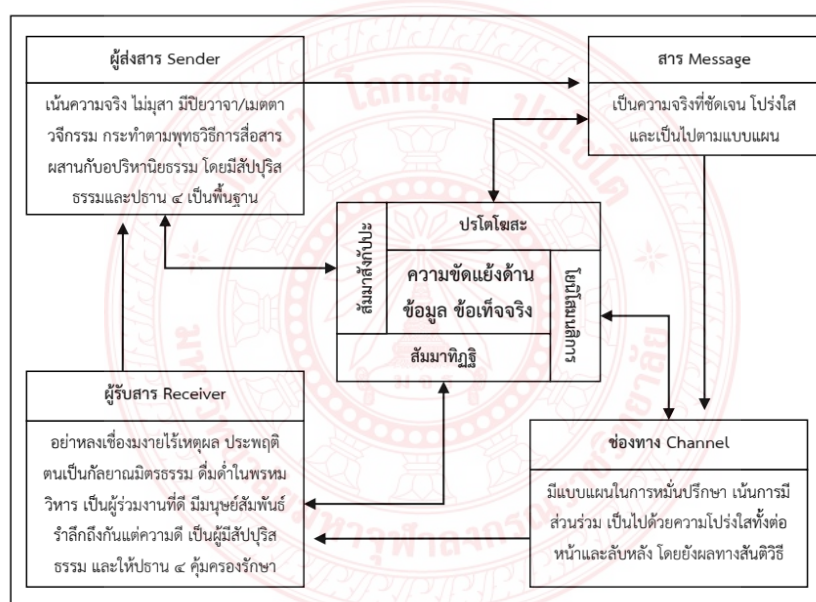
^{๘๔} เรื่องเดียวกัน.

^{๘๕} วันชัย วัฒนศัพท์, ความขัดแย้ง : หลักการและเครื่องมือแก้ไขปัญหา, หน้า ๑๓๐.

^{๘๖} อัครเดช พรหมกัลป์, “การพัฒนารูปแบบการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งตามหลักพุทธธรรมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น”, ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

นำมาซึ่งความรู้ ความเข้าใจ มิตรภาพ หรือความประทับใจที่ดีต่อกัน พบว่า ทุกปัญหาความขัดแย้งจะแก้ไขได้จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการเจรจา พุดคุย และปรับความเข้าใจกันคือแนวทางที่ประชาชนส่วนใหญ่เห็นว่ามีทางที่จะช่วยแก้ไขหรือคลี่คลายปัญหาความขัดแย้งได้มากที่สุด รองลงมาคือแนวทางการประนีประนอมยอมความกัน, การไต่สวนหาข้อเท็จจริง, หากคนกลางเข้ามาไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่เกิดขึ้น และหากยังไม่สามารถที่จะคลี่คลายได้ก็ต้องอาศัยกระบวนการทางศาลยุติธรรมมาช่วยในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งเป็นทางออกสุดท้าย สามารถสรุปรูปแบบได้ดังนี้

๑) รูปแบบในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้านข้อมูล ข้อเท็จจริง แนวทางการแก้ไขปัญหามาดูจะดูแลแก้ไขได้เพียงเพื่อทุกคนทุกฝ่ายหันหน้าเข้ามาปรึกษาหารือ แลกเปลี่ยนแนวคิดทัศนคติที่มีต่อกัน ทั้งโดยอาศัยการเจรจาพุดคุยเฉพาะหน้า หรือ การอาศัยบุคคลที่สามเข้ามามีส่วนร่วมในการเชื่อมประสาน

ภาพที่ ๒.๒ รูปแบบการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในด้านข้อมูล ข้อเท็จจริง
Akkaradecha Model No.๑

การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้านข้อมูล ข้อเท็จจริงนั้น สิ่งที่เกี่ยวข้องประกอบสำคัญสำหรับบุคคลและองค์กรก็คือ การมีสัมมาทิฐิ (การมีปัญญาเห็นชอบ) และ การมีสัมมาสังกัปปะ (การมีดำริชอบ ดำริที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน หรือ ทิฐิสามัญญตา) โดยอาศัยข้อมูลข่าวสาร ความรู้และทุกสิ่งที่ได้มาจากหลักการปรโตฆัสสะมาสู่การขบคิดอย่างแยบคายเพื่อสกัดข้อมูลข่าวสารหรือทำให้ตกผลึกที่เรียกว่า โยนิโสมนสิการ โดยมีเงื่อนไขสำคัญดังนี้

๑) ผู้ส่งสาร (Sender) ต้องให้ความสำคัญกับคำว่าสังกะ กล่าวคือ การที่จะส่งสารไปเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจอันดีต่อกันนั้น ผู้ส่งสารจะต้องเน้นความจริง ไม่เป็นความเท็จ หากจะมีการสื่อสารด้วยคำพูดก็ควรพูดด้วยความไพเราะ อ่อนหวาน ไม่พูดปด พูดคำหยาบ พูดส่อเสียด หรือพูดเพ้อเจ้อ ทั้งนี้ต้องยึดพุทธวิธีการสื่อสาร (๔ ส.) ที่ว่า กระจำงแจ้ง ชีชวน ปลุกเร้า และปลอบประโลม ทั้งนี้หากอยู่ร่วมในฝ่ายเดียวกัน องค์กรเดียวกัน ชุมชนหรือท้องถิ่นเดียวกัน ที่

ขาดไม่ได้คือจะต้องใช้เวลาในการปรึกษาหารือกันและกันบ่อย ๆ เข้าประชุมพร้อมกัน เลิกประชุมพร้อมกัน มีอะไรก็สื่อสารกันบ่อย ๆ หรือถี่ ๆ เพื่อจัดข้อสงสัย เคลือบแคลง และก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน โดยอาศัยเหตุ อาศัยผล เข้าใจสภาวะของตน เข้าใจคนอื่น เข้าใจสังคม เข้าใจจังหวะเวลาที่ถูกต้องเหมาะสม โดยยึดความพอดี พอประมาณเป็นที่ตั้ง และมีความสม่ำเสมอ (ประธาน ๔) ใน ๔ ด้านคือ หมั่นเพียรระวังไม่ให้เกิดความเข้าใจผิดต่อกันและกัน เมื่อเกิดความเข้าใจผิดต่อกันแล้วก็ไม่ให้เกิดขึ้นอีก แก้ไขสิ่งที่ผิดโดยการมุ่งคิดดี ทำดี พูดดี ปฏิบัติดีต่อกัน และที่สำคัญในฐานะผู้ส่งสารก็ขอให้เพียรพยายามที่จะรักษาน้ำจิตน้ำใจที่ดีต่อกัน รักษาสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกัน หรือรักษามิตรภาพที่ดีต่อกันให้คงไว้ตราบนานเท่านาน

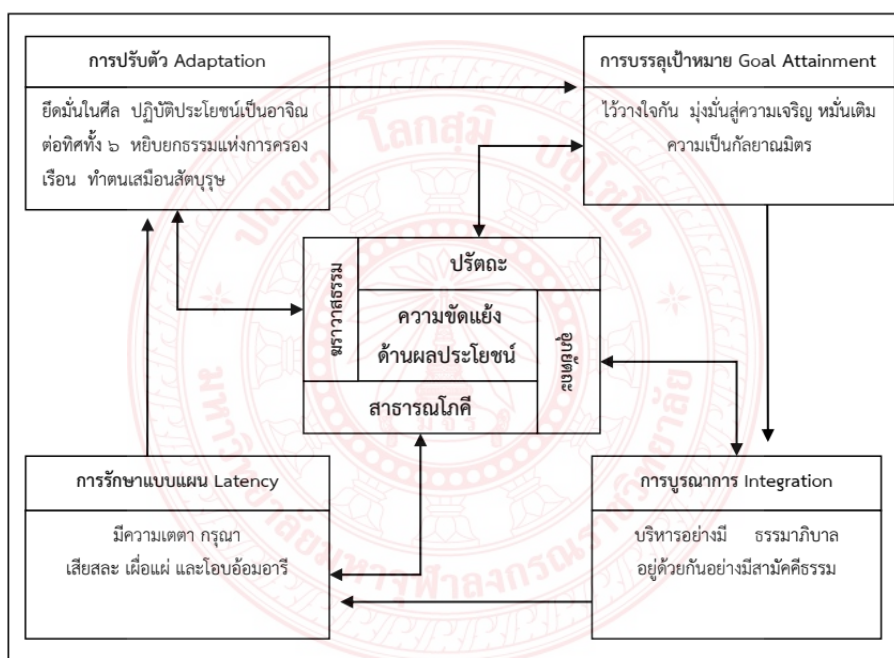
๒) สาร (Message) การส่งสารไปหากันและกัน เราควรจะมีมุ่งเน้นให้เป็นสารที่เป็นความจริงที่มีความชัดเจน โปร่งใส ไม่มีความเคลือบแคลงสงสัย กำกวม วกวน สับสน หรือซ่อนเร้น และสามารถสื่อสารให้เกิดความเข้าใจร่วมกันหรือเข้าใจตรงกันได้ ทั้งนี้ในฐานะที่เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นก็ยังคงต้องยึดถือรูปแบบตามธรรมเนียมปฏิบัติ เช่นการส่งสารกันผ่านคำพูดสารนั้นก็ควรจะเป็นไปในลักษณะปิยวาจาที่ดีต่อกัน หากมีการสื่อสารกันเป็นเอกสารก็ควรจะมี ความชัดเจน เป็นระบบ มีระเบียบ เช่น เอกสารทั่วไป เอกสารลับ เอกสารลับเฉพาะ หรือ ด่วน ด่วนมาก ด่วนพิเศษ ตามแต่กรณี แต่ทั้งนี้ต้องเป็นสารที่สามารถสื่อแล้วผู้รับเกิดความเข้าใจและนำไปสู่การปฏิบัติที่เป็นไปตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการสื่อสารในเรื่องนั้น ๆ

๓) ช่องทางการสื่อสาร (Channel) ในระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ช่องทางการสื่อสารที่ดีที่สุดก็คงหนีไม่พ้นการหมั่นปรึกษาหารือกัน (อภิธานิยธรรม ๗) ทั้งนี้เพราะสังคมของชุมชนและท้องถิ่นถูกยึดโยงด้วยความเป็นพี่เป็นน้องกัน มีความห่วงหาอาทรซึ่งกันและกัน การได้พบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ถามสารทุกข์สุกดิบของกันและกัน ถือเป็นการสร้างความสมัครสมาน สร้างความเข้าใจอันดีต่อกันให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ซึ่งที่ผ่านมาชุมชนและท้องถิ่นก็ยึดถือและปฏิบัติตามนี้มาช้านานและกระทำต่อกันด้วยความโปร่งใส สุจริต และบริสุทธิ์ใจ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ฉะนั้นการนิทนาทร้ายหรือพฤติกรรมอื่นใดที่จะนำมาซึ่งความไม่เข้าใจกัน ในชุมชนและท้องถิ่นจะไม่นิยมที่จะกระทำในเรื่องลักษณะนี้

๔) ผู้รับสาร (Receiver) หากจะทำให้เกิดความสมัครสมาน สามัคคี กลมเกลียว และคงความมีมิตรภาพที่ดีต่อกัน ผู้รับสารจะต้องมีความหนักแน่นในการรับข้อมูล ความหนักแน่นดังกล่าว คือ การมีหรือการยึดหลักกาลามสูตรที่สอนให้ผู้รับสารจะต้องมีความละเอียดอ่อนในการพินิจ พอเคราะห์ คิดใคร่ครวญด้วยเหตุ ด้วยผล และไม่เกิดความหลงเชื่ออย่างมง่าย อีกทั้งยังประพฤติ ปฏิบัติดีต่อกันฉันท์กัลยาณมิตร ที่คิดดี ทำดี พูดดี และปฏิบัติดีต่อกัน หากเกิดปัญหาทางการสื่อสารข้อมูล ข้อเท็จจริง ผู้รับสารก็ต้องกระทำต่อผู้ส่งสารไม่ว่าจะเป็นเจ้านาย ลูกน้อง หรือผู้ร่วมงานด้วยความมีเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา (พรหมวิหารธรรม) ทั้งนี้เพื่อรักษาสัมพันธภาพและความมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ราลึถึงกันแต่เพียงด้านดี รวมทั้งพยายามที่จะก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน โดยอาศัยเหตุ อาศัยผล เข้าใจสภาวะของตน เข้าใจคนอื่น เข้าใจสังคม เข้าใจจังหวะเวลาที่ถูกต้องเหมาะสม โดยยึดความพอดี พอประมาณเป็นที่ตั้ง และกระทำตนให้เป็นผู้มี ความสม่ำเสมอ (ประธาน ๔) ใน ๔ ด้านคือ หมั่นเพียรระวังไม่ให้เกิดความเข้าใจผิดต่อกันและกัน เมื่อเกิดความเข้าใจผิดต่อกันแล้วก็ไม่ให้เกิดขึ้นอีก หมั่นแก้ไขสิ่งที่ผิดโดยการมุ่งคิดดี ทำดี พูดดี ปฏิบัติดีต่อกัน และที่สำคัญ

ในฐานะผู้รับสารก็ขอให้เพียรพยายามที่จะรักษาน้ำจิตน้ำใจที่ดีต่อกันกับผู้ส่งสาร และรักษาสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน หรือรักษามิตรภาพที่ดีต่อกันให้คงไว้ตราบนานเท่านาน

๒) รูปแบบในการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ แนวทางในการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ที่ได้จากการวิจัย พบว่า มีการใช้หลักสันติวิธี ๓ ทางเลือกเป็นบันไดขั้นแรกๆที่เริ่มตั้งแต่การเจรจา การไกล่เกลี่ย การประนีประนอม ทางเลือกต่อมาคือการออกกฎระเบียบ หรือประกาศในการได้มาซึ่งผลประโยชน์ของผู้ที่เกี่ยวข้องที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของศีลธรรมและจริยธรรมที่ดีงาม รวมไปถึงกฎกติกาในการประกวด แข่งขันราคาที่เป็นธรรมและตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักนิติธรรม โดยยึดหลักสำคัญคือทุกสิ่งอย่างจะต้องมุ่งประโยชน์เพื่อส่วนรวมมากกว่าผลประโยชน์ใด ๆ ทั้งสิ้น

ภาพที่ ๒.๓ รูปแบบการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในด้านผลประโยชน์

Akkaradecha Model No.๒

การแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งด้านผลประโยชน์นั้น สิ่งที่ต้องเป็นองค์ประกอบสำคัญสำหรับบุคคลและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นพึงมีและพึงรักษาก็คือ การยึดหลักปรีตตะหรือการมองเห็นประโยชน์ผู้อื่นและการทำเพื่อประโยชน์ของผู้อื่น หรืออีกนัยหนึ่งก็เป็นการยึดหลักอุภยัตตะหรือการยึดผลประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน หากจะมีผลประโยชน์เกิดขึ้นก็ต้องมีการแบ่งปันหรือเฉลี่ยให้กันและกันด้วยความเสมอภาค เท่าเทียม และเป็นธรรม การเป็นผู้ร่วมงานที่ดีต่อกันนั้นจำเป็นจะต้องละซึ่งผลประโยชน์ส่วนตน โดยหมั่นฝึกฝนให้มีความซื่อสัตย์ ซื่อตรง มีความจริงใจ และความไว้นื้อเชื่อใจกัน (สัจจะ) ขณะเดียวกันก็หมั่นฝึกจิต ฝึกตน ลดละเลิกกิเลสทั้งปวง (ทมะ) สิ่งที่สำคัญและสำคัญในการอยู่ร่วมกันอีกประการก็คือ ความอดทน อดกลั้น ความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็ง ไม่หวั่นไหวต่อแรงยั่วยุ (ขันติ) และสุดท้ายคือการเป็นผู้ที่เสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม สละความสุขส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม หากบุคคลและองค์กรให้ความสำคัญ

ในองค์ประกอบข้างต้นนี้ปัญหาความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ก็จะเกิดขึ้นหรือไม่เกิดขึ้นเลย อย่างไรก็ตามหากมีปัญหาความขัดแย้งด้านผลประโยชน์เกิดขึ้นในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สิ่งที่เป็นเงื่อนไขสำคัญในการแก้ไขปัญหาข้างต้นสามารถที่จะกระทำได้นี้

๑) ปัญหาความโลภในการอยากได้มาซึ่งผลประโยชน์ส่วนรวมมาเป็นผลประโยชน์ส่วนตนหรือผลประโยชน์อื่นใดก็ตาม การฝึกฝนให้เป็นคนผู้รักาศิลหรือยึดมั่นในศีล โดยเฉพาะศีล ๕ หรือ เบญจศีล เริ่มตั้งแต่การไม่เบียดเบียนหรือเบียดบัง (ปาณาติปาตา เวรมณี) การไม่ฉกฉวยในผลประโยชน์หรือทรัพยากร (อทินนาทานา เวรมณี) การไม่ล่วงละเมิดในทรัพย์สินหรือประโยชน์ของผู้อื่น (กาเมสุ มิจฉาจารา เวรมณี) การไม่ไปปดมดเท็จเพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพย์สินหรือผลประโยชน์ (มุสาวาทา เวรมณี) ซึ่งสิ่งที่กระทำในลักษณะนี้ถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่ควรอย่างยิ่งในการอยู่ร่วมกันในชุมชน ในท้องถิ่นและในองค์กร ทั้งการกระทำแบบต่อหน้าและลับหลัง ทั้งผลประโยชน์ของผู้อื่นและผลประโยชน์ของส่วนรวม ซึ่งสิ่งที่แก้ไขได้ดีที่สุดคือเราจะต้องมีสติและตั้งอยู่ในความไม่ประมาท (สุราเมระยะ มัชชะปะมาทัฏฐาเนา เวรมณี) ขณะเดียวกันในการอยู่ร่วมกันในชุมชน ท้องถิ่นหรือสังคม แม้กระทั่งในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรที่จะเหนี่ยวนำหลักธรรมาธรรมดังที่ได้กล่าวมาในขั้นต้นมาประยุกต์ใช้ และเพื่อให้เกิดความมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกันนั้นแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ทุกคนจะต้องมีหลักทศ ๖ เป็นเครื่องนำทาง โดยจะต้องพึงระวังรักษาการเบียดบัง ฉกฉวยเอาประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจากกันและกันด้วยความมีสติ ไม่ว่าจะเป็นประโยชน์จากอุตสาหกรรมหรือทิศเบื้องซ้าย ได้แก่ มิตรสหายที่ร่วมเคียงบ่าเคียงไหล่ในการทำงาน ประโยชน์จากหมู่ญาติ ทิศเบื้องล่าง ได้แก่ ความเป็นผู้บังคับบัญชา ผู้ใต้บังคับบัญชา ซึ่งล้วนแล้วแต่จะต้องคิดดี ทำดี พุดดี ทำดีต่อกัน และทำประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่กันและกัน รวมถึงประโยชน์เพื่อผู้อื่นและประโยชน์เพื่อสังคม โดยจะต้องพัฒนาตนให้เป็นเสมือนสัตตบุรุษที่ประกอบด้วยสัปปริสธรรมทั้ง ๗ เป็นพื้นฐาน กล่าวคือ จะต้องเป็นผู้รู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้กาล รู้ประมาณ รู้สังคมและรู้บุคคล ทั้งนี้เพื่อจะได้เป็นรากฐานในการวิเคราะห์สภาพปัญหาความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นว่าเป็นมาอย่างไร จะดำเนินการแก้ไข คลี่คลายหรือให้ไปในทางที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรมเพื่อก่อประโยชน์แก่ผู้อื่น แก่ท้องถิ่น แก่ชุมชน แก่สังคมได้อย่างไร โดยมีเป้าหมายคือผลประโยชน์ส่วนตนจะต้องมาอันดับท้ายสุด

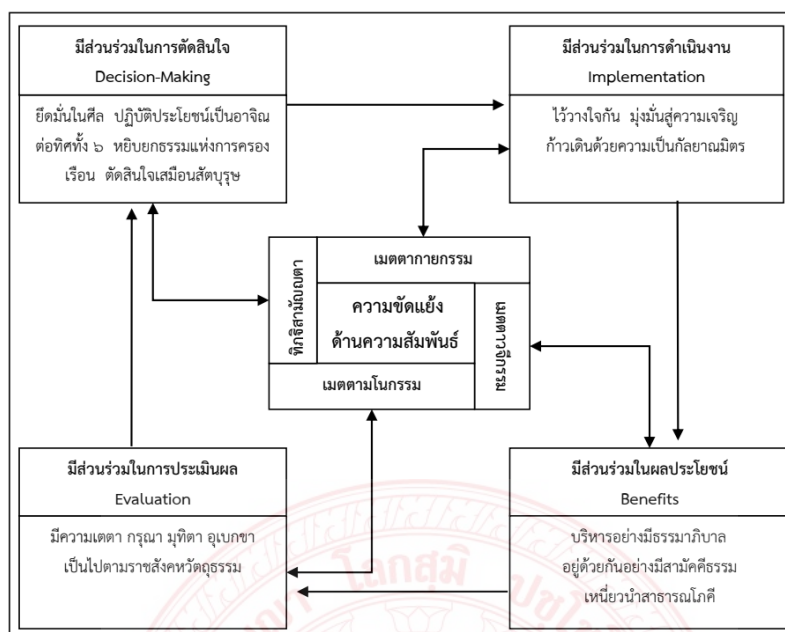
๒) สิ่งที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จตามเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้ในข้อที่ ๑ นั้นจำเป็นต้องอาศัยความเชื่อถือ เชื้อมั่น และความไว้วางใจกัน ซึ่งจะเกิดขึ้นได้หากทุกคนจะต้องมีธรรมเป็นที่ตั้ง กล่าวคือ ทุกคนจะบริสุทธิ์ สะอาด หรือปลอดจากผลประโยชน์ได้จากการหมั่นประชุมปรึกษาหารือกันเป็นเนืองนิตย์ ทำอะไรก็พร้อมเพรียงเรียงหน้ากันทำด้วยความสมัครสมาน สามัคคี ไม่หาเหตุทำลายสิ่งที่ได้อยู่แล้วเพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ส่วนตน ไม่ข่มเหง ล่วงเกิน รังแกผู้ที่ด้อยกว่า เพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ จะต้องอารักขาคุ่มครองประโยชน์ที่จะมีหรือจะเกิดขึ้นเพื่อชุมชน ท้องถิ่น ให้ได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย (อปริหานิยธรรม) นอกจากนั้นยังต้องเคารพ ศรัทธาในตำแหน่งหน้าที่ และองค์กรที่ตนเองรักรวมถึงผู้อาวุโส ที่ปรึกษา หรือผู้ที่คอยชี้แนะ ชี้นำไปในทางที่ถูกที่ควร หรือให้ปลอดจากความโลภโมโหสันต์จากการอยากได้ของคนอื่นหรือของส่วนรวมมาเป็นของส่วนตัว

๓) การบริหารงานอย่างมีธรรมาภิบาลถือเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ที่เป็นรูปธรรมและสอดคล้องกับแนวนโยบายการบริหารจัดการภาครัฐที่ดี ก็คือ การประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการ เริ่มตั้งแต่ทุกคนทุกฝ่ายจะต้องเคารพและ

ปฏิบัติให้อยู่ในกรอบของกฎหมาย ระเบียบ หรือข้อบังคับ และทำอะไรจะต้องยึดหลักของความถูกต้อง ชอบธรรม มีเหตุ มีผล มีความโปร่งใส ทุกคนทุกฝ่ายมีส่วนร่วม งบประมาณที่ทุ่มลงไปในการพัฒนาชุมชนหรือท้องถิ่นสามารถสร้างความกินดีอยู่ดีให้กับประชาชน เกิดผลที่คุ้มค่า และสุดท้ายทุกบาททุกสตางค์ที่เป็นเม็ดเงินที่มาจากงบประมาณแผ่นดินจะต้องถูกใช้จ่ายอย่างคุ้มค่า ไม่มีบุคคลหรือกลุ่มบุคคลใดได้กตวง ฉกฉวย หรือเบียดบังไปเป็นประโยชน์ส่วนตน พร้อมกันนั้นการบูรณาการในการอยู่ร่วมกันในชุมชน ท้องถิ่น หรือในองค์กรนั้นจำเป็นต้องอาศัยหลักความมีสามัคคีธรรมที่ดีต่อกัน เริ่มตั้งแต่การปรับท่าทีที่แสดงต่อกัน ไม่ว่าจะเป็นทางกาย ทางวาจา และทางใจจะต้องก่อให้เกิดกุศลธรรมต่อกัน กล่าวคือ ต้องคิดดี ทำดี และพูดดีต่อกัน จากนั้นเมื่อมีผลประโยชน์เกิดขึ้นหรือได้มาจะต้องรู้จักจัดสรรปันส่วน เอื้ออาทรแบ่งปัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และหมั่นปรึกษาหารือเพื่อก่อให้เกิดความเห็นที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

๔) ต้องหมั่นฝึกตนและพัฒนาตนให้เป็นคนที่เปี่ยมด้วยพรหมวิหารธรรม ที่ประกอบด้วยการมีเมตตาธรรม คือ การมองคนอื่น ปฏิบัติต่อคนอื่นด้วยความรัก ด้วยความเมตตา กระทำเสมือนหนึ่งบุคคลในครอบครัว ทำเสมือนเขาเป็นพี่ เป็นน้อง เป็นญาติ มีความกรุณาธรรม คือ การมองคนอื่น ปฏิบัติต่อคนอื่นด้วยความโอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อกูลด้วยจิตที่บริสุทธิ์ไม่หวังผลตอบแทน มีความมุทิตาธรรม คือ การมีความชื่นชมยินดีเมื่อคนอื่นได้ดีหรือประสบผลสำเร็จด้วยจิตที่บริสุทธิ์ ปราศจากความอิจฉาริษยา การมีอุเบกขาธรรม คือ การมีใจที่เป็นกลาง ไม่เอนเอียง ตั้งมั่นและยึดมั่นในเหตุในผล ปฏิบัติต่อทุกคนด้วยความเสมอภาคเท่าเทียม ไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะ ส่วนการมีหลักสังคหัตถุธรรมต่อกันนั้นประกอบไปด้วย ทานหรือการให้ ให้ทั้งวัตถุ สิ่งของ ผลประโยชน์ที่ได้รับ รวมถึงการให้อภัยซึ่งกันและกันในกรณีที่มีอาจจะมีการเข้าใจผิดหรือเกิดการขัดแย้งกันเกิดขึ้น ขณะเดียวกันก็ต้องมีอรรณจริยาหรือการประพฤติดนเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม และการมีสมานัตตาหรือการทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ไม่มีความโลภก็ไม่โลภเสมอต้นเสมอปลาย ซึ่งทั้งหมดทั้งมวลนี้ คือ รากฐานของความเป็นคนไทยและรากฐานของความเป็นพุทธศาสนิกชนที่เราจะต้องนำกลับมาพัฒนาให้เกิดผลที่เป็นรูปธรรม

๓) รูปแบบในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ สิ่งที่เป็นในการอยู่ร่วมกันเป็นองค์กร ชุมชน ท้องถิ่นอีกเรื่องหนึ่ง คือ การประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหารธรรมที่จะทำให้ทุกคน ทุกฝ่ายได้มีแนวคิดหรือทัศนคติที่ดีต่อกัน มีความเมตตาที่ประกอบขึ้นด้วยความรัก ความปรารถนาดีต่อกันดุจญาติมิตร มีความกรุณาปราณี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ห่วงหาเอื้ออาทรซึ่งกันและกันทั้งในยามดีและในยามที่ประสบทุกข์ภัย มีความชื่นชมยินดีหากเพื่อร่วมงานประสบผลสำเร็จหรือเจริญก้าวหน้าตามความรู้ ความสามารถและเป็นไปโดยระบบคุณธรรม ขณะเดียวกันก็ต้องวางตัวเป็นกลางคอยประสานความสมัครสมานสามัคคีระหว่างเพื่อนพ้อง น้องพี่ที่ร่วมสุข ร่วมทุกข์กันมา เพื่อความเจริญก้าวหน้าขององค์กรและชุมชนท้องถิ่นที่ตนดูแลอาศัย

ภาพที่ ๒.๔ รูปแบบการแก้ไขปัญหความขัดแย้งในด้านความสัมพันธ์
Akkaradecha Model No.๓

การแก้ไขปัญหความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์นั้น สิ่งที่ต้องเป็นองค์ประกอบสำคัญสำหรับบุคคลและองค์กรทั้งมีและพึงรักษาก็คือ การยึดการหมั่นฝึกฝนให้มีความซื่อสัตย์ ซื่อตรง มีความจริงใจและความไว้วางใจกัน ขณะเดียวกันก็ต้องหมั่นฝึกจิต ฝึกตน ลดละเลิกกิเลสทั้งปวง สิ่งที่สำคัญและสำคัญในการอยู่ร่วมและการประสานความสัมพันธ์อันดีต่อกันให้เกิดความแน่นแฟ้นกันอีกประการหนึ่งก็คือ การมีความอดทน อดกลั้น เข้มแข็ง ไม่หวั่นไหวต่อแรงยั่วและสุดท้ายคือการเป็นผู้ที่สละความสุขส่วนตนเพื่อประโยชน์เพื่อนร่วมองค์กรเป็นเบื้องต้น ก็จะช่วยให้อาการความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ระหว่างเราและเขาในองค์กรเกิดขึ้นน้อยลงหรือไม่เกิดขึ้นเลย อย่างไรก็ตามหากมีปัญหาความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์เกิดขึ้นในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สิ่งที่เป็นเงื่อนไขสำคัญในการแก้ไขปัญหข้างต้นสามารถที่จะกระทำได้นี้

๑) การฝึกฝนให้เป็นคนผู้รักษาศีลหรือยึดมั่นในศีล โดยเฉพาะศีล ๕ หรือเบญจศีล เริ่มตั้งแต่การไม่เบียดเบียนคนอื่น (ปาณาติปาตา เวรมณี) การไม่ฉกฉวยในผลประโยชน์หรือทรัพย์สินของคนอื่น (อทินนาทานา เวรมณี) การไม่ล่วงละเมิดในความเป็นส่วนตัวของผู้อื่น (กาเมสุ มิจฉารวา เวรมณี) การไม่ไปปดมดเท็จ พูดคำหยาบ พูดส่อเสียด พูดเพ้อเจ้อ (มฺสาวาทา เวรมณี) ซึ่งสิ่งที่กระทำในลักษณะนี้ถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่ควรอย่างยิ่งในการอยู่ร่วมกันในชุมชน ในท้องถิ่นและในองค์กร ทั้งการกระทำแบบต่อหน้าและลับหลัง ซึ่งสิ่งที่แก้ไขได้ดีที่สุดคือเราจะต้องมีสติและตั้งอยู่ในความไม่ประมาท (สุราเมรยะ มัชชะปะมาทัฏฐานา เวรมณี) ขณะเดียวกันในการสอนต่อความสัมพันธ์อันดีที่มีต่อกัน ทุกคนจะต้องเหนียวแน่นหลักฆราวาสธรรมมาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดความมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกันนั้น และทุกคนจะต้องมีหลักทิศ ๖ เป็นเครื่องนำทาง โดยจะต้องพึงคิด พูด ทำ ต่อกันด้วยความเมตตา ไม่ว่าจะเป็นมิตรสหายที่ร่วมเคียงบ่าเคียงไหล่ในการทำงาน หรือเป็นผู้บังคับบัญชา

ผู้ได้บังคับบัญชา ซึ่งล้วนแล้วแต่จะต้องคิดดี ทำดี พูดดี ทำดีต่อกัน และทำประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่กัน และกัน ขณะเดียวกันก็ต้องพัฒนาตนให้เป็นเหมือนสัตตบุรุษที่ประกอบด้วยสัปบุริสธรรมทั้ง ๗ เป็น พื้นฐาน กล่าวคือ จะต้องเป็นผู้รู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้กาล รู้ประมาณ รู้สังคมและรู้บุคคล ทั้งนี้เพื่อจะได้ ดำเนินการแก้ไข คลี่คลายในทุกปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างกันให้ไปในทางที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

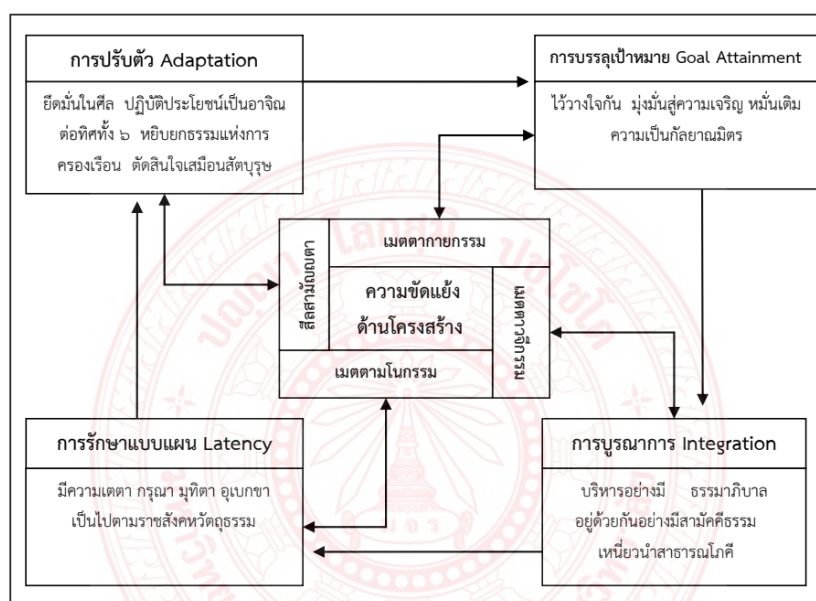
๒) สิ่งที่จะนำมาซึ่งความสัมพันธ์อันดีต่อกันอีกด้านหนึ่งก็คือ การอาศัยความ เชื่อถือ เชื่อมั่น และความไว้วางใจกัน ซึ่งจะเกิดขึ้นได้หากทุกคนมีธรรมะเป็นที่ตั้ง กล่าวคือ ทุกคนจะ เข้าใจบทบาท อำนาจ หน้าที่ของกันและกันได้ขึ้นหากมีการประชุมปรึกษาหารือกันเป็นเนืองนิตย์ ทำอะไรก็พร้อมเพรียงเรียงหน้ากันทำด้วยความสมัครสมาน สามัคคี ไม่หาเหตุทำลายความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันอยู่แล้ว ไม่อาศัยบทบาท อำนาจ หน้าที่ ช่มเหล่ง ล่วงเกิน รังแกผู้ที่ด้อยกว่า นอกจากนั้นยังต้อง เคารพ ศรัทธาในตำแหน่งหน้าที่และองค์กรที่ตนเองรัก รวมถึงผู้อาวุโส ที่ปรึกษาหรือผู้ที่คอยชี้แนะ ชี้แนะไปในทางที่ถูกต้อง (กัลยาณมิตรธรรม)

๓) การบริหารงานอย่างมีธรรมาภิบาลถือเป็นอีกแนวทางหนึ่งในการแก้ไข ปัญหาความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ที่เป็นรูปธรรม เริ่มตั้งแต่ทุกคนทุกฝ่ายจะต้องเคารพและปฏิบัติ ให้อยู่ในกรอบของกฎหมาย ระเบียบ หรือข้อบังคับ และทำอะไรจะต้องยึดหลักของความถูกต้อง ชอบ ธรรม มีเหตุ มีผล มีความโปร่งใส สนับสนุน ส่งเสริมให้ทุกคนทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการเพื่อ ความสมัครสมาน สามัคคี เป็นน้ำหนึ่งน้ำใจเดียวกัน พร้อมกันนั้นการบูรณาการในการอยู่ร่วมกันใน ชุมชน ท้องถิ่นหรือในองค์กรนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องอาศัยหลักความมีสามัคคีธรรมที่ดีต่อกัน เริ่ม ตั้งแต่การปรับท่าทีที่แสดงต่อกัน ไม่ว่าจะเป็นทางกาย ทางวาจา และทางใจจะต้องก่อให้เกิดกุศล ธรรมต่อกัน กล่าวคือ ต้องคิดดี ทำดี พูดดีต่อกัน รู้จักเอื้ออาทรแบ่งปัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และหมั่น ปรึกษาหารือเพื่อก่อให้เกิดความเห็นที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

๔) ต้องหมั่นฝึกตนและพัฒนาตนให้เป็นคนที่เปี่ยมด้วยพรหมวิหารธรรม ที่ ประกอบด้วยความมีเมตตาธรรม คือ การมองคนอื่น ปฏิบัติต่อคนอื่นด้วยความรัก ด้วยความเมตตา กระทำเหมือนหนึ่งบุคคลในครอบครัว ทำเหมือนเขาเป็นพี่ เป็นน้อง เป็นญาติ ความกรุณาธรรม คือ การมองคนอื่น ปฏิบัติต่อคนอื่นด้วยความโอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อกูลด้วยจิตที่ บริสุทธิ์ ความมีมุทิตาธรรม คือ การมีความชื่นชมยินดีเมื่อคนอื่นได้ดีหรือประสบผลสำเร็จด้วยจิตที่ บริสุทธิ์ ปราศจากความอิจฉาริษยา การมีอุเบกขาธรรม คือ การมีใจที่เป็นกลาง ไม่เอนเอียง ตั้งมั่น และยึดมั่นในเหตุในผล ปฏิบัติต่อทุกคนด้วยความเสมอภาคเท่าเทียม ไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะ ส่วนการ มีหลักสังคหวัตถุธรรมต่อกันนั้นประกอบไปด้วย ทานหรือการให้ ให้ทั้งวัตถุ สิ่งของ ผลประโยชน์ที่ ได้รับ รวมถึงการให้อภัยซึ่งกันและกันในกรณีที่อาจจะมีการเข้าใจผิดหรือเกิดการขัดแย้งกันเกิดขึ้น ขณะเดียวกันก็ต้องมีการพูดจาปราศรัยต่อกันด้วยความไพเราะเสนาะหุ การมีอรรถจริยาหรือการ ประพฤติตนเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม และการมีสมานัตตาหรือการทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ไม่มีความโลภก็ไม่มีความสมอต้นเสมอปลาย

๕) รูปแบบในการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งด้านโครงสร้าง สิ่งที่สำคัญที่จะทำให้ โครงสร้างมีความแน่นเหนียวไม่ปริร้าวก็คือการแบ่งปันในลาภหรืออามิสที่ตนได้มาโดยชอบธรรมให้แก่ เพื่อนร่วมงานโดยไม่หวงเอาไว้บริโภคนคนเดียว ก็ยังจะทำให้ผู้ร่วมในองค์กรไม่ว่าผู้ที่อยู่เหนือขึ้นไปหรือ ผู้ที่อยู่ใต้การบังคับบัญชาได้เกิดความเลื่อมในศรัทธาในความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และการเสียสละที่เกิดขึ้น

แต่การที่จะทำสิ่งต่าง ๆ ได้ดีและเกิดผลเป็นรูปธรรมนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่แต่ละบุคคลจะต้องหมั่นรักษาศีลของตัวเองให้บริสุทธิ์เหมือนเพื่อนร่วมงาน และจะไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจขององค์กรและสังคม และหากเกิดปัญหาขึ้นมาก็จะต้องหาแนวทางจุดจบของปัญหาโดยให้ได้บทสรุปไปในทิศทางเดียวกันกับเพื่อนร่วมงาน และไม่ก่อให้เกิดการวิวาทกับใคร ๆ จนนำไปสู่ความรุนแรง หรือหากมีวิวาทเกิดขึ้นจะต้องนำหลักการสันติวิธี ๓ ทางเลือกซึ่งได้แก่การใช้สันติวิธีทางเจรจาทางการทูต การใช้สันติวิธีทางกฎหมาย หรือการใช้สันติวิธีทางเลือกอื่น ๆ มาใช้ระงับหรือแก้ไขปัญหาความขัดแย้งให้สงบลงโดยเร็วที่สุด

ภาพที่ ๒.๕ รูปแบบการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในด้านโครงสร้าง
Akkaradecha Model No.๔

การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้านโครงสร้างนั้น สิ่งที่ต้องเป็นเป้าหมายสำคัญในเชิงโครงสร้างนั้น คือ บุคคลและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นพึงมีและพึงรักษาหลักการแห่งความซื่อสัตย์ ซื่อตรง มีความจริงใจและความไว้วางใจกัน ขณะเดียวกันก็หมั่นฝึกจิต ฝึกตน ลดละเลิกกิเลสทั้งปวง สิ่งที่เป็นและสำคัญในการอยู่ร่วมกันอีกประการก็คือ ความอดทน อดกลั่น ขยันหมั่นเพียร เข้มแข็ง ไม่หวั่นไหวต่อแรงยั่วยุและสุดท้ายคือการดำรงความเป็นองค์กรที่เสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม สิ่งที่เป็นเงื่อนไขสำคัญในการแก้ไขปัญหาลักษณะนี้คือความสามารถที่จะกระทำดังนี้

๑) การฝึกฝนให้เป็นคนผู้รักษาศีลหรือยึดมั่นในศีล โดยเฉพาะศีล ๕ หรือเบญจศีล เริ่มตั้งแต่การไม่เบียดเบียนกันและกันโดยเฉพาะผู้ใหญ่จะต้องไม่เบียดเบียนผู้น้อย (ปาณาติปาตา เวรมณี) การไม่ฉกฉวยในผลประโยชน์หรือทรัพยากรของกันและกัน (อทินนาทานา เวรมณี) การไม่ล่วงละเมิดในสิทธิหรือหน้าที่ของผู้อื่น (กาเมสุ มิจฉาจารา เวรมณี) การไม่ไปปดมดเท็จเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจหรือผลประโยชน์ (มุสาวาหา เวรมณี) ซึ่งสิ่งที่กระทำในลักษณะนี้ถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่ควรอย่างยิ่งในการอยู่ร่วมกันในองค์กรทั้งการกระทำแบบต่อหน้าและลับหลัง ซึ่งสิ่งที่แก้ไขได้ดีที่สุดคือเราจะต้องมีสติและตั้งอยู่ในความไม่ประมาท และเตรียมแผนความพร้อมที่จะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น (สุรา

เมระยะ มัชชะปะมาทัฏฐานา เวมณี) ขณะเดียวกันในการอยู่ร่วมกันในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรที่จะเห็นยวนำหลักขรรวาทธรรมดังที่ได้กล่าวมาในขั้นต้นมาประยุกต์ใช้ และเพื่อให้เกิดความมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกันนั้นแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ทุกคนจะต้องมีหลักทศ ๖ เป็นเครื่องนำทาง โดยจะต้องพึงระวังรักษาการคิด การพูด การทำต่อกันด้วยความมีสติ ไม่ว่าจะเป็นด้านอุตตรทิสหรือทิสเบื้องซ้ายได้แก่ มิตรสหายเพื่อนร่วมงาน ด้านเหตุภูมิทิสหรือทิสเบื้องล่าง ได้แก่ ความเป็นผู้บังคับบัญชา ผู้ใต้บังคับบัญชา ซึ่งล้วนแล้วแต่จะต้องคิดดี ทำดี พูดดี ทำดีต่อกัน โดยจะต้องพัฒนาให้เป็นเสมือนสัตว์บุรุษที่จะต้องปฏิบัติต่อกันในลักษณะผู้รู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้กาล รู้ประมาณ รู้สังคมและรู้บุคคล ทั้งนี้เพื่อจะได้เป็นรากฐานในอยู่ร่วมกันและปฏิบัติหน้าที่ต่อกันตามบทบาท อำนาจ หน้าที่ที่แต่ละคนดำรงอยู่ในองค์กร

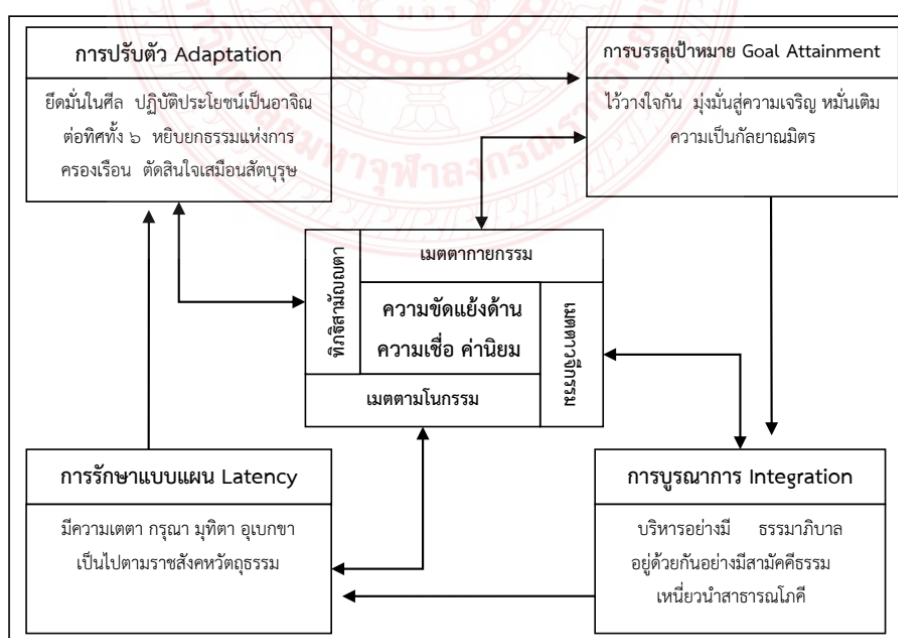
๒) สิ่งที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จตามเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้ในข้อที่ ๑ นั้นจำเป็นต้องอาศัยความเชื่อถือ เชื่อมั่น และความไว้วางใจกัน ซึ่งจะเกิดขึ้นได้หากทุกคนจะต้องมีธรรมเป็นที่ตั้ง กล่าวคือ ทุกคนจะบริสุทธิ์ สะอาด หรือปลอดจากความกินแหนงแคลงใจกันได้จากการหมั่นประชุมปรึกษาหารือกันเป็นเนืองนิตย์ ทำอะไรก็พร้อมเพรียงเรียงหน้ากันทำด้วยความสมัครสมาน สามัคคี ไม่หาเหตุทำลายโครงสร้างที่ดีอยู่แล้วเพื่อให้ได้มาซึ่งความขัดแย้งหรือการแก่งแย่งแข่งขัน ไม่ข่มเหง ล่วงเกิน รังแกผู้ที่ด้อยกว่าเพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ จะต้องอารักขาคุ้มครองประโยชน์ที่จะมีหรือจะเกิดขึ้นในองค์กร นอกจากนั้นยังต้องเคารพ ศรัทธาในตำแหน่งหน้าที่ และองค์กรที่ตนเองรักษารวมถึงผู้อาวุโส ที่ปรึกษา หรือผู้ที่คอยชี้แนะ ชี้นำไปในทางที่ถูกที่ต้อง

๓) ด้านการบริหารงานอย่างมีธรรมาภิบาลถือเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้านโครงสร้างที่เป็นรูปธรรมและสอดคล้องกับแนวนโยบายการบริหารจัดการภาครัฐที่สำคัญที่สุดคือทุกคนทุกฝ่ายในองค์กรจะต้องเคารพและปฏิบัติหน้าที่ให้อยู่ในกรอบของกฎหมายระเบียบ หรือข้อบังคับ และทำอะไรจะต้องยึดหลักของความถูกต้อง ชอบธรรม มีเหตุ มีผล มีความโปร่งใส ทุกคนทุกฝ่ายมีส่วนร่วม พร้อมกันนั้นการบูรณาการการอยู่ร่วมกันในองค์กรนั้นจำเป็นต้องอาศัยหลักความมีสามัคคีธรรมที่ดีต่อกัน เริ่มตั้งแต่การปรับท่าทีที่แสดงต่อกัน ไม่ว่าจะเป็นทางกาย ทางวาจา และทางใจจะต้องก่อให้เกิดกุศลธรรมต่อกัน กล่าวคือ ต้องคิดดี ทำดี และพูดดีต่อกัน จากนั้นเมื่อมีผลประโยชน์เกิดขึ้นหรือได้มาจะต้องรู้จักจัดสรรปันส่วน เอื้ออาทรแบ่งปันช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และหมั่นปรึกษาหารือเพื่อก่อให้เกิดความเห็นที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

๔) การหมั่นฝึกตนและพัฒนาตนให้เป็นคนที่เปี่ยมด้วยพรหมวิหารธรรมทั้งที่อยู่ในฐานะผู้บังคับบัญชาหรือผู้ใต้บังคับบัญชา ซึ่งประกอบด้วยกรรมมีเมตตาธรรม คือ การมองคนอื่นปฏิบัติต่อคนอื่นในองค์กรด้วยความรัก ด้วยความเมตตา กระทำเสมือนหนึ่งบุคคลในครอบครัว ทำเสมือนเขาเป็นพี่ เป็นน้อง เป็นญาติ ความมีกรุณาธรรม คือ การมองคนอื่น ปฏิบัติต่อคนอื่นด้วยความโอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อกูลด้วยจิตที่บริสุทธิ์ไม่หวังผลตอบแทน ความมีมุทิตาธรรม คือ การมีความชื่นชมยินดีเมื่อคนอื่นได้ดีหรือประสบผลสำเร็จด้วยจิตที่บริสุทธิ์ ปราศจากความอิจฉา ริษยา การมีอุเบกขาธรรม คือ การมีใจที่เป็นกลาง ไม่เอนเอียง ตั้งมั่นและยึดมั่นในเหตุในผล ปฏิบัติต่อทุกคนด้วยความเสมอภาคเท่าเทียม ไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะ ส่วนการมีหลักสังคหัตถุธรรมต่อกันนั้นประกอบไปด้วย ทานหรือการให้ ให้ทั้งวัตถุ สิ่งของ ผลประโยชน์ที่ได้รับ รวมถึงการให้อภัยซึ่งกันและกันในกรณีที่มีอาจจะมีการเข้าใจผิดหรือเกิดการขัดแย้งกันเกิดขึ้น ขณะเดียวกันก็จะต้องมีปวิยาจา

หรือการพูดดี พูดจาไพเราะ การมีอรรถจริยาหรือการประพฤติตนเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม และการมีสมานัตตาหรือการทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ไม่มีความโลภก็ไม่มีความโลภเกินไปซึ่งทั้งหมดทั้งมวลนี้คือรากฐานของความเป็นคนไทยและรากฐานของความเป็นพุทธศาสนิกชนที่เราจะต้องนำกลับมาพัฒนาให้เกิดผลที่เป็นรูปธรรม

๕) รูปแบบในการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งด้านความเชื่อ ค่านิยม แนวทางการแก้ไขปัญหาคใช้หลักแห่งการสงเคราะห์ หลักแห่งการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ หลักแห่งการแบ่งปัน (สังคหวัตถุธรรม) ซึ่งเป็นค่านิยมพื้นฐานของคนไทยที่จะต้องมึน้ำจิตน้ำใจโอบอ้อมอารี โดยเฉพาะในด้านทานหรือการให้และการให้ที่ถือว่าสำคัญที่สุดในการอยู่ร่วมกันก็คือ "การให้อภัย" ซึ่งผู้มีความเชื่อหรือค่านิยมที่แตกต่างกันจะต้องให้ความสนใจและให้ความสำคัญในเรื่องข้างต้นนี้ ประการต่อมาเมื่อเรามีความแตกต่างด้านความเชื่อ ค่านิยมเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว การพูดหรือการเจรจาพาคที่มีต่อกันก็ต้องอาศัยหลักที่ว่าขอให้คิดก่อนพูด และเมื่อพูดออกมาแล้วก็ขอให้พูดในลักษณะเปยวัชชะหรือการพูดในลักษณะปิยวาจาเป็นที่ตั้ง และถ้าหากอยากให้เกิดความสมัคสมานสามัคคีแน่นแฟ้นยิ่งขึ้นก็ขอให้ดำรงตนหรือปฏิบัติตนที่จะก่อประโยชน์ให้แก่กันและกันหรือก่อประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่ส่วนรวม และจะต้องประพฤติปฏิบัติในลักษณะเสมอต้นเสมอปลายด้วย ไม่เฉพาะเท่านั้นการการจัดการศึกษาเพื่อแก้ไขปัญหาคด้านความเชื่อ ค่านิยมก็ถือเป็นอีกแนวทางหนึ่งซึ่งจะมีส่วนช่วยให้ปัญหาคความแตกต่างด้านความเชื่อ ค่านิยมลดลง ทั้งนี้จะต้องจัดระบบการศึกษาที่ลงลึกไปถึงแก่น เพื่อให้ทุกคนได้อาศัยหลักสำคัญในการคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์หรือบูรณาการปัญหาคให้เกิดความรวดเร็วทันต่อเหตุการณ์ยิ่งขึ้น

ภาพที่ ๒.๖ รูปแบบการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในด้านความเชื่อ ค่านิยม
Akkaradecha Model No.๕

การแก้ไขปัญหาคือความขัดแย้งด้านความเชื่อ ค่านิยมนั้น สิ่งที่เกี่ยวข้องเป็นเป้าหมายสำคัญในการแก้ไขปัญหาคือความเชื่อ ค่านิยมนั้น คือ การที่บุคคลและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นพึงมีและพึงรักษาหลักการแห่งความซื่อสัตย์ ซื่อตรง มีความจริงใจและความไว้วางใจกัน ขณะเดียวกันก็หมั่นฝึกจิต ฝึกตน ลดละเลิกกิเลสทั้งปวง สิ่งที่สำคัญและสำคัญในการอยู่ร่วมกันอีกประการก็คือ ความอดทน อดกลั้น ขยันหมั่นเพียร เข้มแข็ง ไม่หวั่นไหวต่อแรงยั่วยุและสุดท้ายคือการดำรงความเป็นองค์กรที่เสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม สิ่งที่เป็นเงื่อนไขสำคัญในการแก้ไขปัญหาล้วนแต่สามารถที่จะกระทำได้นี้

๑) การฝึกฝนให้เป็นคนผู้รักษาศีลหรือยึดมั่นในศีล โดยเฉพาะศีล ๕ หรือเบญจศีล เริ่มตั้งแต่การไม่เบียดเบียนกันและกันโดยเฉพาะผู้คนในองค์กรและท้องถิ่นจะต้องปราศจากการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน (ปาณาติปาตา เวรมณี) การไม่ฉกฉวยในผลประโยชน์หรือทรัพยากรท้องถิ่นหรือของกันและกันมาเป็นประโยชน์ส่วนตน (อทินนาทานา เวรมณี) การไม่ล่วงละเมิดในสิทธิหรือหน้าที่ของผู้อื่น ในทรัพย์สินสมบัติของผู้อื่น (กาเมสุ มิจฉารานา เวรมณี) การไม่ไปปดมดเท็จ พูดคำหยาบ พูดส่อเสียด พูดเพ้อเจ้อ (มุสาวาทา เวรมณี) ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ควรอย่างยิ่งในการอยู่ร่วมกันในองค์กร และท้องถิ่น ทั้งการกระทำแบบต่อหน้าและลับหลัง ซึ่งสิ่งที่แก้ไขได้ดีที่สุดคือเราจะต้องมีสติและตั้งอยู่ในความไม่ประมาทและเตรียมแผนความพร้อมที่จะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น (สุราเมระยะ มัชชะปะมาทัฏฐานา เวรมณี) ขณะเดียวกันในการอยู่ร่วมกันในองค์กรและในท้องถิ่นควรที่จะเห็นยวน่าหลักฆราวาสธรรมดังที่ได้กล่าวมาในขั้นต้นมาประยุกต์ใช้และเพื่อให้เกิดความมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกันนั้นแน่นแฟ้น ยิ่งขึ้น ทุกคนจะต้องยึดหลักทศ ๖ เป็นเครื่องนำทาง ทั้งทศเบื้องบน ทศเบื้องล่าง ทศเบื้องหน้า ทศเบื้องหลัง ทศซ้ายและทศขวา โดยต่างก็ต้องพึงระวังรักษาการคิด การพูด การกระทำต่อกันด้วยความดีและกระทำด้วยความมีสติ และจะต้องพัฒนาให้เป็นเหมือนสัตตบุรุษที่จะต้องปฏิบัติต่อกันในลักษณะผู้รู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้กาล รู้ประมาณ รู้สังคมและรู้บุคคล ทั้งนี้เพื่อจะได้เป็นรากฐานในการอยู่ร่วมกันและปฏิบัติหน้าที่ต่อกันชุมชน ท้องถิ่น หรือองค์กรตามบทบาท อำนาจหน้าที่ของแต่ละคน

๒) สิ่งที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จตามเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้นั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยความเชื่อถือ เชื้อมั่น และความไว้วางใจกัน ซึ่งจะเกิดขึ้นได้หากทุกคนจะต้องมีธรรมเป็นที่ตั้ง กล่าวคือ ทุกคนจะบริสุทธิ์ สะอาด หรือปลอดจากความกินแหนงแคลงใจกันได้จากการหมั่นพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็น หรือหมั่นประชุมปรึกษาหารือกันเป็นเนืองนิตย์ ทำอะไรก็พร้อมเพรียงเรียงหน้ากันทำด้วยความสมัครสมาน สามัคคี ไม่หาเหตุทำลายโครงสร้างที่ดีอยู่แล้วเพื่อให้ได้มาซึ่งความขัดแย้งหรือการแก่งแย่งแข่งขัน ไม่ข่มเหง ล่วงเกิน รังแกผู้ที่ด้อยกว่า และจะต้องอารักขาคุ้มครองประโยชน์ที่จะมีหรือจะเกิดขึ้นในองค์กร นอกจากนั้นยังต้องเคารพ ศรัทธาในตำแหน่งหน้าที่และองค์กรที่ตนเองรักรวมถึงผู้อาวุโส ที่ปรึกษา หรือผู้ที่คอยชี้แนะ ชี้นำไปในทางที่ถูกที่ต้อง

๓) ด้านการบริหารงานอย่างมีธรรมาภิบาลถือเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาคือความขัดแย้งด้านโครงสร้างที่เป็นรูปธรรมและสอดคล้องกับแนวนโยบายการบริหารจัดการภาครัฐที่สำคัญที่สุดคือทุกคนทุกฝ่ายในองค์กรจะต้องเคารพและปฏิบัติหน้าที่ให้อยู่ในกรอบของกฎหมายระเบียบ หรือข้อบังคับ และทำอะไรจะต้องยึดหลักของความถูกต้อง ชอบธรรม มีเหตุ มีผล มีความโปร่งใส ทุกคนทุกฝ่ายมีส่วนร่วม พร้อมกันนั้นการบูรณาการการอยู่ร่วมกันในองค์กรนั้นจำเป็นอย่าง

ยิ่งที่ต้องอาศัยหลักความมีสามัคคีธรรมที่ดีต่อกัน เริ่มตั้งแต่การปรับท่าทีที่แสดงต่อกัน ไม่ว่าจะเป็นทางกาย ทางวาจา และทางใจจะต้องก่อให้เกิดกุศลธรรมต่อกัน กล่าวคือ ต้องคิดดี ทำดี และพูดดีต่อกัน จากนั้นเมื่อมีผลประโยชน์เกิดขึ้นหรือได้มาจะต้องรู้จักจัดสรรปันส่วน เอื้ออาทรแบ่งปันช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และหมั่นปรินิพพานหรือเพื่อก่อให้เกิดความเห็นที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

๔) การหมั่นฝึกตนและพัฒนาตนให้เป็นคนที่เปี่ยมด้วยพรหมวิหารธรรม ซึ่งประกอบด้วยการมีเมตตาธรรมคือการมองคนอื่น ปฏิบัติต่อคนอื่นในองค์กรด้วยความรัก ด้วยความเมตตา กระทำเสมือนหนึ่งบุคคลในครอบครัว ทำเสมือนเขาเป็นพี่ เป็นน้อง เป็นญาติ ความมีกรุณาธรรมคือการมองคนอื่น ปฏิบัติต่อคนอื่นด้วยความโอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อกูลด้วยจิตที่บริสุทธิ์ไม่หวังผลตอบแทน ความมีมุทิตาธรรมคือการมีความชื่นชมยินดีเมื่อคนอื่นได้ดีหรือประสบผลสำเร็จด้วยจิตที่บริสุทธิ์ ปราศจากความอิจฉาริษยา การมีอุเบกขาธรรมคือการมีใจที่เป็นกลาง ไม่เอนเอียง ตั้งมั่นและยึดมั่นในเหตุในผล ปฏิบัติต่อทุกคนด้วยความเสมอภาคเท่าเทียมไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะ ส่วนการมีหลักสังคหวัตถุธรรมต่อกันนั้นประกอบไปด้วย ทานหรือการให้ ให้ทั้งวัตถุสิ่งของ ผลประโยชน์ที่ได้รับ รวมถึงการให้อภัยซึ่งกันและกันในกรณีที่มีโอกาสจะมีการเข้าใจผิดหรือเกิดการขัดแย้งกันเกิดขึ้น ขณะเดียวกันก็จะต้องมีปิยวาจาหรือการพูดดี พูดไพเราะสนทนาต่อกัน การมีอรรณจริยาหรือการประพฤติตนเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม และการมีสมานัตตาหรือการทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ไม่มีความโลภก็ไม่มีความสมอต้นเสมอปลาย ซึ่งทั้งหมดทั้งมวลนี้คือรากฐานของความเป็นคนไทยและรากฐานของความเป็นพุทธศาสนิกชนที่เราจะต้องนำกลับมาพัฒนาให้เกิดผลที่เป็นรูปธรรม

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ปรีชภัคดี ทิศาสุข^{๘๗} ได้ศึกษาวิจัย “การอยู่ร่วมกันของความหลากหลายทางวัฒนธรรมภายในองค์กรพหุวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายทางภาษา: กรณีศึกษา MAP Foundation” พบว่าองค์กรแห่งนี้เป็องค์กรที่มีวัฒนธรรมองค์กร คือการไม่ได้ประกาศใช้ภาษาราชการในองค์กรอย่างเป็นทางการทำให้สมาชิกภายในองค์กรสามารถใช้ภาษาถิ่นของตนเองในการสื่อสารกับสมาชิกอื่น ๆ ได้อย่างอิสระ สะท้อนลักษณะการทำงานร่วมกันบนพื้นฐานของความหลากหลายทางวัฒนธรรมทางภาษานั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ด้วยวิธีการ “อยู่ร่วมกันแบบคู่ปรับ-คู่แข่ง” โดยไม่จำเป็นต้องกลืนกันและกันให้อัตลักษณ์ของใครต้องละลายหายไป ข้อเสนอของงานวิจัยชิ้นนี้มีช่องว่างประการหนึ่งคือ องค์กรที่ศึกษาเป็นองค์กรขนาดเล็ก มีระบบการจัดการไม่ใหญ่โตทำให้อาจเป็นข้อจำกัดหากมีการนำไปศึกษาองค์กรที่มีระดับโครงสร้างขนาดใหญ่

^{๘๗} ปรีชภัคดี ทิศาสุข, “การอยู่ร่วมกันของความหลากหลายทางวัฒนธรรมภายในองค์กรพหุวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายทางภาษา: กรณีศึกษา MAP Foundation”, วารสารด้านการบริหารรัฐกิจและการเมือง, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๐): ๕๗-๕๘.

ลำพอง กลมกุล^{๘๘} ได้ศึกษาวิจัย “พหุวัฒนธรรมทางศาสนากับแนวทางการอยู่ร่วมกันของจีนและมลายู: กรณีศึกษาประเทศบรูไน” พบว่า ความแตกต่างทางศาสนา ชาติพันธุ์และความเชื่อในบรูไนส่งผลให้เกิดขันติธรรมในการอยู่ร่วมกัน โดยมีการจัดการศึกษาที่มีฐานะของการเรียนรู้ที่นำไปสู่การแสดงออกของการจัดการและการบริหารอย่างเหมาะสมเพื่อให้เกิดกลไกในการดำเนินชีวิตร่วมกัน ภายใต้ความเป็นพหุวัฒนธรรมทางศาสนาที่ต้องประกอบด้วยการเรียนรู้ การทำความเข้าใจและปรับตัว โดยมีหลักคิดทางศาสนาที่ยึดมั่นในขันติธรรม มีความอดทนอดกลั้นต่อความแตกต่างเคารพและให้เกียรติต่อความแตกต่างของเพื่อนร่วมสังคม คำนึงถึงความเป็นมนุษย์ร่วมสังคมชาติ อันเป็นแนวทางหรือระบบคิดในการอยู่ร่วมกันของสังคมพหุลักษณะทางศาสนาระหว่างชาวจีนและมลายูบรูไนที่มีการปฏิบัติและนำไปปรับใช้เพื่อการอยู่ร่วมกันในวิถีความแตกต่างดังที่ปรากฏในปัจจุบัน

พระมหามงคลกานต์ จิตธมโมและคณะ^{๘๙} ได้ศึกษาวิจัย “การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมในประเทศไทยกรณีศึกษาสังคมพหุวัฒนธรรมในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่” พบว่า

๑) หลักการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมในชุมชนประตูท่าแพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ด้วยการสร้างให้ประชาชนในชุมชนประตูท่าแพเข้าใจ และยอมรับซึ่งความแตกต่างในเรื่องของแนวคิดวัฒนธรรมประเพณี และความแตกต่างทางด้านเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา ลัทธิความเชื่อ

๒) ความสอดคล้องของหลักการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรม ตามหลักการของแต่ละศาสนา คือ การอยู่ร่วมกันของชุมชนชาวพุทธ คือ การรักษาศีล ๕ พุทธาภิไศยะ ไม่สร้างความแตกแยกให้เกิดในชุมชน ทำตนให้เป็นประโยชน์ ชุมชนชาวคริสต์ ส่งเสริมให้มีการพัฒนาเปิดกว้างแต่ละชุมชนสู่สังคมอย่างเท่าเทียมกัน ให้ทุกคนในสังคมหันมาเข้าใจความแตกต่าง และสนใจเรียนรู้ความแตกต่างกับความรู้ที่มีอยู่

๓) การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมในประเทศไทย: กรณีศึกษาสังคมพหุวัฒนธรรมในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อนำเสนอรูปแบบและวิธีการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมที่เหมาะสมสำหรับสังคมไทยอย่างเป็นรูปธรรม คือ ในชุมชนชาวพุทธ ส่งเสริมเยาวชนและประชาชนที่อยู่รอบวัด ชุมชนชาวคริสต์ คือ ส่งเสริมการยอมรับในเรื่องความแตกต่างในเรื่องความคิดตลอดจนมีทัศนคติที่ดีในการอยู่ร่วมกัน อันจะเป็นผลให้การอยู่ร่วมกันในชุมชนที่มีความหลากหลายอย่างมีประสิทธิภาพ

^{๘๘} ลำพอง กลมกุล , “พหุวัฒนธรรมทางศาสนากับแนวทางการอยู่ร่วมกันของจีนและมลายู: กรณีศึกษาประเทศบรูไน” , วารสารโพธิ์วิจัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ , ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๑): ๗๖-๙๐.

^{๘๙} พระมหามงคลกานต์ จิตธมโมและคณะ , “การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมในประเทศไทยกรณีศึกษาสังคมพหุวัฒนธรรมในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่” , วารสารมหาจุฬาลงกรณ , ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม- ธันวาคม ๒๕๖๒): ๔๖-๕๙.

พระมหานกต ปุณฺณสุวฑฺฒโก ^{๙๐} ได้ศึกษาวิจัย “การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรม: กรณีศึกษาชุมชนเขตบางรัก กรุงเทพมหานคร” พบว่า

๑) แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรม คือ กระบวนการให้การศึกษาระดับขั้นพื้นฐานช่วยให้เด็กและเยาวชน ประชาชนเข้าใจ และยอมรับซึ่งความแตกต่างในเรื่องของความเป็นชนกลุ่มน้อย ด้านเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา ลัทธิความเชื่อ

๒) หลักการที่เกี่ยวข้องกับการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรม คือ การอยู่ร่วมกันของชุมชนชาวพุทธ คือ การให้ทาน พุทธาภิเษก ทำตนให้เป็นประโยชน์ ชุมชนชาวคริสต์ คือ ส่งเสริมให้มีการพัฒนาเปิดกว้างให้แต่ละชุมชนเข้าสู่สังคมอย่างเท่าเทียมกัน ชุมชนชาวอิสลาม คือ การให้ทุกคนในสังคมหันมาเข้าใจในความแตกต่างและสนใจที่จะเรียนรู้ความแตกต่างกับความรู้ที่มีอยู่

๓) การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรม: กรณีศึกษาชุมชนในเขตบางรัก กรุงเทพมหานคร คือ การอยู่ร่วมกันของคนในที่หลากหลายวัฒนธรรม ได้แก่ ชุมชนชาวพุทธ มุ่งส่งเสริมการศึกษาแก่เยาวชนและประชาชน การส่งเสริมแก่อาสาสมัครและอาสาสมัครในชุมชนรอบวัด ในขณะที่ชุมชนชาวคริสต์ เน้นส่งเสริมการเรียนรู้การสอนพิเศษในวันเสาร์-อาทิตย์ ส่งเสริมสุขภาพอนามัยที่ดีด้วยการทำความสะอาดบริเวณส่วนรวม และให้ทำความสะอาดครัวเรือนของตนเอง ส่วนชุมชนชาวอิสลามมีการยอมรับผู้นำที่ปฏิบัติตามหลักการศาสนาอย่างจริงจัง ละส่งเสริมให้บุคคลมีความรู้ความสามารถ มีทักษะในการทำงานที่ดีขึ้น ตลอดจนมีทัศนคติที่ดีในการทำงาน อันจะเป็นผลให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพ

วาสนา พัทธธรรม จรรย์ พัทธธรรม นาฮีรี เต๊ะกาแซ และวาริก ภูนา ^{๙๑} ได้ศึกษาวิจัย “การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขที่ยั่งยืนในสังคมพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลกระโด อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี” พบว่า ศาสนาทั้ง ๒ ศาสนาสอนให้มีความยุติธรรมไม่รุกรานเบียดเบียนผู้อื่น รวมทั้งการยอมรับศาสนาอื่น ถ้าบุคคลมีความรู้ในเรื่องศาสนาที่ถูกต้อง มีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง มีการปกครองที่ยุติธรรม มีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ถึงจะมีความแตกต่างทางภาษาและวัฒนธรรม ก็สามารถอยู่ร่วมกันได้ ความร่วมมือของบุคคลระหว่างศาสนาเป็นสิ่งสำคัญในการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างไทยพุทธและไทยมุสลิมนำมาซึ่งสันติสุขที่ยั่งยืน

^{๙๐} พระมหานกต ปุณฺณสุวฑฺฒโก , “การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรม: กรณีศึกษาชุมชนเขตบางรัก กรุงเทพมหานคร”, **รายงานวิจัย**, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย : ภาควิชาบาลีสันสกฤต คณะพุทธศาสตร์, ๒๕๖๐).

^{๙๑} วาสนา พัทธธรรม จรรย์ พัทธธรรม นาฮีรี เต๊ะกาแซ และวาริก ภูนา , “การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขที่ยั่งยืนในสังคมพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลกระโด อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี” , การประชุมวิชาการและนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ ราชธานีวิชาการ ครั้งที่ ๑ “ส่งเสริมสหวิทยาการผสมผสานวัฒนธรรมไทย ก้าวอย่างมั่นใจเข้าสู่ AC” วันศุกร์ที่ ๒๙ กรกฎาคม ๒๕๕๙ ณ มหาวิทยาลัยราชธานี , หน้า ๑๕๓๔-๑๕๓๙.

สุไรยวานิ และมะรอนิง สาแลมิง^{๙๒} ได้ศึกษาวิจัย “การอยู่ร่วมกันของชุมชนในสังคม พหุวัฒนธรรม กรณีศึกษา ตำบลทรายขาว อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี” พบว่า ทนทาง ทรัพยากรธรรมชาติผู้นำ ชุมชนที่เข้มแข็งระบบการปกครองที่มีความยุติธรรม ความสัมพันธ์แบบเครือญาติและการสื่อสารภาษาเดียวกัน เป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันอย่าง ปกติสุขของชาวไทยพุทธ และชาวมลายู มุสลิมในพื้นที่ตำบลทรายขาวชุมชนทรายขาวนำแนวคิดสมานฉันท์มาปรับใช้เป็นแนวทางการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยพุทธและชาวมลายูมุสลิมในช่วงที่เกิดเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้โดยใช้วิธีการประนีประนอม การชี้แจงเพื่อทำความเข้าใจและการร่วมมือกันของทุกฝ่ายซึ่งเป็นวิธีการที่ดีและให้ผลอย่างยั่งยืน

จักรพงษ์ เปี่ยมเมตตา และคณะ^{๙๓} ได้ศึกษาวิจัย “รูปแบบการอยู่ร่วมกัน พุทธ คริสต์ อิสลาม ในพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ” พบว่า อัตลักษณ์ของทุกศาสนาและชุมชนต่างกัน แต่มีหลักศาสนาของชุมชนดังกล่าวเป็นเงื่อนไขกำหนดและส่งเสริมพฤติกรรมของศาสนิกชน กระทำตนเป็นคนดีมีวัฒนธรรม ที่ยอมรับว่าเป็นความดีร่วมกัน มีความรักเพื่อนมนุษย์ มีความกตัญญู รู้จักให้อภัยเป็นพื้นฐานของชุมชนสามสาย ข้อเสนอแนะ ควรสร้างเครือข่ายปราชญ์สามสายและการส่งเสริมงานประจำปีในเชิงรุก และพบอีกว่ารูปแบบวัฒนธรรมชุมชนสามสาย พุทธ คริสต์ อิสลาม ในด้านความรักความดี การให้อภัย ความกตัญญูทุกเวที ในภาพรวมกลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยว่ามีความสำคัญในระดับมาก ($\bar{X} = 4.36$, S.D. = .542) ที่ส่งผลให้เป็นคนดีมีวัฒนธรรมและเกิดสันติสุข

^{๙๒} สุไรยวานิ และมะรอนิง สาแลมิง , “การอยู่ร่วมกันของชุมชนในสังคมพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษา ตำบลทรายขาว อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี” , วารสารการเมืองการปกครอง, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (กันยายน ๒๕๕๖-กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗): ๒๐๔-๒๑๔

^{๙๓} จักรพงษ์ เปี่ยมเมตตาและคณะ , “รูปแบบการอยู่ร่วมกัน พุทธ คริสต์ อิสลาม ในพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ”, วารสารการวิจัยการบริหารการพัฒนา, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๑):

บทที่ ๓

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนากระบวนการทัศนและความเข้าใจทางพุทธวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ” ในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) พัฒนากระบวนการทัศนและความเข้าใจทางสังคมพุทธวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และ ๒) เพื่อเสนอแนวทางใน การพัฒนากระบวนการทัศนและความเข้าใจทางสังคมพุทธวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ซึ่งการวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

๓.๒ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนา

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

เพื่อให้การวิจัยครั้งนี้มีประสิทธิภาพและเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผู้วิจัยได้กำหนดระเบียบวิธีวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยใช้วิธีทฤษฎีวิจัย ดังนี้

๓.๑.๑ การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด ทฤษฎี และข้อมูลจากการวิจัย ที่เกี่ยวข้องในเรื่องที่กำลังศึกษาวิจัย (Documentary Research) ดังนี้

๑) ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย และเอกสารอื่นๆ โดยอาศัยข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดการอยู่ร่วมกัน แนวคิดสังคมพุทธวัฒนธรรม แนวคิดการอยู่ร่วมกันในสังคมพุทธวัฒนธรรม แนวคิด ทฤษฎีการมีส่วนร่วม แนวคิดการสร้างเครือข่าย แนวคิดการพัฒนาทางเลือก แนวคิดสันติวิธี

๒) วิเคราะห์บริบทเชิงพื้นที่ ผ่านการศึกษา สัมภาษณ์ รวบรวม และสืบค้น บริบทการอยู่ร่วมกันในสังคมพุทธวัฒนธรรมบนความแตกต่างหลากหลาย ทั้งในทางศาสนา ความเชื่อ ค่านิยม ประเพณี หรือวัฒนธรรม ของผู้คนในบริบทที่เกี่ยวข้องในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ พระนครศรีอยุธยา และนครศรีธรรมราช

๓) สรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ กระบวนการ ทัศน และความเข้าใจในสังคมพุทธวัฒนธรรมบนความแตกต่างหลากหลาย ทั้งในทางศาสนา ความเชื่อ ค่านิยม ประเพณี หรือวัฒนธรรม ของผู้คนชุมชนพื้นที่เป้าหมาย ในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ พระนครศรีอยุธยา และนครศรีธรรมราช

๓.๑.๒ การศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการลงพื้นที่เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ (Interview) โดยพบปะพูดคุยเพื่อ แลกเปลี่ยนเรียนรู้และ ทำความเข้าใจกับผู้นำระดับชุมชนในระดับพื้นที่ (Core Group) รวมถึงการพบปะพูดคุยเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับ ผู้บริหารระดับจังหวัดเพื่อจะได้เข้าใจถึง นโยบาย ยุทธศาสตร์ รวมถึง แนวคิด หลักการ รูปแบบ ของการสร้างหรือพัฒนา ความสัมพันธ์ กระบวนทัศน์และความเข้าใจในสังคมพหุวัฒนธรรมบนความแตกต่างหลากหลายทางศาสนาของผู้คนในหมู่บ้านชุมชนพื้นที่เป้าหมายในมิติของทางภาครัฐ

๓.๑.๓ การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ในภาคสนาม (Field Study) เพื่อพัฒนากระบวนทัศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยการจัดกิจกรรมประกอบการศึกษาวิจัย ดังนี้

๑) การจัดโครงการสัมมนาเชิงปฏิบัติการภายใต้หัวข้อ “สานติประชาธรรม : การสร้างกระบวนทัศน์การอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรมด้วยพลังการขับเคลื่อนของชุมชน” โดยมีการร่วมกันระดมความคิดเห็นในการที่จะ อยู่ร่วมกัน อย่างสันติในระดับชุมชนหรือท้องถิ่น ผ่านผู้นำและผู้แทนศาสนาในพื้นที่ ทั้งไทยพุทธ คริสต์ อิสลาม รวมถึงประเด็นความหลากหลายในทางเพศ อายุ การศึกษา และหน้าที่การงานหรือการประกอบอาชีพ

๒) การจัด กิจกรรมคืนข้อมูลสู่ชุมชนและส่วนงานที่เกี่ยวข้องภายใต้การขับเคลื่อนพัฒนาผ่านโครงการฯ สนสัมพันธ์ สมานฉันท์ปรองดอง ในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งจัดขึ้น ณ หอประชุมเฉลิมพระเกียรติ ๘๐ พรรษา มจร วิทยาเขตนครสวรรค์ โดยมีนำเสนอตัวแบบในการพัฒนากระบวนทัศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจ และปลูกจิตสำนึกด้วยการนำเสนอแนวคิด มุมมอง ทศนคติใหม่ในการอยู่ร่วมกันในชุมชนหรือสังคมพหุวัฒนธรรมให้กับผู้แทนจากทุกกลุ่มความแตกต่างหลากหลายทั้งในทาง ศาสนา ความเชื่อ ค่านิยม ประเพณี หรือวัฒนธรรมในระดับจังหวัดนครสวรรค์

๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญและผู้เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนา

ในส่วนของการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ซึ่งเป็นผู้นำระดับชุมชนในระดับพื้นที่ (Core Group) ทั้งที่เป็นผู้แทนจากชุมชนชาวไทยพุทธ คริสต์ อิสลาม รวมถึงตัวแทนกลุ่มความแตกต่างหลากหลายในชุมชนที่เป็นพื้นที่เป้าหมาย ขณะเดียวกันก็ยังมี การพบปะพูดคุย รับทราบ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ถึงนโยบาย ยุทธศาสตร์ หรือทิศทางในการขับเคลื่อนพัฒนา กระบวนทัศน์และความเข้าใจในสังคมพหุวัฒนธรรม เพื่อนำไปสู่การสร้างความปลอดภัย สมานฉันท์ หรือการสร้างชุมชนและสังคมสันติภาพไว้รอยต่อกับผู้บริหารในระดับจังหวัดทั้งในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ พระนครศรีอยุธยา และนครศรีธรรมราช รวมจำนวนทั้งสิ้น ๙๖ รูป/คน

สำหรับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ในภาคสนาม (Field Study) เพื่อพัฒนากระบวนทัศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ นั้น มีการดำเนินการจำนวน ๒ กิจกรรมสำคัญ คือ

๑. โครงการสัมมนาเชิงปฏิบัติการภายใต้หัวข้อ “สานติประชาธรรม : การสร้างกระบวนการ
ทัศน์การอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรมด้วยพลังการขับเคลื่อนของชุมชน” โดยจัดขึ้นใน
พื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีผู้นำ ระดับชุมชนหรือ ท้องที่ท้องถิ่น ทั้งที่เป็นผู้นำหรือผู้แทนศาสนา
ในพื้นที่อำเภอพระนครศรีอยุธยา ทั้งไทยพุทธ คริสต์ อิสลาม รวมถึงประเด็นความหลากหลายในทาง
เพศ อายุ การศึกษา และหน้าที่การงานหรือการประกอบสัมมาชีพ จำนวน ๘๐ คน

๒. กิจกรรมศาสนสัมพันธ์ สมานฉันท์ปรองดอง ซึ่งเป็นการคืนข้อมูลสู่ชุมชนและส่วนงาน
ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ โดยจัดขึ้น ณ หอประชุมเฉลิมพระเกียรติ ๘๐ พรรษา มจร
วิทยาเขตนครสวรรค์ มี ผู้นำศาสนาพุทธ ทั้งพระสังฆาธิการระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล และระดับวัด
รวมถึงพุทธศาสนิกชนที่สนใจ ผู้นำศาสนาคริสต์ ทั้งบาทหลวงจาก นิการโรมันคาทอลิกและนิการโป
เรตสแตนท์ และเหล่าคริสตชนในจังหวัดนครสวรรค์ ผู้นำศาสนาซิกซ์ ผู้นำศาสนาอิสลาม และพี่น้อง
มุสลิม ตัวแทนนิสิต นักศึกษา รวมถึงผู้แทนในระดับจังหวัดและ ผู้แทนหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง
ทั้งกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในจังหวัดนครสวรรค์ (กอรมน.) และศูนย์ปรองดอง
สมานฉันท์เพื่อการปฏิรูป (ศปป.) จ.นครสวรรค์ ที่เป็นภาคีเครือข่ายสำคัญในการขับเคลื่อนพัฒนา
กิจกรรมข้างต้นนี้ โดยมีผู้เข้าร่วมในกิจกรรมครั้งนี้ จำนวน ๗๘๐ รูปหรือคน

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยนั้น มุ่งเน้น การเก็บข้อมูลผ่าน การวิจัยเชิงคุณภาพ
(Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
(Key Informant) ซึ่งเป็นผู้นำระดับชุมชนในระดับพื้นที่ (Core Group) การศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการ
(Action Research) ส่วนการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลนั้น มุ่งเน้นวิธีการแสวงหา ความร่วมมือ
และสร้าง ความรู้จากการตั้งประเด็น คำถาม หลักในการจัดกิจกรรม พัฒนาระบบทัศน์และความ
เข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยมีการดำเนินการและใช้เครื่องมือที่สำคัญ ใน
การเก็บข้อมูล ได้แก่

๓.๓.๑ ในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผ่านกิจกรรมการพบปะพูดคุยกับ
คณะกรรมการชุมชน ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน ผู้นำทางศาสนาหรือความเชื่อ ผู้นำชนชาติพันธุ์
ประชาชนที่เกี่ยวข้อง และกลุ่มเด็กและเยาวชน โดยจะเป็นผู้แทนจากความแตกต่างหลากหลายใน
ระดับพื้นที่ รวมถึงผู้บริหารระดับจังหวัด ได้แก่ ผู้ว่าราชการจังหวัดหรือผู้แทนทั้งในพื้นที่จังหวัด
นครสวรรค์ พระนครศรีอยุธยา และนครศรีธรรมราช ทั้งนี้ในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ใช้แบบ
สัมภาษณ์ (Interviews Form) สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขั้นตอน
ในการสร้างแบบสัมภาษณ์ ซึ่งเป็นคำถามปลายเปิดที่จะนำไปใช้สัมภาษณ์สำหรับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
(Key Informant) ในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยมีขั้นตอนดังนี้

๑) การกำหนดประเด็นที่จะศึกษาเพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบความคิดใน
การสร้างแบบสัมภาษณ์รวมทั้งนำมาใช้ในการวิเคราะห์

๒) กำหนดโจทย์หรือคำถามการวิจัย (Research Question) คือ คำถามที่ต้องการ
คำตอบจากการวิจัยหรือเป็นสิ่งที่ต้องตอบโจทย์ของวัตถุประสงค์ โดยพิจารณาจากปัจจัยและ บริบทเชิง

พื้นที่เกี่ยวกับการพัฒนากระบวนการทัศนเพื่อให้เกิดความเข้าใจในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ของประชาชน ในชุมชนหรือสังคมพหุวัฒนธรรม

๓) สร้างแบบสัมภาษณ์จากการวิเคราะห์ สังเคราะห์ แนวคิดและข้อค้นพบที่ได้จาก ผลงานวิจัย เพื่อให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัย และเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวม ข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อค้นพบที่ชัดเจน สามารถอธิบายเสริม สนับสนุน หรือโต้แย้งในมิติต่าง ๆ ให้ละเอียด และ เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในปรากฏการณ์นี้ที่ เกิดขึ้นหรือเป็นอยู่ในชุมชนหรือสังคมพหุวัฒนธรรมให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

๔) การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัยก่อนนำไปใช้ เพื่อพิจารณาทั้งในด้านเนื้อหา สาร ความตรงตามเนื้อหา รายข้อ (Item content validity index, I-CVI) และความตรงเชิงเนื้อหา ทั้งฉบับ ตลอดจนภาษาที่ใช้โดยผู้เชี่ยวชาญพิจารณา มาตราประเมินความสอดคล้องจะมี ๔ ระดับ คือ

๑ = ไม่สอดคล้อง

๒ = สอดคล้องบางส่วน

๓ = ค่อนข้างสอดคล้อง

๔ = มีความสอดคล้องมาก

สำหรับเกณฑ์การแปลความหมายการหาค่าดัชนีความตรงเชิงเนื้อหา จะนำเฉพาะ ข้อที่ได้รับการประเมิน ๓ หรือ ๔ เท่านั้น (ถือว่ามีความสอดคล้อง) มาคำนวณผู้เชี่ยวชาญอย่างน้อย ๓ คน ไม่ควรเกิน ๑๐ คน (เกินความจำเป็น)^๑ ซึ่งค่าความตรงตามเนื้อหา รายข้อ (Item content validity index, I-CVI) มีค่า ๑ และความตรงเชิงเนื้อหาทั้งฉบับ (Content Validity for Scale, S-CVI) มีค่า ๑ แสดงว่าแบบสัมภาษณ์มีความตรงตามเนื้อหา

๓.๓.๒ การจัดกิจกรรมพัฒนากระบวนการทัศนและความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ ร่วมกันอย่างสันติ ตามโครงการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ “ศานติประชาธรรม : การสร้างกระบวนการ ทัศน การอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรมด้วยพลังการขับเคลื่อนของชุมชน ” ซึ่งจัดขึ้น ณ ศาลา การเปรียญวัดท่าการ้อง อำเภอ พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อก่อให้เกิดการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วยเทคนิค (A-I-C=Appreciation-Influence-Control) ซึ่งเป็นเทคนิคการเก็บ ข้อมูลจากการประชุมสัมมนาแบบมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ และเทคนิค (AAR = After Action Review) ที่คณะผู้วิจัยและนักวิจัยท้องถิ่นร่วมกันสังเกตพฤติกรรมที่มีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ร่วมกัน ทั้งนี้คณะผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือที่หลากหลายในการเก็บข้อมูล เพื่อให้สอดคล้องกับ กิจกรรม การวิจัยแต่ละขั้นตอน โดยมีเครื่องมือวิจัยในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๑. เครื่องมือวิจัยในขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เพื่อให้เกิด กระบวนการมีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วมเวทีสานเสวนาอย่างแท้จริงตามขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ คณะผู้วิจัยจึงได้กำหนดเครื่องมือหลักที่จะนำมาใช้ในกระบวนการวิจัย ดังนี้

๑) การเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็น แบบไม่เป็นทางการ (Non Structured Interview) ด้วยข้อคำถาม (Question) โดยกำหนดประเด็นคำถามให้เหมาะสม และเป็นกันเอง กับ

^๑ Lynn, M. R., “Determination and Quantification of Content Validity”, *Nursing Research*, 36(6) (1986): 382-385.

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยเฉพาะในช่วงการเปิดโอกาสให้ผู้ที่เกี่ยวข้องในการสัมมนาเชิงปฏิบัติการได้มีส่วนร่วมในเวที ทั้งการเปิดใจ หรือการแสดงออกถึงความคาดหวัง

๒) การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมโดยคณะผู้วิจัย และนักวิจัยท้องถิ่น

๓) การจัดโครงการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ระหว่างกัน ด้วยเทคนิค Appreciation-Influence-Control (A-I-C) ซึ่งเป็นเทคนิคการประชุม สัมมนาแบบมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์

๔) การร่วมสะท้อนกิจกรรมด้วยเทคนิค AAR (After Action Review) กับทีมวิจัยและผู้เข้าร่วมกิจกรรม เพื่อสะท้อนถอดบทเรียน และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อร่วมสะท้อนปัญหาของชุมชนและแนวทางการพัฒนา

๕) การสื่อสารผ่านกลุ่มไลน์หรือเครือข่ายโซเชียลมีเดีย

๒. เครื่องมือวัดและประเมินผลการแสดงออกถึงความมีส่วนร่วมของชุมชน คณะผู้วิจัยได้นำแนวคิดของ Cohen, J.M. & Uphoff, N.T.^๒ มาเป็นกรอบตัวชี้วัดการมีส่วนร่วมของผู้ที่เข้าร่วมในกิจกรรม และประเมินโดยคณะผู้วิจัยและนักวิจัยท้องถิ่น ดังนี้

ตารางที่ ๓.๑ กรอบตัวชี้วัดการมีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วมกิจกรรม

การมีส่วนร่วม	ตัวชี้วัด	กลุ่มเป้าหมาย
๑. การมีส่วนร่วมคิดวางแผน ตัดสินใจ (Decision Making)	การให้ข้อมูล การแสดงความคิดเห็น การร่วมคิด สร้างสรรค์ในการที่จะอยู่ร่วมกันในชุมชนพหุวัฒนธรรม อย่างสันติ	ผู้ที่เข้าร่วมใน กิจกรรมที่มาจากหลายภาคส่วน ทั้งด้านความเชื่อ ศาสนา หรือชนชาติพันธุ์ ที่มี ความแตกต่างหลากหลายในระดับพื้นที่
๒. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน (Implementation)	การรับรู้ของผู้ที่เข้าร่วมใน การสัมมนาเชิงปฏิบัติการ การแสดงออกทางการ สื่อสาร การ ให้ความร่วมมือกับกิจกรรม	ผู้ที่เข้าร่วมใน กิจกรรมที่มาจากหลายภาคส่วน ทั้งด้านความเชื่อ ศาสนา หรือชนชาติพันธุ์ ที่มี ความแตกต่างหลากหลายในระดับพื้นที่
๓. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits)	ความรู้สึกร่วมใจ ของผู้เข้าร่วมใน กิจกรรม การเห็นคุณค่า ตามความคาดหวังที่จะ ได้รับจากการร่วมกันระดมความคิดเห็น	ผู้ที่เข้าร่วมใน กิจกรรมที่มาจากหลายภาคส่วน ทั้งด้านความเชื่อ ศาสนา หรือชนชาติพันธุ์ ที่มี ความแตกต่างหลากหลายในระดับพื้นที่
๔. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)	การสะท้อนความเห็น ของผู้ที่เข้าร่วมในกิจกรรม การรับรู้ ถึงทิศทางเชิงบวกใน การเปลี่ยนแปลงที่ จะเกิดขึ้นในอนาคต	ผู้ที่เข้าร่วมใน กิจกรรมที่มาจากหลายภาคส่วน ทั้งด้านความเชื่อ ศาสนา หรือชนชาติพันธุ์ ที่มี ความแตกต่างหลากหลายในระดับพื้นที่

^๒ Cohen. J and Uphoff, D. Rural Development Participation: Concept and Measures for Project Design Implementation and Evaluation, Rural Development Center, New York: Cornell University, 1980.

ทั้งนี้แบบประเมินการมีส่วนร่วมโดยการสังเกต (Observation) ของคณะผู้วิจัยและนักวิจัยท้องถิ่นหรือแกนนำในระดับพื้นที่ เป็นแบบสังเกตพฤติกรรม การมีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วมในโครงการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ “สานติประชาธรรม : การสร้างกระบวนการทัศนการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรมด้วยพลังการขับเคลื่อนของชุมชน ” ซึ่งจัดขึ้น ณ ศาลาการเปรียญวัดท่าการ้อง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในห้วงกิจกรรมที่จัดขึ้น เป็นต้นว่า การกล่าวต้อนรับ การปรับทิศทาง การประสานมุมมอง การร่วมสร้างสันติภาพ การสร้างเครือข่าย ในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

๑) การมีส่วนร่วมคิด วางแผน ตัดสินใจ (Decision Making) มีการประเมินในเรื่องของการให้ข้อมูล การแสดงความเห็น และการมีส่วนร่วมในการคิดเพื่อพัฒนา

๒) การมีส่วนร่วมในกิจกรรม (Implementation) มีการประเมินในเรื่องของ การรับรู้ของชุมชน การสื่อสารภายในกลุ่ม และการร่วมกิจกรรมของกลุ่ม

๓) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits) มีการประเมินในเรื่องของ ความรู้สึกพอใจ ในการทำกิจกรรมร่วมกัน การเห็นคุณค่า ของการระดมความคิดเห็น และการ ได้รับประโยชน์ของข้อสรุปที่ได้การร่วมกันระดมความคิดเห็น

๔) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) มีการประเมินในเรื่องของ การสะท้อนความเห็น ที่มีต่อการนำเสนอของกลุ่มอื่น ๆ การรับรู้การเปลี่ยนแปลง ที่กำลังจะเกิดขึ้น และการมีส่วนร่วมในการกำหนดวาระการขับเคลื่อนผ่านการสร้างฉันทศน์ในการพัฒนาสู่ชุมชนสันติภาพไว้ร่อยต่อ

๓.๓.๓ แบบประเมินผลตัวแบบการ พัฒนากระบวนการทัศนและความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยคณะผู้วิจัยได้สร้างแบบประเมินผล โดยนำตัว แบบการพัฒนากระบวนการทัศนและความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติที่ได้จากโครงการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ “สานติประชาธรรม : การสร้างกระบวนการทัศนการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรมด้วยพลังการขับเคลื่อนของชุมชน ” ซึ่งจัดขึ้น ณ ศาลาการเปรียญวัดท่าการ้อง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แล้วนำมาประเมินกับผู้เข้าร่วมในการคืนข้อมูลผ่านกิจกรรมศาสนสัมพันธ์ สมานฉันท์ปรองดอง ซึ่งจัดขึ้น ณ หอประชุมเฉลิมพระเกียรติ ๘๐ พรรษา มจร วิทยาเขตนครสวรรค์ โดยมีผู้นำศาสนาพุทธทั้งพระสงฆ์ภิกษุระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล และระดับวัด รวมถึงพุทธศาสนิกชนที่สนใจ ผู้นำศาสนาคริสต์ทั้งบาทหลวงจากนิกายโรมันคาทอลิกและนิกายโปรเตสแตนต์ และเหล่าคริสต์ชนในจังหวัดนครสวรรค์ ผู้นำศาสนาซิกซ์ ผู้นำศาสนาอิสลาม และพี่น้องมุสลิม ตัวแทนนิสิต นักศึกษา รวมถึงผู้แทนในระดับจังหวัด และ ผู้แทนหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ทั้งจาก กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในจังหวัดนครสวรรค์ (กอรมน.) และศูนย์ปรองดองสมานฉันท์เพื่อการปฏิรูป (ศปป.) จ.นครสวรรค์ ที่เป็นภาคีเครือข่ายสำคัญในการจัดกิจกรรมข้างต้นนี้ โดยมีผู้เข้าร่วมในกิจกรรมครั้งนี้ จำนวน ๗๘๐ รูปหรือคน คณะผู้วิจัยได้สร้างแบบประเมินใน ๕ มิติ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนากระบวนการทัศนและความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ประกอบด้วย

๑) ทุกคนทุกฝ่ายในชุมชนหรือสังคมจะต้องมีส่วนร่วมในการป้องกันการเข้าใจผิดซึ่งกันและกัน

๒) ทุกคนทุกฝ่ายในชุมชนหรือสังคมจะต้องมีส่วนร่วมในการสร้างความเสมอภาคเท่าเทียม ยุติธรรม และเป็นธรรม

๓) ทุกคนทุกฝ่ายในชุมชนหรือสังคมจะต้องมีส่วนร่วมในการสร้างความสมัครสมานสามัคคี

๔) ทุกคนทุกฝ่ายในชุมชนหรือสังคมจะต้องมีส่วนร่วมในการส่งเสริมความซื่อสัตย์ ซื่อตรง จริ่งใจ และเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

๕) ทุกคนทุกฝ่ายในชุมชนหรือสังคมจะต้องมีส่วนร่วมในการสนับสนุนการอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานความแตกต่างแต่ไม่แตกแยก

สำหรับแนวปฏิบัติในการพัฒนากระบวนการทัศน์ในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม ที่ทุกคนทุกฝ่ายควรส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้คนในชุมชนและสังคมได้ประพฤติปฏิบัติตามหลักบัญญัติ ๑๐ ประการ นั้นประกอบด้วย

๑) ทุกคนในชุมชนหรือสังคมจะต้องยึดมั่นและปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสนาอย่างเคร่งครัด

๒) ทุกคนในชุมชนหรือสังคมจะต้องให้ความสำคัญในเรื่องของคุณค่าและเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น

๓) ทุกคนในชุมชนหรือสังคมจะต้องให้การยอมรับและเคารพในความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยเฉพาะทางความเชื่อศาสนาหรืออื่น ๆ

๔) ทุกคนในชุมชนหรือสังคมจะต้องให้การเคารพในสิทธิและเสรีภาพทั้งของตนเองและของผู้อื่น

๕) ทุกคนในชุมชนหรือสังคมจะต้องสนับสนุนและส่งเสริมให้เกิดความเสมอภาค เท่าเทียมและความยุติธรรม

๖) ทุกคนในชุมชนหรือสังคมจะต้องยึดถือประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน

๗) ทุกคนในชุมชนหรือสังคมจะต้องมีจิตสำนึก จิตอาสา และจิตสาธารณะในการอยู่ร่วมกัน

๘) ทุกคนในชุมชนหรือสังคมจะต้องรู้หน้าที่และมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเองในฐานะสมาชิกของสังคม

๙) ทุกคนในชุมชนหรือสังคมจะต้องการมีวิจารณ์ภายในชุดและการแสดงความคิดเห็นเพื่อไม่ให้เป็นการประเด็นที่นำไปสู่ปัญหาความขัดแย้ง

๑๐) เมื่อเกิดปัญหาความขัดแย้งเกิดขึ้นแล้ว ทุกคนในชุมชนหรือสังคมจะต้องมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งนั้นด้วยแนวทางสันติวิธี

ทั้งนี้ในการสร้างแบบประเมินแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) ของตัวแบบการพัฒนากระบวนการทัศน์ในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม นั้น แบ่งออกเป็น ๒ ตอนรวม ๑๕ ข้อ โดยแบ่งคำตอบมี ๕ ระดับ ดังนี้

๕ หมายถึง มีความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ และการใช้ประโยชน์มากที่สุด

๔ หมายถึง มีความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ และการใช้ประโยชน์มาก

๓ หมายถึง มีความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ และการใช้ประโยชน์ปานกลาง

๒ หมายถึง มีความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ และการใช้ประโยชน์น้อย

๑ หมายถึง มีความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ และการใช้ประโยชน์น้อยที่สุด

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้น คณะผู้วิจัยจะใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๓.๔.๑ เก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยการ ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย และเอกสารอื่นๆ โดยอาศัยข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดการอยู่ร่วมกัน แนวคิดสังคมพหุวัฒนธรรม แนวคิดการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม แนวคิด ทฤษฎีการมีส่วนร่วม แนวคิดการสร้างเครือข่าย แนวคิดการพัฒนาทางเลือก แนวคิดสันติวิธี

๓.๔.๑ เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผ่านกิจกรรมการพบปะพูดคุยกับ คณะกรรมการชุมชน ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน ผู้นำทางศาสนาหรือความเชื่อ ผู้นำชนชาติพันธุ์ ประชาชนที่เกี่ยวข้อง และกลุ่มเด็กและเยาวชน โดยจะเป็นผู้แทนจากความแตกต่างหลากหลายในระดับพื้นที่ รวมถึงผู้บริหารระดับจังหวัด ได้แก่ ผู้ว่าราชการจังหวัดหรือผู้แทนทั้งในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ พระนครศรีอยุธยา และนครศรีธรรมราช ถึงประเด็นบริบทและองค์ประกอบของชุมชนพหุวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างหลากหลายทางศาสนา ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และการมีส่วนร่วม การสร้างเครือข่าย ในการการอยู่ร่วมกัน ๒) วิเคราะห์บริบทเชิงพื้นที่ผ่านการศึกษา สํารวจ รวบรวม และสืบค้น บริบทการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมบนความแตกต่างหลากหลายทั้งในทางศาสนา ความเชื่อ ค่านิยม ประเพณี หรือวัฒนธรรมของผู้คนในบริบทที่เกี่ยวข้องในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ พระนครศรีอยุธยา และนครศรีธรรมราช

๓.๔.๒ เก็บรวบรวมข้อมูลจาก การสังเกตแบบ ไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) และการสังเกตแบบ มีส่วนร่วม (Participant Observation) ซึ่งการสังเกตพฤติกรรมและวิถีแห่งการดำรงชีวิตที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความแตกต่างหลากหลายทางความเชื่อ ความศรัทธา ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรม ในชุมชนหรือพื้นที่เป้าหมาย และการมีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วมกิจกรรมการ สัมมนาเชิงปฏิบัติการ “ศานติประชาธรรม : การสร้างกระบวนการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรมด้วยพลังการขับเคลื่อนของชุมชน ” ซึ่งจัดขึ้น ณ ศาลาการเปรียญวัดท่าการ้อง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และกิจกรรมศาสนสัมพันธ์สมานฉันท์ปรองดอง ซึ่งจัดขึ้น ณ หอประชุมเฉลิมพระเกียรติ ๘๐ พรรษา มจร วิทยาเขตนครสวรรค์

๓.๔.๓ เก็บรวบรวมข้อมูลจากกระบวนการและขั้นตอนที่เกิดขึ้นใน การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ในภาคสนาม (Field Study) ซึ่งเป็นกิจกรรมที่สร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการพัฒนากระบวนการทัศนและความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรม ทั้งจากการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ “สานติ ประชาธรรม : การสร้างกระบวนการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรมด้วยพลังการ ขับเคลื่อนของชุมชน” ซึ่งจัดขึ้น ณ ศาลาการเปรียญวัดท่าการ้อง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัด พระนครศรีอยุธยา และกิจกรรมศาสนสัมพันธ์ สمانฉันท์ปรองดอง ซึ่งจัดขึ้น ณ หอประชุมเฉลิมพระ เกียรติ ๘๐ พรรษา มจร วิทยาเขตนครสวรรค์ แล้วทำการ ประเมินผล ทั้งนี้คณะผู้วิจัยได้แบ่งการเก็บ รวบรวมข้อมูลออกเป็น ๒ ระยะ คือ ระยะเตรียมการ (Pre-Research Phase) และระยะดำเนินการ วิจัย (Research Phase) ซึ่งมีกิจกรรมที่สำคัญดังนี้

๑. ระยะเตรียมการ (Pre-Research Phase) มีกิจกรรมดำเนินงานที่สำคัญ ดังนี้

๑) รวบรวมข้อมูลพื้นฐานของความแตกต่างหลากหลายทางความเชื่อ ความศรัทธา ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรม ของชุมชนบ้านท่ากับบ้านการ้อง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และของ ชุมชนในเขตเทศบาลนครนครสวรรค์ อำเภอเมือง จังหวัด นครสวรรค์ โดยการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒) สร้างสัมพันธภาพกับตัวแทนชุมชน เพื่อสร้างความคุ้นเคยและสร้างการร่วมมือใน การดำเนินการวิจัยที่จะมีขึ้น โดยเบื้องต้นเป็นการเข้าไปพบปะพูดคุยและปรึกษาหารืออย่างไม่เป็น ทางการกับกลุ่มคณะกรรมการชุมชน ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน ผู้นำทางศาสนาหรือความเชื่อ ผู้นำชน ชาติพันธุ์ และประชาชนที่เกี่ยวข้อง ขณะเดียวกันก็มีการเก็บข้อมูลในเชิงความคาดหวัง มิติมุมมองที่ ได้รับการสะท้อนจากกลุ่มแกนนำในระดับพื้นที่

๓) ประสานงานกับคณะกรรมการ ชุมชน ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน ผู้นำทางศาสนา หรือความเชื่อ ผู้นำชนชาติพันธุ์ และประชาชนที่เกี่ยวข้อง เพื่อเชิญชวนให้เข้าร่วม กิจกรรมใน โครงการวิจัย โดยมีการนัดหมายเพื่อเข้าชี้แจงวัตถุประสงค์และทำความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินการ วิจัย ประกอบด้วย จุดมุ่งหมายของการวิจัย ความคาดหวังของทีมวิจัย ผลที่คาดว่าจะอยากให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงกับชุมชนโดยเฉพาะในเรื่องของการเสริมสร้างให้เกิดสันติสุขหรือสันติภาพในชุมชน

๔) จัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็น ที่จะต้องใช้ในการจัดเวทีสานเสวนา และเตรียม ความพร้อมทีมวิจัย รวมถึงผู้ร่วมเวทีสานเสวนาในแต่ละท้องถิ่นก่อนการลงพื้นที่ดำเนินการ

๒. ระยะดำเนินการวิจัย (Research Phase)

ดำเนินการกิจกรรมสำคัญ ด้วย ๔ ขั้นตอน ประกอบด้วย การวางแผน (Planning) การ ปฏิบัติตามแผน (Action) การสังเกตผล (Observation) และการสะท้อนผล (Reflection)^๓

๑) ขั้นการวางแผน (Plane) โดยกา รประสานงานและสร้างความเข้าใจกับ คณะกรรมการชุมชน ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน ผู้นำทางศาสนาหรือความเชื่อ ผู้นำชนชาติพันธุ์ และ ประชาชนที่เกี่ยวข้องถึง การจัดกิจกรรมที่จะเกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่ สำหรับขั้นตอนในการวางแผนนั้น ครั้งที่ ๑ ถือเป็นหัวใจสำคัญที่คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดประชุมการวางแผน ซึ่งผู้วิจัยได้ประยุกต์เอา เทคนิคกระบวนการ AIC มาใช้จัดลำดับขั้นใน จัดกิจกรรม โดย การเปิดพื้นที่รับฟังความเห็นของ

^๓ Kemmis S. and Mc Taggart R. **The action research planner**, Geelong: Deakin University Press. 1990.

คณะกรรมการชุมชน ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน ผู้นำทางศาสนาหรือความเชื่อ ผู้นำชนชาติพันธุ์ ประชาชนที่เกี่ยวข้อง และกลุ่มเด็กและเยาวชนเพื่อร่วมกันวิเคราะห์ สะท้อนปัญหา และแสวงหาทางออกหรือสร้างสันติภาพร่วมกัน รวมถึงเปิดโอกาสให้มี การตอบข้อซักถามหรือข้อสงสัย เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อนำมากำหนดเป้าหมาย ตามความคาดหวัง และเป็นทิศทางในการสร้างสันติสุขหรือสันติภาพในชุมชน ที่เหมาะสม และสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชน บนพื้นฐานของการให้ความร่วมมือของทุกภาคส่วน

๒) ขั้นการปฏิบัติตามแผน (Action) ถือเป็น ระยะลงมือปฏิบัติตามแผนดำเนินการ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชน ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน ผู้นำทางศาสนาหรือความเชื่อ ผู้นำชนชาติพันธุ์ ประชาชนที่เกี่ยวข้อง และกลุ่มเด็กและเยาวชน โดยยึดกระบวนการมีส่วนร่วมที่ใช้เทคนิค AIC บนพื้นฐานของเสรีภาพในการตัดสินใจ และบนพื้นฐานของความเสมอภาค เพื่อนำเข้าสู่กระบวนการสร้างสันติสุขหรือสันติภาพที่จะก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนที่มาจากความร่วมมือร่วมใจของทุกภาคส่วนในชุมชนรวมพลังกัน ถือเป็นกิจกรรมที่กระตุ้นจิตสำนึก ชวนคิด ชวน ทำ ชวน รับผิดชอบร่วมกัน โดยเน้นบทบาทของพลังชุมชนเป็นหลักในการดำเนินงาน ส่วนภาครัฐและการเมืองนั้นอาจจะเป็นผู้ที่คอยจะให้การ สนับสนุน และช่วยเหลือ ตามจังหวะและโอกาสอันควร ทั้งนี้ในการปฏิบัติตามแผนนั้น คณะผู้วิจัยได้ดำเนินกิจกรรมเพื่อการ พัฒนากระบวนการทัศนในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม ดังนี้

ตารางที่ ๓.๒ กิจกรรมการดำเนินการวิจัย

แผนการดำเนินงาน	กิจกรรม	กลุ่มเป้าหมาย	เทคนิค/เครื่องมือ	ผลที่คาดว่าจะได้
ครั้งที่ ๑ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๓	การสัมมนาเชิงปฏิบัติการภายใต้หัวข้อ “สานติประชาธรรม : การสร้างกระบวนการทัศนการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม ด้วยพลังการขับเคลื่อนของชุมชน”	คณะกรรมการชุมชน ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน ผู้นำทางศาสนาหรือความเชื่อ ผู้นำชนชาติพันธุ์ ประชาชนที่เกี่ยวข้อง และกลุ่มเด็กและเยาวชน ที่มาจากความแตกต่างหลากหลายจำนวน ๘๐ รูปหรือคน	- AIC การสัมมนาเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ - AAR แบบประเมินการมีส่วนร่วมในการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ	- การรับรู้และยินดี ที่จะร่วมสร้างสันติ - การ รับรู้ รากเหง้าหรือเหตุแห่งปัญหา - การ สร้างความเข้าใจร่วมกัน - การสร้างเครือข่ายสันติภาพไร้รอยต่อ - ร่างตัวแบบ การพัฒนากระบวนการทัศนในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม
ครั้งที่ ๒ ๑๗ กันยายน ๒๕๖๓	กิจกรรมศาสนสัมพันธ์ สมานฉันท์ ประลองตอง ณ หอประชุมเฉลิมพระเกียรติ ๘๐ พรรษา มจร วิทยาเขต นครสวรรค์ จังหวัด	ผู้นำศาสนาพุทธ ผู้นำศาสนาคริสต์ ผู้นำศาสนาซิกข์ ผู้นำศาสนาอิสลาม และศาสนิกชนจากทุกศาสนา รวมถึง ผู้แทนหน่วยงานราชการ และ	- AIC การประชุมแบบมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ - แบบประเมินตัวแบบการพัฒนากระบวนการทัศนในการอยู่ร่วมกัน	- ผลประเมินภาพรวมแนวทางในการพัฒนากระบวนการทัศนและความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ - ผลประเมินภาพรวม

แผนการดำเนินงาน	กิจกรรม	กลุ่มเป้าหมาย	เทคนิค/เครื่องมือ	ผลที่คาดว่าจะได้
	นครสวรรค์	ผู้ที่เกี่ยวข้อง จำนวน ๗๘๐ รูปหรือคน	อย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม	แนวปฏิบัติในการพัฒนากระบวนการทัศน์ในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม - องค์ความรู้เรื่อง การพัฒนากระบวนการทัศน์ในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม

ในการจัดสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง “สานติประชาธรรม : การสร้างกระบวนการทัศน์การอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรมด้วยพลังการขับเคลื่อนของชุมชน ” ซึ่งจัดขึ้น ณ ศาลาการเปรียญวัดท่าการ้อง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา นั้น ถือเป็นขั้นตอนในการสร้างความตระหนักรู้ของชุมชน เพื่อให้เกิดแรงจูงใจในการเปลี่ยนแปลง ความคิด มุมมอง ทักษะ และร่วมกันสร้างฉันทกทัศน์ในการที่จะร่วมร่วมกันอย่างสันติของคนในชุมชนและสังคมพหุวัฒนธรรม โดยดำเนินการในลักษณะของการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วม ประเมินผล และร่วมรับประโยชน์ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการบูรณาการความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ และสร้างบรรยากาศของการมีส่วนร่วม และสร้างความรู้สึกร่วมกันในการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน โดยเปิดโอกาสให้แต่ละบุคคล แต่ละภาคส่วนสามารถใช้ศักยภาพของตนเองในทางสร้างสรรค์ เพื่อให้เกิดแนวทางในการ สร้างสันติสุขหรือสันติภาพ โดย ในขั้นตอนนี้คณะผู้วิจัยได้สร้างเครือข่าย แกนนำสันติภาพไว้รอยต่อชุมชน ซึ่งเป็นคณะกรรมการชุมชน ผู้นำชุมชน ประชาชนชุมชน ผู้นำทางศาสนาหรือความเชื่อ ผู้นำชนชาติพันธุ์ ประชาชนที่เกี่ยวข้อง และกลุ่มเด็กและเยาวชน ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการขยายผลลงไปสู่ระดับครอบครัว ชุมชน ทั้งนี้ในการจัดสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง “สานติประชาธรรม : การสร้างกระบวนการทัศน์การอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรมด้วยพลังการขับเคลื่อนของชุมชน ” นั้น คณะผู้วิจัยดำเนินการตามกระบวนการ และขั้นตอนดังต่อไปนี้

(๑) การกล่าวต้อนรับ ผู้เข้าร่วมเวทีสานเสวนา โดย คณะผู้วิจัยได้แนะนำตนเอง และทีมงาน พร้อมแจ้งวัตถุประสงค์ และเจตนาของคณะผู้วิจัยในการทำการศึกษาครั้งนี้ ซึ่งเป็นงานวิจัยเพื่อสังคม โดยมีความมุ่งหวังที่จะนำความรู้จากทีมนักวิจัยมาเป็นผู้สนับสนุนในการเสริมสร้างสันติสุขหรือสันติภาพให้เกิดขึ้นในชุมชน

(๒) การปรับทิศทาง คณะผู้วิจัยได้ชี้แจงข้อตกลงเบื้องต้น ในการเปิดพื้นที่ ให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ แนะนำตนเองและแสดงความคิดเห็น พร้อม รับฟัง และ ไม่โต้แย้งผู้ที่เห็นต่าง ก่อนที่จะวางจุดหมายในทางเดียวกัน คือ การร่วมสร้างสันติสุขหรือสันติภาพให้เกิดขึ้นในชุมชน

(๓) การประสานมุมมอง คณะผู้วิจัย จะเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมในเวทีสานเสวนาได้มีส่วนร่วมในเวที ทั้งการเปิดใจ หรือการแสดงออกถึงความคาดหวัง โดยเริ่มต้นจากเปิดพื้นที่ให้ผู้เข้าร่วมเสวนาสะท้อนสิ่งที่ตนเองกังวล หรือมีมุมมองเกี่ยวกับ เรื่องสันติสุขหรือสันติภาพในชุมชนอย่างไร และสิ่งที่ผู้เข้าร่วมคาดหวังจากการเข้าร่วมเวทีสานเสวนาในครั้งนี้

(๔) การมีส่วนร่วมในกระบวนการหรือวิธีการ สร้างสันติภาพ คณะผู้วิจัยจะเปิดโอกาสให้จับกลุ่มระดมความคิดเห็น สร้างกระบวนการและวิธีการสร้างสันติภาพผ่านกระบวนการกลุ่มที่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และหาข้อสรุปร่วมกัน

(๕) บทสรุปการสร้างเครือข่ายชุมชนสันติภาพไร้รอยต่อ คณะผู้วิจัย จะเปิดโอกาสให้จับกลุ่มระดมความคิดเห็นในการร่วมกันสร้างฉาทัศน์ในการที่จะขับเคลื่อน พัฒนา และสร้างสรรค์ชุมชนหรือสังคมผ่านแนวคิดของการมีจิตอาสาหรือจิตสาธารณะเพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม

ขณะเดียวกันใน การ จัด กิจกรรมศาสนสัมพันธ์ สมานฉันท์ปรองดองจังหวัด นครสวรรค์ ถือเป็นการคืนข้อมูล โดยการสร้างความรู้ ความเข้าใจ ที่จะทำให้ประชาชนในชุมชนได้ปรับเปลี่ยนทัศนคติ มุมมองในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมที่มีความแตกต่าง หลากหลาย ทางศาสนา ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม รวมถึง การที่จะมีส่วนร่วม หรือการสร้างเครือข่าย ในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้เกิดความสงบ ร่มเย็น สันติสุข และความเจริญก้าวหน้าที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

๓) ขั้นการสังเกต และ ประเมินผล (Observation/ Evaluation) เป็นขั้นตอนที่ คณะผู้วิจัยประเมินผล การมีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วมกิจกรรมใน โครงการสัมมนาเชิงปฏิบัติการภายใต้ หัวข้อ “สานติประชาธรรม : การสร้างกระบวนการที่คนอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม ด้วยพลังการขับเคลื่อนของชุมชน ” โดยประเมินผลระหว่างดำเนินการและประเมินผลหลังการ ดำเนินการด้วยเทคนิค AAR ระหว่างคณะผู้วิจัยและผู้เข้าร่วมกิจกรรม และการประเมินผลตัวแบบ การพัฒนากระบวนการที่คนอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม ในการคืนข้อมูลผ่านการจัด กิจกรรมศาสนสัมพันธ์ สมานฉันท์ปรองดอง เพื่อเป็นแนวทางที่จะ นำไปสู่การประยุกต์ใช้ ทั้งนี้เพื่อให้ สอดคล้องกับสภาพ บุคคล ชุมชน และเวลา และพร้อมที่จะรองรับกับการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้น โดยกำหนดประเด็นในการประเมิน ดังนี้

(๑) การประเมินผลการมีส่วนร่วมด้วยเทคนิค AAR จากการสังเกตในประเด็นที่ กลุ่มผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมให้ความสนใจ และมีการแสดงความคิดเห็นที่หลากหลายของผู้เข้าร่วมในกิจกรรม ทั้งที่เป็นประเด็นใหญ่และประเด็นย่อย รวมถึงสภาพบรรยากาศที่เกิดขึ้นระหว่างการดำเนินกิจกรรมใน เวทีสานเสวนา

(๒) การประเมินผลจากแบบประเมินตัวแบบ การพัฒนากระบวนการที่คนอยู่ ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม ซึ่งแจกให้ผู้เข้าร่วมในกิจกรรม สานสัมพันธ์ สมานฉันท์ ปรองดอง เพื่อเป็นการหาข้อสรุปเป็นองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยและถอดบทเรียนเพื่อนำไปสู่การ ประยุกต์ใช้และการขยายผลไปยังชุมชนอื่น ๆ ที่สนใจ ขณะเดียวกันคณะผู้วิจัยจะนำข้อเสนอแนะจากแบบ ประเมินผลในตอนท้ายที่ผู้เข้าร่วมในกิจกรรมสะท้อนหรือนำเสนอออกมา เพื่อข้อเสนอแนะในการวิจัย

๔) ขั้นการสะท้อนผล (Reflection) เป็นขั้นตอนการสรุปผลการดำเนินกิจกรรมที่ผ่านมา โดยผ่านการวิเคราะห์ผลจากแนวคิด มุมมอง หรือทัศนคติที่ เปลี่ยนแปลงไป ทั้งในเชิงผลผลิต ผลลัพธ์ ผลกระทบ (Output/outcome/impact) ตลอดจนวิเคราะห์ปัญหาข้อสังเกต และข้อเสนอแนะ

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษาทั้งในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์เชิงพื้นที่ที่ได้จากการสังเกต (Observations) การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ในภาคสนาม (Field Study) โดยการจัดเวทีสานเสวนา โดยคณะผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตามประเด็นหัวข้อดังนี้

๑. วิเคราะห์แนวคิด ความหมายของเกี่ยวกับ แนวคิดการอยู่ร่วมกัน แนวคิดสังคมพหุวัฒนธรรม แนวคิดการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม แนวคิด ทฤษฎีการมีส่วนร่วม แนวคิดการสร้างเครือข่าย แนวคิดการพัฒนาทางเลือก และแนวคิดสันติวิธีใน ชุมชนหมู่บ้าน ผ่านการ ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย และเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ขณะเดียวกันยังมีการ วิเคราะห์บริบทเชิงพื้นที่ผ่านการศึกษา สัมภาษณ์ รวบรวม และสืบค้น บริบทการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมบนความแตกต่างหลากหลายทั้งในทางศาสนา ความเชื่อ ค่านิยม ประเพณี หรือวัฒนธรรมของผู้คนในบริบทที่เกี่ยวข้อง ทั้งในพื้นที่ จังหวัดนครสวรรค์ พระนครศรีอยุธยา และนครศรีธรรมราช ก่อนที่จะมีการสรุปวิเคราะห์เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ กระบวนทัศน์และความเข้าใจในสังคมพหุวัฒนธรรมบนความแตกต่างหลากหลายทั้งในทางศาสนา ความเชื่อ ค่านิยม ประเพณี หรือวัฒนธรรมของผู้คนชุมชนพื้นที่เป้าหมายในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ พระนครศรีอยุธยา และนครศรีธรรมราช

๒. การสังเกตแบบ มีและไม่มีส่วนร่วม ทั้งจากการลงพื้นที่เพื่อพบปะพูดคุยและสัมภาษณ์เชิงลึกกับคณะกรรมการชุมชน ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน ผู้นำทางศาสนาหรือความเชื่อ ผู้นำชนชาติพันธุ์ ประชาชนที่เกี่ยวข้อง และกลุ่มเด็กและเยาวชน โดยจะเป็นผู้แทนจากความแตกต่างหลากหลายในระดับพื้นที่ รวมถึงผู้บริหารระดับจังหวัด ได้แก่ ผู้ว่าราชการจังหวัดหรือผู้แทนทั้งในพื้นที่จังหวัด นครสวรรค์ พระนครศรีอยุธยา และนครศรีธรรมราช และในการจัดสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง “สานติ ประชาธรรม : การสร้างกระบวนทัศน์การอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรมด้วยพลังการขับเคลื่อนของชุมชน ” ที่มีการสังเกตการมีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วมสัมมนาโดยคณะผู้วิจัยและนักวิจัยท้องถิ่นก่อนที่จะนำมาประมวลและสรุปผลให้เห็นภาพรวมของการมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นในแต่ละขั้นตอนของการจัดสัมมนา

๓. วิเคราะห์ผลที่ได้จากการสัมภาษณ์ (Interview) จากการลงพื้นที่พบปะพูดคุยกับ คณะกรรมการชุมชน ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน ผู้นำทางศาสนาหรือความเชื่อ ผู้นำชนชาติพันธุ์ ประชาชนที่เกี่ยวข้อง และกลุ่มเด็กและเยาวชน โดยจะเป็นผู้แทนจากความแตกต่างหลากหลายในระดับพื้นที่ รวมถึงผู้บริหารระดับจังหวัด ได้แก่ ผู้ว่าราชการจังหวัดหรือผู้แทนทั้งในพื้นที่จังหวัด นครสวรรค์ พระนครศรีอยุธยา และนครศรีธรรมราช แล้วนำมาวิเคราะห์ให้เห็นถึงประเด็นในเชิง บริบท และองค์ประกอบของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติใน ชุมชนพหุวัฒนธรรม ที่มีความแตกต่างหลากหลายทาง ศาสนา ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม รวมถึงบริบททาง การมีส่วนร่วมและการสร้างเครือข่ายในการการอยู่ร่วมกัน

๓. วิเคราะห์ผลสรุปที่ได้จากวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยการประเมิน และสรุปผลการวิจัยและพัฒนากระบวนทัศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่าง

สันติ เพื่อนำเข้าสู่กระบวนการวิเคราะห์ ถอดบทเรียน และสร้างองค์ความรู้ใน การพัฒนากระบวนการ ทักษะและความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ก่อนที่จะนำไปสู่การกำหนด แนวทางหรือนโยบายเพื่อการพัฒนาหรือขับเคลื่อนในระดับจังหวัดหรือระดับท้องถิ่น

๔. การวิเคราะห์ แบบประเมินตัวแบบ การพัฒนากระบวนการทักษะในการอยู่ร่วมกันอย่าง สันติในสังคมพหุวัฒนธรรม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ประกอบด้วยสถิติเชิงบรรยาย ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เพื่อศึกษาลักษณะ และการแจกแจงของตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย การแปลความหมายของค่าเฉลี่ยโดยยึดเกณฑ์ ดังนี้

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๔.๒๑ – ๕.๐๐ กำหนดให้อยู่ในเกณฑ์ มากที่สุด

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๓.๔๑ – ๔.๒๐ กำหนดให้อยู่ในเกณฑ์ มาก

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๒.๖๑ – ๓.๔๐ กำหนดให้อยู่ในเกณฑ์ ปานกลาง

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๘๑ – ๒.๖๐ กำหนดให้อยู่ในเกณฑ์ น้อย

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๐๐ – ๑.๘๐ กำหนดให้อยู่ในเกณฑ์ น้อยที่สุด^๔

ขณะเดียวกัน ในการนำเสนอผลการศึกษานี้จะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบฐานข้อมูล ภาพถ่ายกิจกรรม และการพรรณนาความ ประกอบการบรรยายข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นเชิงพื้นที่ เพื่อให้เห็นรูปแบบ กระบวนการที่จะส่งต่อ ก่อให้เกิดการพัฒนา ปรับปรุง เปลี่ยนแปลงทั้งในเชิงคุณภาพและศักยภาพบนพื้นฐานแห่ง ชุมชน หมู่บ้านสันติภาพไร้รอยต่อ ทั้งที่ผ่านการพัฒนาและเสริมสร้างกระบวนการทักษะรวมถึงความเข้าใจทางพหุ วัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในลักษณะของชุมชนต้นแบบ และเป็นโมเดลเมืองแห่งสันติภาพ ไร้รอยต่อต้นแบบ เพื่อเป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่จะนำไปสู่การสร้างชุมชนสังคมไร้รอยต่อ และ เป็นพื้นฐานสำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนาความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองในอนาคต

กล่าวโดยสรุปในการวิเคราะห์ข้อมูลนั้น คณะผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดทฤษฎีและกรอบวิจัยที่ เสนอไว้ข้างต้นมาวิเคราะห์ตามหลักการสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย คือ

๑. การใช้แนวคิดทฤษฎีและสร้างกรอบแนวคิดสำหรับการวิเคราะห์ โดยมี ๓ ขั้นตอน คือ ก่อนการรวบรวมข้อมูล เพื่อให้มีกรอบกว้าง ๆ และมีระบบในการศึกษาปรากฏการณ์ ระหว่างการ รวบรวมข้อมูล เพื่อให้สามารถสร้างวัตถุประสงค้อย่างมีทิศทาง และขั้นวิเคราะห์ข้อมูลและการสร้าง บทสรุป เพื่อตรวจสอบว่าสอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่

๒. การตรวจสอบข้อมูล เพื่อให้มั่นใจในความเชื่อถือได้และความครบถ้วนของข้อมูลและ เพื่อประเมินคุณภาพของข้อมูลว่าอยู่ในระดับที่จะนำมาวิเคราะห์และตอบปัญหาการวิจัยได้ หรือไม่ ทั้งนี้คณะผู้วิจัยใช้วิธีตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ได้แก่ ๑) การตรวจสอบสามเส้าด้าน ข้อมูล ๒) การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัยโดยการ เปรียบเทียบระหว่าง ตัวผู้ถูกสังเกตหรือ ผู้ให้การ สัมภาษณ์ และ ๓) การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล โดยใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ กัน เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน เช่น ใช้วิธีสังเกตควบคู่ไปกับการซักถาม

^๔ Rensis A. Likert, **New Patterns of Management**, (New York: McGraw-Hill Book Company Inc., 1961), pp. 166-169.

๓. การจัดบันทึกและทำดัชนีข้อมูล หลังจากการจัดบันทึกข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยจะทำดัชนีข้อมูลเพื่อจัดหมวดหมู่ของข้อมูลที่ได้มา เป็นการสะสมข้อมูลพร้อมกับปูพื้นสำหรับการศึกษาวิเคราะห์โดยทำดัชนีข้อมูล ๓ ชนิด คือ ดัชนีเชิงบรรยาย ดัชนีเชิงตีความ และดัชนีเชิงอธิบาย

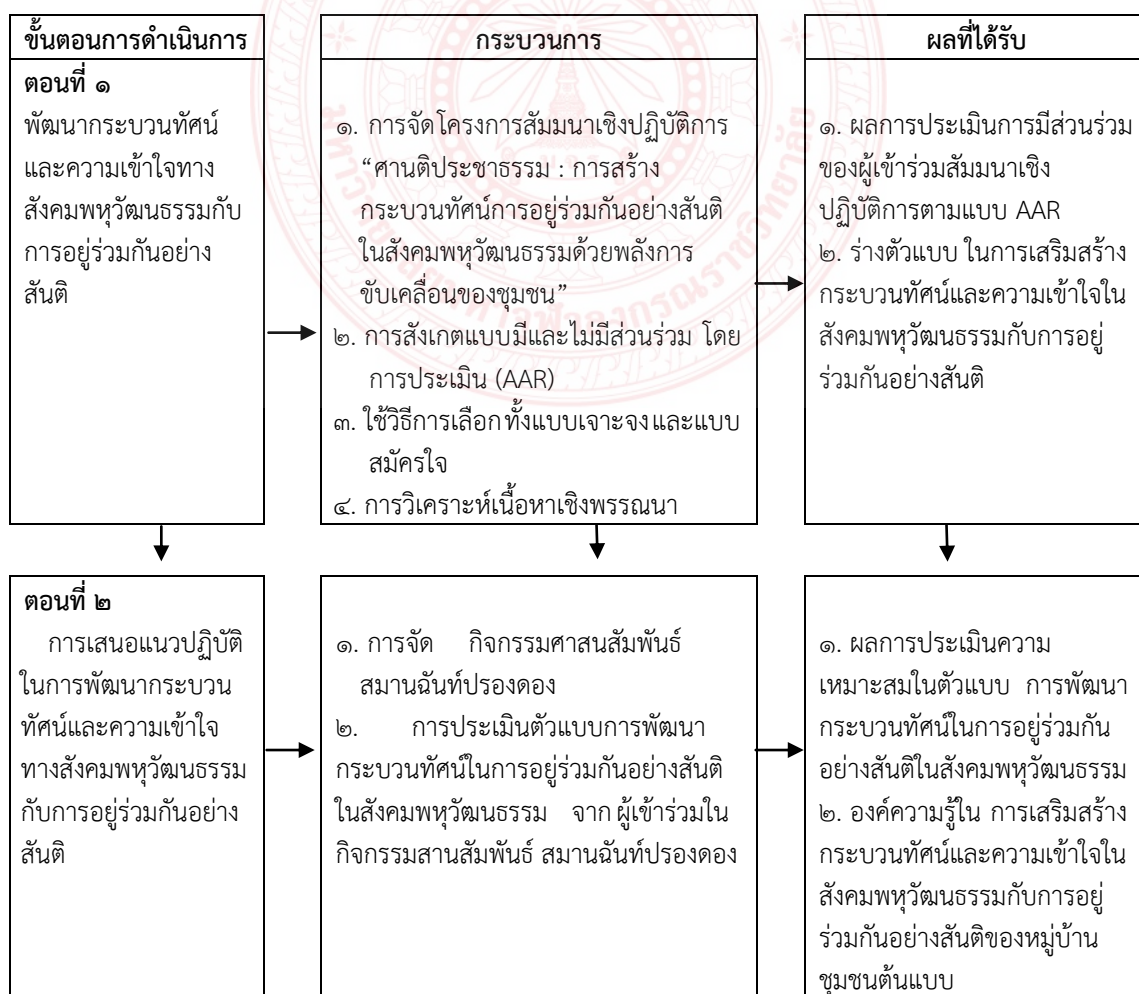
๔. การทำข้อสรุปชั่วคราว เป็นการนำความคิดที่ได้จากการทำดัชนีข้อมูลและเชื่อมโยงดัชนีนั้นเข้าด้วยกัน โดยการเขียนประโยค หรือข้อความเชิงแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับลักษณะของดัชนีหรือข้อมูลที่ศึกษาเชื่อมโยงกับดัชนีเหล่านี้ หรือบางครั้งอาจสร้างข้อสรุปชั่วคราวเป็นย่อหน้าหรือข้อความยาว ส่วนข้อมูลใดไม่ต้องการหลังจากทำข้อสรุปชั่วคราวแล้วก็กำจัดออกไป

๕. การสร้างข้อสรุปและพิสูจน์บทสรุป เป็นการนำข้อสรุปย่อยๆ เหล่านั้นเชื่อมโยงเป็นบทสรุป โดยทำเป็นระบบและค่อยๆ ทำอย่างประณีต

๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย

เพื่อให้แนวทางในการดำเนินการในวิจัยครั้งนี้เป็นไปอย่างมีระบบและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้ คณะผู้วิจัยจึงได้กำหนดรายละเอียดและขั้นตอน วิธีดำเนินการวิจัยเป็น ๒ ขั้นตอนตามกรอบของวัตถุประสงค์ ดังนี้

ตารางที่ ๓.๓ สรุปกระบวนการวิจัย

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

รายงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนากระบวนการทัศนและความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ” มีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหาคำตอบตามกรอบวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อพัฒนากระบวนการทัศนและความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และ ๒) เพื่อเสนอแนวปฏิบัติในการพัฒนากระบวนการทัศนและความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยแบ่งผลวิจัยออกเป็น ๓ ตอน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๔.๑ การพัฒนากระบวนการทัศนและความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

๔.๒ แนวปฏิบัติในการพัฒนากระบวนการทัศนและความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

๔.๓ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

๔.๑ การพัฒนากระบวนการทัศนและความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

จากการเก็บรวบรวมข้อมูล จากการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์ (Interviews) คณะกรรมการชุมชน ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน ผู้นำทางศาสนาหรือความเชื่อ ผู้นำชนชาติพันธุ์ ประชาชนที่เกี่ยวข้อง และกลุ่มเด็กและเยาวชนในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ พระนครศรีอยุธยา และนครศรีธรรมราช ทั้งนี้ เพื่อก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วยเทคนิค (A-I-C=Appreciation-Influence-Control) ใน ๔ ขั้นตอน ประกอบด้วย การวางแผน (Planning) การปฏิบัติตามแผน (Action) การสังเกตผล (Observation) และการสะท้อนผล (Reflection)

สำหรับ ขั้นตอนการวางแผน (Planning) นั้นถือเป็น การประสานงานและสร้างความเข้าใจกับคณะกรรมการชุมชน ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน ผู้นำทางศาสนาหรือความเชื่อ ผู้นำชนชาติพันธุ์ และประชาชนที่เกี่ยวข้องถึงการจัดกิจกรรมที่จะเกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่ ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญที่คณะผู้วิจัยได้ ลงพื้นที่สัมภาษณ์ (Interview) และพบปะพูดคุยกับทางแกนนำในระดับพื้นที่ (Core Group) เพื่อร่วมกันการวางแผน ซึ่งคณะผู้วิจัยได้ประยุกต์เอาเทคนิคกระบวนการ AIC มาใช้จัดลำดับขั้นในจัด กิจกรรม โดยการเปิดพื้นที่รับฟังความเห็นของคณะกรรมการชุมชน ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน ผู้นำทางศาสนาหรือความเชื่อ ผู้นำชนชาติพันธุ์ ประชาชนที่เกี่ยวข้อง และกลุ่มเด็กและเยาวชนเพื่อร่วมกันวิเคราะห์ สะท้อนปัญหา และแสวงหาทางออกหรือสร้างสันติภาพร่วมกัน รวมถึงเปิดโอกาสให้มีการตอบข้อซักถามหรือข้อสงสัยเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อนำมากำหนดเป้าหมายตามความคาดหวัง และเป็นทิศทางในการสร้างสันติสุขหรือสันติภาพในชุมชนที่เหมาะสม และสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนบนพื้นฐานของการให้ความร่วมมือของทุกภาคส่วน

ทั้งนี้ในช่วงก่อนที่จะมีการจัด กิจกรรม คณะผู้วิจัยได้มีลงพื้นที่พบปะพูดคุยเพื่อทำความเข้าใจกับผู้นำชุมชนทั้งในส่วนในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ พระนครศรีอยุธยา และนครศรีธรรมราช และดำเนินการสัมภาษณ์ (Interviews) เพื่อให้ทราบถึงบริบท ข้อมูลพื้นฐานชุมชน ประวัติความเป็นมา ของชุมชน วิธีการอยู่ร่วมกันของชุมชนที่มีความหลากหลายทางศาสนาและวัฒนธรรม กระบวนทัศน์พื้นฐานของชุมชน ผู้นำทางศาสนาและปราชญ์ชาวบ้านในชุมชน กิจกรรมและการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ปัญหาและการแก้ไขความขัดแย้งในชุมชน รวมถึงแนวทางการสร้างสังคมพหุวัฒนธรรมไร้รอยต่อทางศาสนาของแต่ละชุมชน โดยในขณะนี้คณะผู้วิจัย ยังได้มีการศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึง การสังเกต ประกอบด้วย พร้อมกันนี้ก็ได้ทำหน้าที่จดบันทึก ดังสรุปให้เห็นบริบทเบื้องต้นของพื้นที่วิจัย

สำหรับในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์นั้น คณะผู้วิจัยได้เข้าพบปะกับ คณะกรรมการชุมชน ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน ผู้นำทางศาสนาหรือความเชื่อ ผู้นำชนชาติพันธุ์ ประชาชนที่เกี่ยวข้อง และกลุ่มเด็กและเยาวชน เพื่อรับทราบถึงบริบทเชิงสังคมและแนวทาง ในการที่จะสร้างสันติภาพหรือสันติสุขร่วมกัน ถือเป็นการสร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่จะร่วมกันพัฒนากระบวนทัศน์และความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมบนพื้นฐานแห่งความแตกต่างหลากหลายทางความเชื่อ ความศรัทธา ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมให้เกิดขึ้นในลำดับต่อไป

ภาพที่ ๔.๑ การพบปะพูดคุยเพื่อทำความเข้าใจกับผู้นำระดับชุมชนจังหวัดนครสวรรค์

ขณะเดียวกัน จากการศึกษาข้อมูล พบว่า จังหวัด นครสวรรค์ในอดีตมีความสำคัญในฐานะที่เป็น “รัฐกึ่งกลาง” มาตั้งแต่สมัยทวาราวดี ครั้นเมื่อล่วงเข้ายุคสมัยสุโขทัยและอยุธยาตอนต้น ความเป็นรัฐกึ่งกลางก็ยิ่งเห็นได้ชัดด้วยสภาพภูมิศาสตร์อันมีความอุดมสมบูรณ์ในตอนกลางของ จังหวัดซึ่งเป็นศูนย์รวมของแม่น้ำสำคัญ ๔ สาย ทำให้กลายเป็นศูนย์กลางการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า ระหว่างภาคเหนือและภาคกลาง ความรุ่งเรืองด้านเศรษฐกิจการค้าของนครสวรรค์เฟื่องฟูมากในรัช

สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อมีการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงในปี พ.ศ. ๒๓๙๘ ทำ
 จังหวัดนครสวรรค์จึงได้กลายเป็นแหล่งรวมสินค้าสำคัญโดยเฉพาะอย่างยิ่งข้าวและซุงไม้สักที่ล่องมา
 จากทางภาคเหนือเพื่อส่งต่อไปยังโรงเลื่อยที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑล การขยายตัวทางการค้า
 ดังกล่าวทำให้มีชาวจีนหลั่งไหลเข้ามาขายแรงงานและประกอบการค้าในจังหวัดนครสวรรค์มากขึ้น
 และคนจีนกลุ่มนี้ถือเป็นตัวแปรสำคัญที่มีส่วนในการสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจการค้าของ
 นครสวรรค์ ขณะเดียวกันยังมีคนต่างชาติและบริษัทต่างชาติอีกส่วนหนึ่งเข้ามาประกอบการค้าทั้งราย
 ใหญ่และรายย่อย โดยมีการก่อตั้งโรงสีเหนือ โรงสีกลาง โรงสีใต้ ก่อตั้งบริษัทค้าไม้อีสต์เอเชียติก
 บริษัทค้าไม้แม่เงา บริษัทบอร์เนียว บริษัทแองโกล บริษัทบอมเบย์ บริษัทเบอร์มาร์ และห้างไม้มิสท
 ลุยส์ ประกอบกับมีบริษัทค้าไม้ของคนไทย เช่น บริษัทป่าไม้ลำซำ บริษัทน้อมจิตร และบริษัทตระกูล
 เพชรทองคำ โดยมีการก่อตั้งโรงเลื่อย โรงน้ำแข็งและโกดังสินค้าต่าง ๆ ขึ้นเป็นจำนวนมากบริเวณต้น
 น้ำเจ้าพระยาซึ่งอยู่ติดกับสถานีรถไฟปากน้ำโพ รวมถึงมีการสร้างเรือนแพนบร้อยเป็นที่พักอาศัยและ
 ที่ค้าขายของพ่อค้าชาวจีนและนายห้างฝรั่งในสมัยนั้น ทำให้จังหวัดนครสวรรค์กลายเป็นพื้นที่ที่มีความ
 หลากหลายทางชาติพันธุ์ และส่งผลให้การนับถือศาสนามีความแตกต่าง เช่น พุทธ คริสต์ อิสลาม
 และซิกข์ ในมิติของศาสนาพุทธซึ่งเป็นศาสนาของคนส่วนใหญ่ในจังหวัดนครสวรรค์นับถือนั้น ปัจจุบัน
 มีศาสนสถานของศาสนาพุทธหรือวัดในจังหวัดนครสวรรค์จำนวนทั้งสิ้น จำนวน 811 วัด และสำหรับ
 ที่ตั้งอยู่รอบบริเวณต้นแม่น้ำเจ้าพระยาในเขตตัวเมืองนครสวรรค์จะถึง 15 วัด ประกอบด้วย วัดเกรียง
 ไกรกลาง วัดเกรียงไกรใต้ วัดเกรียงไกรเหนือ วัดคลองคาง วัดศรีวงศ์ วัดจอมศรีนาครพต วัดไทรใต้
 วัดไทรเหนือ วัดนครสวรรค์ วัดปากน้ำโพใต้ วัดปากน้ำโพเหนือ วัดพรหมจริยาวาส วัดพุทธมงคล
 นิมิตร วัดโพธาราม วัดภัทรสิทธาราม วัดวรนาถบรรพต นอกจากนั้นยังมีพุทธอุทยานนครสวรรค์อัน
 จะเป็นศูนย์กลางของศาสนาพุทธในจังหวัดนครสวรรค์

ภาพที่ ๔.๒ วัดรอบบริเวณต้นแม่น้ำเจ้าพระยาและพุทธอุทยานจังหวัดนครศรีธรรมราช

ในส่วนของศาสนาสถานที่เป็นของพี่น้องศาสนาคริสต์ ปัจจุบันในจังหวัดนครศรีธรรมราชมีโบสถ์คริสต์ จำนวน ๓ แห่ง คือ คริสตจักรนครสวรรค์ตั้งอยู่บริเวณตรงข้ามโรงเรียนสตรีนครสวรรค์ คริสตจักรสามัคคีตั้งอยู่ในซอยธนาคารอาคารสงเคราะห์ และสังฆมณฑลนครศรีธรรมราช อาสนวิหารนักบุญอันนาตั้งอยู่บริเวณถนนสวรรค์วิถีข้างโรงเรียนเซนต์โยเซฟ นครสวรรค์ ในอดีตมีคริสตชนจากวัดเกาะใหญ่ บ้านแปง บางขาม รวมอยู่ด้วย ซึ่งในตอนแรกคงมีไม่มากนัก มาตั้งบ้านทำการประมงจับปลาน้ำจืดแถบบึงบอระเพ็ดและแถบต้นแม่น้ำเจ้าพระยา สำหรับคริสตชนคนแรกที่ย้ายมาอยู่ที่ปากน้ำโพคนแรกนั้นไม่มีใครบันทึกไว้ และไม่มีบันทึกเช่นเดียวกันด้วยว่าคนวัดไหนเป็นคนมาก่อนคนวัดอื่น รู้

เพียงแต่ว่าได้มีคริสตชนชาวญวนย้ายมาอยู่ที่ปากน้ำโพ ต่อมาปี พ.ศ. ๒๔๓๘ มีการสร้างวัดน้อยที่บนเกาะญวนขึ้นพร้อมกับโรงเรียนขึ้นอีก ๒ หลัง ทั้งหมดทำด้วยไม้ โดยมีคุณพ่อแก๊งตริกเป็นผู้นำคนแรก ของพระศาสนจักรปากน้ำโพ จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๔๘๘ คุณพ่อเทโอฟาน หลง มีเพื่อนศาสตร์ เห็นว่าจะอยู่ริมแม่น้ำอย่างนั้นไม่เหมาะ จึงได้ทำการย้ายวัดมาอยู่ในที่ดินปัจจุบัน ซึ่งได้ซื้อมาบ้างและมีชาวบ้านได้ถวายบ้างรวมเนื้อที่ประมาณ ๔๐ ไร่เศษ โดยครั้งนั้นได้รื้อวัดเก่ามา ช่วยกันขนมาแบกมาใช้ลากใช้เลื่อนกันมา ตามแต่เครื่องมือยานพาหนะสมัยนั้นจะหาได้ และได้สร้างวัดหลังแรกในที่ดินใหม่ แต่เป็นวัดหลังที่สาม โดยสร้างอยู่บนถนนปัจจุบันบริเวณหน้าร้านค้าของนายสมาน ช้อยพลอย ด้านหน้าวัดหันไปยังถนนสวรรค่วิถี วัดสร้างด้วยไม้ที่ย้ายจากวัดเก่ามา มีระเบียบข้างหน้าสำหรับให้หญิงที่มีเด็กอ่อนนั่งเลี้ยงเด็กพร้อมนมมิสาได้ ส่วนบรรดาสัตบุรุษนั้นไม่มีที่ครอบครัวย้ายมาอยู่ด้วย และยังตั้งอยู่ ณ ที่แห่งนี้จวบจนถึงปัจจุบัน

ภาพที่ ๔.๓ อาสนวิหารนักบุญอันนา จังหวัดนครสวรรค์

สำหรับศาสนาสถานของศาสนาอิสลามในจังหวัดนครสวรรค์มีอยู่ ๔ แห่ง แต่ตั้งอยู่ในเมืองนครสวรรค์เพียงแห่งเดียว คือ มัสยิดปากีสถานนครสวรรค์ ตั้งอยู่บนถนนสวรรค่วิถีข้างธนาคารกรุงเทพ ในอดีตได้มีมุสลิมชาวปาตานีครอบครัวหนึ่ง มีสมาชิกในครอบครัว ๔-๕ คน เดินทางมาจากกรุงเทพมหานคร ได้มาตั้งรกรากที่ตำบลปากน้ำโพ บริเวณด้านหลังอำเภอเมืองปัจจุบัน โดยประกอบอาชีพเลี้ยงปศุสัตว์และค้าหอยและเนื้อโค กระบือจำหน่ายในเขตอำเภอเมืองนครสวรรค์ ต่อมาได้มีมุสลิมชาวปาตานีอพยพมาจากจังหวัดใกล้เคียงเข้ามาอยู่ในจังหวัดนครสวรรค์เพิ่มขึ้นอีกหลายครอบครัว ซึ่งในเวลานั้นตลาดปากน้ำโพการค้าขายดีมาก มีเรือแพผ่านไปมาหนาแน่น บริษัทค้าไม้ซุงของฝรั่งก็มาตั้งทั้ง ๒ ฝั่ง แม่น้ำ ดังนั้นมุสลิมปาตานีจึงเข้าทำงานกับบริษัทฝรั่งโดยเป็นหัวหน้าคนงานวัดไม้ซุงและเป็นยามดูบริษัทและแพซุงที่ปักอยู่ที่ท่าไม้ ในระยะนั้นได้มีมุสลิมเชื้อสายมลายูจากจังหวัดพระนครศรีอยุธยาอพยพขึ้นมาอยู่เป็นหลักแหล่งอีก ๒-๓ ครอบครัว โดยอยู่บนเรือนแพในแม่น้ำนานหน้าวัดตะแบกหรือวัดปากน้ำโพได้ในปัจจุบัน ปัจจุบัน โดยมีอาชีพทำเทียนหอมสำหรับอบขนม เทียนสีผึ้ง และน้ำอบไทย สีผึ้งสำหรับสีปากจำหน่าย ต่อมาประมาณ พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้มีมุสลิมชาวปาตานีหลายครอบครัวจากจังหวัดใกล้เคียงเข้ามาทำมาหากินในจังหวัดนครสวรรค์เพิ่มขึ้น เพราะเป็นทำเลที่เหมาะสมแก่การค้าขายและเลี้ยงปศุสัตว์ ส่วนใหญ่จะเดินทางขึ้นมาจากกรุงเทพมหานคร จังหวัดสุพรรณบุรี และจังหวัดตาก ในส่วนของจังหวัดตากนั้นเป็นประตูที่มุสลิมปาตานีเดินทางเข้าสู่ประเทศไทยมากจังหวัดหนึ่ง ในช่วงนั้นจังหวัดนครสวรรค์มีมุสลิมทำมาหากินอยู่ประมาณ ๗-๘ ครอบครัว ประชากรมุสลิมประมาณ ๑๘-๒๐ คน ผู้อาวุโสจึงได้ปรึกษากันเพื่อหาวิธีที่จะสร้างสถานที่นมัสการ

พระผู้เป็นเจ้าของเจ้า (มัสยิด) และจัดซื้อที่ดินเป็นสุสานขึ้น พี่น้องมุสลิมทุกคนควรได้เสียสละเงินตามแต่กำลังทรัพย์ของแต่ละครอบครัว เพื่อซื้อที่ดินเพื่อสร้างเป็นมัสยิดและสุสาน เมื่อซื้อที่ดินได้เรียบร้อยแล้ว จึงก่อสร้างมัสยิดขึ้นเป็นเรือนไม้ได้สูง ที่ดิน ๗๑ ตารางวา (ตั้งอยู่ในที่ที่มีมัสยิดปากีสถาน นครสวรรค์ ตั้งอยู่ ณ ปัจจุบันนี้) ปัจจุบันสุสานนี้อยู่ด้านหลังโรงแรมสตาร์อินน์ ถนนดาวดึงส์ มัสยิดเรือนไม้นั้น เวลานั้นไม่ได้จดทะเบียนกับทางราชการ

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๐๐ มุสลิมในจังหวัดมีจำนวนเพิ่มขึ้น ประกอบกับมีมุสลิมเชื้อสายมลายู บังกลาเทศ พาครอบครัวเข้ามาทำมาหากินในจังหวัดนครสวรรค์อีกหลายครอบครัว เพราะเป็นจังหวัดที่อุดมสมบูรณ์ ทำมาหากินง่าย เหมาะแก่การค้าขาย จึงปักหลักอยู่ ณ จังหวัดนี้ตลอดมา ตัวอาคารไม้มัสยิดเริ่มคับแคบต่อการนมัสการ (ละหมาด) ต่อพระองค์อัลลอฮ์ ในวันศุกร์และวัน ถีอศ็อลอตทั้ง ๒ วัน คือวันสิ้นสุดการถีอศ็อลอตในเดือนรอมฎอน และวันเชือดสัตว์พลี ดังนั้นผู้มีอาวโสได้ปรึกษากัน และมีความเห็นให้สร้างมัสยิดหลังใหม่ขึ้น ณ ที่เดิมเป็นอาคารคอนกรีตทันสมัย สวยงาม บรรจุผู้เข้ามาทำพิธีละหมาด (นมัสการ) ได้ประมาณ ๒๕๐ คน โดยให้ชื่อว่า มัสยิดปากีสถาน นครสวรรค์ ได้จดทะเบียนกับอำเภอเมืองนครสวรรค์ถูกต้อง มุสลิมในจังหวัดนครสวรรค์มีประมาณ ๘๕ ครอบครัว มีประชากรที่นับถือศาสนาอิสลาม ๑,๒๑๖ คน กระจายอยู่ในอำเภอต่าง ๆ ของจังหวัด แต่ส่วนใหญ่จะอยู่ในเขตอำเภอเมืองนครสวรรค์

ภาพที่ ๔.๔ มัสยิดปากีสถาน จังหวัดนครสวรรค์

ในส่วนของศาสนสถานของศาสนาซิกข์ (คุรุदวารา) จะมีเพียงแห่งเดียวในตัวเมืองนครสวรรค์ คือ วัดซิกข์ นครสวรรค์ ตั้งอยู่บนถนนโกสีย์ ลักษณะเด่นของชาวซิกข์ คือ ผ้าโพกศีรษะของผู้ชาย และไว้ผมยาวโดยถักโพกผ้าขาวแบบกลม ๆ ผู้คนก็จะรู้เลยว่าเป็นน้ำตาริก (พวกกินเจ) ผ้าขาว อยู่ใกล้ ๆ กับวัดซิกข์ในนครสวรรค์มีคนหนึ่งใช้สีแดง ถักแดงก็ไว้อย่างนี้ก็เหมือนซิกข์ ก็เป็นซิกข์ แต่ถักสีขาวเป็นน้ำตาริก เวลาผ่านไปเด็กรุ่นใหม่ในยุค ๓๐ ปีที่แล้ว เขาตีความว่าปัจจุบันไม่มีสงครามแล้ว ไม่จำเป็นต้องไว้หนวดเคราเหมือนคนแต่งตัวแบบซิกข์ยุคก่อน เพราะปัจจุบันเขาเริ่มตัดผมกัน บางคนแต่งงานกับลูกหลานคนไทยเชื้อสายจีนก็มีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตกลมกลืนไปกับเป็นลูกหลานคนไทยเชื้อสายจีน และเปลี่ยนมาเป็นขายโจ๊ก ขายข้าวต้ม ขายก๋วยเตี๋ยว ทั้งนี้เพราะคนในรุ่นนั้น ๆ เขาเรียนคู่กันมา รักกันชอบกัน ก็แต่งงานกัน ในปัจจุบันมีชาวปากน้ำโพที่นับถือศาสนาซิกข์ไม่มากนัก ซึ่งส่วนใหญ่ก็ยังประกอบอาชีพค้าขายผ้าในตลาดปากน้ำโพ เช่น ร้านใจหวาน ร้านปากหวาน และร้านสปันติดกับโรงแรมอนาคตาต เป็นต้น

ภาพที่ ๔.๕ วัดชikhนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์

สำหรับกิจกรรมที่แสดงออกถึง ความงดงามของการอยู่ร่วมกันของคนต่าง ความเชื่อและต่างศาสนาในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ และที่เกิดขึ้นอย่างถ้อยถ้อยอาศัยก่อเกิด ความเป็นสันติภาพไร้รอยต่อ อันเป็นความแตกต่างอย่างลงตัวที่ทำให้นครสวรรค์ เกิดเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ที่สำคัญ คือ งานประเพณีแห่เจ้าพ่อ-เจ้าแม่ปากน้ำโพ ซึ่งจัดขึ้นมา ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๖๐ หลังจากที่เกิดโรคห่าระบาด เมื่อการแพทย์แผนปัจจุบันในขณะนั้นไม่สามารถปิดเป้าโรคร้ายให้หายได้ ผู้คนจึงหันไปพึ่งพายันต์หรือ “ฮู้” ของเทพเจ้ามาเป็นเครื่องป้องกัน บางคนนำฮู้ไปเผาไฟแล้วขงเป็นชาตัมกินแล้วปรากฏว่าสามารถเยียวยารักษาโรคให้หายขาดได้ เมื่อประชาชนเชื่อและศรัทธาในความศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าพ่อ-เจ้าแม่ปากน้ำโพว่าสามารถปิดเป้าทุกภัยต่าง ๆ ได้ ทุกปีชาวตลาดปากน้ำโพ ไม่ว่าจะเป็นเชื้อชาติหรือศาสนาใดก็ตาม ทุกคน ทุกฝ่ายก็จะ ก็จะร่วมกันจัดงานเฉลิมฉลองและจัดขบวนแห่เจ้าพ่อ-เจ้าแม่ปากน้ำโพอย่างยิ่งใหญ่ไปรอบ ๆ ตลาด ทั้งนี้ในแต่ละปีจะมีคณะกรรมการจัดงานที่เรียกว่า “เถานั้ง” ที่มาจากการคัดเลือกคนจากความแตกต่างหลากหลายทั้งในเรื่องของความเชื่อหรือศาสนา โดย อาศัยการเสี่ยงทาย (ปัวะปวย) ซึ่งเมื่อถูกเทพเจ้าเลือกแล้วทุกคนก็จะ มาร่วมกันจัดงานประเพณีดังกล่าว ให้ยิ่งใหญ่ดังที่ปรากฏสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน ในส่วนของศูนย์ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนไทยเชื้อสายจีนในพื้นที่ต้นแม่น้ำเจ้าพระยานั้นก็จะมีศาลเจ้าพ่อเจ้าแม่หน้าผา ศาลเจ้าพ่อเทพารักษ์-เจ้าแม่ทับทิมและศาลเจ้าพ่อ-เจ้าแม่ศูนย์การค้านครสวรรค์ ศาลเจ้าพ่อมังกรทองสะพานดำ และโรงเจอื่น ๆ ที่เป็นตัวแทนทางความเชื่อของคนไทยเชื้อสายจีนของเมืองปากน้ำโพปรากฏให้เห็นด้วย

ภาพที่ ๔.๖ งานประเพณีแห่เจ้าพ่อ-เจ้าแม่ปากน้ำโพ จังหวัดนครสวรรค์

ในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยยังได้มีโอกาสพบปะกับผู้บริหารระดับจังหวัดและหัวหน้าส่วนงานที่เกี่ยวข้องเพื่อระดมความคิดเห็นเชิงนโยบายในการที่จะ พัฒนาระบบทศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยมี นายชัชวาล ฉายะบุตร รองผู้ว่าราชการจังหวัดนครสวรรค์ และ พระราชรัตนเวที รองเจ้าคณะจังหวัดนครสวรรค์ เป็นประธาน โดยได้สรุปว่า เนื่องด้วยปัจจุบันอาจเกิดปัญหาความขัดแย้งขึ้นได้ง่ายในสังคมไทย ทั้งจากปัจจัยหลายสาเหตุ ทั้งปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองที่คนในชาติมีความเห็นต่างทางความคิดจนนำไปสู่การใช้ความรุนแรงและความไม่เท่าเทียมกัน เพื่อสนองนโยบายของรัฐบาลในการสร้างความปรองดองสมานฉันท์ของคนในชาติ จำเป็นจะต้องมี การปลูกฝังและเสริมสร้างแนวคิด ความปรองดอง สมานฉันท์ ให้ประชาชนและเยาวชน ทั้งนี้เพื่อให้เกิด จิตสำนึก จิตสาธารณะ โดยการตระหนักถึงประโยชน์สุขของส่วนรวมมากกว่า ประโยชน์ส่วนตน ซึ่งจะนำไปสู่ความสามัคคีปรองดองของคนในพื้นที่ จึงเป็นที่มาของการขับเคลื่อนการ พัฒนาระบบทศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยมีการจัดกิจกรรมศาสนสัมพันธ์ สมานฉันท์ปรองดอง ขึ้น ณ หอประชุมเฉลิมพระเกียรติ ๘๐ พรรษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์ เพื่อจุดประกายทางความคิด

และมุมมองในการ สร้างความปรองดองสมานฉันท์ของประชาชน ที่มีความแตกต่างและความหลายหลายในความเชื่อทางศาสนา วัฒนธรรม หรือค่านิยมในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์

ทั้งนี้เพราะหลายส่วนงานที่เกี่ยวข้องมีความเห็นที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันว่า การอยู่ร่วมกันของกลุ่มคนในสังคมพหุวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างหลากหลายในด้านความเชื่อ ค่านิยม ปัญหาความขัดแย้งอาจจะเกิดขึ้น ได้เมื่อทุกคนมีความต้องการเพื่อให้ได้มาซึ่งสถานภาพ อำนาจ หรือทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด สุดท้ายทำให้สังคมที่มีความแตกต่างหลากหลายและเคยอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข อาจจะเกิดความบาดหมางหรือขัดแย้งกันเกิดขึ้นได้ กอปรกับปัจจุบันด้วย กระแสทางสังคมหรือการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปจนทำให้กระบวนทัศน์ ความเข้าใจ หรือแนวคิดมุมมองที่มีต่อกันและกันของคนในชุมชนเดียวกันหรือสังคมเดียวกันก็อาจจะ เปลี่ยนแปลงไป และอาจจะกลายเป็นความขัดแย้งทางสังคมในที่สุด โดยเฉพาะในยุคดิจิทัลที่เป็นยุคยุคแห่งการแก่งแย่งแข่งขันตามกลไกหรือพลวัตรของโลกของทุนนิยมและบริโภคนิยม และเป็นแรงดึงดูดให้ผู้คนต่างเชื้อชาติศาสนา ต่างความเชื่อต่างค่านิยม หลั่งไหลมาอยู่รวมกัน ความผูกพันแน่นแฟ้นที่เคยมีหรือเคยเกิดขึ้นภายในชุมชนและสังคมแบบเดิมๆ ก็เริ่มที่จะจางหายไปตามจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้นและเวลาที่ผันแปรไป จะเห็นได้จากสังคมเมืองใหญ่ ๆ ที่มี การแปรเปลี่ยนจากชุมชนหรือสังคมแห่งการแบ่งปัน เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ กลับกลายเป็นสังคมที่ต้องแก่งแย่งแข่งขัน กอบโกย และซื้อหา สิ่งของต่าง ๆ มาได้ด้วยตัวเงิน ผู้คนในชุมชนสังคมก็มีการพึ่งพาอาศัยกันน้อยลง

ในการพบปะกับคณะผู้บริหารระดับจังหวัดในครั้งนี้ ที่ประชุมได้มีแนวคิดที่จะพัฒนา กระบวนทัศน์และความเข้าใจกับผู้เข้าร่วมในกิจกรรมถึง วิธีแห่งการดำรงชีวิตที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความเชื่อ ค่านิยม จารีตประเพณี และวัฒนธรรมอันดีในการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชนที่มีความแตกต่างหลากหลายทางความเชื่อ ความศรัทธา ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรม ว่ามี หลักการประพจน์ปฏิบัติต่อกัน การเคารพให้เกียรติกัน การยอมรับความแตกต่างหลากหลาย การมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปัน เอื้ออาทรและการมีจิตอาสา จิตสาธารณะต่อส่วนรวม

ภาพที่ ๔.๗ การพบปะผู้บริหารระดับนโยบายในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์

สำหรับในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา นั้น จากการพบปะพูดคุยกับ แกนนำในระดับพื้นที่ (Core Group) และจากศึกษาพบว่า โดยภาพรวม ประชากร ทั้งจังหวัดนับถือศาสนาพุทธ ประมาณร้อยละ ๘๙.๔ ศาสนาอิสลามประมาณร้อยละ ๑๐ และศาสนาคริสต์ประมาณร้อยละ ๐.๖ มีศาสนสถานในจังหวัดมีทั้งสิ้น ๕๗๖ แห่ง แยกเป็น วัด ๕๐๕ วัด มัสยิด ๖๐ แห่ง และโบสถ์คริสต์ ๑๑ แห่ง และถือเป็นชุมชนที่มีลักษณะเฉพาะคือเป็นชุมชนอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ในลักษณะของชุมชน ๓ ศาสนา ทั้ง ชุมชนชาวไทยพุทธ ชุมชนชาวไทยคริสต์ และชุมชนชาวอิสลาม เรียกได้ว่าเป็นชุมชน ๓ ศาสนาที่มีความกลมกลืนเอื้ออาทรซึ่งกันและกันอย่างสันติสุข ทั้งนี้การอยู่ร่วมกันบนสภาพที่มีความแตกต่างหลากหลายทางความเชื่อ ในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยานั้นมี มานานตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาแล้ว ทั้งนี้คงเป็นเพราะวิสัยทัศน์ของผู้ว่า หรือพระมหากษัตริย์ในสมัยนั้น และด้วยความที่กรุงศรีอยุธยาเป็นเมืองท่าสำคัญในระดับนานาชาติและมีความเจริญรุ่งเรือง นอกจากคนพื้นเมืองอยุธยาหรือชาวสยามแล้ว ยังมีกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มอื่น ๆ จากหลายหลายภาษาและวัฒนธรรมเข้ามาอยู่อาศัยและทำมาหากิน ซึ่งจะสังเกตได้จากโบราณสถาน โบราณวัตถุ ภาษาพูด ศิลปะ และวิทยาการต่าง ๆ ที่ถ่ายทอดหรือที่ตกทอดมา ไม่ว่าจะเป็นชาว ลาว มอญ ขอม เวียดนาม พม่า ยวน ฝรั่งเศส โปรตุเกส เนเธอร์แลนด์ ญี่ปุ่น มุสลิม จีน อินเดีย หรือตะวันออกกลาง อย่างไรก็ตามกลุ่มชนทั้งหมดเข้ามาอยู่อาศัยและทำการค้าในกรุงศรีอยุธยานับเป็นส่วนที่สนับสนุนการขับเคลื่อนทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจให้กรุงศรีอยุธยามีความเจริญรุ่งเรืองอย่างมาก

จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นเมืองที่มีแม่น้ำธรรมชาติล้อมรอบเป็นคูเมือง มีกำแพงและป้อมปราการก่ออิฐถือปูนที่มั่นคงแข็งแรงและมีถนนคูคลองที่ตัดเป็นตาตะแกรงเพื่อการคมนาคม การระบายน้ำ และความมีระเบียบแบบแผนอย่างสวยงามแล้ว ยังมีการแบ่งผังบริเวณของพระนครออกเป็นย่านหรือบริเวณต่างๆ กัน ที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงโครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของบ้านเมืองอย่างชัดเจน นับแต่บริเวณที่เป็นพระบรมมหาราชวังอันเป็นที่ประทับและเป็นที่บริหารราชการแผ่นดินของพระมหากษัตริย์ แล้ว ในมิติของความเจริญรุ่งเรืองในทางพระพุทธศาสนา จะพบว่ามรดกอาราม ทั้งที่เป็นวัดหลวงและวัดราษฎร์กระจายอยู่ทั่วบริเวณ

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนแรก ระหว่างปี พ.ศ.๑๙๙๑ - ๒๐๓๑ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงจัดการปกครองบ้านเมืองได้เรียบร้อยแล้ว ก็ทรงดำเนิการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นการใหญ่ คล้ายกับทรงดำเนินตามพระเจ้าอโศกมหาราชแห่งอินเดีย และพระมหากษัตริย์ไทยแห่งกรุงสุโขทัย โดยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถได้ทรงสละราชสมบัติออกผนวชอยู่ ณ วัดจุฬามณีเป็นเวลาแปดเดือน และได้ทรงโปรดให้พระราชโอรส และพระราชนัดดา ผนวชเป็นสามเณรด้วย ต่อมาได้มีการประชุมกวีแต่งมหาชาติคำหลวง เมื่อปี พ.ศ.๒๐๒๕ และทรงกันพื้นที่ส่วนหนึ่งในพระบรมมหาราชวังสถาปนาเป็นวัด ชื่อวัด พระศรีสรรเพชญ์

สมัยอยุธยาตอนที่สอง ระหว่างปี พ.ศ.๒๐๓๔ - ๒๑๗๓ สมเด็จพระเจ้าทรงธรรมทรงศึกษาพระปริยัติธรรมแตกฉานตั้งแต่ทรงผนวช ทรงมีพระราชศรัทธาเสด็จออกบวชหนังสือ แก่พระภิกษุสามเณร ที่พระที่นั่งจอมทองสามหลังอยู่เนือง ๆ พระองค์ได้โปรดเกล้า ฯ ให้สร้างมณฑปสวมรอยพระพุทธบาทที่สระบุรี สร้างมณฑปสวมพระมงคลบพิตร ที่สมเด็จพระไชยราชาธิราชสร้างไว้เมื่อปี พ.ศ.๒๐๘๑ และโปรดเกล้า ฯ ให้ขุดมณฑปขุดดินแต่งกำแพงมหาชาติขึ้น เมื่อปี พ.ศ.๒๑๗๐ และโปรดเกล้า ฯ ให้สร้างพระไตรปิฎกไว้จบบริบูรณ์ และในสมัยนี้มีความนิยมสร้างวัดมากขึ้น ราษฎร

ทั่วไปสร้างวัดไว้ประจำตระกูลไว้เก็บอัฐิบรรพบุรุษ และวัดได้เป็นสถานศึกษากันมาก จนมีคำกล่าวว่า "เมื่อบ้านเมืองดี เขาสร้างวัดให้ลูกเล่น"

สมัยอยุธยาตอนทีสาม ระหว่างปี พ.ศ.๒๑๗๓ - ๒๒๗๓ ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ประเพณีการบวชเรียนได้รับความนิยมมาก ผู้ที่บวชจะได้รับพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์อย่างดี ทำให้ผู้คนหลบเลี่ยงราชการบ้านเมืองไปบวชกันมาก สมเด็จพระนารายณ์มหาราชถึงกับรับสั่งให้ออกหลวงสรศักดิ์ เป็นแม่กองประชุมสงฆ์ สอบความรู้ภิกษุสามเณร ผู้ที่หลบหนีมาบวชถ้าสอบได้ความว่าไม่มีความรู้ในพระพุทธศาสนา ก็จะถูกบังคับให้ลาสิกขา ปรากฏว่ามีผู้ถูกบังคับให้ลาสิกขาเป็นจำนวนมาก เมื่อพระองค์ทรงประชวรใกล้สวรรคต พระเพทราชา และขุนหลวงสรศักดิ์ ยกกำลังเข้าล้อมวังจะยึดอำนาจ พระองค์ได้โปรดเกล้าฯ ให้ข้าราชการฝ่ายในบวช และได้ถวายพระราชวังเป็นวิสุคามสีมา และทำพิธีอุปสมบทคนเหล่านั้นแล้วนำไปอยู่วัดเป็นอันพันภัย

ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช มีการติดต่อค้าขายกับชาวยุโรปมากและชาวยุโรปก็ได้ นำคริสต์ศาสนาเข้ามาเผยแพร่ด้วย พระเจ้าหลุยส์ที่ ๔ แห่งฝรั่งเศสคิดว่าสมเด็จพระนารายณ์มหาราชจะสนใจในคริสต์ศาสนา จึงได้ส่ง ทูตมาเจริญสัมพันธไมตรีและขอให้สมเด็จพระนารายณ์มหาราชเข้ารับในคริสต์ศาสนาด้วย แต่พระองค์ได้ตรัสตอบไปมีใจความว่า "ถ้าหากพระเจ้าเป็นเจ้าพอพระทัยที่จะให้พระองค์เข้ารับเมื่อใด ก็คงจะดลบันดาลให้เกิดศรัทธาขึ้นในพระทัยของพระองค์เมื่อนั้น" เหตุการณ์นี้แสดงให้เห็นถึงความมั่นคงในพระพุทธศาสนาของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และเป็นตัวอย่างที่เล้าเลิศของพุทธศาสนิกชนชาวไทยทั้งมวลตลอดชั่วกาลนาน

สมัยอยุธยาตอนที่สี่ ระหว่างปี พ.ศ.๒๒๗๕ - ๒๓๑๐ ในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ การบวชเรียนกลายเป็นประเพณีว่า ผู้ที่จะเป็นขุนนาง มียศถาบรรดาศักดิ์ จะต้องเป็นผู้บวชแล้ว จึงจะทรงแต่งตั้งในรัชสมัยของพระองค์ มีวรรณคดีสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น นันไปบนินทุตรคำหลวง พระมัลลย์คำหลวงและปณณวาทคำฉันท์ ในห้วงระยะเวลาเดียวกันนี้พระพุทธศาสนาในลังกาได้เสื่อมถอยลง พระเจ้าธีรติสิริราชสิงหะ กษัตริย์ลังกาได้ส่งทูตมาขอพระสงฆ์ไทย ไปทำการอุปสมบทให้ชาวลังกา พระอุบาลี และพระอริยมนี พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์จำนวน ๑๕ รูป ได้เดินทางไปบรรพชาอุปสมบทให้กุลบุตรชาวลังกา ทำให้เกิดนิกายสยามวงศ์ หรืออุบาลีวงศ์ หรือสยามนิกาย ซึ่งเป็นนิกายที่ใหญ่ที่สุดในลังกา

สำหรับศาสนาคริสต์นั้นได้เริ่มต้นเข้ามาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตั้งแต่ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี โดยกลุ่มที่เข้ามาในช่วงแรกนั้นเป็นบาทหลวงชาวโปรตุเกสและต่อมาก็จะมีบรรดาบาทหลวงจากฝรั่งเศสซึ่งนับถือศาสนานิกายโรมันคาทอลิก ในขณะที่กรุงศรีอยุธยาจะรุ่งเรืองเฟื่องฟูหรือจะทำศึกสงคราม บาทหลวงเหล่านี้ก็ตั้งใจทำงาน โดยขอสร้างโรงเรียน สร้างโบสถ์ และชักชวนเด็กๆ ให้มาเข้าเรียนหนังสือ บาทหลวงจากหลายชาติในยุโรป ยังมิได้ตั้งใจจะทำงานเฉพาะในสังคมเมืองเท่านั้น หากแต่เขาเหล่านั้นซึ่งเป็นผู้ มีศรัทธาต่อพระเยซูคริสต์ผู้เป็นศาสดา ยังได้ออกไปในพื้นที่ห่างไกลเพื่อนำคำสอนของพระเยซูคริสต์ไปเผยแผ่ผ่าน การสร้างโรงเรียนและสถานพยาบาล ในหลายหัวเมือง

ในส่วนของ ชุมชนมุสลิม ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาส่วนใหญ่จะ เป็นกลุ่มของแขกที่เดินทางมาจากดินแดนอาระเบียและเปอร์เซีย ซึ่งเข้ามามีบทบาททั้งด้านเศรษฐกิจ การค้าและด้านการปกครอง และมี ๒ นิกาย คือ นิกายชีอะห์ที่ประกอบด้วยชาวอิหร่านและนิกายสุหนี่จะเป็นเชื้อ

สายจากอาหรับ อินโดนีเซีย มลายู และปัตตานี ชาวเปอร์เซีย และในพระนครศรีอยุธยาที่พบทั่วไปจะเป็นชาวอินโด-อิหร่าน เพราะพ่อค้าชาวอิหร่านเริ่มเข้ามาไปตั้งชุมชนอยู่ตามเมืองท่าในอินเดียก่อน และชาวอิหร่านจำนวนมากได้แต่งงานกับสตรีพื้นเมืองอินเดีย ทำให้ลูกหลานมีเลือดผสมที่เรียกว่า กลุ่มชาติพันธุ์อินโด-อิหร่าน คนเหล่านี้ได้ขยายชุมชนและสถานการค้าไปสู่ตอนใต้ของพม่า อยุธยา มลายู เรื่อยไปจนถึงเมืองจีน แต่เดิมชุมชนชาวเปอร์เซียตั้งอยู่นอกเกาะพระนครศรีอยุธยา ต่อมาสมัยพระเจ้าทรงธรรมผู้นำชุมชน ชื่อเอกะหมัด ได้เลื่อนตำแหน่งเป็นเสนาบดีกรมมหาดไทย จึงได้พระราชทานที่ดินในเขตกำแพงพระนครให้ตั้งศาสนสถานและบ้านพักอาศัย ลูกหลานของเอกะหมัดได้มีบทบาทและอิทธิพลทางการเมืองการปกครองและการค้าสืบต่อมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ชุมชนชาวไทยมุสลิมชุมชนประตูลี้ช้อย เชื่อว่าตนเองเป็นชุมชนชาว “จาม” โดยมีบทบาทเป็นทหารอาสา คือ กรมอาสาจามมีพระราชวังสันเป็นเจ้ากรม กรมนี้ยังมีสืบเนื่องมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ถึงแม้ว่าอาณาจักรจามปาจะล่มสลายไปแล้วโดยถูกเวียดนามครอบครองเมื่อตอนปลายสมัยอยุธยา ชาวจามในอยุธยาสมัยนั้นมีอาชีพสานเสื่อลานขาย และยังมีอาชีพทอผ้าส่งออกตลาดใกล้เคียงอีกด้วย

ขณะเดียวกันในการลงพื้นที่ของคณะผู้วิจัยเพื่อ พบปะพูดคุยเพื่อทำความเข้าใจ และยังได้ร่วมกันวางแผนร่วมกับผู้นำระดับชุมชนในการจัดโครงการสัมมนาเชิงปฏิบัติการภายใต้หัวข้อ “สานติ ประชาธรรม : การสร้างกระบวนการทัศน์การอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรมด้วยพลังการขับเคลื่อนของชุมชน” ในพื้นที่อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยกำหนดหัวข้อเจาะจงการจัดโครงการกันที่ชุมชน วัดท่าการ้อง ทั้งนี้เนื่องจากว่าชุมชนแห่งนี้มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม คือ ประกอบด้วยชาวพุทธและชาวมุสลิม ซึ่งอยู่ร่วมกันมานานตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา โดยมีวัดและมัสยิดเป็นศูนย์กลางการประกอบกิจกรรมของคนในชุมชนของทั้งสองศาสนา และไม่เคยมีปัญหากระทบกระทั่งระหว่างกัน เพราะต่างฝ่ายต่างเคารพในสิทธิของกันและกัน มีความรู้สึกว่าตนเองเป็นคนท่าการ้อง เกิดและเติบโตที่นี่ มีความรู้สึกในความเป็นชุมชนเดียวกัน แม้จะต่างศาสนาและวัฒนธรรมกันก็ตาม การมีวัฒนธรรมที่แตกต่างกันจึงไม่เป็นปัญหาในการอยู่ร่วมกัน จะเห็นได้ว่าวัดกับมัสยิดตั้งอยู่ติดกันโดยไม่มีรั้วกัน มีประตูเข้าทางเดียวกัน มีลานจอดรถร่วมกัน แม้จะมีการใช้เครื่องขยายเสียงที่ตั้งมากในช่วงประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและในช่วงเทศกาลสำคัญ แต่เมื่อมีการเจรจาทำความเข้าใจกันระหว่างผู้นำของวัดและมัสยิด การใช้เสียงที่ตั้งรบกวนคนต่างศาสนาก็ไม่มี เพราะมีการพูดคุยตกลงกันและเคารพสิทธิของคนอื่น ความขัดแย้งหรือกระทบกระทั่งในเรื่องนี้จึงไม่มี

นอกจากนี้การมีความเคารพความจงรักภักดีในสถาบันพระมหากษัตริย์เหมือนกัน ทำให้คนในชุมชนแห่งนี้ สามารถทำกิจกรรมร่วมกันได้โดยไม่ผิดข้อห้ามทางศาสนา การมีความเชื่อ ความเคารพศรัทธาในสถาบันพระมหากษัตริย์เหมือนกัน จึงเป็นเสมือนสายที่ร้อยรัดและเชื่อมโยงคนในชุมชนแห่งนี้ให้หลอมรวมเป็นหนึ่งเดียวกัน ภายใต้ความแตกต่างกันทางวัฒนธรรมในลักษณะที่ว่า “เป็นการแสวงหาจุดร่วม สงวนจุดต่าง” ส่วนการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของตนเอง แต่ละฝ่ายสามารถดำเนินการได้ตามปกติ บนพื้นฐานแห่งการเคารพในสิทธิและเสรีภาพของกันและกัน ทำให้ชุมชนวัดท่าการ้องแห่งนี้มีความเข้มแข็งและมีความยืดหยุ่น และมีแตกต่างแต่ไม่แตกแยกหรือขัดแย้งระหว่างกันในมิติของวัฒนธรรม ในช่วงที่ผ่านมาการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ท่าการ้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วม ก่อนที่จะพัฒนาไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนในมิติด้านเศรษฐกิจ มิติ

ทางด้านสังคม และมิติทางด้านวัฒนธรรม ถือเป็นการกระตุ้นและสร้างกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม ทั้งร่วมกันคิด ร่วมกันทำ เพื่อส่งเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

ภาพที่ ๔.๘ การพบปะพูดคุยเพื่อทำความเข้าใจกับผู้นำระดับชุมชนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ในส่วนของจังหวัดนครศรีธรรมราชนั้นถือเป็นดินแดนแห่งพุทธวัฒนธรรมและพุทธสังคมอีกจังหวัดหนึ่ง ซึ่งการดำเนินชีวิตของผู้คนที่นี้จะมีศาสนาพุทธ ศาสนาอิสลาม ศาสนาคริสต์ และยังเป็นเมืองศูนย์กลางทางการศึกษาทางศาสนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยดินแดนแห่งนี้เป็นศูนย์รวมของตักสิลาทางการศึกษาชั้นนำของภาคใต้ตอนบน ทั้งฝั่งอ่าวไทย และอันดามัน ถือเป็นแหล่งบ่มเพาะการอยู่ร่วมกันแบบสังคมพหุวัฒนธรรมแบบไร้รอยต่อมาเป็นเวลานาน เป็นแหล่งกำเนิดบุคลิกบุคคลผู้สร้างคุณูปการทางการศาสนา สังคม และการเมือง ทั้งในระดับจังหวัด ระดับประเทศและระดับโลก กล่าวได้ว่า ชาวนครศรีธรรมราช มีชีวิตแบบสังคมพหุวัฒนธรรมแบบไร้รอยต่อมาเป็นเวลาหลายร้อยปี คนในจังหวัดนครศรีธรรมราช มีการนับถือศาสนาหลายศาสนา ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ ๙๓.๖ รองลงมาได้แก่ศาสนาอิสลามร้อยละ ๖.๑ ศาสนาคริสต์ร้อยละ ๐.๒๐ แม้ว่าศาสนาอิสลามจะมีจำนวนประชากรที่น้อยกว่าแต่ก็มีจำนวนมัสยิดถึง ๑๒๒ แห่ง ส่วนใหญ่อยู่ในเขตอำเภอเมือง อำเภอท่าศาลา อำเภอหัวไทร อำเภอสิชล อำเภอปากพนัง อำเภอร่อนพิบูล ส่วนศาสนาคริสต์แม้จะมีผู้นับถือจำนวนเพียงเล็กน้อยในเขตอำเภอเมือง อำเภอทุ่งสง อำเภอทุ่งใหญ่ และอำเภอร่อนพิบูล มีทั้งนิกายโปรเตสแตนต์และโรมันคาทอลิก มีโบสถ์คริสต์ ๒๗ แห่ง ในขณะที่ศาสนาพุทธนั้นเป็นศาสนาที่ประชากรส่วนใหญ่ในจังหวัดนครศรีธรรมราชนับถือมีวัดจำนวนทั้งสิ้น ๖๐๕ แห่ง

จากการศึกษาบริบทของพื้นที่ยังพบอีกว่ามีหลายชุมชนในพื้นที่ที่สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้การอยู่ร่วมกันของชุมชนที่มีความแตกต่างหลากหลายทางความเชื่อ วัฒนธรรม และทางศาสนา ถือเป็นต้นแบบสังคมพหุวัฒนธรรมที่สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุขโดยไร้รอยต่อทางศาสนา เช่น ชุมชนบ้านในถุ้ง อำเภอท่าศาลา เป็นพื้นที่เก่าแก่ทางประวัติศาสตร์และเป็นชุมชนโบราณมีการใช้ภาษามลายูถิ่นในการติดต่อสื่อสารกันในวิถีชีวิตประจำวัน สำหรับชุมชนในเมืองนครศรีธรรมราชมีศา

สนสถานและสถาปัตยกรรมที่บ่งบอกถึงความหลากหลายของพหุวัฒนธรรมเรียงรายตลอดสองฟากฝั่งถนนหน้าวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารที่มีพระบรมธาตุเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า และปูชนียสถานที่เคารพศรัทธาของพุทธศาสนิกชน ปัจจุบันกรมศิลปากรได้ประกาศจัดทะเบียนเป็นโบราณสถานและกำลังก้าวสู่การยกระดับเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม ต่อมาไม่ไกลนักจากวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเป็นที่ตั้งหอพระนารายณ์ หอพระอิศวร และเสาชิงช้า อันเป็นเทวสถานเพื่อการประกอบพิธีกรรมของศาสนาพราหมณ์ที่ยังสืบทอดมาอย่างต่อเนื่อง ที่บริเวณแยกตลาดแขกมีมัสยิดสถาปัตยกรรมแบบเปอร์เซียโดดเด่น สวยงาม และที่นี่คือชุมชนมุสลิมขนาดใหญ่ในเมืองนครศรีธรรมราช ในช่วงเดือนถือศีลอดของทุกปีถนนสายนี้จะกลายเป็นถนนรอมฎอนและเป็นแหล่งจำหน่ายสินค้าและอาหารการกินตลอดเดือนแห่งบุญของชาวมุสลิม ส่วนในอีกฝั่งถนนซึ่งไม่ไกลกันนักก็เป็นที่ตั้งของโบสถ์คริสต์จักรเบเลเฮ็ม จากอดีตมีผู้นับถือศรัทธาเพียงไม่มาก แต่ปัจจุบันก็เริ่มมีคริสต์ศาสนิกชนในนครศรีธรรมราชเพิ่มขึ้นมากตามสัดส่วนการเจริญเติบโตของประชากร ทำให้โบสถ์หลังเก่าที่สร้างไว้ไม่เพียงพอต่อการรองรับผู้ที่มาประกอบพิธีกรรมทางศาสนา คณะคริสต์ศาสนิกชนจึงได้มีการต่อเติมและขยายโบสถ์หลังใหม่ให้ใหญ่ขึ้น

ปัจจุบันในจังหวัดนครศรีธรรมราช ยังมีอีกหลายชุมชนที่คนอยู่ร่วมกันแบบสังคมพหุวัฒนธรรมแบบไร้รอยต่อ เช่น ชุมชนบ้านนาเคียน ชุมชนบ้านตลาดแขก ชุมชนบ้านคันธง ชุมชนหลังวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ชุมชนบ้านบางปู ชุมชนบ้านปากยิง ชุมชนบ้านโพธิ์เสด็จ ชุมชนสี่แยกบ่ออ่าง ชุมชนบ้านในถุ้ง และชุมชนบ้านปากพูน เป็นต้น และในการขับเคลื่อนงานวิจัยในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้มีโอกาสนำพื้นที่สำรวจชุมชนในจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งในแต่ละชุมชนมีชาวไทยนับถือศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม อาศัยอยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข จากการพบปะส่วนหนึ่งก็จะสัมผัสได้ถึงคำว่า “มิตรภาพ” และ “สัมพันธ์ภาพ” ที่ผู้คนมีต่อกัน ผู้คนต่างศาสนาจะมีความเป็นเพื่อน เป็นพี่ เป็นน้อง และมีการสืบทอดเครือญาติกันมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ ครั้นถึงยุคของลูก ๆ หลาน ๆ ก็จะเจริญเติบโตร่วมชุมชนและสังคมเดียวกัน เรียนโรงเรียนเดียวกัน อยู่ห้องเรียนเดียวกัน พอเติบโตประกอบอาชีพการงานหรือค้าขายก็จะไปมาหาสู่กัน โดยเฉพาะในพิธีสำคัญ ๆ ของชีวิต เช่น งานบวช งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ งานเปิดบริษัทหรือกิจการการค้า เพื่อ น ๆ ต่างศาสนาหรือคนที่รู้จัก เคารพ นับถือกัน ก็จะมาร่วมแสดงความยินดี แสดงความเสียใจซึ่งกันและกัน เพียงแต่ในบางกิจกรรมที่บ่งบอกถึงความเป็นพิธีกรรมเฉพาะศาสนาก็จะปล่อยให้ผู้นับถือศาสนานั้น ๆ ประกอบกิจกรรมไป ส่วนคนอื่น ๆ ที่มาร่วมงานจะแสดงออกถึงความสำรวมหรือความเคารพ ให้เกียรติกันและกันเสมอมา

สิ่งที่ปรากฏหลักฐานเด่นชัดข้างต้นนั้น ผู้คนในชุมชนและสังคมเมืองนครศรีธรรมราชได้ประพฤติ ปฏิบัติ และแสดงออกถึงความมีน้ำใจต่อกันและกันมาจวบจนปัจจุบัน ฉะนั้นคำว่า “อารยะ” ที่หมายถึงความเจริญ ส่วนคำว่าธรรมหรือธรรมะซึ่งหมายถึงความดีงาม มีเอกลักษณ์ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญา ดังคำกล่าวที่ว่า “นครศรีธรรมราช นครแห่งอารยธรรม เราชาวนครคือ อารยชน มุ่งมั่น สร้างสรรค์ ร่วมกันพัฒนาเมืองนคร” จังหวัดนครศรีธรรมราช ถือว่าเป็นดินแดนแห่งพหุสังคม สมานฉันท์ ประองตอง เป็นเมืองศูนย์กลางทางการศึกษาทางศาสนา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ขณะเดียวกันดินแดนแห่งนี้เป็นศูนย์รวมของตักศิลาทางการศึกษาชั้นนำของภาคใต้ตอนบน ทั้งฝั่งอ่าวไทย และอันดามัน เป็นแหล่งบ่มเพาะการอยู่ร่วมกันแบบสังคมพหุวัฒนธรรมแบบไร้รอยต่อ

มาเป็นเวลานาน เป็นแหล่งกำเนิดบุญญาบุคคลผู้สร้างคุณูปการทางด้านการศาสนา สังคม และการเมือง ทั้งในระดับจังหวัด ระดับประเทศ และระดับโลก กล่าวได้ว่าชาวนครศรีธรรมราช มีชีวิตแบบสังคมพหุวัฒนธรรมแบบไร้รอยต่อมาเป็นเวลาหลายร้อยปี

ภาพที่ ๔.๙ การพบปะพูดคุยเพื่อทำความเข้าใจกับผู้นำระดับชุมชนจังหวัดนครศรีธรรมราช

ในโอกาสนี้ คณะผู้วิจัยได้มีโอกาสเข้าพบกับ นายศิริพัฒ พัฒกุล ผู้ว่าราชการจังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้ซึ่งให้ความสำคัญกับความปรองดอง สมานฉันท์ของผู้คนที่จังหวัดนี้และให้นิยามจังหวัดนครศรีธรรมราชว่าเป็น “นครแห่งอารยธรรม เราชาวนครคืออารยชน” ดังเจตนารมณ์ที่ว่าความเป็นสันติสุขที่สะท้อนหรือแสดงออกว่าชาวนครศรีธรรมราชเป็นนครแห่งอารยธรรม เราชาวนครคืออารยชนนั้นจะต้องวัดได้จริงที่แสดงออกให้เห็นถึง ๑) ความไม่ขัดแย้ง ๒) ความรักใคร่กลมเกลียว ผู้ว่าราชการจังหวัดนครศรีธรรมราช ยังได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาโครงการความมั่นคงหรือสันติภาพในจังหวัดนครศรีธรรมราชว่า ความไม่มั่นคงเกิดจากการกระทำของมนุษย์ เช่น มนุษย์ที่ขี้เกียจ ขี้โกง ขี้เมาในอบายมุข มันเป็นปัญหาที่ทำให้สังคมสันคลอน มีความรู้สึกไม่ปลอดภัย น่ากลัว มีความรู้สึกว่าลำบาก ความลำบากคือจน เจ็บป่วย โจรผู้ร้ายเยอะ ยาเสพติดเยอะ นี่คือการไม่มั่นคงในการดำเนินชีวิตของคน ไม่ใช่ความมั่นคงในการบราฆ่าฟัน แต่รู้สึกว่ายู่แล้วไม่รู้สึกสบาย นอกจากนี้ผู้ว่าราชการจังหวัดนครศรีธรรมราช มองว่า การสร้างสังคมสันติสุข ทุกคนก็ต้องรู้หน้าที่ของตนเอง เช่น ประชาชนรู้หน้าที่ พระรู้หน้าที่ นักบวชรู้หน้าที่ โต๊ะอิหม่ามรู้หน้าที่ โจรรู้หน้าที่ สาธารณสุขมีหน้าที่ให้คนหายเจ็บ ถ้าทุกคนรู้หน้าที่ ทุกคนมีวินัยคือ กรอบความดี เมื่อทุกคนรู้หน้าที่มีวินัย ก็จะมีพลัง คือ เสียสละเป็นจิตอาสา ช่วยเงิน ช่วย แรงกาย เสียสละเวลา และสามัคคี ร่วมกันพัฒนาแบบบูรณาการเกิดเครือข่ายความปรองดองสมานฉันท์ ก็จะเกิดสันติภาพได้ ถ้าทุกคนเป็นคนที่ดี รู้หน้าที่ มีวินัย เสียสละเพื่อส่วนรวม เกิดสำนึกในหน้าที่ของแต่ละคนในการมุ่งมั่น สร้างสรรค์ ร่วมกันพัฒนาชุมชนมีจิตอาสา และมีความสามัคคี ก็สามารถทำงานอยู่ร่วมกัน สร้างสังคมอย่างสันติ

สุขได้ ดังนั้นการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน หมู่บ้าน ที่มีความเข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้ และมีความสามัคคีในชุมชนแม้ว่าจะมีพื้นฐานความเชื่อทางศาสนา วัฒนธรรมที่แตกต่างกัน สามารถก้าวข้ามผ่านความขัดแย้งด้วยการใช้สันติวิธีในการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนทำให้ชุมชนเกิดสันติภาพและสันติสุขเป็นแนวทางในการพัฒนาเพื่อเป็นรากฐานที่สำคัญนำไปสู่การสร้าง "สังคมแห่งสันติสุข" ในสังคมไทย

ภาพที่ ๔.๑๐ การพบปะผู้บริหารระดับนโยบายในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช

สำหรับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ในภาคสนาม (Field Study) นั้นหลังจากที่คณะผู้วิจัยได้ลงพื้นที่พบปะพูดคุย วางแผนการดำเนินกิจกรรมร่วมกับแกนนำในระดับพื้นที่ (Core Group) รวมถึงการเปิดรับฟังความเห็นของคณะกรรมการชุมชน ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน ผู้นำทางศาสนาหรือความเชื่อ ผู้นำชนชาติพันธุ์ ประชาชนที่เกี่ยวข้อง และกลุ่มเด็กและเยาวชน และได้ร่วมกันจัด โครงการสัมมนาเชิงปฏิบัติการภายใต้หัวข้อ “ศานติประชาธรรม : การสร้างกระบวนการทัศน์การอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรมด้วยพลังการขับเคลื่อนของชุมชน” ขึ้นที่ศาลาการเปรียญวัดท่ากรัง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทั้งนี้เพื่อให้คณะกรรมการชุมชน ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน ผู้นำทางศาสนาหรือความเชื่อ ผู้นำชนชาติพันธุ์ ประชาชนที่เกี่ยวข้อง รวมถึงกลุ่มเด็กและเยาวชน ได้มีส่วนร่วมในการพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจ ที่จะร่วมกันสร้างสันติภาพไร้รอยต่อ บนพื้นฐานแห่งความแตกต่างหลากหลายทางความเชื่อ ความศรัทธา ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรม ของบริบททางชุมชนและสังคม นั้น ๆ โดย คณะผู้วิจัย ได้ผลักดันให้เกิดการมีส่วนร่วมในด้านต่าง ๆ ดังนี้

๑. ด้านการมีส่วนร่วมคิด วางแผน ตัดสินใจ (Decision Making) เป็นการเปิดโอกาสให้คณะกรรมการชุมชน ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน ผู้นำทางศาสนาหรือความเชื่อ ผู้นำชนชาติพันธุ์ ประชาชนที่เกี่ยวข้อง และกลุ่มเด็กและเยาวชน ได้นำเสนอข้อมูล ความเห็น และการร่วมคิดในเชิงสร้างสรรค์ที่จะก่อให้เกิดสันติภาพ

๒. ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน (Implementation) มีการวางแผนเป้าหมายที่จะสร้างการรับรู้ของคณะกรรมการชุมชน ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน ผู้นำทางศาสนาหรือความเชื่อ ผู้นำชนชาติพันธุ์ ประชาชนที่เกี่ยวข้อง และกลุ่มเด็กและเยาวชน ที่มาเข้าร่วมในกิจกรรม ให้ได้มีโอกาสที่จะสะท้อนแนวคิด หรือมุมมองด้วยการแสดงออกทางการสื่อสาร และการให้ความร่วมมือกับกิจกรรม

๓. ด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits) ตลอดระยะเวลาในการจัดกิจกรรมทั้ง ๒ เวทีนั้น ทั้งในส่วนของคณะผู้วิจัยและ คณะกรรมการชุมชน ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน ผู้นำทางศาสนาหรือความเชื่อ ผู้นำชนชาติพันธุ์ ประชาชนที่เกี่ยวข้อง และกลุ่มเด็กและเยาวชน ที่เข้าร่วม จะต้องได้รับความพึงพอใจและเกิดแรงจูงใจที่จะร่วมกันผลักดันให้เกิดการสร้างสันติสุขเกิดขึ้นในระดับพื้นที่บนพื้นฐานของความแตกต่างหลากหลายทางพหุวัฒนธรรม

๔. ด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) เป็นการสะท้อนความเห็นของผู้ที่เข้าร่วมในกิจกรรมทั้ง ๒ เวที ได้มีส่วนร่วมในการรับรู้ เข้าใจ และมีส่วนร่วมในการ กำหนดทิศทางในการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในอนาคต โดยเฉพาะในเรื่องของการที่จะร่วมกันขับเคลื่อนพัฒนาให้เกิดความเข้าใจกัน เห็นอกเห็นใจกัน และร่วมกันสร้างสันติสุขหรือสันติภาพที่จะเกิดขึ้นในชุมชน

ในการจัดการจัดโครงการสัมมนาเชิงปฏิบัติการภายใต้หัวข้อ “ศานติประชาธรรม : การสร้างกระบวนการทัศน์การอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรมด้วยพลังการขับเคลื่อนของชุมชน ” นั้น ถือเป็นขั้นตอนของการปฏิบัติตามแผน (Action) ซึ่งถือเป็นระยะลงมือปฏิบัติตามแผนดำเนินการ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชน ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน ผู้นำทางศาสนาหรือความเชื่อ ผู้นำชนชาติพันธุ์ ประชาชนที่เกี่ยวข้อง และกลุ่มเด็กและเยาวชน และยึดกระบวนการมีส่วนร่วมที่ใช้เทคนิค AIC บนพื้นฐานของเสรีภาพในการตัดสินใจและบนพื้นฐานของความเสมอภาค ทั้งนี้เพื่อนำเข้าสู่กระบวนการสร้างสันติสุขหรือสันติภาพที่จะก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนที่มาจากความร่วมมือร่วมใจของทุกภาคส่วนในชุมชนรวมพลังกัน ถือเป็น สัมมนาเชิงปฏิบัติการ ที่ชวนคิด ชวนทำ ชวนรับผิดชอบร่วมกัน โดยเน้นบทบาทของพลังชุมชนเป็นหลักในการดำเนินงาน ประกอบกับการสัมมนาเชิงปฏิบัติการในครั้งนี้เป็นการสร้างความตระหนักรู้ให้เกิดขึ้นกับแกนนำของ ชุมชน เพื่อให้เกิดแรงจูงใจในการเปลี่ยนแปลงความคิด มุมมอง ทักษะ และ การมีส่วนร่วมแบบร่วม คิด ร่วมทำ ร่วมติดตามผล และร่วมรับประโยชน์ โดยบูรณาการความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ ของแต่ละบุคคล แต่ละภาคส่วนสามารถ เพื่อให้เกิดแนวทางในการสร้างสันติสุขหรือสันติภาพ

ในขั้นตอนนี้คณะผู้วิจัยได้ เรียนเชิญ เครือข่ายแกนนำสันติภาพไร้รอยต่อชุมชน ซึ่งเป็น คณะกรรมการชุมชน ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน ผู้นำทางศาสนาหรือความเชื่อ ผู้นำชนชาติพันธุ์ ประชาชนที่เกี่ยวข้อง และกลุ่มเด็กและเยาวชน ให้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมและหวังผลที่จะนำไปสู่การขยายผลลงไปสู่ระดับครอบครัว ชุมชน ทั้งนี้ในการดำเนินการจัดโครงการสัมมนาเชิงปฏิบัติการภายใต้หัวข้อ “ศานติประชาธรรม : การสร้างกระบวนการทัศน์การอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรมด้วยพลังการขับเคลื่อนของชุมชน” โดยดำเนินการตามกระบวนการและขั้นตอนดังต่อไปนี้

๑. การ “กล่าวต้อนรับ” ผู้เข้าร่วมสัมมนาเชิงปฏิบัติการนำโดย พระมหาสุติภัก อภินนโท ผศ.ดร.อัศรเดช พรหมกัลป์ ผศ.ดร.ชนทอง วัฒนประดิษฐ์ และ ดร.ชนัญญภรณ์ อารีกุล ได้แนะนำตนเองและทีมงาน ผู้ช่วยนักวิจัย พร้อมชี้แจงถึงความเป็นมา ความสำคัญ และปัญหาที่กำลังประสบ รวมถึงวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมและโครงการเกิดความเข้าใจ

ในกิจกรรมที่เกิดขึ้น และยังได้แสดงออกถึง ความมุ่งหวังที่จะได้รับการสนับสนุนแนวคิด วิธีการ และ กระบวนการเสริมสร้างสันติสุขหรือสันติภาพให้เกิดขึ้นในชุมชน จากผู้เข้าร่วมกิจกรรม พร้อมกันนั้นก็ ได้เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้แนะนำตัวต่อผู้เข้าร่วมกิจกรรมท่านอื่น ๆ ด้วย

ภาพที่ ๔.๑๑ การแนะนำทีมงานคณะผู้วิจัยกับผู้นำระดับชุมชนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๒. การ “ปรับทิศทาง” คณะผู้วิจัยได้ชี้แจงข้อตกลงเบื้องต้น ในการเปิดพื้นที่แสดงความคิดเห็น โดยการเปิดเวทีรับฟัง ไม่ได้แย่งผู้ที่เห็นต่าง และวางจุดหมายในทางเดียวกัน คือ การร่วมสร้างสันติสุขหรือสันติภาพให้เกิดขึ้นในชุมชน ทั้งนี้เพราะปัจจุบันคำว่า “สังคมพหุวัฒนธรรม” ถูกกล่าวถึงมากในแวดวงการศึกษาทางวิชาการหรือทางสังคมศาสตร์โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเชื่อมโยงสังคมพหุวัฒนธรรมกับประเด็นความขัดแย้ง ซึ่งนักวิชาการ นักสังคมศาสตร์ หรือแม้แต่ภาครัฐต่างก็มองว่าความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนั้นมาจากความไม่เข้าใจถึงความแตกต่างและความหลากหลายในทางศาสนา วัฒนธรรม หรือจนกระทั่งค่านิยมต่างๆ จนทำให้เกิดปรากฏการณ์ความขัดแย้งให้เห็นเป็นข่าวในสังคมไทย ซึ่งนับวันความเชื่อทางศาสนาที่แตกต่างกันถูกนำมาใช้เป็นประเด็นความขัดแย้งจนทำให้

เกิดการแตกแยกในชุมชน แม้ว่าความขัดแย้งนั้นในแง่มนของนักวิชาการมองว่าเป็นปรากฏการณ์ตามธรรมชาติและเป็นของปกติที่เกิดขึ้นในทุกสังคม อย่างไรก็ตามที่ผ่านมามีสังคมไทยแม้จะมีความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมและความเชื่อ ดังจะเห็นได้จากแต่ละภูมิภาคต่างก็มีอัตลักษณ์ของตนแต่ก็สามารถอยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุข

ในการอยู่ร่วมกันของกลุ่มคนผู้มีความแตกต่างหลากหลายที่เป็นสังคมพหุวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างหลากหลายในด้านความเชื่อ ค่านิยม เพื่อให้ได้มาซึ่งสถานภาพ อำนาจ หรือ ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ทำให้สังคมที่หลากหลายและเคยอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข อาจถูกกระแสทางสังคมหรือการเมืองที่ทำให้เกิดเปลี่ยนแปลงในกระบวนทัศน์ ความเข้าใจ หรือแนวคิดมุมมองที่มีต่อกันและกัน โดยเฉพาะในยุคดิจิทัลที่เป็นยุคยุคแห่งการแก่งแย่งแข่งขันตามกลไกหรือพลวัตรในโลกของทุนนิยมและบริโภคนิยม และจะเป็นแรงดึงดูดให้ผู้คนต่างเชื้อชาติศาสนา ต่างความเชื่อ ต่างค่านิยม หลั่งไหลมาอยู่ร่วมกัน ความผูกพันแน่นแฟ้นที่เคยมีหรือเคยเกิดขึ้นภายในชุมชนและสังคมแบบเดิมๆ ก็จะมีที่ว่างหายไปตามจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้นและเวลาที่ผันแปรไปจะเห็นได้จากการแปรเปลี่ยนจากชุมชนหรือสังคมแห่งการแบ่งปัน เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ กลักลับกลายเป็นสังคมที่ต้องแก่งแย่งแข่งขัน กอบโกย และซื้อหาได้ด้วยตัวเงิน ผู้คนในชุมชนสังคมมีการพึ่งพาอาศัยกันน้อยลง โลกเศรษฐกิจสมัยใหม่นำพาให้ผู้คนในสังคมหันไปพึ่งพาตลาดและยึดครองตลาด ทั้งนี้เพื่อการสะสมทุนให้กับตนเอง พรรคพวกตนเองให้มากขึ้น สุดท้ายจึงก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำแตกต่างและความแตกแยกขึ้นในชุมชนและสังคมในที่สุด

ขณะเดียวกัน ในการอยู่ร่วมกันของกลุ่มคนผู้มีความแตกต่างหลากหลายนั้นในบางครั้งอาจนำมาซึ่งความไม่เข้าใจกัน ทั้งนี้อาจจะเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมหรือการกระทำของบุคคลในเรื่องของความเชื่อ ค่านิยม เพื่อให้ได้มาซึ่งสถานภาพ อำนาจ หรือ ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด และอาจจะมุ่งหมายถึงขั้นที่จะต้องแข่งขัน แย่งชิงเพื่อให้ได้มาในสิ่งดังกล่าว ซึ่งปัญหาข้างต้นถือเป็นความล้มเหลวที่เกิดขึ้นเมื่อบุคคลจะต้องตัดสินใจ ขณะเดียวกันยังเป็นสิ่งเร่งเร้าของความเป็นปฏิปักษ์ต่อกันอันเกิดจากความต้องการที่ไม่สอดคล้องกัน ทั้งนี้เพราะเป็นเรื่องธรรมชาติระหว่างบุคคลที่มีเป้าประสงค์และจุดมุ่งหมายแตกต่างกัน ซึ่งอาจนำไปสู่ความไม่เข้าใจกัน บาดหมางกัน หรือเกิดปัญหาขัดแย้งกันและกันในที่สุด โดยในขั้นตอนนี้นักวิจัยได้เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมในกิจกรรมได้สะท้อนความคิด มุมมอง และประเด็นสำคัญ ๆ ที่จะมีส่วนในการกำหนดข้อตกลงเบื้องต้นในการขับเคลื่อนกิจกรรมในขั้นตอนต่อไป โดยเฉพาะในเรื่องของการแบ่งกลุ่มเพื่อร่วมกันระดมความคิดเห็น

ภาพที่ ๔.๑๒ การปรับทิศทางหรือกำหนดกรอบการดำเนินกิจกรรมฯ ของคณะผู้วิจัย

๓. การ “ประสานมุมมอง” คณะผู้วิจัยได้เปิดโอกาสให้ผู้ที่เกี่ยวข้องในโครงการสัมมนาเชิงปฏิบัติการภายใต้หัวข้อ “ศานติประชาธรรม : การสร้างกระบวนการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรมด้วยพลังการขับเคลื่อนของชุมชน ” ได้สะท้อนสิ่งที่ตนเองกังวล และแสดงออกถึงความคาดหวังหรือมีมุมมองเกี่ยวกับเรื่อง การสร้างสันติสุขหรือสันติภาพในชุมชน โดยการแบ่งกลุ่มให้ร่วมกันระดมความคิดเห็น มุมมอง เพื่อนำมาสู่การนำเสนอนามตัวแทนกลุ่ม ทั้งนี้ในกระบวนการระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับ สันติภาพในความคิดและอุดมคติ ของผู้เข้าร่วมในกิจกรรม พบว่า มีหลากหลายความคิดที่แสดงออกแล้วมีความน่าสนใจและได้รับการยอมรับในวงที่ประชุม เป็นต้นว่า

๑) ในฐานะของเยาวชนคงต้องเริ่มจากจุดเล็ก ๆ โดยเริ่มที่ตัวเองก่อน ที่จะเปลี่ยนแนวคิดหรือมุมมองที่มีต่อทุก ๆ ศาสนา เพราะทุกศาสนามีความเท่าเทียมกัน และแต่ละศาสนาต่างก็มุ่งเน้นที่จะให้คนทุกคนเป็นคนดี มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกันในชุมชน ซึ่งจะเป็นพื้นฐานและที่มาของการเสริมสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นในชุมชนนั้น ๆ ได้

๒) การเอาใจเขามาใส่ใจเรา การเคารพและให้เกียรติผู้อื่น การเห็นอกเห็นใจผู้อื่น การมีน้ำใจ ห่วงใย และดูแลกันและกันในชุมชน

๓) การให้และการแบ่งปัน ก่อนที่เราจะให้ใครก่อน เราควรที่จะให้ตัวเราเองก่อน แล้วค่อยให้คนอื่น การรู้จักแบ่งปัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และหมั่นพัฒนาตนเอง ก่อนที่จะไปพัฒนา ชุมชนหรือสังคม รวมถึงการมีส่วนร่วมกับทุก ๆ คนในสังคมด้วย

๔) นำแนวคิดการสร้างสันติภาพไปนำเสนอในระดับชุมชน และเปิดรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เคารพในความคิดเห็นของผู้อื่น โดยเปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วม นำเหตุและผลของทุกคนมาหาข้อยุติร่วมกัน เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมและยุติธรรม เป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน มุ่งผลให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม มีคุณธรรม จิตอาสา เสียสละ

๕) มีความสุขุม หนักแน่น อดทน หมั่นทำใจให้สงบ ยอมรับกับทุกปัญหา ทุกสถานการณ์ ยอมรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง มีการแบ่งปัน ช่วยเหลือ และ เป็นคนที่มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา ไม่ใช่คนที่สร้างปัญหา หรือเป็นส่วนหนึ่งของปัญหา

๖) เอาความรู้ ความสามารถที่มีไปเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาชุมชนและสังคมให้เกิดความเจริญก้าวหน้า เสียสละชีวิตและความสุขส่วนตัวเพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม และเพื่อความก้าวหน้าของชุมชน ให้ความร่วมมือกับทุกภาคส่วน ไม่ควรเห็นแก่ตัวและควรเห็นแก่ประโยชน์ของส่วนรวม

๗) ยอมรับฟังปัญหาของผู้อื่น แล้วนำมาแก้ไขด้วยความจริงใจ มีความซื่อสัตย์ สุจริต แบ่งปัน และหมั่นอบรมบ่มนิสัยบุตรหลานให้ดำเนินตามทำนองคลองธรรม

๘) ทำทุกสิ่งอย่างให้เป็นไปด้วยความถูกต้อง ไม่ให้เกิดความเดือดร้อนรำคาญซึ่งกันและกัน อยู่ร่วมกันอย่างสันติภาพ บนพื้นฐานของการยืนด้วยขาของตนเอง มีจิตสำนึกและมีความภูมิใจในความเป็นสังคมแห่งสันติสุข

๙) รักตัวเอง รักครอบครัว มีความซื่อสัตย์ สุจริตต่อกันและกัน มีความเคารพในสิทธิของตนเอง พ่อ แม่ ลูก ญาติ เพื่อนในชุมชนและสังคม สามารถที่จะรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างและทำงานร่วมกับคนเหล่านั้นได้

๑๐) ฟังเสียงของคนอื่นให้มากขึ้น เข้าใจเขาเข้าใจเรา มีน้ำใจที่จะช่วยเหลือ เจือจล การงานของคนอื่นในชุมชนและสังคม อย่างมีน้ำจิตน้ำใจที่มีไมตรีที่ดีต่อกันและกัน

๑๑) ปลุกจิตสำนึกให้กับคนในครอบครัวให้มีจิตอาสา จิตสาธารณะ โดยเริ่มจากตัวเราแล้วขยายผลไปยังบุคคลข้างเคียง เพื่อจะได้มีส่วนในการเป็นผู้ให้มากกว่าการเป็นผู้รับ

๑๒) การเป็นจิตอาสาหรือเป็นผู้ให้ ควรที่จะเริ่มจากตัวเราก่อน เช่น การเก็บขยะ ถางหญ้าในบริเวณหมู่บ้าน วัด หรือที่สาธารณะ มีการดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง โดยทำให้คนในครอบครัวเห็น ทำให้คนในชุมชนเห็น ทั้งการจัดทำบัญชีครัวเรือน การสร้างอาชีพ การหารายได้เสริม เพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจในครัวเรือน

๑๓) การช่วยเหลือผู้สูงอายุ ผู้ด้อยโอกาส และบุคคลอื่น ๆ ในชุมชน ตามจังหวะและโอกาสที่สามารถจะทำได้

๑๔) การทำให้คนในครอบครัวมีความเข้าใจกัน แล้วค่อยขยายผลไปยังครอบครัวอื่น หรือในชุมชน

๑๕) รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา สามารถที่จะรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างของคนอื่นได้ มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ แบ่งปัน และเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับลูกหลาน โดยเฉพาะการมีจิตสำนึกที่ดีในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

๑๖) สร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นกับตัวเรา ก่อนที่จะขยายผลไปยังบุคคลที่อยู่ข้างเคียง หรือรายรอบเรา สร้างต้นแบบหรือแบบอย่างที่ดีแก่เด็กและเยาวชน ให้มีความสำคัญต่อการสร้างสรรค์ความสามัคคีซึ่งกันและกันในสถานศึกษา องค์กร ชุมชนและสังคม

๑๗) สร้างสันติภาพให้กับตัวเอง มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้หรือรับฟังปัญหาเพื่อร่วมหาทางแก้ไข หมั่นสร้างความเข้าใจผ่านกลไกทางสังคม เช่น บ้าน วัด โบสถ์ มัสยิด โรงเรียน หรืออาจจะมีการจัดการแข่งขันกีฬาเพื่อสร้างความสามัคคีที่สามารถที่จะทำได้

๑๘) รู้จักรับฟัง ยอมรับในความคิดเห็นที่แตกต่าง เคารพในสิทธิเสรีภาพของแ่งกัน และกัน เดินไปด้วยกันในหนทางที่ถูกต้องและดีงาม

๑๙) เริ่มจากตัวเอง ภายในบ้าน แล้วขยายผลนำไปสู่ชุมชน เพื่อให้ชุมชนเกิดสันติสุข โดยไม่มีการแบ่งแยกทางความเชื่อหรือศาสนา สามารถที่จะร่วมกันกรรมระหว่างกันและกันได้บนพื้นฐานของการเคารพสิทธิของกันและกัน

๒๐) เริ่มจากตัวเราก่อน รับฟังความคิดเห็นจากคนในครอบครัว หมู่บ้าน ชุมชน มีจิตอาสา มีความแตกต่างบ้างแต่ไม่แตกแยก และขยายผลไปยังกลุ่มต่าง ๆ เพื่อสร้างสันติสุขที่ยั่งยืน

๒๑) เริ่มจากการเกื้อกูลและช่วยเหลือซึ่งกันและกันในชุมชน แล้วขยายผลเป็นวงกว้างออกไป เพื่อให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการเสริมสร้างสันติสุข

๒๒) ให้ความรัก ความเข้าใจ ครอบครัวจะต้องอบรมสั่งสอนบุตรหลานให้รู้จักหน้าที่ และประพฤติปฏิบัติตนตามกรอบของหน้าที่ มีน้ำใจช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

๒๓) สนับสนุนช่วยเหลือชุมชนและสังคมให้เกิดความสันติสุข ถ้ามีโอกาสแสดงความคิดเห็นก็ขอให้ชี้แนะในทางที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม และมีส่วนร่วมในการปลูกจิตสำนึกคนในครอบครัว ชุมชน สังคม ให้มีคุณธรรม

๒๔) สร้างความอบอุ่นให้เกิดขึ้นภายในครอบครัว สามารถที่จะทนรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นได้ รวมถึงการให้เกียรติและเคารพในสิทธิของผู้อื่น ขณะเดียวกันก็ต้องมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เอื้ออาทรซึ่งกันและกัน เพื่อก่อให้เกิดความรัก ความสมัครสมาน สามัคคี กลมเกลียวซึ่งกันและกันในชุมชนและสังคม

๒๕) ประพฤติปฏิบัติด้วยตนเองก่อน แล้วค่อยขยายผลไปยังบุคคลอื่น หรือชุมชนอื่น

ภาพที่ ๔.๑๓ การประสานมุมมองเพื่อร่วมกันสร้างสันติภาพของผู้เข้าร่วมกิจกรรม

๔. การมีส่วนร่วมใน “กระบวนการหรือวิธีการสร้างสันติภาพ” หลังจากทีคณะผู้วิจัยได้เปิดโอกาสให้ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ จับกลุ่มระดมความคิดเห็น จนได้ข้อสรุปแล้ว คณะผู้วิจัยได้ให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมร่วมกันคิดวิเคราะห์และหาข้อสรุปร่วมกัน ในการสร้างกระบวนการและวิธีการสร้างสันติภาพผ่านกระบวนการกลุ่มที่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และหาข้อสรุปร่วมกัน ซึ่งแต่ละกลุ่มต่างมีข้อสรุปออกมาเป็นที่น่าสนใจ ดังนี้

ในมิติของปัญหา หรือสาเหตุที่อาจจะทำให้การสร้าง สันติสุขหรือสันติภาพในชุมชนดำเนินไปไม่บรรลุผลตามที่ได้ตั้งไว้นั้น ทุกคนควรให้ความสำคัญในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

- ๑) การรับรู้ข้อมูลที่ผิด ๆ อาจนำไปสู่การขยายผลทางความขัดแย้งเป็นวงกว้าง
- ๒) การร่วมมือกันของทุกคน ทุกฝ่าย อาจจะไม่เต็มที่
- ๓) ปัญหาทุกอย่างขึ้นอยู่กับคน หากคนไม่นำไปสู่การปฏิบัติก็คงไม่สำเร็จ
- ๔) คุณธรรม จริยธรรมของคน ผู้นำ และทุกคนทุกฝ่าย
- ๕) อคติในการอยู่ร่วมกันของคน

ในส่วนของแนวทางที่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้แสดงออกถึง การอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรมนั้น ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสะท้อนความคิดเห็นออกมาในภาพรวม ดังนี้

- ๑) ควรสร้างความสบายใจในการใช้ชีวิตให้เกิดขึ้นกับทุกคน ทุกศาสนา

๒) สร้างการรับรู้ในวิถีการดำเนินชีวิตของกันและกัน และมีความเข้าใจในแก่นของศาสนา พิธีการ พิธีกรรมของกันและกัน

๓) หลีกเลี่ยงการกระทบกระทั่ง ไม่ทะเลาะเบาะแว้งกัน อยู่กันแบบสันติสุข

๔) ไม่มีการดูถูก ไม่มีการทำร้ายกัน และไม่ควรเกิดภาพความขัดแย้งขึ้นในชุมชน

๕) สร้างความสงบ เป็นชุมชนที่เข้มแข็ง และสามารถช่วยเหลือกันและกันได้

๖) สามารถใช้ชีวิตและอยู่ร่วมสังคมกับผู้อื่นได้ทุกที่ รับรู้ เข้าใจในความเป็นพหุ

วัฒนธรรม

๗) สังคมมีความเข้าใจกัน สามัคคีกัน มีความรู้รัก สามัคคีของคนในชุมชน

๘) เรียนรู้ร่วมกันในความแตกต่างหลากหลาย และนำไปสู่การดำเนินชีวิตที่ปกติสุข

๙) สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติ มีความสุข สามารถที่จะพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันได้

๑๐) เกิดระบบคุณธรรมในสังคมและมีความเป็นเมืองน่าอยู่ต้นแบบ

๑๑) เกิดการประพฤติปฏิบัติตามหลักการของแต่ละศาสนาอย่างเคร่งครัด และลดการเหยียดหยามทางความเชื่อและศาสนาของกันและกันในสังคม

๑๒) สร้างพื้นฐานการอยู่ร่วมกันในสถานศึกษาของโรงเรียนที่มีความแตกต่างหลากหลายทางศาสนา

๑๓) มีเวทีสาธารณะในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันบนพื้นฐานของความแตกต่างหลากหลาย เกิดขึ้นบ่อย ๆ และต่อเนื่อง

๑๔) มีผู้นำชุมชนที่ใฝ่สันติ มากกว่าเป็นฐานทางการเมือง และนำพาชุมชนไปสู่ความสามัคคี เสียสละ เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ และให้เกียรติซึ่งกันและกัน

สำหรับวิธีการที่จะนำไปสู่สังคมสันติภาพไร้รอยต่อ นั้น ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสะท้อนความคิดเห็นออกมาในภาพรวม ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญหรือเป็นจุดร่วมในการสร้างสังคมแห่งสันติสุขของคนในชุมชนหรือสังคมนั้น ควรประกอบด้วยประเด็นสำคัญดังนี้

๑) อยู่ด้วยกันอย่างสงบ ยินดีและพอใจในความเสมอภาคและเท่าเทียมกัน

๒) มีความสงบสุข และประพฤติปฏิบัติตามแนวทางของแต่ละศาสนา

๓) ไม่เหยียดหยามในความเชื่อและศาสนา ถ้าไม่เข้าใจให้เปิดใจที่จะเรียนรู้

๔) ทุกศาสนาควรที่จะสามารถอยู่ร่วมกันได้ มีความปรองดอง เอื้ออาทรซึ่งกันและกัน เพื่อความสงบสุขของชุมชน

๕) ดำรงชีวิตด้วยความมีสติ เพราะสติจะช่วยให้เกิดความสงบสุข

๖) เคารพและให้เกียรติผู้อื่นที่มีความหลากหลายทางเพศ อายุ ศาสนาหรือความเชื่อ

๗) รักษาดี ศาสนา พระมหากษัตริย์

๘) ยืนหยัดและประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมของแต่ละศาสนา

๙) การเคารพและให้เกียรติซึ่งกันและกัน

๑๐) รักษากฎหมาย และดำเนินชีวิตตามกรอบ ขนบธรรมเนียม และประเพณี

๑๑) ไม่มีการดูถูกซึ่งศาสนาและความเชื่อของกันและกัน

๑๒) มีสัจจะและความซื่อสัตย์ จิตใจและคำพูดจะต้องเป็นที่น่าเคารพและศรัทธา

๑๓) เคารพและรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

ทั้งนี้ มีข้อสรุปที่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้กล่าวไว้ว่าใน การพัฒนากระบวนการทัศนและความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันตินั้น หลัก ๔ ประการ ที่ทุกคนควรมีและควรจะทำร่วมกันในชุมชนพหุวัฒนธรรม ก็คือ ๑) รักษา ศาสนา พระมหากษัตริย์ ๒) ยืนหยัด ตามหลักธรรม คำสอน ของแต่ละศาสนา ๓) ให้เกียรติ และเคารพ ซึ่งกันและกันตลอดเวลา และ ๔) ประพฤติปฏิบัติ และเคารพรักษา ธรรมเนียม และกฎหมาย นอกจากนี้ยังมีข้อพึงระวังในการพบปะพูดคุยกัน ในบริบทหรือสถานที่ต่าง ๆ ใน ๓ ประเด็นสำคัญที่อาจจะก่อให้เกิดการบาดหมาง คับข้องใจ ขัดข้องใจ หรือกลายเป็นประเด็นที่นำไปสู่ความขัดแย้งก็คือ ๑) ควรพึงระวังที่จะพูดในเรื่องทางการเมือง (Drama of politic) ๒) ควรพึงระวังที่จะพูดในเรื่องของความเชื่อเฉพาะบุคคล (Drama of individual beliefs) และ ๓) ควรพึงระวังที่จะพูดในเรื่องความเชื่อในทางศาสนา (Drama of religion) ทั้งนี้เนื่องจากว่าสังคมปัจจุบันนี้มีความแตกต่างหลากหลายและประเด็นซับซ้อน ขณะเดียวกันในประเด็นความแตกต่างข้างต้นนี้ ก็มีความอ่อนไหวทางความรู้สึก ประกอบกับประเด็นในเรื่องสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลและความเป็นปัจเจกบุคคลที่มีความแตกต่างหลากหลาย ฉะนั้นการใช้วิจรรณญาณในการคิด พูด หรือกระทำ จะต้องเป็นไปด้วยความระมัดระวังและถ้อยที่ถ้อยอาศัยซึ่งกันและกัน ความสมานฉันท์ ความสันติสุข และสันติภาพไร้รอยต่อจึงจะเกิดขึ้น

ภาพที่ ๔.๑๔ การหาข้อสรุปในกระบวนการและวิธีการสร้างสันติภาพของผู้เข้าร่วมกิจกรรม

๕. บทสรุป “การสร้างเครือข่ายชุมชนสันติภาพไร้รอยต่อ ” คณะผู้วิจัยจะเปิดโอกาสให้จับกลุ่มระดมความคิดเห็นในการร่วมกันสร้างฉันทานุภาพในการที่จะขับเคลื่อน พัฒนา และสร้างสรรค์ชุมชนหรือสังคมผ่าน กิจกรรมหรือโครงการที่มาจาก แนวคิดของการมีจิตอาสาหรือจิตสาธารณะ ที่จะก่อประโยชน์ สุขให้เกิดขึ้นแก่ชุมชนและสังคมที่ตนเองอาศัย ซึ่งจากการระดมความคิดเห็นร่วมกันของผู้เข้าร่วมในกิจกรรม พบว่า แต่ละกลุ่มได้สะท้อนและนำเสนอมุมมองต่อที่ประชุมว่าควรที่จะมีส่วนร่วมร่วมกันในขับเคลื่อนหรือพัฒนาชุมชน ท้องที่ ท้องถิ่นของตนเอง และเป็นรากฐานสำคัญที่จะนำไปสู่การผสมผสานความร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจ และความสมัคสมานสามัคคี ที่จะก่อให้เกิดการสร้างสังคมสันติสุขในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

- ๑) พัฒนาคุณภาพชีวิตตนเอง และมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม
- ๒) มีส่วนร่วมในการเสริมสร้างความสมัครสมาน สามัคคี
- ๓) ส่งเสริมอาชีพของกันและกัน หาดตลาดรองรับ และสนับสนุนอาชีพอื่น ๆ
- ๔) จัดกิจกรรมส่งเสริมอาชีพในชุมชน เพื่อชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น
- ๕) ให้ความรู้ความเข้าใจ มีกิจกรรมร่วมกัน
- ๖) สร้างสันติสุขจากตัวเอง
- ๗) ร่วมพัฒนาสิ่งแวดล้อม
- ๘) สร้างเครือข่ายโดยการพบปะพูดคุยได้กับทุก ๆ คน
- ๙) รับฟังปัญหา เปิดเวทีประชาคม และจัดกิจกรรมจิตอาสา
- ๑๐) หาประเด็นมารวมตัวกัน สร้างการมีส่วนร่วม สร้างเครือข่าย ปลุกจิตสำนึก จิต

อาสา จิตสาธารณะ

- ๑๑) จัดโครงการจิตอาสาพัฒนาชุมชน ทั้งความสะอาด ขยะ สิ่งแวดล้อม
- ๑๒) จัดตั้งกองทุนพิทักษ์สัตว์ โดยการระดมทุน คน
- ๑๓) ร่วมกันเก็บขยะ คัดแยกขยะให้ถูกต้อง
- ๑๔) จัดอบรมแนวทางในการพัฒนาชุมชน

ภาพที่ ๔.๑๕ การสร้างฉันทกตน์ในการสร้างชุมชนสันติสุขของผู้เข้าร่วมกิจกรรม

จากการขับเคลื่อน โครงการสัมมนาเชิงปฏิบัติการภายใต้หัวข้อ “ศานติประชาธรรม : การสร้างกระบวนการทัศน์การอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรมด้วยพลังการขับเคลื่อนของชุมชน” ในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา นั้น คณะผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้มาประกอบ การประเมินผ่าน การสังเกตด้วยเทคนิค AAR ที่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้มีส่วนร่วมในการสะท้อนความคิดเห็น มุมมอง หรือทัศนคติ ที่มีต่อการสร้างชุมชนสันติสุขหรือสันติภาพภาพไร้รอยต่อ ทั้งในเชิงผลผลิต ผลลัพธ์ ผลกระทบ (Output/ outcome/impact) ตลอดจนวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค ข้อสังเกต และข้อเสนอแนะ ใน ลักษณะของการเปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพบุคคล ชุมชน เวลา และพร้อมที่จะรองรับกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติที่ จะเกิดขึ้นในลำดับต่อไป โดยกำหนด ประเด็นในการประเมิน ดังนี้

๑. การประเมินผลจากการมีส่วนร่วมคิด วางแผน ตัดสินใจ (Decision Making) ผ่าน การมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล การแสดงความเห็น การร่วมคิดสร้างสรรค์ให้เกิดสันติภาพ ในประเด็นที่ ผู้เข้าร่วมโครงการสัมมนาเชิงปฏิบัติการภายใต้หัวข้อ “ศานติประชาธรรม : การสร้างกระบวนการ ทัศน์การอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรมด้วยพลังการขับเคลื่อนของชุมชน ” ให้ความสนใจ และ มีการแสดงความคิดเห็นที่หลากหลายของผู้เข้าร่วมในกิจกรรม ทั้งที่เป็นประเด็นใหญ่และประเด็นย่อย รวมถึงสภาพบรรยากาศที่เกิดขึ้นระหว่างการดำเนินกิจกรรม

๒. การประเมินผลจากการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน (Implementation) ผ่านการมี ส่วนร่วมในเรื่องของ การรับรู้ของผู้เข้าร่วมโครงการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ การแสดงออกทางการ สื่อสาร การให้ความร่วมมือกับกิจกรรม ผ่านการสังเกตการณ์ของคณะผู้วิจัยในโครงการสัมมนาเชิง ปฏิบัติการภายใต้หัวข้อ “ศานติประชาธรรม : การสร้างกระบวนการทัศน์การอยู่ร่วมกันอย่างสันติใน สังคมพหุวัฒนธรรมด้วยพลังการขับเคลื่อนของชุมชน ” ถึงการให้ความร่วมมือ การทำกิจกรรม และ ขับเคลื่อนกิจกรรมตามที่ได้วางแผนเอาไว้

๓. การประเมินผลจากการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits) ผ่านการมีส่วน ร่วมที่แสดงออกถึง ความพอใจ ของผู้เข้าร่วมโครงการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ และการเห็นคุณค่าตาม ความคาดหวังที่จะได้รับการระดมความคิดเห็น ในประเด็นที่ผู้เข้าร่วมโครงการสัมมนาเชิง ปฏิบัติการภายใต้หัวข้อ “ศานติประชาธรรม : การสร้างกระบวนการทัศน์การอยู่ร่วมกันอย่างสันติใน สังคมพหุวัฒนธรรมด้วยพลังการขับเคลื่อนของชุมชน ” ได้รับการตอบรับจากเพื่อนผู้เข้าร่วมใน กิจกรรมและจากคณะผู้วิจัย

๔. การประเมินผลจากการมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) ผ่านการมีส่วน ร่วมจากการสะท้อนความเห็นของผู้เข้าร่วมโครงการสัมมนาเชิงปฏิบัติการภายใต้หัวข้อ “ศานติประชา ธรรม : การสร้างกระบวนการทัศน์การอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรมด้วยพลังการขับเคลื่อน ของชุมชน ” ได้ให้ความสนใจหรือยอมรับในทิศทางเชิงบวกที่อาจจะเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นใน อนาคต รวมถึงการได้รับการตอบรับจากเพื่อนผู้เข้าร่วมในกิจกรรมและจากคณะผู้วิจัย

จากการประเมินผลการมีส่วนร่วมของ ผู้เข้าร่วมโครงการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ ภายใต้ หัวข้อ “ศานติประชาธรรม : การสร้างกระบวนการทัศน์การอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม ด้วยพลังการขับเคลื่อนของชุมชน” พบดังนี้

ตารางที่ ๔.๑ ประเมินการมีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วมในกิจกรรม

ตัวชี้วัดการมีส่วนร่วม	การกล่าว ต้อนรับ	การปรับ ทิศทาง	การประสาน มุมมอง	การร่วมสร้าง สันติภาพ	การสร้าง เครือข่าย
๑) การมีส่วนร่วมคิด วางแผน ตัดสินใจ (Decision Making)					
การให้ข้อมูล		✓	✓	✓	✓
การแสดงความเห็น	✓	✓	✓	✓	✓
การร่วมคิดพัฒนา		✓	✓	✓	✓
๒) การมีส่วนร่วมในกิจกรรม (Implementation)					
การรับรู้ของชุมชน		✓	✓	✓	✓
การสื่อสาร	✓	✓	✓	✓	✓
การร่วมกิจกรรม		✓	✓	✓	✓
๓) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits)					
ความรู้สึกร่วมใจ	✓	✓	✓	✓	✓
การเห็นคุณค่า	✓	✓	✓	✓	✓
ได้รับประโยชน์ของโครงการ	✓	✓	✓	✓	✓
๔) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)					
การสะท้อนความเห็น	✓	✓	✓	✓	✓
การรับรู้การเปลี่ยนแปลง	✓	✓	✓	✓	✓
การสร้างฉันทกตสันในการ พัฒนาสู่ชุมชนสันติภาพไว้ ร่อยต่อ	✓	✓	✓	✓	✓

สำหรับการประเมินผลในเชิงผลผลิต ผลลัพธ์ ผลกระทบ (Output/outcome/impact) ที่เกิดขึ้นการพัฒนากระบวนการทัศนและความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติผ่าน การสัมมนาเชิงปฏิบัติการภายใต้หัวข้อ “ศานติประชาธรรม : การสร้างกระบวนการทัศนการอยู่ร่วมกัน อย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรมด้วยพลังการขับเคลื่อนของชุมชน” พบดังนี้

๑. ผลผลิตที่เกิดขึ้นจากกระบวนการมีส่วนร่วมทั้ง ๔ ด้านของผู้เข้าร่วมกิจกรรมจะพบว่า ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกือบทุกคนได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการร่วมคิด วางแผน ตัดสินใจ ผ่านกระบวนการรับรู้ถึงวัตถุประสงค์และเป้าหมายในการจัดโครงการ ซึ่งตลอดการจัด กิจกรรมในแต่ละขั้นตอนและกระบวนการ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้เกิดความพึงพอใจที่ได้รับความสำคัญ จากเพื่อนผู้เข้าร่วมในกิจกรรมและจากคณะผู้วิจัย พร้อมกันนั้นในช่วงท้ายยังได้มีส่วนร่วมในการ ประเมินผลแนวคิดและกระบวนการทัศนของเพื่อนแต่ละกลุ่ม โดยการสะท้อนความเห็นหรือการให้ ข้อเสนอแนะเพื่อให้กิจกรรมหรือโครงการที่แต่ละกลุ่มเสนอมานั้นเกิดความสมบูรณ์และสอดคล้องกับ บริบทความเป็นจริงในชุมชนและสังคมปัจจุบันด้วย ทั้งนี้เนื่องจากว่าในอดีตนั้นประชาชนส่วนใหญ่ทั้ง ชาวไทยพุทธ คริสต์ อิสลาม ต่างก็ทำการเกษตรเป็นหลัก รองลงมาคือการทำการค้า ซึ่งบริบทโดย ส่วนใหญ่ก็ต้องอาศัย พึ่งพาและพึ่งพิงซึ่งกันและกัน แต่ในปัจจุบันสภาพชุมชนและสังคมได้ เปลี่ยนแปลงไปและมีความซับซ้อนหลากหลายมากขึ้น ประกอบกับคนในชุมชนและสังคมได้ให้

ความสำคัญกับเรื่องของวัดมากกว่าในเรื่องของจิตใจหรือศีลธรรม จึงส่งผลให้คนในชุมชนและสังคมเริ่มถอยห่างออกจากกัน ประกอบกับในการดำเนินชีวิตปัจจุบันคนมีการแข่งขันกันมากขึ้นจึงส่งผลให้เกิดความขัดแย้งกันมากขึ้นเป็นเงาตามตัว ฉะนั้นการที่จะพัฒนากระบวนการทัศนและความเข้าใจทางพุทธวัฒนธรรมเพื่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสันตินั้นข้อสรุป ที่ได้จากการสัมมนาในมิติของการมีส่วนร่วม นั้น ทุกคนมีความเห็นตรงกันว่า เพื่อให้ชุมชนและสังคมเกิดสันติภาพและสันติสุข ทุกคนในชุมชนและสังคมจะต้องร่วมกัน “สืบอดีต สานปัจจุบัน สร้างสรรค์อนาคต”

๒. ผลลัพธ์ที่จะเกิดจากการสืบอดีต สานปัจจุบัน สร้างสรรค์อนาคตนั้น คณะผู้วิจัยวิเคราะห์และสังเคราะห์จากการศึกษาในเชิงบริบทและผลจากการขับเคลื่อนพัฒนา มีดังนี้

๑) สืบอดีต คือ ทุกคนในชุมชนและสังคมควรที่จะมีการย้อนกลับไปศึกษาถึงประวัติความเป็นมา หรือภูมิหลังของการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชนและสังคม โดยเฉพาะข้อสังเกตที่ว่าทำไมคนในอดีตจึงมีความขัดแย้งกันน้อยและมีความรักความสามัคคีกันมาก ถึงแม้ว่าจะมีความแตกต่างหลากหลายทางด้านเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา วัฒนธรรม ประเพณี แต่ทุกคนก็ยังจะสามารถที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะคนในสมัยนั้นเคารพและปฏิบัติตามหลักคำสอนของแต่ละศาสนาอย่างเคร่งครัด ขณะเดียวกันก็ยังเคารพในกฎกติกาทางสังคมและมีความเคารพในเกียรติและศักดิ์ศรีของกันและกัน มีการเอาใจเขามาใส่ใจเรา จะคิด จะพูด จะทำสิ่งใดก็ต้องคิดถึงจิตใจของคนอื่น

๒) สานปัจจุบัน คือ เมื่อทุกคนได้เรียนรู้และเข้าใจในวิถีหรือแนวทางปฏิบัติของคนในอดีตเป็นที่เข้าใจแล้วว่า ในการอยู่ร่วมกันนั้นคนเราจะปฏิบัติต่อกันใน ๓ มิติ คือ กาย วาจา และใจ หรือการกระทำ คำพูด และความคิด ฉะนั้นก็ควรที่จะนำเอาข้อดีของคนในอดีตมาประยุกต์ใช้ในปัจจุบัน โดยเฉพาะในเรื่องของการประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนในทางศาสนาของแต่ละศาสนา อย่างเคร่งครัด การเคารพในกฎกติกาทางสังคม การเคารพในเกียรติและศักดิ์ศรีของกันและกัน มีการเอาใจเขามาใส่ใจเรา จะคิด จะพูด จะทำสิ่งใดก็ต้องคิดถึงจิตใจของคนอื่น และที่สำคัญคือจะต้องมีวิจารณญาณที่ดีหากจะมีการแสดงออกทางความคิด การแสดงออกทางกาย และการใช้คำพูดคำจาที่จะเกิดผลกระทบต่อความรู้สึกที่ขัดเคืองใจกับผู้อื่นหรือคนอื่นที่อยู่ร่วมในชุมชนหรือสังคม

๓) สร้างสรรค์อนาคต คือ การสร้างความสามัคคี ประองตอง สมานฉันท์ ทั้งนี้เพื่อให้ชุมชนหรือสังคมเป็นชุมชนหรือสังคมแห่งสันติสุข เป็นชุมชนหรือสังคมสันติภาพไร้รอยต่อที่ผู้คนในชุมชนและสังคมต่างก็มีจิตสำนึก จิตอาสา และจิตสาธารณะ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน มีน้ำใจและไมตรีที่ดีต่อกัน ขณะเดียวกันหากเพื่อร่วมชุมชนหรือสังคมประสบปัญหา มีความเดือดร้อน ก็พร้อมที่จะช่วยเหลือ สนับสนุน ด้วยจิตใจที่โอบอ้อมอารี

๓. ผลกระทบที่จะเกิดขึ้น คือ เมื่อมีชุมชนต้นแบบที่มีความสงบและสันติสุข ผู้คนในชุมชนอื่นก็จะมาศึกษาเรียนรู้ โดยในการวิจัยในครั้งนี้ได้มีการศึกษาในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ นครศรีธรรมราช และพระนครศรีอยุธยา ผลที่เกิดขึ้นจากการพัฒนากระบวนการทัศนและความเข้าใจทางพุทธวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติที่เกิดขึ้นนี้จะขยายผลไปยังชุมชน สังคม หรือจังหวัดอื่น โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีความอ่อนไหวในเรื่องข้างต้น ทั้งนี้เพื่อจุดประกายทางความคิดที่จะก่อให้เกิดการต่อยอด สืบสาน และพัฒนาให้เกิดความสมานฉันท์ ประองตอง หรือเกิดความรักใคร่ สมัคสมาน สามัคคี และมีความสนิทแนบแน่นและแน่นแฟ้นยิ่งขึ้นในอนาคต

ในส่วนของการวิเคราะห์ร่างร่างตัวแบบในการเสริมสร้างกระบวนการทัศนและความเข้าใจในสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ที่ได้จากการสัมมนาเชิงปฏิบัติการภายใต้หัวข้อ “ศานติประชาธรรม : การสร้างกระบวนการทัศนการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรมด้วยพลังการขับเคลื่อนของชุมชน” ในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า ในมิติของปัญหาที่อาจจะทำให้การสร้างสันติสุขหรือสันติภาพในชุมชนไม่บรรลุผลตามที่ได้ตั้งไว้นั้น ประกอบด้วย

๑) การรับรู้ข้อมูลที่ผิด ๆ ที่อาจนำไปสู่การขยายผลทางความขัดแย้งเป็นวงกว้าง
๒) การร่วมมือกันของทุกคน ทุกฝ่าย อาจจะไม่เต็มที่ เพราะมีส่วนรับผลประโยชน์ที่แตกต่างกัน

- ๓) ปัญหาทุกอย่างขึ้นอยู่กับคน หากคนไม่ลงมือปฏิบัติช่วยกันก็คงไม่สำเร็จ
- ๔) คุณธรรม จริยธรรมของคน ผู้นำ และทุกคนทุกฝ่าย
- ๕) ทัศนคติในการอยู่ร่วมกันของคน

ฉะนั้นรูปแบบการพัฒนากระบวนการทัศนและความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เพื่อแก้ไขปัญหาใน ๕ ประเด็นข้างต้น คณะผู้วิจัยมองว่าแนวทางและกระบวนการในการปรับปรุง พัฒนา หรือแก้ไข โดยเฉพาะอย่างยิ่งแล้วหากวิเคราะห์และสังเคราะห์ตามกรอบแนวคิดทฤษฎีแล้วจะพบว่าการพัฒนากระบวนการทัศนและความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติให้กับคนในชุมชน จะต้องพิจารณาในเรื่องต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๑. การรับรู้ข้อมูลที่ผิด ๆ ที่อาจนำไปสู่การขยายผลทางความขัดแย้งเป็นวงกว้าง ถือเป็นปัญหาความขัดแย้ง ในเรื่องของ ข้อมูล ข้อเท็จจริง สิ่งที่สามารถแก้ไขปัญหาลงต้นได้นั้น ในทางพระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญกับ การสร้างมมมมมม ทศนคติ ซึ่งเป็น การสร้างปัญญาให้เห็นชอบเห็นในทางที่ถูกต้อง เห็นตามเหตุตามผล จากนั้นก็จะมีการพัฒนาในเรื่องของการสร้างแนวความคิดที่ขอบกรอบไปด้วยธรรม เป็นการพัฒนาให้ผู้คนในชุมชนและสังคมมีการประพฤติปฏิบัติ กล่าวคือจะต้องมีการพัฒนาแนวคิดของคนให้มองไปยังจุดหมายหรือเป้าหมายที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งก็คือการมีส่วนร่วมกันสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในชุมชนและสังคมของตนเอง โดยอาศัยข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ และทุกสิ่งที่ได้มาแล้วทำการขบคิดอย่างแยบคายเพื่อสกัดข้อมูลข่าวสารหรือทำให้ตกผลึก โดยมีเงื่อนไขสำคัญ คือจะต้องมีความระมัดระวังที่จะ ไม่ให้เกิดความเข้าใจผิดต่อกันและกัน หรือหากเกิดความเข้าใจผิดต่อกันแล้ว ก็จะต้องเพิ่มความระมัดระวังยิ่งขึ้น ไม่ให้เรื่องนั้นหรือสิ่งนั้น เกิดขึ้นอีก ทั้งนี้เพื่อที่จะรักษาน้ำจิตน้ำใจที่ดีต่อกัน และรักษาสัมพันธภาพหรือมิตรภาพที่ดีต่อกันให้คงไว้ตราบนานเท่านาน

๒. การร่วมมือกันของทุกคน ทุกฝ่าย อาจจะไม่เต็มที่ ทั้งนี้เพราะมีส่วนรับผลประโยชน์ที่แตกต่างกัน สุดท้ายกลายเป็น ปัญหาความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ ซึ่งในการแก้ไขปัญหาข้างต้นนี้ จะต้องให้ความสำคัญกับ การใช้หลักสันติวิธี เข้ามาพัฒนาหรือแก้ไข กล่าวคือจะต้อง เริ่มตั้งแต่การเจรจา การไกล่เกลี่ย การประนีประนอม เพื่อให้คนในชุมชนและสังคมเห็น ผลประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าผลประโยชน์ส่วนตน หรือหากจะมีผลประโยชน์เกิดขึ้น ในส่วนตนนั้นก็จะต้องมีการแบ่งปันหรือเฉลี่ยให้กันและกันด้วยความเสมอภาค เท่าเทียม และเป็นธรรม ทั้งนี้เพื่อลดการเบียดเบียนหรือเบียดบัง การฉกฉวย หรือล่อลวงละเมิดในทรัพย์สินหรือประโยชน์ของผู้อื่น ซึ่งหากจะได้ประโยชน์ก็ขอให้ เป็นไปในทางที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม และเป็นที่ยอมรับ ขณะเดียวกัน ทุกคนทุกฝ่ายจะต้อง

เคารพและปฏิบัติอยู่ในกรอบของกฎหมาย ระเบียบ หรือข้อบังคับ และทำอะไรจะต้องยึดหลักของความถูกต้อง ชอบธรรม มีเหตุ มีผล มีความโปร่งใส มีส่วนร่วม เอื้ออาทรแบ่งปัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เมื่อขับเคลื่อนชุมชนและสังคมในลักษณะนี้การให้ความร่วมมือร่วมแรง ร่วมใจ ของทุกคน ทุกฝ่าย ก็จะเกิดความเข้มแข็ง

๓. ปัญหาทุกอย่างขึ้นอยู่กับคน หากคนไม่ลงมือปฏิบัติช่วยกันก็คงไม่สำเร็จ เรื่องนี้เป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของ ความสัมพันธ์ อันดีของคนในชุมชน ทั้งนี้ สิ่งที่สำคัญในการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน และสังคมก็คือการมีความสัมพันธ์หรือการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ฉะนั้นในการขับเคลื่อนพัฒนากระบวนการทัศนและความเข้าใจ การทำให้ทุกคน ทุกฝ่าย ควรที่จะมีแนวคิดหรือทัศนคติที่ดีต่อกัน ซึ่งถือเป็นประเด็นหลักที่จะต้องทำให้มีหรือทำให้เกิดขึ้น รวมถึงการทำให้คนในชุมชนและสังคม มีความเมตตาที่ประกอบขึ้นด้วยความรัก ความปรารถนา ความกรุณาปรานี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ห่วงหาเอื้ออาทรซึ่งกันและกันทั้งในยาม ที่มีความสุขและในยามที่ประสบทุกข์ภัย ถือเป็นตัวบ่งชี้ของ ความสมัคสมานสามัคคีระหว่างคนในชุมชนและสังคมว่าสามารถที่จะ ร่วมสุข ร่วมทุกข์กัน กันได้มากน้อยแค่ไหน และเพียงไร สิ่งที่จะช่วยให้ประเด็นข้างต้นนี้เกิดผลสำเร็จอีกประการก็คือการที่คนในชุมชนและสังคม จะต้องมีความซื่อสัตย์ ซื่อตรง มีความจริงใจและความไว้วางใจกัน

๔. คุณธรรม จริยธรรมของคน ผู้นำ และทุกคนทุกฝ่าย ถือเป็นประเด็นในเชิง โครงสร้างทางสังคมและในชุมชน ทั้งนี้เพราะในแต่ละชุมชนหรือสังคมจะต้องมีผู้นำ มีคณะกรรมการซึ่งทุกคนทุกฝ่ายที่ได้รับความไว้วางใจจะต้องสร้าง ความเลื่อมใสศรัทธา ให้เกิดขึ้นในจิตใจของมวลหมู่สมาชิก ด้วยความซื่อสัตย์ ซื่อตรง จริงใจ อดทนอดกลั้น ขยันหมั่นเพียร เข้มแข็ง ไม่หวั่นไหวต่อแรงยั่วและเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ทำอะไรก็จะต้องยึดหลักของความถูกต้อง ชอบธรรม มีเหตุ มีผล มีความโปร่งใส ทุกคนทุกฝ่ายมีส่วนร่วม เมื่อมีปัญหาที่ต้องมี ประชุมปรึกษาหารือกัน อยู่เป็นนิตยั ขณะเดียวกันผู้นำที่ดีก็จะต้อง ไม่ข่มเหงรังแกผู้ที่ด้อยกว่า ทำพูดคิดให้เป็นไปด้วย ความรัก ความเมตตา กระทำเสมือน ทุกคนในชุมชนและสังคมเป็น บุคคลในครอบครัว ปฏิบัติต่อคนอื่นด้วยความโอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อกูลด้วยจิตที่บริสุทธิ์ไม่หวังผลตอบแทน

๕. ทัศนคติในการอยู่ร่วมกันของคน ซึ่งถือเป็นมิติในทาง ความเชื่อและค่านิยม ฉะนั้นคนในชุมชนและสังคมจะต้องพึงรักษาหลักการแห่งความซื่อสัตย์ ซื่อตรง มีความจริงใจและความไว้วางใจกัน ไม่เบียดเบียน หรือข่มเหงรังแกกัน ไม่ฉกฉวยใน ทรัพย์สินหรือ ประโยชน์ของกันและกัน ไม่ล่วงละเมิดในสิทธิหรือหน้าที่ของผู้อื่น ไม่ไปปดมดเท็จ พูดคำหยาบ พูดส่อเสียด พูดเพ้อเจ้อ และจะต้องสร้างความเชื่อถือ เชื่อมมั่น ทุกคนทุกฝ่ายจะต้องเคารพและปฏิบัติอยู่ในกรอบของกฎหมาย ระเบียบ หรือข้อบังคับ อันเดียวกัน ทำอะไร ก็จะต้องยึดหลักของความถูกต้อง ชอบธรรม มีเหตุ มีผล มีความโปร่งใส ทุกคนทุกฝ่ายมีส่วนร่วม และที่สำคัญคือจะต้อง คิดดี ทำดี และพูดดีต่อกัน จนเป็นปกติสุข เสมือนหนึ่งทุกคนเป็นคนในครอบครัวเดียวกัน มีความเป็นพี่ เป็นน้อง เป็น ที่สามารถจะแสดงออกถึงความโอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อกูลด้วยจิตที่บริสุทธิ์ไม่หวังผลตอบแทน

ทั้งนี้ในการพัฒนากระบวนการทัศน ในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม นั้น นอกจากคนในชุมชนและสังคมจะต้องยึดหลักของความถูกต้อง ชอบธรรม มีเหตุ มีผล มีความโปร่งใส ทุกคนทุกฝ่ายมีส่วนร่วม บนพื้นฐานของการ คิดดี ทำดี และพูดดีต่อกัน จนเป็นปกติสุข เสมือนหนึ่งทุก

คนเป็นคนในครอบครัวเดียวกันที่มีความเป็นพี่ เป็นน้องกันแล้ว สิ่งที่สำคัญควรที่จะมีการประพฤติปฏิบัติตนก็คือกรอบหรือข้อบัญญัติ ๑๐ ประการดังต่อไปนี้

๑. การยึดมั่นในคำสอนของศาสนา ความมีคุณธรรม และจริยธรรม ของแต่ละความเชื่อหรือศาสนาจะเป็นเครื่องควบคุมความประพฤติ ที่จะทำให้ทุกคน ปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรม มีความประพฤติดี มีน้ำใจไมตรี มีความเสียสละ โอบอ้อมอารี หรือเอื้ออาทรต่อกันและกัน

๒. การเห็นคุณค่าและเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ทั้งนี้เพราะโดยพื้นฐานมนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่มีคุณค่า ทุกคนที่เกิดมามีคุณค่าที่เท่าเทียมกัน ถึงแม้ว่าจะ มีสถานภาพ ทางเศรษฐกิจ สังคม ความเชื่อ ศาสนา ค่านิยม ขนบธรรมเนียม ประเพณี หรือการมีวัฒนธรรม ที่แตกต่างกัน แต่ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของทุกคนก็มีความเท่าเทียมกัน

๓. การยอมรับและเคารพในความแตกต่างระหว่างบุคคล ด้วยความที่ทุกคนในชุมชนมีความแตกต่างหลากหลายในทางความเชื่อ ศาสนา เพศ อายุ การศึกษา รายได้หรืออาชีพ โอกาสหรืออื่น ๆ นั้น สิ่งที่จะทดแทนหรือเติมเต็มความแตกต่างหลากหลายเหล่านั้น ก็ต้องอาศัย การให้เกียรติและเคารพในบุคคล ความคิดเห็น ซึ่งกันและกัน สังคมก็จะเกิดความขัดแย้งน้อยลง กรณีพิพาทต่าง ๆ จะได้ไม่เกิดขึ้นอย่างรุนแรง

๔. การเคารพสิทธิและเสรีภาพของตนเองและผู้อื่น เป็นสิ่งที่ ทุกคนจะต้องยึดถือและปฏิบัติเพื่อจะได้ไม่เกิดปัญหา ความขัดแย้งในสังคม ขณะเดียวกันทุกคนก็ควรให้การเคารพ กันและกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ซึ่งเมื่อให้เกียรติซึ่งกันและกันแล้วความบาดหมางและการทะเลาะ เบาะแว้งกันก็จะไม่เกิดขึ้นในสังคม

๕. มีความเสมอภาคและความยุติธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่ทุกคน ทุกความเชื่อ ทุกศาสนา หรือในความแตกต่างหลากหลายจะต้องได้รับโอกาสที่เท่าเทียมกัน ถ้าทุกคนมีความเท่าเทียม มีความเสมอภาค ทุกคนก็จะเคารพกันและกัน ไม่แตกแยกกัน ชุมชนและสังคมก็จะอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

๖. การยึดถือประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ ถือเป็นเรื่องที่ผู้คนในชุมชนและสังคม ควรยึดถือและ ปฏิบัติ ทั้งนี้เพราะประโยชน์ที่เกิดกับส่วนรวมนั้น จะทำให้ ชุมชน สังคม เกิดความเจริญรุ่งเรือง มีความอยู่เย็นเป็นสุข เกิดการเห็นแก่ตัวน้อยลง มีการเสียสละแบ่งปันให้แก่กันและกันในชุมชนและสังคมมากขึ้น

๗. การมีจิตสำนึก จิตอาสา และจิตสาธารณะ เป็นคนมีน้ำใจ ชอบช่วยเหลือ กันและกัน เมื่อได้รับความเดือดร้อน รวมถึงการเสียสละความสุขส่วนตน เพื่อประโยชน์ส่วนรวม และตั้งอยู่บนพื้นฐานของการมีความเอื้อเฟื้อต่อกันด้วยความจริงใจ

๘. การรู้หน้าที่ มีความรับผิดชอบของคนในชุมชน ทั้งนี้เพราะถ้าทุกคนไม่รู้จักหน้าที่ของตนเอง ขาดวินัย ขาดความรับผิดชอบ ชุมชนและ สังคมย่อมมีปัญหา แต่ถ้าทุกคนรู้หน้าที่ ทำตามหน้าที่ และมีความรับผิดชอบอย่างเต็มที่ ตามบทบาทและฐานะ ก็คิดว่าจะเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้ชุมชนและสังคมได้เกิดสันติภาพและสันติสุขเกิดขึ้นได้

๙. การมีวิจาร์ณญาณใน พุทและการแสดงความคิดเห็น และมีสติปัญญาแยกแยะได้ว่าอะไรเป็นสิ่งที่ควรหรือไม่ควร พุดหรือแสดงความคิดเห็นออกมา โดยเฉพาะในประเด็นทางความเชื่อและศาสนาของกันและกัน ทั้งนี้ควรที่จะคิดก่อนทำ หรือคิดก่อนพุดเป็นประการสำคัญ

๑๐. การแก้ไขความขัดแย้งด้วยสันติวิธี หรือการไม่ใช้ความรุนแรง จนทำให้ปัญหาบานปลาย จะส่งผลให้คนในสังคมก็จะอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ทั้งนี้จะต้องไม่ใช้อารมณ์ ความรู้สึก แต่ควรที่จะใช้สติและปัญญาในการใคร่ครวญและไตร่ตรองด้วยเหตุด้วยผลแทน

๔.๒ แนวปฏิบัติในการพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

จากการขับเคลื่อน โครงการสัมมนาเชิงปฏิบัติการภายใต้หัวข้อ “ศานติประชาธรรม : การสร้างกระบวนการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรมด้วยพลังการขับเคลื่อนของชุมชน” ในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมร่วมสะท้อน แนวคิด มุมมอง หรือทัศนคติที่มีต่อการสร้างชุมชนสันติสุขให้เกิดขึ้นในชุมชนและสังคม ขณะเดียวกันคณะผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ผลในเชิงผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบ (Output/ outcome/impact) ตลอดจน ได้รวบรวม ปัญหา อุปสรรค ข้อเสนอแนะ และข้อเสนอแนะ ที่ได้จากการจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการ แล้วพบว่า ใน การพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ นั้นจะต้องดำเนินการใน ๕ มิติ คือ ๑) การป้องกันการเข้าใจผิดซึ่งกันและกัน ๒) การสร้างความเสมอภาค เท่าเทียม ยุติธรรม และเป็นธรรม ๓) การสร้างความสมัครสมานสามัคคี ๔) การส่งเสริมความซื่อสัตย์ ซื่อตรง จริงใจ และเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และ ๕) การสนับสนุนการอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานความแตกต่างแต่ไม่แตกแยก

ขณะเดียวกันในส่วนของการปฏิบัติในการพัฒนากระบวนการทัศน์ในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรมนั้น สิ่งที่สำคัญและสำคัญที่ควรจะมีการส่งเสริม สนับสนุนให้ผู้คนในชุมชนและสังคมที่อยู่ร่วมกันบนพื้นฐานของความแตกต่างหลากหลาย จะต้อง ประพฤติ ปฏิบัติเพื่อก่อให้เกิดความสงบสุขและสันติสุขตาม หลักบัญญัติ ๑๐ ประการ คือ ๑) การยึดมั่นในคำสอนของศาสนา ๒) การเห็นคุณค่าและเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ๓) การยอมรับและเคารพในความแตกต่างระหว่างบุคคล ๔) การเคารพสิทธิและเสรีภาพของตนเองและผู้อื่น ๕) การมีความเสมอภาคและความยุติธรรม ๖) การยึดถือประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ ๗) การมีจิตสำนึก จิตอาสา และจิตสาธารณะ ๘) การรู้หน้าที่ มีความรับผิดชอบ ๙) การมีวิจารณ์ญาณในพูดและการแสดงความคิดเห็น และ ๑๐) การแก้ไขความขัดแย้งด้วยสันติวิธี

จากผลวิเคราะห์ข้างต้น ได้นำไปสู่กระบวนการคืนข้อมูลสู่ชุมชนเพื่อก่อให้เกิดการขับเคลื่อน พัฒนาการกระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยคณะผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมศาสนสัมพันธ์ สมานฉันท์ปรองดอง ซึ่งจัดขึ้น ณ หอประชุมเฉลิมพระเกียรติ ๘๐ พรรษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์ ในวันพุธที่ ๑๗ กันยายน ๒๕๖๓ โดยในช่วงเช้ามีการนำเสนอ “แนวปฏิบัติในการพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ” ซึ่งเป็นผลการวิจัยที่ได้จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ที่ ๑ และการจัดเวทีสัมมนาทางวิชาการในเรื่อง “การอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม” โดยคณะวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิและผู้แทนจากทุกศาสนา ทั้งนี้เพื่อให้ ผู้นำศาสนาพุทธทั้งพระสังฆาธิการระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล และระดับวัด รวมถึงพุทธศาสนิกชนที่สนใจ

ผู้นำศาสนาคริสต์ทั้งบาทหลวงจากนิกายโรมันคาทอลิกและนิกายโปรเตสแตนต์ และเหล่าคริสตชนในจังหวัดนครสวรรค์ ผู้นำศาสนาซิกข์ ผู้นำศาสนาอิสลาม และพี่น้องมุสลิม ตัวแทนนิสิต นักศึกษา รวมถึงผู้แทนในระดับจังหวัดและผู้แทนหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง รวมจำนวน ๗๘๐ รูปหรือคน ได้รับรู้และเข้าใจ รวมถึงเป็นการกระตุ้นเตือนจิตสำนึกในการอยู่ร่วมกัน จากนั้นในช่วงบ่ายได้มีกิจกรรมการส่งเสริมความสมานฉันท์ปรองดองผ่าน การประกอบพิธีกรรมทางศาสนา อาทิ การสวดภาวนาขอพรของผู้นำศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก การสวดนมัสการพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ และการแสดงพระธรรมเทศนาและนำเจริญจิตภาวนาโดย คณะสงฆ์จังหวัดนครสวรรค์ นำโดย พระเทพปริยัติเมธี เจ้าคณะจังหวัดนครสวรรค์ และมีการร่วมกัน กล่าวปฏิญาณเพื่อร่วมกันสร้างความปรองดองสมานฉันท์ในตอนท้ายของกิจกรรม

ภาพที่ ๔.๑๖ กิจกรรมศาสนสัมพันธ์ สมานฉันท์ปรองดองของจังหวัดนครสวรรค์

ขณะเดียวกันในกระบวนการคืนข้อมูลสู่ชุมชนเพื่อก่อให้เกิดการขับเคลื่อน พัฒนาระบวนทัศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ผ่าน กิจกรรมศาสนสัมพันธ์ สมานฉันท์ปรองดอง ซึ่งจัดขึ้นในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้แจกแบบประเมินผลตัวแบบการ พัฒนาระบวนทัศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ให้กับผู้เข้าร่วมกิจกรรม จำนวน ๗๘๐ รูปหรือคน ได้แบบประเมินกลับมา ๗๒๘ ชุด คิดเป็นร้อยละ ๙๓.๓๓ ทั้งนี้เพื่อหาข้อสรุปที่เป็นแนวทางในการพัฒนาระบวนทัศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ใน ๕ มิติ คือ ๑) การป้องกันการเข้าใจผิดซึ่งกันและกัน ๒) การสร้างความเสมอภาค เท่าเทียม ยุติธรรม และเป็นธรรม ๓) การสร้างความสมัคสมานสามัคคี ๔) การส่งเสริมความซื่อสัตย์ ซื่อตรง จริ่งใจ และเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และ ๕) การสนับสนุนการอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานความแตกต่างแต่ไม่แตกแยก

ส่วนแนวปฏิบัติในการพัฒนาระบวนทัศน์ในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม ที่ทุกคนทุกฝ่ายควรส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้คนในชุมชนและสังคมได้ประพฤติปฏิบัติตามหลักบัญญัติ ๑๐ ประการ นั้นประกอบด้วย ๑) การยึดมั่นในคำสอนของศาสนา ๒) การเห็นคุณค่าและเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ๓) การยอมรับและเคารพในความแตกต่างระหว่างบุคคล ๔) การเคารพสิทธิและเสรีภาพของตนเองและผู้อื่น ๕) การมีความเสมอภาคและความยุติธรรม ๖) การยึดถือประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ ๗) การมีจิตสำนึก จิตอาสา และจิตสาธารณะ ๘) การรู้หน้าที่ มี

ความรับผิดชอบ ๙) การมีวิจารณ์ภายในชุดและการแสดงความคิดเห็น และ ๑๐) การแก้ไขความขัดแย้งด้วยสันติวิธี

ทั้งนี้ผลวิเคราะห์ที่มาจากแบบประเมินทั้งในส่วนของแนวทางใน การพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ใน ๕ มิติ และแนวปฏิบัติในการพัฒนากระบวนการทัศน์ในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม ที่ทุกคนทุกฝ่าย ควรส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้คนในชุมชนและสังคมได้ประพฤติปฏิบัติตามหลักบัญญัติ ๑๐ ประการนั้น พบดังนี้

ตารางที่ ๔.๒ แนวทางในการพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

ประเด็นการประเมิน	ผลการประเมิน							
	ความถูกต้อง		ความเหมาะสม		ความเป็นไปได้		การใช้ประโยชน์	
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.
๑. ทุกคนทุกฝ่ายในชุมชนหรือสังคมจะต้องมีส่วนร่วมในการป้องกันการเข้าใจผิดซึ่งกันและกัน	๔.๒๘	๐.๒๕	๔.๒๘	๐.๓๗	๔.๒๒	๐.๔๒	๔.๓๒	๐.๓๒
๒. ทุกคนทุกฝ่ายในชุมชนหรือสังคมจะต้องมีส่วนร่วมในการสร้างความเสมอภาค เท่าเทียม ยุติธรรม และเป็นธรรม	๔.๔๖	๐.๔๓	๔.๔๙	๐.๔๔	๔.๑๔	๐.๗๐	๔.๔๖	๐.๔๗๓
๓. ทุกคนทุกฝ่ายในชุมชนหรือสังคมจะต้องมีส่วนร่วมในการสร้างความสมัครสมานสามัคคี	๔.๔๓	๐.๓๘	๔.๔๐	๐.๓๕	๓.๗๘	๐.๔๙	๔.๐๐	๐.๒๔
๔. ทุกคนทุกฝ่ายในชุมชนหรือสังคมจะต้องมีส่วนร่วมในการส่งเสริมความซื่อสัตย์ ซื่อตรง จริงใจ และเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม	๔.๓๑	๐.๔๑	๔.๓๗	๐.๓๘	๔.๒๖	๐.๔๙	๔.๓๓	๐.๔๒
๕. ทุกคนทุกฝ่ายในชุมชนหรือสังคมจะต้องมีส่วนร่วมในการสนับสนุนการอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานความแตกต่างแต่ไม่แตกแยก	๔.๕๖	๐.๕๓	๔.๕๖	๐.๕๓	๔.๑๑	๐.๗๘	๔.๗๘	๐.๔๔
รวม	๔.๔๐	๐.๓๓	๔.๔๒	๐.๓๕	๔.๑๐	๐.๕๐	๔.๓๘	๐.๓๓

จากตารางที่ ๔.๑ พบว่า ผลการประเมินผล แนวทางในการพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ในภาพรวม โดยส่วนใหญ่อยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน จะพบว่า มีเพียงผลการประเมินผลในประเด็นความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติที่อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๑๐$) และมีค่าเฉลี่ยโดยรวมที่ต่ำกว่าในทุก ๆ ด้าน ทั้งนี้อาจวิเคราะห์ได้ว่าถึงแม้ตัวแบบหรือรูปแบบที่สะท้อนแนวทางในการพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจ

ทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ จะมีทั้งความถูกต้อง ความเหมาะสม และควรค่าแก่การนำไปใช้ประโยชน์ หากขาดซึ่งหน่วยงานที่จะมารับเป็นเจ้าภาพหรือเป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนและพัฒนา แนวทางในการพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ก็อาจจะไม่ได้ถูกนำไปสู่การ ปฏิบัติที่แท้จริง ซึ่งถือเป็นมุมมองและความห่วงใยที่ผู้เข้าร่วมในกิจกรรมกิจกรรมศาสนสัมพันธ์ สมานฉันท์ปรองดองสะท้อนให้เห็น

ตารางที่ ๔.๒ แนวปฏิบัติในการพัฒนากระบวนการทัศน์ในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม

ประเด็นการประเมิน	ผลการประเมิน							
	ความถูกต้อง		ความเหมาะสม		ความเป็นไปได้		การใช้ประโยชน์	
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.
๑. ทุกคนในชุมชนหรือสังคมจะต้องยึดมั่น และปฏิบัติตามหลัก คำสอนของศาสนาอย่างเคร่งครัด	๔.๓๓	๐.๕๐	๔.๓๓	๐.๕๐	๓.๘๙	๐.๙๒	๓.๘๙	๐.๙๓
๒. ทุกคนในชุมชนหรือสังคมจะต้องให้ความสำคัญในเรื่องของ คุณค่าและเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น	๔.๐๐	๐.๐๐	๔.๕๖	๐.๕๓	๔.๕๖	๐.๕๓	๔.๕๖	๐.๕๓
๓. ทุกคนในชุมชนหรือสังคมจะต้องให้การยอมรับและเคารพในความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยเฉพาะทางความเชื่อศาสนาหรืออื่น ๆ	๔.๑๑	๐.๗๙	๔.๑๑	๐.๗๙	๔.๑๑	๐.๗๙	๔.๓๓	๐.๘๗
๔. ทุกคนในชุมชนหรือสังคมจะต้องให้การเคารพในสิทธิและเสรีภาพทั้งของตนเองและของผู้อื่น	๔.๐๐	๑.๐๐	๓.๖๗	๐.๕๐	๓.๗๘	๐.๖๗	๓.๘๙	๐.๗๘
๕. ทุกคนในชุมชนหรือสังคมจะต้องสนับสนุนและส่งเสริมให้เกิดความเสมอภาค เท่าเทียม และความยุติธรรม	๔.๖๗	๐.๕๐	๔.๕๖	๐.๕๓	๔.๓๓	๐.๕๐	๔.๐๐	๐.๐๐
๖. ทุกคนในชุมชนหรือสังคมจะต้องยึดถือประโยชน์ส่วนรวม มากกว่าประโยชน์ส่วนตน	๔.๓๓	๐.๕๐	๔.๓๓	๐.๕๐	๔.๓๓	๐.๕๐	๔.๓๓	๐.๕๐

ประเด็นการประเมิน	ผลการประเมิน							
	ความถูกต้อง		ความเหมาะสม		ความเป็นไปได้		การใช้ประโยชน์	
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.
๗. ทุกคนในชุมชนหรือสังคมจะต้องมีจิตสำนึก จิตอาสา และจิตสาธารณะในการอยู่ร่วมกัน	๔.๕๖	๐.๕๓	๔.๓๓	๐.๕๐	๔.๓๓	๐.๕๐	๔.๕๖	๐.๕๓
๘. ทุกคนในชุมชนหรือสังคมจะต้องรู้หน้าที่และมีความรับผิดชอบ ต่อหน้าที่ของตนเองในฐานะสมาชิกของสังคม	๔.๓๓	๐.๕๐	๔.๓๓	๐.๕๐	๔.๑๑	๐.๗๘	๔.๕๖	๐.๕๓
๙. ทุกคนในชุมชนหรือสังคมจะต้องการมีวิจารณ์ภายในพูดและการแสดงความคิดเห็น เพื่อไม่ให้ประเด็นที่นำไปสู่ปัญหาความขัดแย้ง	๔.๒๒	๐.๔๔	๔.๓๓	๐.๕๐	๔.๕๖	๐.๕๓	๔.๗๘	๐.๔๔
๑๐. เมื่อเกิดปัญหาความขัดแย้งเกิดขึ้นแล้ว ทุกคนในชุมชนหรือสังคมจะต้องมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งนั้นด้วยแนวทางสันติวิธี	๔.๕๖	๐.๕๓	๔.๕๖	๐.๕๓	๔.๕๖	๐.๕๓	๔.๓๓	๐.๘๗
รวม	๔.๒๘	๐.๒๕	๔.๒๘	๐.๓๗	๔.๒๒	๐.๔๒	๔.๓๒	๐.๓๒

จากตารางที่ ๔.๒ ผลการประเมินผลตัวแบบแนวปฏิบัติในการพัฒนากระบวนการทัศน์ในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม พบว่า ในภาพรวมโดยส่วนใหญ่อยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน จะพบว่า มีเพียงผลการประเมินผลในประเด็นความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติที่อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๒๒$) และมีค่าเฉลี่ยโดยรวมที่ต่ำกว่าในทุก ๆ ด้าน ทั้งนี้อาจวิเคราะห์ได้ว่าแนวปฏิบัติในการพัฒนากระบวนการทัศน์ในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม จะมีทั้งความถูกต้อง ความเหมาะสม และควรค่าแก่การนำไปใช้ประโยชน์ แต่ถ้าประชาชนที่มีความแตกต่างหลากหลายในทางสังคมไม่นำไปประพฤติ ปฏิบัติ อย่างจริงจังและ แท้จริง การสร้างความปรองดองสมานฉันท์ และการที่จะสร้างชุมชนหรือสังคมแห่งความสันติสุข หรือเป็นชุมชนหรือสังคมสันติภาพที่ไร้รอยต่อนั้นก็ยังคงต้องใช้เวลา ซึ่งถือเป็นมุมมองและความห่วงใยที่ผู้เข้าร่วมในกิจกรรม กิจกรรมศาสนสัมพันธ์ สมานฉันท์ปรองดองสะท้อนให้เห็นเช่นกัน

๔.๓ องค์ความรู้จากงานวิจัย

ในการพัฒนากระบวนการทัศน์ในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรมนั้น จากการประมวลผลข้อมูลที่มาจากการคิดเห็นที่มาจาก การลงพื้นที่ที่พบปะกับผู้นำชุมชน คณะกรรมการชุมชน รวมไปถึงระดับผู้บริหารและผู้แทนหน่วยงานในระดับจังหวัด ผนวกเข้ากับข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะที่ได้จาก กิจกรรมการพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในจังหวัดนครสวรรค์และโครงการสัมมนาเชิงปฏิบัติการภายใต้หัวข้อ “สานติประชาธรรม : การสร้างกระบวนการทัศน์การอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรมด้วยพลังการขับเคลื่อนของชุมชน ” ในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จะพบว่าประเด็นที่ทุกฝ่ายให้ความสำคัญและให้ความสนใจในการที่จะเป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนพัฒนาให้เกิดชุมชนและสังคมสันติภาพไร้รอยต่อนั้นก็คือ การมีส่วนร่วม ทั้ง ๔ มิติซึ่งถือเป็นปัจจัยหลักและเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนพัฒนาสันติภาพและความสงบสุข ในชุมชนและสังคม เป็นต้นว่า การมีส่วนร่วมคิด วางแผน ตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในกิจกรรม ที่ชุมชน จัดขึ้น การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล ซึ่งต่างก็เป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และจากการถอดบทเรียนใน กิจกรรมการพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในจังหวัดนครสวรรค์และโครงการสัมมนาเชิงปฏิบัติการภายใต้หัวข้อ “สานติประชาธรรม : การสร้างกระบวนการทัศน์การอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรมด้วยพลังการขับเคลื่อนของชุมชน ” ในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จะพบว่า รูปแบบการพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันตินั้น ควรที่จะประกอบด้วย

๑. การป้องกันและแก้ไขปัญหา ความขัดแย้งในเรื่องของ ข้อมูล ข้อเท็จจริง เพื่อป้องกันการเข้าใจผิดซึ่งกันและกัน โดยสนับสนุนส่งเสริมให้ใช้วิจารณ์ญาณในทางที่ชอบ เพื่อให้เห็นในทางที่ถูกต้อง เห็นตามเหตุตามผล เห็นในจุดหมายหรือเป้าหมายเดียวกัน

๒. การป้องกันและแก้ไขปัญหา ความขัดแย้งในเรื่องของผลประโยชน์ เพื่อให้เกิดความเสมอภาค เท่าเทียม ยุติธรรม และเป็นธรรม โดยสนับสนุนส่งเสริมให้ใช้หลักสันติวิธีมาขับเคลื่อน ทั้ง การเจรจา การไกล่เกลี่ย การประนีประนอม เพื่อให้คนในชุมชนและสังคม ยึดผลประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน

๓. การป้องกันและแก้ไขปัญหา ความขัดแย้งในเรื่องของความสัมพันธ์ เพื่อให้เกิดความสมัครสมานสามัคคี โดยสนับสนุนส่งเสริมให้ทุกคนมีความรัก ปราบปราม ปรองดอง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ห่วงหาเอื้ออาทรซึ่งกันและกันทั้ง ทั้งในยามที่สุขและยามทุกข์

๔. การป้องกันและแก้ไขปัญหา ความขัดแย้งในเรื่องของโครงสร้างทางสังคมหรือชุมชน โดยสนับสนุนส่งเสริมให้ผู้นำหรือคณะกรรมการชุมชนดำรงบทบาทและปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์ ซื่อตรง จริงใจ อดทนอดกลั้น ขยันหมั่นเพียร เข้มแข็ง ไม่หวั่นไหวต่อแรงยุยง และเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

๕. การป้องกันและแก้ไขปัญหา ความขัดแย้ง ในเรื่องของ ความเชื่อหรือค่านิยม โดยสนับสนุนส่งเสริมให้คนในชุมชนและสังคมจะต้อง พึ่งรักษาหลักการแห่งความซื่อสัตย์ ซื่อตรง มีความจริงใจและความไว้วางใจกัน ไม่เบียดเบียน หรือข่มเหงรังแกกัน ไม่ฉกฉวยในทรัพย์สินหรือประโยชน์

ของกันและกัน ไม่ล่วงละเมิดในสิทธิหรือหน้าที่ของผู้อื่น ไม่ไปปดมดเท็จ พูดคำหยาบ พูดส่อเสียด พูดเพื่อเจ้อ เคารพและปฏิบัติอยู่ในกรอบของกฎหมาย ระเบียบ หรือข้อบังคับอันเดียวกัน

ทั้งนี้ในการพัฒนากระบวนการทัศน์ ในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม นั้น นอกจากคนในชุมชนและสังคมจะต้องยึดหลักของความถูกต้อง ชอบธรรม มีเหตุ มีผล มีความโปร่งใส ทุกคนทุกฝ่ายมีส่วนร่วม บนพื้นฐานของการคิดดี ทำดี และพูดดีต่อกัน จนเป็นปกติสุข เสมือนหนึ่งทุกคนเป็นคนในครอบครัวเดียวกันที่มีความเป็นพี่ เป็นน้องกันกันแล้ว สิ่งที่สำคัญควรที่จะมีการประพฤติปฏิบัติตนก็คือนกรอบหรือข้อบัญญัติ ๑๐ ประการดังต่อไปนี้

๑. การยึดมั่นในคำสอนของศาสนา ความมีคุณธรรม และจริยธรรม ของแต่ละความเชื่อหรือศาสนาจะ เป็นเครื่องควบคุมความประพฤติ ที่จะทำให้ทุกคน ปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรม มีความประพฤติดี มีน้ำใจไมตรี มีความเสียสละ โอบอ้อมอารี หรือเอื้ออาทรต่อกันและกัน

๒. การเห็นคุณค่าและเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ทั้งนี้เพราะโดยพื้นฐานมนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่มีคุณค่า ทุกคนที่เกิดมามีคุณค่าที่เท่าเทียมกัน ถึงแม้ว่าจะ มีสถานภาพ ทางเศรษฐกิจ สังคม ความเชื่อ ศาสนา ค่านิยม ขนบธรรมเนียม ประเพณี หรือการมีวัฒนธรรม ที่แตกต่างกัน แต่ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของทุกคนก็มีความเท่าเทียมกัน

๓. การยอมรับและเคารพในความแตกต่างระหว่างบุคคล ด้วยความที่ทุกคนในชุมชนมีความแตกต่างหลากหลายในทางความเชื่อ ศาสนา เพศ อายุ การศึกษา รายได้หรืออาชีพ โอกาสหรืออื่น ๆ นั้น สิ่งที่จะทดแทนหรือเติมเต็มความแตกต่างหลากหลายเหล่านั้น ก็ต้องอาศัย การให้เกียรติและเคารพในบุคคล ความคิดเห็น ซึ่งกันและกัน สังคมก็จะเกิดความขัดแย้งน้อยลง กรณีพิพาทต่าง ๆ จะได้ไม่เกิดขึ้นอย่างรุนแรง

๔. การเคารพสิทธิและเสรีภาพของตนเองและผู้อื่น เป็นสิ่งที่ ทุกคนจะต้องยึดถือและปฏิบัติเพื่อจะได้ไม่เกิดปัญหา ความขัดแย้งในสังคม ขณะเดียวกันทุกคนก็ควรให้การเคารพ กันและกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ซึ่งเมื่อให้เกียรติซึ่งกันและกันแล้วความบาดหมางและการทะเลาะ เบาะแว้งกัน ก็จะไม่เกิดขึ้นในสังคม

๕. มีความเสมอภาคและความยุติธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่ทุกคน ทุกความเชื่อ ทุกศาสนา หรือในความแตกต่างหลากหลายจะต้องได้รับโอกาสที่เท่าเทียมกัน ถ้าทุกคนมีความเท่าเทียม มีความเสมอภาค ทุกคนก็จะเคารพกันและกัน ไม่แตกแยกกัน ชุมชนและสังคมก็จะอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

๖. การยึดถือประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ ถือว่าเป็นสิ่งที่ผู้คนในชุมชนและสังคม ควรยึดถือและ ปฏิบัติ ทั้งนี้เพราะประโยชน์ที่เกิดกับส่วนรวมนั้น จะทำให้ ชุมชน สังคม เกิดความเจริญรุ่งเรือง มีความอยู่เย็นเป็นสุข เกิดการเห็นแก่ตัวน้อยลง มีการเสียสละแบ่งปันให้แก่กันและกันในชุมชนและสังคมมากขึ้น

๗. การมีจิตสำนึก จิตอาสา และจิตสาธารณะ เป็นคนมีน้ำใจ ชอบช่วยเหลือ กันและกัน เมื่อได้รับความเดือดร้อน รวมถึงการเสียสละความสุขส่วนตน เพื่อประโยชน์ส่วนรวม และตั้งอยู่บนพื้นฐานของการมีความเอื้อเฟื้อต่อกันด้วยความจริงใจ

๘. การรู้หน้าที่ มีความรับผิดชอบของคนในชุมชน ทั้งนี้เพราะถ้าทุกคนไม่รู้จักหน้าที่ของตนเอง ขาดวินัย ขาดความรับผิดชอบ ชุมชนและ สังคมย่อมมีปัญหา แต่ถ้าทุกคนรู้หน้าที่ ทำตาม

หน้าที่ และมีความรับผิดชอบอย่างเต็มที่ ตามบทบาทและฐานะ ก็คิดว่าจะเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้ชุมชนและสังคมได้เกิดสันติภาพและสันติสุขเกิดขึ้นได้

๙. การมีวิจาร์ณญาณใน พุทและการแสดงความคิดเห็น และมีสติปัญญาแยกแยะได้ว่าอะไรเป็นสิ่งที่ควรหรือไม่ควร พุทหรือแสดงความคิดเห็นออกมา โดยเฉพาะในประเด็นทางความเชื่อและศาสนาของกันและกัน ทั้งนี้ควรที่จะคิดก่อนทำ หรือคิดก่อนพูดเป็นประการสำคัญ

๑๐. การแก้ไขความขัดแย้งด้วยสันติวิธี หรือการไม่ใช้ความรุนแรง จนทำให้ปัญหาบานปลาย จะส่งผลให้คนในสังคมก็จะอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ทั้งนี้จะต้องไม่ใช้อารมณ์ ความรู้สึก แต่ควรที่จะใช้สติและปัญญาในการใคร่ครวญและไตร่ตรองด้วยเหตุด้วยผลแทน

สำหรับรูปแบบการพัฒนากระบวนทัศน์และความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ คณะผู้วิจัยขอสรุปเป็นแผนภาพองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ ๔.๑๗ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากแผนภาพที่ ๔.๑๗ อธิบายได้ว่า การพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ หรือการที่จะสร้างและพัฒนาให้เป็นชุมชนและสังคมไร้รอยต่อ นั้น จากการวิจัยพบว่า จะต้องพึงระวังประเด็น ความขัดแย้งในทางสังคมที่จะเกิดขึ้นจาก มิปัจจัยหรือมูลเหตุสำคัญใน ๕ ประการ คือ ความขัดแย้งด้านข้อมูล ข้อเท็จจริง (Data Conflict) ความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ (Interest Conflict) ความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ (Relationship Conflict) ความขัดแย้งด้านโครงสร้าง (Structural Conflict) และความขัดแย้งด้านความเชื่อหรือค่านิยม (Value Conflict) โดยที่ทุกคน ทุกฝ่าย ทุกกลุ่มความแตกต่างหลากหลายทางความเชื่อ ศาสนา เพศ วัย และอื่น ๆ ที่อยู่ร่วมกันในชุมชนและสังคม จะต้องมีส่วนร่วมทั้งในการคิด ตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมติดตาม ประเมินผล สร้างสรรค์ พัฒนา ตลอดจนให้หาร สนับสนุน ส่งเสริมให้เกิดการประพฤติ ปฏิบัติในประเด็นต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๑. ทุกคน ทุกฝ่าย ควรสนับสนุน ส่งเสริม และมีส่วนร่วมในการตรวจสอบข้อมูลข่าวสาร อันเป็นเท็จ (Fake news) ทั้งนี้เพื่อป้องกันการเข้าใจผิดและปัญหาความขัดแย้งในเรื่องของข้อมูล ข้อเท็จจริง (Data Conflict)

๒. ทุกคน ทุกฝ่าย ควรสนับสนุน ส่งเสริม และมีส่วนร่วมในการสร้างความเสมอภาค เท่าเทียม ยุติธรรม และเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในชุมชนและสังคม ทั้งนี้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในเรื่องของผลประโยชน์ของส่วนรวมหรือผลประโยชน์ระหว่างบุคคล (Interest Conflict)

๓. ทุกคน ทุกฝ่าย ควรสนับสนุน ส่งเสริม และมีส่วนร่วมในการสร้างสมัคสมานสามัคคี ทั้งนี้เพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง ในด้านความสัมพันธ์ (Relationship Conflict) ที่อาจจะทำให้คนที่เคยรักใคร่ สามัคคีกันดี เกิดความแตกแยกหรือทะเลาะเบาะแว้งกันได้

๔. หน่วยงานภาครัฐควรสนับสนุน ส่งเสริม และมีส่วนร่วมในการสร้างระบบธรรมาภิบาล ให้เกิดขึ้นในชุมชนและสังคม ทั้งนี้เพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง ในด้านโครงสร้าง (Structural Conflict) ขณะเดียวกันก็ควรที่จะมีการปลูกจิตสำนึกให้ ผู้นำและผู้คนมีความซื่อสัตย์ ซื่อตรง และเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

๕. ทุกคน ทุกฝ่าย ควรสนับสนุน ส่งเสริม และมีส่วนร่วมในการปลูกจิตสำนึกในระบอบประชาธิปไตย ทั้งนี้เพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง ในด้านความเชื่อหรือค่านิยม (Value Conflict) โดยการเคารพในสิทธิและเสรีภาพของกันและกัน ขณะเดียวกันก็ต้องมีการยอมรับในความแตกต่างหลากหลายทางสังคมด้วย

ในขณะเดียวกันในส่วนองประชาชนโดยทั่วไป ซึ่งเป็นผู้ที่มีความแตกต่างหลากหลายในสังคมพหุวัฒนธรรม ก็ควรที่จะประพฤติปฏิบัติตนในกรอบหรือข้อบัญญัติ ๑๐ ประการดังต่อไปนี้

๑. การยึดมั่นในคำสอนของศาสนา ความมีคุณธรรม และจริยธรรม ของแต่ละความเชื่อหรือศาสนาจะเป็นเครื่องควบคุมความประพฤติ ที่จะทำให้ทุกคนปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรม มีความประพฤติดี มีน้ำใจไมตรี มีความเสียสละ โอบอ้อมอารี หรือเอื้ออาทรต่อกันและกัน

๒. การเห็นคุณค่าและเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ทั้งนี้เพราะโดยพื้นฐานมนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่มีคุณค่า ทุกคนที่เกิดมามีคุณค่าที่เท่าเทียมกัน ถึงแม้ว่าจะมีสถานสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม ความเชื่อ ศาสนา ค่านิยม ขนบธรรมเนียม ประเพณี หรือการมีวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน แต่ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของทุกคนก็มีความเท่าเทียมกัน

๓. การยอมรับและเคารพในความแตกต่างระหว่างบุคคล ด้วยความที่ทุกคนในชุมชนมีความแตกต่างหลากหลายในทางความเชื่อ ศาสนา เพศ อายุ การศึกษา รายได้หรืออาชีพ โอกาสหรืออื่น ๆ นั้น สิ่งที่จะทดแทนหรือเติมเต็มความแตกต่างหลากหลายเหล่านั้น ก็ต้องอาศัยการให้เกียรติและเคารพในบุคคล ความคิดเห็นซึ่งกันและกัน สังคมก็จะเกิดความขัดแย้งน้อยลง กรณีพิพาทต่าง ๆ จะได้ไม่เกิดขึ้นอย่างรุนแรง

๔. การเคารพสิทธิและเสรีภาพของตนเองและผู้อื่น เป็นสิ่งที่ทุกคนจะต้องยึดถือและปฏิบัติเพื่อจะได้ไม่เกิดปัญหาความขัดแย้งในสังคม ขณะเดียวกันทุกคนก็ควรให้การเคารพกันและกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง ซึ่งเมื่อให้เกียรติซึ่งกันและกันแล้วความบาดหมางและการทะเลาะเบาะแว้งกันก็จะไม่เกิดขึ้นในสังคม

๕. มีความเสมอภาคและความยุติธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่ทุกคน ทุกความเชื่อ ทุกศาสนา หรือในความแตกต่างหลากหลายจะต้องได้รับโอกาสที่เท่าเทียมกัน ถ้าทุกคนมีความเท่าเทียม มีความเสมอภาค ทุกคนก็จะเคารพกันและกัน ไม่แตกแยกกัน ชุมชนและสังคมก็จะอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

๖. การยึดถือประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ ถือว่าเป็นสิ่งที่ผู้คนในชุมชนและสังคมควรยึดถือและปฏิบัติ ทั้งนี้เพราะประโยชน์ที่เกิดกับส่วนรวมนั้นจะทำให้ชุมชน สังคมเกิดความเจริญรุ่งเรือง มีความอยู่เย็นเป็นสุข เกิดการเห็นแก่ตัวน้อยลง มีการเสียสละแบ่งปันให้แก่กันและกันในชุมชนและสังคมมากขึ้น

๗. การมีจิตสำนึก จิตอาสา และจิตสาธารณะ เป็นคนมีน้ำใจ ชอบช่วยเหลือกันและกัน เมื่อได้รับความเดือดร้อน รวมถึงการเสียสละความสุขส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และตั้งอยู่บนพื้นฐานของการมีความเอื้อเฟื้อต่อกันด้วยความจริงใจ

๘. การรู้หน้าที่ มีความรับผิดชอบของคนในชุมชน ทั้งนี้เพราะถ้าทุกคนไม่รู้จักหน้าที่ของตนเอง ขาดวินัย ขาดความรับผิดชอบ ชุมชนและสังคมย่อมมีปัญหา แต่ถ้าทุกคนรู้หน้าที่ ทำตามหน้าที่ และมีความรับผิดชอบอย่างเต็มที่ตามบทบาทและฐานะ ก็คิดว่าจะเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้ชุมชนและสังคมได้เกิดสันติภาพและสันติสุขเกิดขึ้นได้

๙. การมีวิจรรณญาณในพูดและการแสดงความคิดเห็น และมีสติปัญญาแยกแยะได้ว่าอะไรเป็นสิ่งที่ควรหรือไม่ควรพูดหรือแสดงความคิดเห็นออกมา โดยเฉพาะในประเด็นทางความเชื่อและศาสนาของกันและกัน ทั้งนี้ควรที่จะคิดก่อนทำ หรือคิดก่อนพูดเป็นประการสำคัญ

๑๐. การแก้ไขความขัดแย้งด้วยสันติวิธี หรือการไม่ใช้ความรุนแรงจนทำให้ปัญหาบานปลาย จะส่งผลให้คนในสังคมก็จะอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ทั้งนี้จะต้องไม่ใช้อารมณ์ ความรู้สึก แต่ควรที่จะใช้สติและปัญญาในการใคร่ครวญและไตร่ตรองด้วยเหตุด้วยผลแทน

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

รายงานวิจัยเรื่อง“การพัฒนาระบบทศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ” มีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหาคำตอบตามกรอบวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อพัฒนาระบบทศน์และความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และ ๒) เพื่อเสนอปฏิบัติในการพัฒนาระบบทศน์และความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติโดยเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ซึ่งประกอบด้วยวิธีการวิจัยแบบคุณภาพภาคสนาม (Qualitative Research) ผ่านการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) แกนนำในระดับชุมชนและระดับนโยบาย (Core Group) สำหรับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ในภาคสนาม (Field Study) นั้น ได้มีการจัดกิจกรรมพัฒนาระบบทศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติด้วยเทคนิค A-I-C=Appreciation-Influence-Control) และประเมินผลด้วยเทคนิค AAR = After Action Review) และการจัดกิจกรรมสัมมนาทางวิชาการเพื่อค้นข้อมูล รวมทั้งมีการประเมินผลตัวแบบในการพัฒนาระบบทศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติว่ามีความถูกต้องมีความเหมาะสมมีความเป็นไปได้และสามารถที่จะใช้ประโยชน์ได้จริง ทั้งนี้ผลการวิจัยตามกระบวนการข้างต้นสามารถสรุป อภิปรายผล และมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและการปฏิบัติดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปการวิจัย

คณะผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นสำคัญที่ก่อให้เกิดการจัดกิจกรรมพัฒนาระบบทศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ผ่านข้อค้นพบตามกระบวนการของแต่ละขั้นตอนและแต่ละวัตถุประสงค์ โดยสรุปตามลำดับ ดังนี้

๕.๑.๑ การพัฒนาระบบทศน์และความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

ในการพัฒนาระบบทศน์และความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ นอกจากจะมีการสัมภาษณ์ (Interview) แกนนำในระดับชุมชนและระดับนโยบาย (Core Group) และการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) แล้ว ยังมีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ในภาคสนาม (Field Study) ที่มีการจัดกิจกรรมพัฒนาระบบทศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยการจัดโครงการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ “สานติประชาธรรม : การสร้างระบบทศน์การอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรมด้วยพลังการขับเคลื่อนของชุมชน” ในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้วยเทคนิค (A-I-C=Appreciation-Influence-Control) ที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับ

ผลประโยชน์ และร่วมประเมินผล ขณะเดียวกันในเชิงภาพรวมคณะผู้วิจัยได้ ประเมินผลด้วยเทคนิค (AAR = After Action Review) ผ่านกระบวนการสังเกตแบบมีและไม่มีส่วนร่วม

สำหรับขั้นตอนการวางแผน (Planning) คณะผู้วิจัยได้มีการประสานงานและสร้างความเข้าใจกับคณะกรรมการชุมชน ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน ผู้นำทางศาสนาหรือความเชื่อ ผู้นำชนชาติพันธุ์ และประชาชนที่เกี่ยวข้อง โดยการลงพื้นที่ไป สัมภาษณ์ (Interview) และพบปะพูดคุยกับทางแกนนำในระดับพื้นที่ (Core Group) ทั้งในระดับแกนนำชุมชนและในระดับนโยบายเป็นต้นว่า ผู้ว่าราชการจังหวัด รองผู้ว่าราชการจังหวัด และผู้แทนส่วนงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ก่อนที่จะนำมากำหนดเป้าหมายและแผนงานในการสร้างสันติสุขหรือสันติภาพในระดับชุมชนที่มีเหมาะสมและสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนบนพื้นฐานของการให้ความร่วมมือของทุกภาคส่วน ทั้งนี้ผลการศึกษารายงานในขั้นตอนนี้ค้นพบว่า บน ความหลากหลายทางศาสนาและวัฒนธรรม กระบวนทัศน์พื้นฐานของชุมชน ผู้นำทางศาสนาและปราชญ์ชาวบ้านในชุมชน กิจกรรมและการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ปัญหาและการแก้ไขความขัดแย้งในชุมชน รวมถึงแนวทางการสร้างสังคมพหุวัฒนธรรมไร้รอยต่อทางศาสนาของแต่ละชุมชนนั้น มีดังนี้

ในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ สิ่งที่เป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ที่ ก่อเกิดความเป็นสันติภาพไร้รอยต่อก็คือ งานประเพณีแห่เจ้าพ่อ-เจ้าแม่ปากน้ำโพ ซึ่งเป็นงานประเพณีที่จัดขึ้นมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๖๐ จนถึงปัจจุบัน ทุก ๆ ปีชาวตลาดปากน้ำโพไม่ว่าจะเป็นเชื้อชาติหรือศาสนาใดก็ตาม ทุกคน ทุกฝ่ายก็จะมาร่วมกันจัดงานเฉลิมฉลองและจัดขบวนแห่เจ้าพ่อ-เจ้าแม่ปากน้ำโพอย่างยิ่งใหญ่ไปรอบ ๆ ตลาด และในแต่ละปียังมีคณะกรรมการจัดงานที่เรียกว่า “เถานั่ง” ที่มาจากการคัดเลือกคนจากความแตกต่างหลากหลายทั้งในเรื่องของความเชื่อหรือศาสนา โดยอาศัยการเสี่ยงทาย (ปี่วะปวย) ซึ่งเมื่อถูกเทพเจ้าเลือกแล้วทุกคนก็จะมาร่วมกันจัดงานประเพณีดังกล่าวให้ยิ่งใหญ่ดังที่ปรากฏสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

ในส่วนของจังหวัด พระนครศรีอยุธยา จะพบว่า ชุมชนวัดท่าการ้อง เป็นชุมชนที่มีความแตกต่างและหลากหลาย ทางวัฒนธรรม เพราะในชุมชนจะมีทั้ง ชาวพุทธและชาวมุสลิม ซึ่ง อาศัยอยู่ร่วมกันมานานตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา โดยมีวัดและมัสยิดเป็นศูนย์กลางการประกอบกิจกรรมของคนในชุมชนของทั้งสองศาสนา ที่ผ่านมาชุมชนนี้ไม่เคยมีปัญหากระทบกระทั่งระหว่างกัน เพราะต่างฝ่ายต่างเคารพในสิทธิของกันและกัน และมีความรู้สึกที่ตนเอง ก็เป็นคนท่าการ้อง ที่เกิดและเติบโตที่นี่ มาด้วยกัน ถึงแม้จะนับถือต่างศาสนาและวัฒนธรรมกันก็ตาม ปัจจุบันนี้จะเห็นได้ว่าวัดกับมัสยิดในชุมชนนี้ตั้งอยู่ติดกันโดยไม่มีรั้วกัน มีประตูเข้าวัดและมัสยิดทางเดียวกัน มีลานจอดรถร่วมกัน แม้จะมีการใช้เครื่องขยายเสียงที่ดังมากในช่วงประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและในช่วงเทศกาลสำคัญ แต่เมื่อมีการเจรจาทำความเข้าใจกันระหว่างผู้นำของวัดและมัสยิด การใช้เสียงที่ดังรบกวนคนต่างศาสนาก็ไม่มีปัญหาใด ๆ ทั้งนี้เพราะได้มีการพูดคุย ตกลง และทำความเข้าใจในกันและกันมาแล้ว ทำให้ ความขัดแย้งหรือการกระทบกระทั่งกันในเรื่องนี้จึงไม่เกิดขึ้น ประกอบกับทั้งสองศาสนา มีความเคารพความจงรักภักดีในสถาบันพระมหากษัตริย์เหมือนกัน จึงเป็นเสมือนสายที่ร้อยรัดและเชื่อมโยงคนในชุมชนแห่งนี้ให้หลอมรวมเป็นหนึ่งเดียวกัน ภายใต้ความแตกต่างกันทางวัฒนธรรมในลักษณะที่ว่า “เป็นการแสวงหาจุดร่วม สงวนจุดต่าง” อย่างแท้จริง

สำหรับในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราชถือเป็นอีกจังหวัดหนึ่งที่มีการอยู่ร่วมกันของชุมชนที่มีความแตกต่างหลากหลายทางความเชื่อ วัฒนธรรม และทางศาสนา และถือเป็นต้นแบบสังคมพหุวัฒนธรรมที่สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุขโดยไร้รอยต่อทางศาสนามาเป็นเวลาหลายร้อยปี เช่นที่ชุมชนบ้านนาเคียน ชุมชนบ้านตลาดแขก ชุมชนบ้านคันทรง ชุมชนหลังวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ชุมชนบ้านบางปู ชุมชนบ้านปากยิง ชุมชนบ้านโพธิ์เสด็จ ชุมชนสี่แยกบ่ออ่าง ชุมชนบ้านในถุ้ง และชุมชนบ้านปากพูน เป็นต้น ซึ่งในแต่ละชุมชนมีชาวไทยนับถือศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม อาศัยอยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข และสัมผัสได้ถึงคำว่า “มิตรภาพ” และ “สัมพันธภาพ” ที่ผู้คนมีต่อกัน ทั้งนี้เพราะผู้คนต่างศาสนาจะมีความเป็นเพื่อน เป็นพี่ เป็นน้องและสืบทอดเครือญาติกันมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ ครั้นถึงยุคของลูก ๆ หลาน ๆ ก็จะมีเจริญเติบโตร่วมชุมชนและสังคมเดียวกัน เรียนโรงเรียนเดียวกัน อยู่ห้องเรียนเดียวกัน พอเติบโตประกอบอาชีพการงานหรือค้าขายก็จะไปมาหาสู่กัน โดยเฉพาะในพิธีสำคัญ ๆ ของชีวิต เช่น งานบวช งานแต่ง งานขึ้นบ้านใหม่ งานเปิดบริษัทหรือกิจการการค้า เพื่อน ๆ ผู้ที่รู้จัก เคารพ นับถือกันก็จะมาร่วมแสดงความยินดี แสดงความเสียใจซึ่งกันและกัน เพียงแต่ในบางกิจกรรมที่บ่งบอกถึงความเป็น เอกลักษณะในพิธีกรรมเฉพาะศาสนาก็จะปล่อยให้ผู้นับถือศาสนานั้น ๆ ประกอบกิจกรรมไป ส่วนคนอื่น ๆ ที่มาร่วมงานจะแสดงออกถึงความสำรวมหรือความเคารพ ให้เกียรติกันและกันเสมอมา ดังคำกล่าวที่ว่า นครศรีธรรมราช นครแห่งอารยธรรมเราชาวนครศรีธรรมราชชน ที่มุ่งมั่น สร้างสรรค์ ร่วมกันพัฒนาเมืองนคร

สำหรับขั้นตอนการ ปฏิบัติตามแผน (Action) นั้นคณะผู้วิจัยได้มีการขับเคลื่อน พัฒนาระบบทศน์และความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ผ่านการจัดโครงการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ “สานติประชาธรรม : การสร้างกระบวนการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรมด้วยพลังการขับเคลื่อนของชุมชน ” ในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา นั้น คณะผู้วิจัยดำเนินการตามกระบวนการและขั้นตอนดังต่อไปนี้

๑. การกล่าวต้อนรับ ผู้เข้าร่วมเวทีสานเสวนา โดยคณะผู้วิจัยได้แนะนำตนเอง และทีมงาน พร้อมแจ้งวัตถุประสงค์ และเจตนาของคณะวิจัยในการทำการศึกษาครั้งนี้ ซึ่งเป็นงานวิจัยเพื่อสังคม โดยมีความมุ่งหวังที่จะนำความรู้จากทีมนักวิจัยมาเป็นผู้สนับสนุนในการเสริมสร้างสันติสุขหรือสันติภาพให้เกิดขึ้นในชุมชน

๒. การปรับทิศทาง คณะผู้วิจัยได้ชี้แจงข้อตกลงเบื้องต้น ในการเปิดพื้นที่ให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้แนะนำตนเองและแสดงความคิดเห็น พร้อมรับฟังและไม่ได้แย้งผู้ที่เห็นต่าง ก่อนที่จะวางจุดหมายในทางเดียวกัน คือ การร่วมสร้างสันติสุขหรือสันติภาพให้เกิดขึ้นในชุมชน

๓. การประสานมุมมอง คณะผู้วิจัยจะเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมในเวทีสานเสวนาได้มีส่วนร่วมในเวที ทั้งการเปิดใจ หรือการแสดงออกถึงความคาดหวัง โดยเริ่มต้นจากเปิดพื้นที่ให้ผู้เข้าร่วมเสวนาสะท้อนสิ่งที่ตนเองกังวล หรือมีมุมมองเกี่ยวกับเรื่องสันติสุขหรือสันติภาพในชุมชนอย่างไร และสิ่งที่ผู้เข้าร่วมคาดหวังจากการเข้าร่วมเวทีสานเสวนาในครั้งนี้

๔. การมีส่วนร่วมในกระบวนการหรือวิธีการสร้างสันติภาพ คณะผู้วิจัยจะเปิดโอกาสให้จับกลุ่มระดมความคิดเห็น สร้างกระบวนการและวิธีการสร้างสันติภาพผ่านกระบวนการกลุ่มที่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และหาข้อสรุปร่วมกัน

๕. บทสรุปการสร้างเครือข่ายชุมชนสันติภาพไร้รอยต่อ คณะผู้วิจัยจะเปิดโอกาสให้จับกลุ่มระดมความคิดเห็นในการร่วมกันสร้างฉันทกัตน์ในการที่จะขับเคลื่อน พัฒนา และสร้างสรรค์ชุมชนหรือสังคมผ่านแนวคิดของการมีจิตอาสาหรือจิตสาธารณะเพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม

ทั้งนี้การจัดโครงการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ “ศานติประชาธรรม : การสร้างกระบวนการทัศน์การอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรมด้วยพลังการขับเคลื่อนของชุมชน ” ในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา นั้น ผลจากการประเมินการมีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วมในกิจกรรม ตั้งแต่ขั้นตอนการกล่าวต้อนรับ ปฏิบัติทาง ประสานมุมมอง สร้างภาพจำลองในกระบวนการหรือวิธีการสร้างสันติภาพแนวคิดที่มีต่อการขยายผลชุมชนสันติภาพไร้รอยต่อ พบว่า ผู้เข้าร่วมในกิจกรรมให้ความร่วมมือดีในทุกขั้นตอน ประกอบด้วย

๑. การมีส่วนร่วมในการคิด วางแผน ตัดสินใจ โดยการให้ข้อมูล การแสดงความคิดเห็น และการร่วมคิดพัฒนา

๒ การมีส่วนร่วมในกิจกรรม โดยสร้างการรับรู้ของชุมชน ผ่านการสื่อสาร และการร่วมกิจกรรม

๓ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ เมื่อได้เข้าร่วมในกิจกรรมแล้วเกิดความเข้าใจ เกิดความรู้สึกพอใจ เห็นถึงคุณค่าประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการเข้าร่วมในกิจกรรมนี้

๔. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล เมื่อเพื่อน ๆ นำเสนอข้อมูล ข้อเท็จจริง ก็เกิด การสะท้อนความเห็นเพื่อเติมเต็มให้เกิดความสมบูรณ์ พร้อม การรับรู้การเปลี่ยนแปลงที่กำลังจะมีขึ้นผ่านการสร้างฉันทกัตน์ในการพัฒนาสู่ชุมชนสันติภาพไร้รอยต่อ

ขณะเดียวกันสำหรับการวิเคราะห์และสังเคราะห์ผลการศึกษาวิจัยในเชิงผลผลิต ผลลัพธ์ ผลกระทบ (Output/outcome/impact) ที่เกิดขึ้นการพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติผ่านการสัมมนาเชิงปฏิบัติการภายใต้หัวข้อ “ศานติประชาธรรม : การสร้างกระบวนการทัศน์การอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรมด้วยพลังการขับเคลื่อนของชุมชน” ค้นพบว่า

๑. ผลผลิตที่เกิดขึ้นจากกระบวนการมีส่วนร่วมทั้ง ๔ ด้านของผู้เข้าร่วมกิจกรรมจะพบว่า ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกือบทุกคนได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการร่วมคิด วางแผน ตัดสินใจ ผ่านกระบวนการรับรู้ถึงวัตถุประสงค์และเป้าหมายในการจัดโครงการ ซึ่งตลอดการจัดกิจกรรมในแต่ละขั้นตอนและกระบวนการ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้เกิดความพึงพอใจที่ได้รับความสำคัญจากเพื่อนผู้เข้าร่วมในกิจกรรมและจากคณะผู้วิจัย พร้อมกันนั้นในช่วงท้ายยังได้มีส่วนร่วมในการประเมินผลแนวคิดและกระบวนการทัศน์ของเพื่อนแต่ละกลุ่ม โดยการสะท้อนความเห็นหรือการให้ข้อเสนอแนะเพื่อให้กิจกรรมหรือโครงการที่แต่ละกลุ่มเสนอมานั้นเกิดความสมบูรณ์และสอดคล้องกับบริบทความเป็นจริงในชุมชนและสังคมปัจจุบันด้วย ฉะนั้นการที่จะพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมเพื่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสันตินั้น ข้อเสนอที่ได้จากการสัมมนาในมิติของการมีส่วนร่วมนั้นทุกคนมีความเห็นตรงกันว่า เพื่อให้ชุมชนและสังคมเกิดสันติภาพและสันติสุข ทุกคนในชุมชนและสังคมจะต้องร่วมกัน “สืบอดีต สานปัจจุบัน สร้างสรรค์อนาคต”

๒. ผลลัพธ์ที่จะเกิดจากการสืบอดีต สานปัจจุบัน สร้างสรรค์อนาคตนั้น มีดังนี้

๑) สืบอดีต คือ ทุกคนในชุมชนและสังคมควรที่จะมีการย้อนกลับไปศึกษาถึงประวัติความเป็นมา หรือภูมิหลังของการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชนและสังคม ที่มีการประพฤติตามหลักคำสอนในทางศาสนาอย่างเคร่งครัด ขณะเดียวกันก็มีความเคารพในกฎกติกาทางสังคม มีความเคารพในเกียรติและศักดิ์ศรีของกันและกัน มีการเอาใจเขามาใส่ใจเรา จะคิด จะพูด หรือจะทำสิ่งใดก็ต้องคิดถึงจิตใจของคนอื่นอยู่เสมอ

๒) สำนปัจจุบัน คือ เมื่อทุกคนได้เรียนรู้และเข้าใจในวิถีหรือแนวทางปฏิบัติของคนในอดีตเป็นที่เข้าใจแล้วว่า ในการอยู่ร่วมกันนั้นคนเราจะปฏิบัติต่อกันใน ๓ มิติ คือ กาย วาจา และใจ หรือการกระทำ คำพูด และความคิด นั้น การเอาใจเขามาใส่ใจเรา จะคิด จะพูด จะทำสิ่งใดก็ต้องคิดถึงจิตใจของคนอื่นจึงถือเป็นเรื่องที่ควรค่าแก่การปฏิบัติ

๓) สร้างสรรค์อนาคต คือ การสร้างความสามัคคี ประองตอง สมานฉันท์ เพื่อให้เป็นชุมชนหรือสังคมแห่งสันติสุข และเป็นชุมชนหรือสังคมสันติภาพไร้รอยต่อ โดยที่ผู้คนในชุมชนและสังคมต่างก็มีน้ำใจและไมตรีที่ดีต่อกัน มีจิตสำนึก จิตอาสา และจิตสาธารณะ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน

๓. ผลกระทบที่จะเกิดขึ้น คือ เมื่อมีชุมชนต้นแบบที่มีความสงบและสันติสุข ผู้คนในชุมชนอื่นก็จะมาศึกษาเรียนรู้ ก็จะทำให้เกิดการจุดประกายทางความคิดที่จะก่อให้เกิดการต่อยอด สืบสาน และพัฒนาให้เกิดความสมานฉันท์ ประองตอง หรือเกิดความรักใคร่ สมัครสมานสามัคคี และ เกิดการขยายผลไปยังชุมชน สังคม หรือจังหวัดอื่น โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีความอ่อนไหวในเรื่องข้างต้น

ในส่วนของรูปแบบการพัฒนากระบวนการทัศนและความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันตินั้น ควรที่จะประกอบด้วย

๑. การป้องกันและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในเรื่องของข้อมูล ข้อเท็จจริง เพื่อป้องกันการเข้าใจผิดซึ่งกันและกัน โดยสนับสนุนส่งเสริมให้ใช้จารณญาณในทางที่ชอบ เพื่อให้เห็นในทางที่ถูกต้อง เห็นตามเหตุตามผล เห็นในจุดหมายหรือเป้าหมายเดียวกัน

๒. การป้องกันและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในเรื่องของผลประโยชน์ เพื่อให้เกิดความเสมอภาค เท่าเทียม ยุติธรรม และเป็นธรรม โดยสนับสนุนส่งเสริมให้ใช้หลักสันติวิธีมาขับเคลื่อน ทั้งการเจรจา การไกล่เกลี่ย การประนีประนอม เพื่อให้คนในชุมชนและสังคมยึดผลประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน

๓. การป้องกันและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในเรื่องของความสัมพันธ์ เพื่อให้เกิดความสมัครสมานสามัคคี โดยสนับสนุนส่งเสริมให้ทุกคนมีความรัก ปราศจากอคติ กรุณาปราณี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ห่วงหาเอื้ออาทรซึ่งกันและกันทั้ง ทั้งในยามที่สุขและยามทุกข์

๔. การป้องกันและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในเรื่องของโครงสร้างทางสังคมหรือชุมชน โดยสนับสนุนส่งเสริมให้ผู้นำหรือคณะกรรมการชุมชนดำรงบทบาทและปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์ ซื่อตรง จริงใจ อดทนอดกลั้น ขยันหมั่นเพียร เข้มแข็ง ไม่หวั่นไหวต่อแรงยุยง และเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

๕. การป้องกันและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในเรื่องของความเชื่อหรือค่านิยม โดยสนับสนุนส่งเสริมให้คนในชุมชนและสังคมจะต้องพึงรักษาหลักการแห่งความซื่อสัตย์ ซื่อตรง มีความจริงใจและความไว้วางใจกัน ไม่เบียดเบียนหรือข่มเหงรังแกกัน ไม่ฉกฉวยในทรัพย์สินหรือประโยชน์

ของกันและกัน ไม่ล่วงละเมิดในสิทธิหรือหน้าที่ของผู้อื่น ไม่ไปปดมดเท็จ พูดคำหยาบ พูดส่อเสียด พูดเพื่อเจ้อ เคารพและปฏิบัติอยู่ในกรอบของกฎหมาย ระเบียบ หรือข้อบังคับอันเดียวกัน

ทั้งนี้ในการพัฒนากระบวนการทัศน์ในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรมนั้น นอกจากคนในชุมชนและสังคมจะต้องยึดหลักของความถูกต้อง ชอบธรรม มีเหตุ มีผล มีความโปร่งใส ทุกคนทุกฝ่ายมีส่วนร่วม บนพื้นฐานของการคิดดี ทำดี และพูดดีต่อกันจนเป็นปกติสุข เสมือนหนึ่งทุกคนเป็นคนในครอบครัวเดียวกัน มีความเป็นพี่ เป็นน้องกัน และที่สำคัญควรที่จะ เป็นแนวทางในการประพฤติ ปฏิบัติตนตามกรอบข้อบัญญัติ ๑๐ ประการ มีดังนี้

๑. การยึดมั่นในคำสอนของศาสนา ความมีคุณธรรม และจริยธรรม ของแต่ละความเชื่อหรือศาสนาจะเป็นเครื่องควบคุมความประพฤติ ที่จะทำให้ทุกคนปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรม มีความประพฤติดี มีน้ำใจไมตรี มีความเสียสละ โอบอ้อมอารี หรือเอื้ออาทรต่อกันและกัน

๒. การเห็นคุณค่าและเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ทั้งนี้เพราะโดยพื้นฐานมนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่มีคุณค่า ทุกคนที่เกิดมามีคุณค่าที่เท่าเทียมกัน ถึงแม้ว่าจะมีสถานสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม ความเชื่อ ศาสนา ค่านิยม ขนบธรรมเนียม ประเพณี หรือการมีวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน แต่ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของทุกคนก็มีความเท่าเทียมกัน

๓. การยอมรับและเคารพในความแตกต่างระหว่างบุคคล ด้วยความที่ทุกคนในชุมชนมีความแตกต่างหลากหลายในทางความเชื่อ ศาสนา เพศ อายุ การศึกษา รายได้หรืออาชีพ โอกาสหรืออื่น ๆ นั้น สิ่งที่จะทดแทนหรือเติมเต็มความแตกต่างหลากหลายเหล่านั้น ก็ต้องอาศัยการให้เกียรติและเคารพในบุคคล ความคิดเห็นซึ่งกันและกัน สังคมก็จะเกิดความขัดแย้งน้อยลง กรณีพิพาทต่าง ๆ จะได้ไม่เกิดขึ้นอย่างรุนแรง

๔. การเคารพสิทธิและเสรีภาพของตนเองและผู้อื่น เป็นสิ่งที่ทุกคนจะต้องยึดถือและปฏิบัติเพื่อจะได้ไม่เกิดปัญหาความขัดแย้งในสังคม ขณะเดียวกันทุกคนก็ควรให้การเคารพกันและกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ซึ่งเมื่อให้เกียรติซึ่งกันและกันแล้วความบาดหมางและการทะเลาะเบาะแว้งกันก็จะไม่เกิดขึ้นในสังคม

๕. มีความเสมอภาคและความยุติธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่ทุกคน ทุกความเชื่อ ทุกศาสนา หรือในความแตกต่างหลากหลายจะต้องได้รับโอกาสที่เท่าเทียมกัน ถ้าทุกคนมีความเท่าเทียม มีความเสมอภาค ทุกคนก็จะเคารพกันและกัน ไม่แตกแยกกัน ชุมชนและสังคมก็จะอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

๖. การยึดถือประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ ถือเป็นเรื่องที่ทุกคนในชุมชนและสังคมควรยึดถือและปฏิบัติ ทั้งนี้เพราะประโยชน์ที่เกิดกับส่วนรวมนั้นจะทำให้ชุมชน สังคมเกิดความเจริญรุ่งเรือง มีความอยู่เย็นเป็นสุข เกิดการเห็นแก่ตัวน้อยลง มีการเสียสละแบ่งปันให้แก่กันและกัน ในชุมชนและสังคมมากขึ้น

๗. การมีจิตสำนึก จิตอาสา และจิตสาธารณะ เป็นคนมีน้ำใจ ชอบช่วยเหลือกันและกัน เมื่อได้รับความเดือดร้อน รวมถึงการเสียสละความสุขส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และตั้งอยู่บนพื้นฐานของการมีความเอื้อเฟื้อต่อกันด้วยความจริงใจ

๘. การรู้หน้าที่ มีความรับผิดชอบของคนในชุมชน ทั้งนี้เพราะถ้าทุกคนไม่รู้จักหน้าที่ของตนเอง ขาดวินัย ขาดความรับผิดชอบ ชุมชนและสังคมย่อมมีปัญหา แต่ถ้าทุกคนรู้หน้าที่ ทำตาม

หน้าที่ และมีความรับผิดชอบอย่างเต็มที่ตามบทบาทและฐานะ ก็คิดว่าจะเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้ชุมชนและสังคมได้เกิดสันติภาพและสันติสุขเกิดขึ้นได้

๙. การมีวิจาร์ณญาณในพูดและการแสดงความคิดเห็น และมีสติปัญญาแยกแยะได้ว่าอะไรเป็นสิ่งที่ควรหรือไม่ควรพูดหรือแสดงความคิดเห็นออกมา โดยเฉพาะในประเด็นทางความเชื่อและศาสนาของกันและกัน ทั้งนี้ควรที่จะคิดก่อนทำ หรือคิดก่อนพูดเป็นประการสำคัญ

๑๐. การแก้ไขความขัดแย้งด้วยสันติวิธี หรือการไม่ใช้ความรุนแรงจนทำให้ปัญหาบานปลาย จะส่งผลให้คนในสังคมก็จะอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ทั้งนี้จะต้องไม่ใช้อารมณ์ ความรู้สึก แต่ควรที่จะใช้สติและปัญญาในการใคร่ครวญและไตร่ตรองด้วยเหตุด้วยผลแทน

๕.๑. ๒ แนวปฏิบัติใน การพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

ขณะเดียวกันในการคืนข้อมูลสู่ชุมชนเพื่อก่อให้เกิดการขับเคลื่อนพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ผ่านกิจกรรมศาสนสัมพันธ์ สมานฉันท์ ประลองตอง คณะผู้วิจัยได้แจกแบบประเมินผลตัวแบบการ พัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ให้กับผู้เข้าร่วมกิจกรรม จำนวน ๗๘๐ รูปหรือคน ได้แบบประเมินกลับมา ๗๒๘ ชุด คิดเป็นร้อยละ ๙๓.๓๓ เพื่อหาข้อสรุปที่เป็นแนวทางในการพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ใน ๕ มิติ คือ ๑) การป้องกันการเข้าใจผิดซึ่งกันและกัน ๒) การสร้างความเสมอภาค เท่าเทียม ยุติธรรม และเป็นธรรม ๓) การสร้างความสมัคสมานสามัคคี ๔) การส่งเสริมความซื่อสัตย์ ซื่อตรง จริงใจ และเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และ ๕) การสนับสนุนการอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานความแตกต่างแต่ไม่แตกแยก และหาข้อสรุปในแนวปฏิบัติในการพัฒนากระบวนการทัศน์ในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม ที่ทุกคนทุกฝ่ายควรส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้คนในชุมชนและสังคมได้ประพฤติปฏิบัติตามหลักบัญญัติ ๑๐ ประการ นั้นประกอบด้วย ๑) การยึดมั่นในคำสอนของศาสนา ๒) การเห็นคุณค่าและเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ๓) การยอมรับและเคารพในความแตกต่างระหว่างบุคคล ๔) การเคารพสิทธิและเสรีภาพของตนเองและผู้อื่น ๕) การมีความเสมอภาคและความยุติธรรม ๖) การยึดถือประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ ๗) การมีจิตสำนึก จิตอาสา และจิตสาธารณะ ๘) การรู้หน้าที่ มีความรับผิดชอบ ๙) การมีวิจาร์ณญาณในพูดและการแสดงความคิดเห็น และ ๑๐) การแก้ไขความขัดแย้งด้วยสันติวิธี

ทั้งนี้ผลวิเคราะห์ที่มาจากแบบประเมินทั้งในส่วนของแนวทางในการพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติใน ๕ มิติ และแนวปฏิบัติในการพัฒนากระบวนการทัศน์ในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรมที่ทุกคนทุกฝ่ายควรส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้คนในชุมชนและสังคมได้ประพฤติปฏิบัติตามหลักบัญญัติ ๑๐ ประการนั้น พบว่า ผลการประเมินผลแนวทางในการพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ในภาพรวมโดยส่วนใหญ่อยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน จะพบว่า มีเพียงผลการประเมินผลในประเด็นความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติที่อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.10$) และมีค่าเฉลี่ยโดยรวมที่ต่ำกว่าในทุก ๆ ด้าน ทั้งนี้อาจวิเคราะห์ได้ว่าถึงแม้ตัวแบบหรือรูปแบบที่สะท้อนแนวทางในการพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่าง

สันติ จะมีทั้งความถูกต้อง ความเหมาะสม และควรค่าแก่การนำไปใช้ประโยชน์ หากขาดซึ่งหน่วยงานที่จะมารับเป็นเจ้าภาพหรือเป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนและพัฒนา แนวทางในการพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพุทธพัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ก็อาจจะไม่ได้ถูกนำไปสู่การปฏิบัติที่แท้จริง ซึ่งถือเป็นมุมมองและความห่วงใยที่ผู้เข้าร่วมในกิจกรรมกิจกรรมศาสนสัมพันธ์ สมานฉันท์ปรองดองสะท้อนให้เห็น

ขณะเดียวกันในส่วนของการประเมินผลตัวแบบแนวปฏิบัติในการพัฒนากระบวนการทัศน์ในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพุทธพัฒนธรรมนั้นก็พบว่า ในภาพรวมโดยส่วนใหญ่อยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน จะพบว่า มีเพียงผลการประเมินผลในประเด็นความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติที่อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.22$) และมีค่าเฉลี่ยโดยรวมที่ต่ำกว่าในทุก ๆ ด้าน ทั้งนี้อาจวิเคราะห์ได้ว่าแนวปฏิบัติในการพัฒนากระบวนการทัศน์ในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพุทธพัฒนธรรมจะมีทั้งความถูกต้อง ความเหมาะสม และควรค่าแก่การนำไปใช้ประโยชน์ แต่ถ้าประชาชนที่มีความแตกต่างหลากหลายในทางสังคมไม่นำไปประพฤติ ปฏิบัติ อย่างจริงจังและแท้จริง การสร้างความปรองดอง สมานฉันท์ และการที่จะสร้างชุมชนหรือสังคมแห่งความสันติสุข หรือเป็นชุมชนหรือสังคมสันติภาพที่ไร้รอยต่อนั้นก็ยังคงต้องใช้เวลา ซึ่งถือเป็นมุมมองและความห่วงใยที่ผู้เข้าร่วมในกิจกรรมกิจกรรมศาสนสัมพันธ์ สมานฉันท์ปรองดองสะท้อนให้เห็นเช่นกัน

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัยครั้งนี้จะกล่าวถึง แนวทางในการพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพุทธพัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ใน ๕ มิติ โดยผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นที่สำคัญและน่าสนใจและนำมาอภิปรายผล ถึงแนว การพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางสังคมพุทธพัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ประกอบด้วย ๑) การป้องกันและแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในเรื่องของข้อมูล ข้อเท็จจริง เพื่อป้องกันการเข้าใจผิดซึ่งกันและกัน ๒) การป้องกันและแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในเรื่องของผลประโยชน์ เพื่อให้เกิดความเสมอภาค เท่าเทียม ยุติธรรม และเป็นธรรม ๓) การป้องกันและแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในเรื่องของความสัมพันธ์ เพื่อให้เกิดความสมัครสมาน สามัคคี ๔) การป้องกันและแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในเรื่องของโครงสร้างทางสังคมหรือชุมชน เพื่อให้ผู้นำหรือคณะกรรมการชุมชนดำรงบทบาทและปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์ ซื่อตรง จริงใจ และเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ๕) การป้องกันและแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในเรื่องของความเชื่อหรือค่านิยม เพื่อให้คนในชุมชนและสังคมพึงรักษาความซื่อสัตย์ ซื่อตรง มีความจริงใจ เนื่อเชื่อใจกัน ไม่เบียดเบียนหรือข่มเหงรังแกกัน และปฏิบัติอยู่ในกรอบของกฎหมาย ระเบียบ หรือข้อบังคับอันเดียวกัน

ขณะเดียวกันแนวปฏิบัติในการพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพุทธพัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้คนในชุมชนและสังคมที่มีความแตกต่างหลากหลายหรือมีความเป็นชุมชนและสังคมพุทธพัฒนธรรมควร ประพฤติปฏิบัติ ตามหลักบัญญัติ ๑๐ ประการ คือ ๑) การยึดมั่นในคำสอนของศาสนา ๒) การเห็นคุณค่าและเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ๓) การยอมรับและเคารพในความแตกต่างระหว่างบุคคล ๔) การเคารพสิทธิและเสรีภาพของตนเองและผู้อื่น ๕) การมี

ความเสมอภาคและความยุติธรรม ๖) การยึดถือประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ ๗) การมีจิตสำนึกจิตอาสา และจิตสาธารณะ ๘) การรู้หน้าที่ มีความรับผิดชอบ ๙) การมีวิจารณ์ภายในพูดและการแสดงความคิดเห็น และ ๑๐) การแก้ไขความขัดแย้งด้วยสันติวิธี

ทั้งนี้ผลการวิจัยที่ค้นพบมีความคล้ายคลึงกับ ผลการศึกษาวิจัย “การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมในประเทศไทยกรณีศึกษาสังคมพหุวัฒนธรรมในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่” ซึ่งพระมหามงคลกานต์ จิตธมโมและคณะ^{๑)} ศึกษาแล้วพบว่า ๑) หลักการอยู่ร่วมกันตั้งอยู่บนพื้นฐานของเข้าใจและยอมรับซึ่งความแตกต่างในเรื่องของแนวคิดวัฒนธรรมประเพณี และความแตกต่างทางด้านเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา ลัทธิความเชื่อ ๒) หลักการอยู่ร่วมกันของแต่ละศาสนา จะต้องไม่สร้างความแตกแยก ทำตนให้เป็นประโยชน์ เปิดกว้างอย่างเท่าเทียมกัน และ ๓) การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมจะต้องส่งเสริมการยอมรับในเรื่องความแตกต่างในเรื่องความคิดตลอดจนมีทัศนคติที่ดีในการอยู่ร่วมกัน อันจะเป็นผลให้การอยู่ร่วมกันในชุมชนที่มีความหลากหลายอย่างมีประสิทธิภาพ ขณะเดียวกันจากการศึกษา “การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรม: กรณีศึกษาชุมชนเขตบางรัก กรุงเทพมหานคร” ที่พระมหานภดล ปุณณสุวฑฒโก^{๒)} ศึกษาแล้วพบว่า ๑) การเข้าใจและยอมรับซึ่งความแตกต่างในเรื่องของเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา และลัทธิความเชื่อ ๒) การอยู่ร่วมกันจะต้องมีการให้หรือเสียสละ การพูดจาที่ไพเราะ ทำตนให้เป็นประโยชน์ การเปิดกว้างอย่างเท่าเทียมกัน และการให้ทุกคนในสังคมหันมาเข้าใจในความแตกต่างและสนใจที่จะเรียนรู้ความแตกต่างกับความรู้ที่มีอยู่ และ ๓) ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ส่งเสริมความมีระเบียบเรียบร้อย และประพฤติ ปฏิบัติตามหลักการศาสนาอย่างจริงจัง

ขณะเดียวกันยังมีความสอดคล้องกับการศึกษา “พหุวัฒนธรรมทางศาสนากับแนวทางการอยู่ร่วมกันของจีนและมลายู: กรณีศึกษาประเทศบรูไน” ที่ลำพอง กลมกุล^{๓)} ศึกษาแล้วพบว่า ความแตกต่างทางศาสนา ชาติพันธุ์และความเชื่อในบรูไนส่งผลให้เกิดขนบธรรมเนียมในการอยู่ร่วมกัน โดยมีการจัดการและการบริหารอย่างเหมาะสมเพื่อให้เกิดกลไกในการดำเนินชีวิตร่วมกัน ภายใต้ความเป็นพหุวัฒนธรรมทางศาสนาที่ต้องประกอบด้วยการเรียนรู้ การทำความเข้าใจ และปรับตัว โดยมีหลักคิดทางศาสนาที่ยึดมั่นในขนบธรรมเนียม มีความอดทนอดกลั้นต่อความแตกต่าง เคารพและให้เกียรติต่อความแตกต่างของเพื่อนร่วมสังคม คำนึงถึงความเป็นมนุษย์ร่วมสังคมชาติ อันเป็นแนวทางหรือระบบคิดในการอยู่ร่วมกันของสังคมพหุลักษณะทางศาสนาระหว่างชาวจีนและมลายูบรูไนที่มีการปฏิบัติและนำไปปรับใช้เพื่อการอยู่ร่วมกันในวิถีความแตกต่างดังที่ปรากฏในปัจจุบัน ขณะที่ “การอยู่

^{๑)} พระมหามงคลกานต์ จิตธมโมและคณะ, “การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมในประเทศไทยกรณีศึกษาสังคมพหุวัฒนธรรมในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่”, วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏ, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม- ธันวาคม ๒๕๖๒): ๔๖-๕๕.

^{๒)} พระมหานภดล ปุณณสุวฑฒโก, “การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรม: กรณีศึกษาชุมชนเขตบางรัก กรุงเทพมหานคร”, รายงานวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย : ภาควิชาบาลีสันสกฤต คณะพุทธศาสตร์, ๒๕๖๐).

^{๓)} ลำพอง กลมกุล, “พหุวัฒนธรรมทางศาสนากับแนวทางการอยู่ร่วมกันของจีนและมลายู: กรณีศึกษาประเทศบรูไน”, วารสารโพธิวิสัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๑): ๗๖-๙๐.

ร่วมกันอย่างสันติสุขที่ยั่งยืนในสังคมพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลกระโด อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี” ที่ วาสนา พิทักษ์ธรรม และคณะ^๕ ได้ศึกษาวิจัยแล้วพบว่า ทุกศาสนา สอนให้มีความยุติธรรมไม่รุกรานเบียดเบียนผู้อื่น รวมทั้งการยอมรับศาสนาอื่น ถ้าบุคคลมีความรู้ใน เรื่องศาสนาที่ถูกต้อง มีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง มีการปกครองที่ยุติธรรม มีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ถึงจะมีความแตกต่างทางภาษาและวัฒนธรรม ก็สามารถอยู่ร่วมกันได้ ความร่วมมือของบุคคลระหว่าง ศาสนาเป็นสิ่งสำคัญในการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างไทยพุทธและไทยมุสลิมนำมาซึ่งสันติสุขที่ยั่งยืน

ผลจากการศึกษาวิจัย การพัฒนากระบวนการทัศน์ในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุ วัฒนธรรม ยังมีความสอดคล้องกับการศึกษา “การอยู่ร่วมกันของชุมชนในสังคมพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษา ตำบลทรายขาว อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี” ซึ่ง สุไรยานิ และมะรอนิง สาแลมิง^๕ ศึกษาแล้วพบว่า ทูตทางทรัพยากรธรรมชาติผู้นำ ชุมชนที่เข้มแข็งระบบการปกครองที่มีความยุติธรรม ความสัมพันธ์แบบเครือญาติและการสื่อสารภาษาเดียวกัน เป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันอย่างปกติ สุขของชาวไทยพุทธและชาวมลายู ขณะเดียวกันยังสอดคล้องกับ “รูปแบบการอยู่ร่วมกัน พุทธ คริสต์ อิสลาม ในพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ” ที่ จักรพงษ์ เปี่ยมเมตตา และคณะ^๖ ศึกษาแล้วพบว่า การส่งเสริมพฤติกรรมของศาสนิกชนให้กระทำตนเป็นคนดีมีวัฒนธรรม และเป็นที่ยอมรับว่าเป็นความ ดีร่วมกัน มีความรักเพื่อนมนุษย์ มีความกตัญญู รู้จักให้อภัย ถือเป็นหลักการขั้น พื้นฐานในการอยู่ ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม ซึ่งอาจจะแตกต่างจากการศึกษา “การอยู่ร่วมกันของความหลากหลาย ทางวัฒนธรรมภายในองค์กรพหุวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายทางภาษา: กรณีศึกษา MAP Foundation” ที่ปริชกดิ์ ทิศาสุข^๗ ศึกษาแล้วพบว่า การทำงานร่วมกันบนพื้นฐานของความ หลากหลายทางวัฒนธรรมทางภาษานั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ด้วยวิธีการ “อยู่ร่วมกันแบบคู่ปรับ-คู่แข่ง” โดยไม่จำเป็นต้องถกเถียงกันและกันหรือให้อัตลักษณ์ของใครต้องละลายหายไป

^๕ วาสนา พิทักษ์ธรรม จริญญา พิทักษ์ธรรม นาซอรี เต๊ะกาแซ และวาริก ภูนา, “การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ สุขที่ยั่งยืนในสังคมพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลกระโด อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี” , การ ประชุมวิชาการและนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ ราชธานีวิชาการ ครั้งที่ ๑ “สร้างเสริมสหวิทยาการ ผสมผสานวัฒนธรรมไทย ก้าวอย่างมั่นใจเข้าสู่ AC” วันศุกร์ที่ ๒๙ กรกฎาคม ๒๕๕๙ ณ มหาวิทยาลัยราชธานี , หน้า ๑๕๓๔-๑๕๓๙.

^๕ สุไรยานิ และมะรอนิง สาแลมิง , “การอยู่ร่วมกันของชุมชนในสังคมพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษา ตำบลทรายขาว อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี” , วารสารการเมืองการปกครอง, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (กันยายน ๒๕๕๖-กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗): ๒๐๔-๒๑๙

^๖ จักรพงษ์ เปี่ยมเมตตาและคณะ , “รูปแบบการอยู่ร่วมกัน พุทธ คริสต์ อิสลาม ในพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ”, วารสารการวิจัยการบริหารการพัฒนา, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๑):

^๗ ปริชกดิ์ ทิศาสุข, “การอยู่ร่วมกันของความหลากหลายทางวัฒนธรรมภายในองค์กรพหุวัฒนธรรม ที่มีความหลากหลายทางภาษา: กรณีศึกษา MAP Foundation”, วารสารด้านการบริหารรัฐกิจและการเมือง , ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๐): ๕๗-๙๘.

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยเรื่อง “การพัฒนากระบวนการทัศน์ในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม” คณะผู้วิจัยขอเสนอแนะไว้ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การพัฒนากระบวนการทัศน์ในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม ในเชิงนโยบายหน่วยงานในระดับท้องถิ่น ระดับภูมิภาค และการบริหารราชการส่วนกลาง จะต้องมีการสนับสนุน ส่งเสริม และมีส่วนร่วมในการ พัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ในประเด็นดังต่อไปนี้

๑. หน่วยงานภาครัฐควรสนับสนุน ส่งเสริม และมีส่วนร่วมใน การตรวจสอบข้อมูล ข่าวสารอันเป็นเท็จ (Fake news) ทั้งนี้เพื่อป้องกันการเข้าใจผิด และปัญหาความขัดแย้งในเรื่องของ ข้อมูล ข้อเท็จจริง

๒. หน่วยงานภาครัฐควรสนับสนุน ส่งเสริม และมีส่วนร่วมใน การสร้างความเสมอภาค เท่าเทียม ยุติธรรม และเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในชุมชนและสังคม ทั้งนี้เพื่อ ป้องกันและแก้ไขปัญหาความ ขัดแย้งในเรื่องของผลประโยชน์ของส่วนรวม หรือผลประโยชน์ระหว่างบุคคล

๓. หน่วยงานภาครัฐควรสนับสนุน ส่งเสริม และมีส่วนร่วมใน การสร้าง สัมครสมาน สามัคคี ทั้งนี้เพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งความแตกแยกที่อาจเกิดขึ้นในชุมชนหรือ สังคม

๔. หน่วยงานภาครัฐควรสนับสนุน ส่งเสริม และมีส่วนร่วมใน การสร้างระบบธรรมาภิบาลให้เกิดขึ้นในชุมชนและสังคม ขณะเดียวกันก็ควรที่จะมีการปลูกจิตสำนึกให้ผู้คนมี ความซื่อสัตย์ ซื่อตรง และเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

๕. หน่วยงานภาครัฐควรสนับสนุน ส่งเสริม และมีส่วนร่วมใน การปลูกจิตสำนึกใน ระบอบประชาธิปไตย โดยการเคารพในสิทธิและเสรีภาพของกันและกัน ขณะเดียวกันก็จะต้องมีการ ยอมรับในความแตกต่างหลากหลายทางสังคมด้วย

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

ประชาชนโดยทั่วไปซึ่งเป็นผู้ที่มีความแตกต่างหลากหลายในสังคมพหุวัฒนธรรม ควรที่จะประพฤติปฏิบัติตนในกรอบหรือข้อบัญญัติ ๑๐ ประการดังต่อไปนี้

๑. การยึดมั่นในคำสอนของศาสนา ความมีคุณธรรม และจริยธรรม ของแต่ละความเชื่อ หรือศาสนาจะเป็นเครื่องควบคุมความประพฤติ ที่จะทำให้ทุกคนปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรม มีความประพฤติดี มีน้ำใจไมตรี มีความเสียสละ โอบอ้อมอารี หรือเอื้ออาทรต่อกันและกัน

๒. การเห็นคุณค่าและเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ทั้งนี้เพราะโดยพื้นฐานมนุษย์เป็น สัตว์สังคมที่มีคุณค่า ทุกคนที่เกิดมามีคุณค่าที่เท่าเทียมกัน ถึงแม้ว่าจะมีสถานสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม ความเชื่อ ศาสนา ค่านิยม ขนบธรรมเนียม ประเพณี หรือการมีวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน แต่ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของทุกคนก็มีความเท่าเทียมกัน

๓. การยอมรับและเคารพในความแตกต่างระหว่างบุคคล ด้วยความที่ทุกคนในชุมชนมีความแตกต่างหลากหลายในทางความเชื่อ ศาสนา เพศ อายุ การศึกษา รายได้หรืออาชีพ โอกาสหรืออื่น ๆ นั้น สิ่งที่จะทดแทนหรือเติมเต็มความแตกต่างหลากหลายเหล่านั้น ก็ต้องอาศัยการให้เกียรติและเคารพในบุคคล ความคิดเห็นซึ่งกันและกัน สังคมก็จะเกิดความขัดแย้งน้อยลง กรณีพิพาทต่าง ๆ จะได้ไม่เกิดขึ้นอย่างรุนแรง

๔. การเคารพสิทธิและเสรีภาพของตนเองและผู้อื่น เป็นสิ่งที่ทุกคนจะต้องยึดถือและปฏิบัติเพื่อจะได้ไม่เกิดปัญหาความขัดแย้งในสังคม ขณะเดียวกันทุกคนก็ควรให้การเคารพกันและกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ซึ่งเมื่อให้เกียรติซึ่งกันและกันแล้วความบาดหมางและการทะเลาะเบาะแว้งกันก็จะไม่เกิดขึ้นในสังคม

๕. มีความเสมอภาคและความยุติธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่ทุกคน ทุกความเชื่อ ทุกศาสนา หรือในความแตกต่างหลากหลายจะต้องได้รับโอกาสที่เท่าเทียมกัน ถ้าทุกคนมีความเท่าเทียม มีความเสมอภาค ทุกคนก็จะเคารพกันและกัน ไม่แตกแยกกัน ชุมชนและสังคมก็จะอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

๖. การยึดถือประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ ถือว่าเป็นสิ่งที่ผู้คนในชุมชนและสังคมควรยึดถือและปฏิบัติ ทั้งนี้เพราะประโยชน์ที่เกิดกับส่วนรวมนั้นจะทำให้ชุมชน สังคมเกิดความเจริญรุ่งเรือง มีความอยู่เย็นเป็นสุข เกิดการเห็นแก่ตัวน้อยลง มีการเสียสละแบ่งปันให้แก่กันและกัน ในชุมชนและสังคมมากขึ้น

๗. การมีจิตสำนึก จิตอาสา และจิตสาธารณะ เป็นคนมีน้ำใจ ชอบช่วยเหลือกันและกัน เมื่อได้รับความเดือดร้อน รวมถึงการเสียสละความสุขส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และตั้งอยู่บนพื้นฐานของการมีความเอื้อเฟื้อต่อกันด้วยความจริงใจ

๘. การรู้หน้าที่ มีความรับผิดชอบของคนในชุมชน ทั้งนี้เพราะถ้าทุกคนไม่รู้จักหน้าที่ของตนเอง ขาดวินัย ขาดความรับผิดชอบ ชุมชนและสังคมย่อมมีปัญหา แต่ถ้าทุกคนรู้หน้าที่ ทำตามหน้าที่ และมีความรับผิดชอบอย่างเต็มที่ตามบทบาทและฐานะ ก็คิดว่าจะเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้ชุมชนและสังคมได้เกิดสันติภาพและสันติสุขเกิดขึ้นได้

๙. การมีวิจรรย์ญาณในพูดและการแสดงความคิดเห็น และมีสติปัญญาแยกแยะได้ว่าอะไรเป็นสิ่งที่ควรหรือไม่ควรพูดหรือแสดงความคิดเห็นออกมา โดยเฉพาะในประเด็นทางความเชื่อและศาสนาของกันและกัน ทั้งนี้ควรที่จะคิดก่อนทำ หรือคิดก่อนพูดเป็นประการสำคัญ

๑๐. การแก้ไขความขัดแย้งด้วยสันติวิธี หรือการไม่ใช้ความรุนแรงจนทำให้ปัญหาบานปลาย จะส่งผลให้คนในสังคมก็จะอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ทั้งนี้จะต้องไม่ใช้อารมณ์ ความรู้สึก แต่ควรที่จะใช้สติและปัญญาในการใคร่ครวญและไตร่ตรองด้วยเหตุด้วยผลแทน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

- กาญจนา แก้วเทพ . **สื่อเพื่อชุมชน : การประมวลองค์ความรู้** . กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๓.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ . **การจัดการเครือข่าย: กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: ชัคเชส มีเดีย, ๒๕๔๓.
- จามะรี เชียงทอง. **สังคมวิทยาการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๙.
- เจลิยว บุรีภักดี และคณะ . **ชุดวิชาการวิจัยชุมชน** . กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ. กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๕.
- เจลิยว บุรีภักดีและคณะ. **ชุดวิชาการวิจัยชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: เอส อาร์. พรินตติ้ง แมสโปรดักส์ , ๒๕๔๕.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. “การไม่ใช้ความรุนแรง”. ใน **สันติศึกษา** เล่มที่ ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๗. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๑.
- ถวิลวดี บุรีกุล. **การมีส่วนร่วม: แนวคิด ทฤษฎีและการบวนการ** . นนทบุรี :สถาบันพระปกเกล้า , ๒๕๔๘.
- นพนิตี สุริยะ. "การระงับข้อพิพาทของรัฐโดยสันติวิธี". **เอกสารประกอบการสอนวิชากฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีการเมือง** . กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , ๒๕๒๖.
- นฤมล นิราทร. **การสร้างเครือข่าย ายการทำงาน: ข้อควรพิจารณา** .กรุงเทพ มหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓.
- นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์. **กลวิธี แนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาชุมชนในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท** . กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสภาการพิมพ์, ๒๕๒๗.
- ประเวศ วะสี. **เศรษฐกิจแห่งการพึ่งตนเอง: ความเข้มแข็งจากฐานล่าง** . กรุงเทพมหานคร: หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๔.
- ปรีชา เอี่ยมสุทธา. **กฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีเมืองภาคสันติ** . กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๕.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. **กระบวนการพัฒนาและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา** . กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สกว, ๒๕๔๓.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **มองสันติภาพโลกผ่านภูมิหลังอารยธรรมโลกาภิวัตน์** .

กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒.

พระมหาสุทนต์ อาภาภโร. **เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร: โครงการ
สร้างเสริมการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, ๒๕๔๗.

พุทธทาสภิกขุ. **สันติภาพของโลก**. สุราษฎร์ธานี : ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๓๑.

มัลลิกา ผลอนันต์. **ทฤษฎีการสื่อสาร**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, ๒๕๕๒.

มารค ตามไท. “ข้อคิดเกี่ยวกับความมั่นคงกับการเตรียมความพร้อมเมื่อชาติมีภัย”. ใน **สันติวิธี :**

ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความมั่นคง . กรุงเทพมหานคร: สถาบันยุทธศาสตร์ สำนักงานสภา
ความมั่นคงแห่งชาติ, ๒๕๔๒.

วันชัย วัฒนศัพท์ และคณะ. **คู่มือการเพิ่มพลังการจัดการข้อพิพาท** . นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า ,
๒๕๔๕.

วันชัย วัฒนศัพท์. **ความขัดแย้ง: ทางออกด้วยสันติวิธี** . นนทบุรี: สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล
สถาบันพระปกเกล้า สมาคมสันติวิธีแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๙.

วันชัย วัฒนศัพท์. **ความขัดแย้ง: หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

วิทยากร เชียงกุล. **The Soul of Mahatma Gandhi มหาตมะคานธี**. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์สายธาร, ๒๕๕๓.

สนธยา พลศรี . **เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน** . กรุงเทพมหานคร: โอเอสพรีนติ้งเฮาส์ ,
๒๕๕๐.

สมพงษ์ ชุมาก. "ข้อพิพาทระหว่างประเทศและการระงับข้อพิพาทระหว่างประเทศ". **เอกสารชุดวิชา
กฎหมายระหว่างประเทศและองค์การระหว่างประเทศ หน่วยที่ ๖-๑๐** .
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สารมวลชน, ๒๕๓๐.

สัมพันธ์ เตชะอิก และคณะ. **การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน** . กรุงเทพ มหานคร :
เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๓๗.

สิทธิพงษ์ สิทธิขจร. **การบริหารความขัดแย้ง**. กรุงเทพมหานคร: จงเจริญการพิมพ์, ๒๕๓๕.

สุเมธ ตันติเวชกุล . “ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับการพัฒนาชนบท ”. ในเสรี พงศ์พิศ
บรรณาธิการ. **ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้น
ติ้ง, ๒๕๓๖.

สุคนธ์ เครือน้ำคำ และคณะ. **การพัฒนาทีมงาน**. ลพบุรี: มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๔๕.

เสรี พงศ์พิศ. **เครือข่าย: ยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มแข็ง ชุมชนเข้มแข็ง** . กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์
การพิมพ์, ๒๕๔๘.

เสาวลักษณ์ สุดสวาท. **การพัฒนาและความขัดแย้ง** . กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์, ๒๕๒๙.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. **เอกสารชี้แจงพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์
และวิธีการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ , ๒๕๔๖**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน
คณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, ๒๕๔๖.

สำนักบริหารกองทุนพัฒนาชุมชน. “ทำได้ หายจน” เรื่องราวการต่อสู้ชีวิตกับรวมอาชีพครัวเรือน

กข.คจ.ดีเด่น. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการรักษาดินแดน, ๒๕๕๔.

สำนักส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน. คู่มือการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นของประชาชน .

กรุงเทพมหานคร: กรมชลประทาน, ๒๕๕๕.

(๒) รายงานวิจัย:

ต่วน เปาซิงจุ. “การบริหารงานภาครัฐในรูปแบบเครือข่าย: กรณีศึกษาสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน สำนักงานปฏิบัติการภาคใต้”. รายงานวิจัย. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๔.

ปรีดา ปูนพันธ์ฉาย. “ผลของการให้คำแนะนำแบบมีส่วนร่วมต่อความร่วมมือในการรักษาของผู้ป่วยโรคความดันโลหิตสูงชนิดไม่ทราบสาเหตุ”. รายงานวิจัย. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล ๒๕๕๐.

พระมหานภดล ปุณณสุวฑฒโก. “การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรม: กรณีศึกษาชุมชนเขตบางรัก กรุงเทพมหานคร”. รายงานวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

วิชัย แสงสี. “การศึกษาวิเคราะห์และพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการเครือข่ายสถานศึกษาในเขตพื้นที่ชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ”. รายงานวิจัย .กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. “โครงการจัดทำรูปแบบกลไกการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดทำนโยบาย แผน มาตรการ กฎหมาย หลักเกณฑ์และแนวทางปฏิบัติในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม”. รายงานวิจัย . เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๗.

สร้อยญา จุฑานิล . “การบริหารเครือข่ายของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนสำนักงานปฏิบัติการภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ”. รายงานวิจัย . กรุงเทพมหานคร : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๖.

สรารุติ งามหอม และคณะ. “ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา ”. รายงานวิจัย . มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ, ๒๕๕๘.

อรทัย อาจอ่ำ และสมศักดิ์ นัคลาจารย์ . “เครือข่ายอาสาสมัครเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมเอดส์ ”. รายงานวิจัย. มหาวิทยาลัยมหิดล: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม, ๒๕๕๐.

(๓) บทความ:

กฤษฎา บุญชัย. “แนวคิด ทฤษฎี ในการศึกษาชุมชนและประชาสังคม ”. วารสารร่วมพฤษ. ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๑ (มิถุนายน-กันยายน ๒๕๕๑): ๑๓-๔๔.

ชนิภูธา กาญจนรังสีนนท์. “การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยองค์กรเครือข่าย”. **วารสารพัฒนาชุมชน**. ปีที่ ๓๘ ฉบับที่ ๙ (กันยายน ๒๕๔๒): ๒๖-๓๐.

จักรพงษ์ เปี่ยมเมตตาและคณะ. “รูปแบบการอยู่ร่วมกัน พุทธ คริสต์ อิสลาม ในพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ”. **วารสารการวิจัยการบริหารการพัฒนา**. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๑)

ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์. “การจัดการศึกษาในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับเด็กชนเผ่าโรงเรียนประถมศึกษาพื้นที่ชายขอบภาคเหนือ”. **วารสารศิลปการศึกษาศาสตร์วิจัย มหาวิทยาลัยศิลปากร**. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๗): ๑๔๔๓-๑๔๕๘.

ธนา ประมุขกุล. “เครือข่าย”. **วารสารส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม**. ปีที่ ๒๔ ฉบับที่ ๓ (กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๕๔): ๒๖-๓๑.

ปรีชภัคดี ทีคาสุข. “การอยู่ร่วมกันของความหลากหลายทางวัฒนธรรมภายในองค์กรพหุวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายทางภาษา: กรณีศึกษา MAP Foundation”. **วารสารด้านการบริหารรัฐกิจและการเมือง**. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๐): ๕๗-๘๘.

พระมหามงคลกานต์ จิตธมโมและคณะ. “การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมในประเทศไทย กรณีศึกษาสังคมพหุวัฒนธรรมในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่”. **วารสารมหาจุฬาริชาการ**. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม- ธันวาคม ๒๕๖๒): ๔๖-๕๕.

ลำพอง กลมกุล. “พหุวัฒนธรรมทางศาสนากับแนวทางการอยู่ร่วมกันของจีนและมลายู: กรณีศึกษาประเทศบรูไน”. **วารสารโพธิวิสัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ**. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๑): ๗๖-๙๐.

วาสนา พิทักษ์ธรรม จรรย์ พิทักษ์ธรรม นาซอรี เต๊ะกาแซ และวาริก ภูนา . “การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขที่ยั่งยืนในสังคมพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลกระโด อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี”. **การประชุมวิชาการและนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ ราชธานีวิชาการ ครั้งที่ ๑ “สร้างเสริมสหวิทยาการ ผสมผสานวัฒนธรรมไทย ก้าวอย่างมั่นใจเข้าสู่ AC”** วันศุกร์ที่ ๒๙ กรกฎาคม ๒๕๕๙ ณ มหาวิทยาลัยราชธานี . หน้า ๑๕๓๔-๑๕๓๙.

สิทธิโชค ปาณะศรี และคณะ. “พหุวัฒนธรรมในมุมมองของปรัชญาหลังนวยุค”. **วารสารเซนต์จอห์น**. ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๒๘ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๑): ๓๑-๔๖.

สุไรยวานี และมะรอนิง สาแลมิง . “การอยู่ร่วมกันของชุมชนในสังคมพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษาดำบลทรายขาว อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี”. **วารสารการเมืองการปกครอง**. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (กันยายน ๒๕๕๖-กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗): ๒๐๔-๒๑๙

(๔) ดุษฎีนิพนธ์:

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส นิธิบุญยากร . “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี : ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มน้ำตาช้าง จ.เชียงใหม่”. **ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

อัครเดช พรหมกัลป์. “การพัฒนารูปแบบการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งตามหลักพุทธธรรมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น”. **ดุชนิพนธ์พุทธศาสตร์ดุชนิพนธ์ สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

(๕) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่และเอกสารอื่น ๆ:

สถาบันพระปกเกล้า. “การพัฒนาการเมืองและการมีส่วนร่วมของประชาชน”. **เอกสารประกอบการศึกษาดูงานของคณะกรรมการบริหารรัฐสภา**. นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๑. (อัดสำเนา).

Peggy, “Multicultural Education Practices: Models from Three Authors”, ในเอกสารประกอบการประชุมปฏิบัติการบูรณาการ Multicultural Education ในการพัฒนาการเรียนการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, ๒๕๔๙. (อัดสำเนา).

2. ภาษาอังกฤษ

1. Secondary Sources

(I) Books:

Aler. Cathrin and Hage. Jerald. **Organization Working Together**. California: Sage, 1993.
Allan C. Filley. **Interpersonal Conflict Resolution**. Glenview. Illinois: Scott. Foresman and company, 1975.

Banks. **Multicultural education: Theory and practice**. 3rd ed.. Allyn and Bacon: Boston, 1994.

Baruth and Manning. **Multicultural Education of Children and Adolescents**. Boston: Allyn and Bacon, 1992.

Bertram H. Raven and Jeffrey Z. Rubin. **Social Psychology: People in Groups**. New York: John Wiley, 1976.

Caplow. Theodore. **Principle of Organization**. New York: Harcourt Brace & World, 1964.

Clyde Eagleton. **International Government**. New York: The Ronald Press, 1948.

Cohen J.M. and Uphoff N.T. “Participation’s Place in Rural Development: Seeking Clarity Through Specific”. **World Development**. New York: Cornell University, 1977.

Cohen. J and Uphoff, D. Rural. “Development Participation: Concept and Measures for Project Design Implementation and Evaluation”, **Rural Development Center**, New York: Cornell University, 1980.

- Daniel Katz and Robert L. Kahn. **The Social Psychology of Organizations**. 2nd ed. New York: John Wiley, 1978.
- David L. Brow. **Managing Conflict at Organizational Interfaces**. Reading. Massachusetts: Addison – Wesley, 1983. pp
- Edward J. Murray. “Conflict: Psychological Aspects”. in David L. Sills. **International Encyclopedia of the Social Sciences**. New York: Macmillan, 1968.
- Filley. Alan C. **Interpersonal Conflict Resolution**. Glenview. Illinois: Scott. Foresman, 1975.
- Fred C. Ikle. **How Nations Negotiate**. New York: Haper& Row, 1964.
- Friedmann. John. **Empowerment: The Politics of Alternative Development**. Blackwell: Cambridge M.A. and Oxford UK, 1993.
- Galtung. Johan. **Peace by Peaceful Means: Peace and Conflict. Development and Civilization**. London: Sage Publications, 1998.
- Gene Sharp. **The Politics of Nonviolent Action part I**. Boston. Ma: Poster Sargent Publisher, 1973.
- J. A. Rowe. **An Album of Martin Luther King. Jr.**. New York: Franklin Watts, 1970.
- Jame G. March and Herbert A. Simon. **Organizations**. New York: John Wiley and Sons, 1958.
- Johan Galtung. **Peace: Research Education Action: Essays in Peace Research.1**. Copenhagen: Christian Ejlers, 1975.
- Kae K. Chung and Leon C. Megginson. **Organizations Behavior: Developing Managerial Skill**. New York: Harper and Row, 1981.
- Kemmis S. and Mc Taggart R. **The action research planner**, Geelong: Deakin University Press. 1990.
- Kenneth W. Thomas and Ralph H. Kilman. **Thomas-Kilman Conflict Model Interest**. 27th printing. New York: XICOM Incorporated, 1987.
- Laura Nader. “Conflict: Anthropological Aspect”. in David L. Sills. **International Encyclopedia of the Social Sciences**. Vol. 3. New York: Macmillan, 1968.
- Leland M. Goodrich & Edward Hambro. **Charter of United Nation**. Boston: World Peace Foundation, 1949.
- Lewis A. Coser. “Conflict: Social Aspect” in David L. Sills. **International Encyclopedia of the Social Sciences**. New York: Macmillan, 1968.
- Lowrence F. Shaffer and Edward J. Shoben. **The Psychology of Adjustment**. Boston: HoughtonMifflin, 1965.
- Lynn, M. R., “Determination and Quantification of Content Validity”, *Nursing Research*, 36(6) (1986): 382-385.

- March. JG and Herbert A. Simon. **Organization**. New York: John Wiley & Sons, 1958.
- M.K. Gandhi. **My Non – Violence**. Ahmedabad : Navajivan, 1960.
- Nerfin ed. **Another Development: Approaches and Strategies**. Uppsala: Dag Hammarskjold Foundation, 1977.
- Paul Wallensteen. "Understanding Conflict Resolution: Framework". in Peter Wallensteen. Editor. **Peach Research: Achievement and Charenges**, Boulder & London: West view Press.
- Rensis A. Likert. **New Patterns of Management**. New York: McGraw-Hill Book Company Inc., 1961.
- Rogers. E. M. and Shoemaker. F. F. **Communication of innovations: A cross-cultural approach**. New York: The Free Press, 1976.
- Roy W. Peuman and Margeret E. Bruehl. **Managing Conflict: AComplete Process-Centered Handbook**. Englewood Cliffs. New Jersey: Prentice – Hall, 1982.
- Servaes. J. Jacobson. T. A. and White. S. A. **Participatory communication for social change**. California: Sage, 1996.
- Shaffer. Lawrence F. and Shoben. Edward J. **The Psychology of Adjustment**. Boston: Houghton Mifflin, 1965.
- Simmel. G. **Conflict and the Web of Web of Group Affiliations**. Glencoe. Ill.: Free Press, 1955.
- Speed B. Leas. "Choosing a Conflict Management Strategy". in **Discover Your Conflict Management Style**. ed. Speed B. Leas. New York: The Alban Institute, 1984.
- Stephen P. Robbins. **Organizations Behavior: Concepts. Controversies and Applications**. 2nd ed. Englewood Cliffs. New Jersey: Prentice – Hall, 1983..
- United Nation. "Popular Participation asa Strategy for Promoting Community Level Action and Nation Development Report of the Meeting for the Adhoc Group of Expert". **Department of International Economic and Social Affair**.New York: United Nation, 1981.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.

เครื่องมือวิจัย

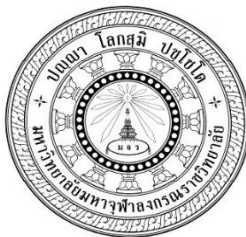

แบบสังเกตการมีส่วนร่วม

โครงการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ “ศานติประชาธรรม : การสร้างกระบวนการทัศน์การอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรมด้วยพลังการขับเคลื่อนของชุมชน” ณ ศาลาการเปรียญวัดท่าการ้อง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ตัวชี้วัดการมีส่วนร่วม	การกล่าวต้อนรับ	การปรับทิศทาง	การประสานมุมมอง	การร่วมสร้างสันติภาพ	การสร้างเครือข่าย
๑) การมีส่วนร่วมคิด วางแผน ตัดสินใจ (Decision Making)					
การให้ข้อมูล					
การแสดงความเห็น					
การร่วมคิดพัฒนา					
๒) การมีส่วนร่วมในกิจกรรม (Implementation)					
การรับรู้ของชุมชน					
การสื่อสาร					
การร่วมกิจกรรม					
๓) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits)					
ความรู้สึกร่วมใจ					
การเห็นคุณค่า					
ได้รับประโยชน์ของโครงการ					
๔) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)					
การสะท้อนความเห็น					
การรับรู้การเปลี่ยนแปลง					
การสร้างฉกทัศน์ในการพัฒนาสู่ชุมชนสันติภาพไว้ร่อยต่อ					

แบบประเมินผลกิจกรรม

เรื่อง : การพัฒนากระบวนการทัศน์ในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม

คำชี้แจง

๑. แบบสอบถามนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินผลตัวแบบการพัฒนากระบวนการทัศน์ในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยการตรวจสอบความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ และการใช้ประโยชน์

๒. แบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) จำนวน ๒ ตอน รวม ๑๕ ข้อ คำตอบมี ๕ ระดับ โดยมีเกณฑ์การประเมิน ดังนี้

๕ หมายถึง	มีความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ และการใช้ประโยชน์มากที่สุด
๔ หมายถึง	มีความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ และการใช้ประโยชน์มาก
๓ หมายถึง	มีความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ และการใช้ประโยชน์ปานกลาง
๒ หมายถึง	มีความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ และการใช้ประโยชน์น้อย
๑ หมายถึง	มีความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ และการใช้ประโยชน์น้อยที่สุด

ขอกราบขอบพระคุณ/ขอขอบพระคุณทุกท่านที่ให้ความร่วมมือในการประเมินผล

ผศ.ดร.อัศรเดช พรหมกล้า
หัวหน้าโครงการวิจัยและคณะ

ทำนมากที่สุดเพียงข้อเดียว

ประเด็น	ผลการประเมิน																			
	ความถูกต้อง					ความเหมาะสม					ความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ					การใช้ประโยชน์				
	๕	๔	๓	๒	๑	๕	๔	๓	๒	๑	๕	๔	๓	๒	๑	๕	๔	๓	๒	๑
๑. กระบวนทัศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ																				
๑) ทุกคนทุกฝ่ายในชุมชนหรือสังคมจะต้องมีส่วนร่วมในการป้องกันการเข้าใจผิดซึ่งกันและกัน																				
๒) ทุกคนทุกฝ่ายในชุมชนหรือสังคมจะต้องมีส่วนร่วมในการสร้างความเสมอภาค เท่าเทียม ยุติธรรม และเป็นธรรม																				
๓) ทุกคนทุกฝ่ายในชุมชนหรือสังคมจะต้องมีส่วนร่วมในการสร้างความสมัครสมานสามัคคี																				
๔) ทุกคนทุกฝ่ายในชุมชนหรือสังคมจะต้องส่งเสริมความซื่อสัตย์ ซื่อตรง จริ่งใจ และเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม																				
๕) ทุกคนทุกฝ่ายในชุมชนหรือสังคมจะต้องสนับสนุนการอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานความแตกต่างแต่ไม่แตกแยก																				

ประเด็น	ผลการประเมิน																			
	ความถูกต้อง					ความเหมาะสม					ความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ					การใช้ประโยชน์				
	๕	๔	๓	๒	๑	๕	๔	๓	๒	๑	๕	๔	๓	๒	๑	๕	๔	๓	๒	๑
๒. แนวปฏิบัติในการพัฒนากระบวนการทัศน์ในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม																				
๑) ทุกคนในชุมชนหรือสังคมจะต้องยึดมั่นและปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสนาอย่างเคร่งครัด																				
๒) ทุกคนในชุมชนหรือสังคมจะต้องให้ความสำคัญในเรื่องของคุณค่าและเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น																				
๓) ทุกคนในชุมชนหรือสังคมจะต้องให้การยอมรับและเคารพในความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยเฉพาะทางความเชื่อ ศาสนา หรืออื่น ๆ																				
๔) ทุกคนในชุมชนหรือสังคมจะต้องให้การเคารพในสิทธิและเสรีภาพทั้งของตนเองและของผู้อื่น																				
๕) ทุกคนในชุมชนหรือสังคมจะต้องสนับสนุนและส่งเสริมให้เกิดความเสมอภาค เท่าเทียมและความยุติธรรม																				
๖) ทุกคนในชุมชนหรือสังคมจะต้องยึดถือประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน																				

ประเด็น	ผลการประเมิน																			
	ความถูกต้อง					ความเหมาะสม					ความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ					การใช้ประโยชน์				
	๕	๔	๓	๒	๑	๕	๔	๓	๒	๑	๕	๔	๓	๒	๑	๕	๔	๓	๒	๑
๗) ทุกคนในชุมชนหรือสังคมจะต้องมีจิตสำนึก จิตอาสา และจิตสาธารณะในการอยู่ร่วมกัน																				
๘) ทุกคนในชุมชนหรือสังคมจะต้องรู้หน้าที่และมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเองในฐานะสมาชิกของสังคม																				
๙) ทุกคนในชุมชนหรือสังคมจะต้องการมีวิจรรย์ญาณในพูดและการแสดงความคิดเห็นเพื่อไม่ให้เป็นที่นำไปสู่ปัญหาความขัดแย้ง																				
๑๐) เมื่อเกิดปัญหาความขัดแย้งเกิดขึ้นแล้วทุกคนในชุมชนหรือสังคมจะต้องมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งนั้นด้วยแนวทางสันติวิธี																				

ท่านมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเพื่อการพัฒนากระบวนการบวบทศน์ในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม อย่างไรบ้าง ขอได้โปรดให้ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ภาคผนวก ข.

ภาพกิจกรรมการลงพื้นที่และกิจกรรมประกอบการวิจัย

การลงพื้นที่พบปะพูดคุยกับแกนนำในจังหวัดนครสวรรค์

การลงพื้นที่พบปะพูดคุยกับแกนนำในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

การลงพื้นที่พบปะพูดคุยกับแกนนำในจังหวัดนครศรีธรรมราช

โครงการสัมมนาเชิงปฏิบัติการภายใต้หัวข้อ “ศาสนติประชาธรรม : การสร้างกระบวนการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรมด้วยพลังการขับเคลื่อนของชุมชน” ณ ชุมชนวัดท่าการ้อง อำเภอฟะนังศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

กิจกรรมศาสนสัมพันธ์ สมานฉันท์ปรองดองของจังหวัดนครสวรรค์

ภาคผนวก ค.

การรับรองการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

แบบ สพ.๐๙.

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ 25 มกราคม 2564

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ข้าพเจ้า พระราชรัตนเวที ตำแหน่ง รองเจ้าคณะจังหวัดนครสวรรค์
ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน คณะสงฆ์จังหวัดนครสวรรค์
ที่อยู่ ตำบลหนองปลิง อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์
โทรศัพท์ โทรสาร

ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง
การพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพุทธธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ ผศ.ดร.อัครเดช พรหมกัลป์

โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- ☒ การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- ☐ การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- ☒ การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- ☒ การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ 2564 จนถึง 2568 ซึ่งการนำ
ผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

ในการกำหนดนโยบายเพื่อขับเคลื่อนโครงการศาสนิกสัมพันธ์ของคณะสงฆ์จังหวัดนครสวรรค์

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ
(พระราชรัตนเวที)
ตำแหน่ง รองเจ้าคณะจังหวัดนครสวรรค์

หมายเหตุ: ท่านสามารถประทับตราของหน่วยงานในเอกสารนี้ได้ (ถ้ามี)

แบบ สพ.๐๙.

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ 25 มกราคม 2564

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ข้าพเจ้า นายทวง ชัยสุวรรณรัตน์ ตำแหน่ง แกนนำชุมชนบ้านป้อม

ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน

ที่อยู่ 38/1 บ้านวัดท่าการ้อง หมู่ที่ 6 ต.บ้านป้อม อ.พระนครศรีอยุธยา จ.พระนครศรีอยุธยา

โทรศัพท์ โทรสาร

ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง
การพัฒนากระบวนการทัศนและความเข้าใจทางพุทธธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ ผศ.ดร.อัครเดช พรหมกัลป์

ได้นำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- ☒ การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- ☐ การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- ☐ การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- ☒ การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่ใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ 2564 จนถึง 2568 ซึ่งการนำ

ผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

ประยุกต์ใช้ในการขับเคลื่อนเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันในชุมชนพุทธธรรม

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ นายทวง ชัยสุวรรณรัตน์

ตำแหน่ง

หมายเหตุ: ท่านสามารถประทับตราของหน่วยงานในเอกสารนี้ได้ (ถ้ามี)

ภาคผนวก ง.
ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากการวิจัย

ภาคผนวก ง.
ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากการวิจัย

ผลผลิตผลลัพธ์ และผลกระทบจากงานวิจัย (Output/Outcome/Impact)

ผลงานที่คาดว่าจะได้รับ	รายละเอียดของผลผลิต	จำนวนนับ			หน่วยนับ	ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับ	ผลกระทบที่คาดว่าจะได้รับ
		๒๕๖๒	๒๕๖๓	รวม			
๒๕. บทความทางวิชาการ – วารสารระดับชาติ	บทความวิจัย “รูปแบบการพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ”		๑	๑	เรื่อง	ได้รับการตีพิมพ์และเผยแพร่ในวารสารฐาน TCI	ผู้ที่สนใจสามารถนำไปอ้างอิงในผลงานวิจัยหรือผลงานวิชาการที่ตนเองผลิตหรือเขียนขึ้นมาได้
๒๘. การประชุม/สัมมนา ระดับชาติ – นำเสนอแบบโปสเตอร์	บทความวิชาการ “กระบวนการและขั้นตอนใน การพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจ ในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ”		๑	๑	เรื่อง	ได้รับการตีพิมพ์และเผยแพร่ในวารสารฐาน TCI	ผู้ที่สนใจสามารถนำไปอ้างอิงในผลงานวิจัยหรือผลงานวิชาการที่ตนเองผลิตหรือเขียนขึ้นมาได้
๑๗. การใช้ประโยชน์เชิงสาธารณะ – การถ่ายทอดเทคโนโลยี	เครือข่าย จิตอาสาเพื่อภาคประชาสังคม		๓		เครือข่าย	นำไปสู่การเชื่อมประสานเครือข่ายในระดับชุมชนและระดับจังหวัด	ภาคีเครือข่ายชุมชนสันติสุข
๑๑. กระบวนการใหม่ – ระดับภาคสนาม	กระบวนการและขั้นตอนในการพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ		๕		กระบวนการ	รูปแบบการจัดสัมมนาทางวิชาการบนพื้นฐานการมีส่วนร่วม	การสร้างชุมชนและสังคมสันติภาพไร้รอยต่อ
๒๐. การพัฒนากำลังคน - นศ.ระดับปริญญาโท	นักวิจัยรุ่นใหม่ (นักวิจัยลูกไก่) และนักวิจัยชุมชน		๑๐		คน	เกิดนักวิจัยในชุมชนและสังคม	การวิจัยชุมชน การแก้ไขปัญหาชุมชนผ่านกระบวนการวิจัยทั้งในเชิงปฏิบัติการ AR และแบบ PAR

ภาคผนวก จ.
ประวัติคณะผู้วิจัย

ประวัติหัวหน้าโครงการวิจัย

๑. ชื่อ - นามสกุล ผศ.ดร.อัครเดช พรหมกัลป์

ชื่อ - นามสกุล Assist. Prof Dr. Akkaradecha Brahmakappa

๒. ที่อยู่ เลขที่ ๗๐๙/๑๗๕ หมู่ ๒ หมู่บ้านสวัสดิการทหารบก

ตำบลหนองปลิง อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

โทรศัพท์มือถือ ๐๘๒-๙๔๕๕๕๕๘๔

E-mail: akkarat๘๖๖๘@gmail.com

๓. ตำแหน่งปัจจุบัน

- อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
- ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

๔. ประวัติการศึกษา

- ปริญญาตรี ศิลปศาสตรบัณฑิต (ศศ.บ.นิเทศศาสตร์) สถาบันราชภัฏมหาสารคาม
- ปริญญาโท พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พธ.ม.รัฐประศาสนศาสตร์) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ปริญญาเอก พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พธ.ด.รัฐประศาสนศาสตร์) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา) ระบุสาขาวิชาการ

- การศึกษาและวิจัยชุมชน/ การจัดการทรัพยากรชุมชน /การวิจัยทางสังคมศาสตร์
- การสื่อสารมวลชน / การเก็บข้อมูล / การนำเสนอ / การเข้าถึงชุมชน
- การบริหารจัดการองค์กร / การบริหารองค์การสื่อสารชุมชน (เคเบิลทีวีท้องถิ่น)
- ทฤษฎีการพัฒนาชุมชน/สังคม /สังคมวิทยาการพัฒนา/การพัฒนาชนบทไทย
- วิทยากรแม่ข่าย ๑๑ ของสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

๖. ผลงานวิจัย

หัวข้องานวิจัย	ปีที่ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัย	หน้าที่รับผิดชอบ
กระบวนการพัฒนาระบบประกันคุณภาพการศึกษาตามวงจร PDCA ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	ปีงบประมาณ ๒๕๕๕	หัวหน้าโครงการวิจัย
รูปแบบการสร้างเสริมสุขภาวะในองค์กรที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการทำงานของหน่วยงานภาครัฐ : กรณีศึกษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ปีงบประมาณ ๒๕๕๖	หัวหน้าโครงการวิจัย

หัวข้องานวิจัย	ปีที่ได้รับทุนสนับสนุน การการวิจัย	หน้าที่รับผิดชอบ
ทัศนคติที่มีต่อบทบาทและการแสดงออกของนิสิต วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์	ปีงบประมาณ ๒๕๕๗	หัวหน้าโครงการวิจัย
การพัฒนาบึงน้ำขนาดใหญ่แบบมีส่วนร่วมใน สังคมไทย	ปีงบประมาณ ๒๕๕๘	หัวหน้าโครงการวิจัย
ศึกษาความขัดแย้งกับการสืบสานประเพณี แห่เจ้าพ่อ-เจ้าแม่ปากน้ำโพ	ปีงบประมาณ ๒๕๕๘	หัวหน้าโครงการวิจัย
การเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมและ วัฒนธรรมระดับชุมชนในอาเซียน	ปีงบประมาณ ๒๕๕๘	ผู้ร่วมวิจัย
แผนงานวิจัย : ยุทธศาสตร์การจัดการชุมชนพื้นที่ กลางน้ำกับการป้องกันและแก้ไขปัญหาอุทกภัย	ปีงบประมาณ ๒๕๕๙	ผู้ช่วยแผนงานวิจัย
การจัดการชุมชนพื้นที่กลางน้ำเชิงยุทธศาสตร์กับ การป้องกันและแก้ไขปัญหาอุทกภัย	ปีงบประมาณ ๒๕๕๙	หัวหน้าโครงการวิจัย
การบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนตามแนว พระราชดำริในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่งวงค์	ปีงบประมาณ ๒๕๕๙	ผู้ร่วมวิจัย
พุทธบูรณาการบริหารจัดการองค์รณะสงฆ์ จังหวัดนครสวรรค์ : วิเคราะห์ในเชิงกระบวนการ และผลสัมฤทธิ์	ปีงบประมาณ ๒๕๕๙	ผู้ร่วมวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยกับการ พัฒนาทักษะชีวิตของนิสิตสู่ประชาคมอาเซียน	ปีงบประมาณ ๒๕๕๙	หัวหน้าโครงการวิจัย
แผนงานวิจัย : พ่อ-แม่มือใหม่ : แนวคิดและ กระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัว ตามแนวพระพุทธศาสนา	ปีงบประมาณ ๒๕๖๐	ผู้ช่วยแผนงานวิจัย
ยุ้งข้าวยุคใหม่ : กระบวนการปรับตัวสู่ทางรอด แห่งภูมิปัญญาของชาวนาไทย	ปีงบประมาณ ๒๕๖๐	หัวหน้าโครงการวิจัย
วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นวิถีพุทธกับการ เสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวพ่อ-แม่ มือใหม่	ปีงบประมาณ ๒๕๖๐	ผู้ร่วมวิจัย
นิเวศวัฒนธรรม : รูปแบบและกระบวนการ ส่งเสริมการท่องเที่ยวต้นน้ำเจ้าพระยา	ปีงบประมาณ ๒๕๖๐	ผู้ร่วมวิจัย
นครสวรรค์ : การวิเคราะห์นโยบายและการเตรียม ความพร้อมสู่การพัฒนาเป็นจังหวัดจัดการตนเอง	ปีงบประมาณ ๒๕๖๐	ผู้ร่วมวิจัย
แผนงานวิจัย : ยุทธศาสตร์การพัฒนาสังคมเชิง พุทธบูรณาการเพื่อความพอเพียงบนพื้นฐานการ ขับเคลื่อนตามแนวพระราชรัฐ	ปีงบประมาณ ๒๕๖๑	ผู้ช่วยแผนงานวิจัย

หัวข้องานวิจัย	ปีที่ได้รับทุนสนับสนุน การการวิจัย	หน้าที่รับผิดชอบ
ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการขับเคลื่อนหน่วย อบรมประชาชนประจำตำบล (อปต.) ในการ พัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการภายใต้การ ขับเคลื่อนตามแนวพระราชรัฐ	ปีงบประมาณ ๒๕๖๑	หัวหน้าโครงการวิจัย
แผนงานวิจัย : การพัฒนาคุณธรรมและพฤติกรรม การเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนด้วยขบวนการสื่อ สร้างสรรค์เชิงพุทธ	ปีงบประมาณ ๒๕๖๑	ผู้ประสานงาน
ต้นน้ำเจ้าพระยากับการพัฒนาสู่เศรษฐกิจฐานราก ทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	ปีงบประมาณ ๒๕๖๑	หัวหน้าโครงการวิจัย

๗. ผลงานทางวิชาการ

๗.๑ บทความวิจัย

อัครเดช พรหมกัลป์, อภิษฎาณัฐโสภา อบสิน. “ทัศนคติที่มีต่อบทบาทและการแสดงออกของนิสิต
วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์”. ตีพิมพ์ใน วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์. ปีที่ ๕ ฉบับที่
๒ พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๙ : ๒๕๙-๒๗๒.

อัครเดช พรหมกัลป์. “ศึกษาความขัดแย้งกับการสืบสานงานประเพณีแห่เจ้าพ่อเจ้าแม่ปากน้ำโพ”.
ตีพิมพ์ใน งานประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๓ , ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๙ : ๒๒๔-๒๓๘.

อัครเดช พรหมกัลป์. “รูปแบบการพัฒนาบึงน้ำขนาดใหญ่แบบมีส่วนร่วมในสังคมไทย”. ตีพิมพ์ใน
วารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์ คณะสังคมศาสตร์ , ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม – สิงหาคม
๒๕๕๙ : ๔๐๗-๔๑๙.

อัครเดช พรหมกัลป์. “รูปแบบการพัฒนาบึงน้ำขนาดใหญ่แบบมีส่วนร่วมในสังคมไทย”. นำเสนอ
นิทรรศการผลงานวิจัยใน งานมหกรรมงานวิจัยแห่งชาติ ๒๕๖๐ Thailand Research
Expo ๒๐๑๗ ภายใต้แนวคิด “วิจัยเพื่อพัฒนาประเทศสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน”
ระหว่างวันที่ ๒๓ – ๒๗ สิงหาคม ๒๕๖๐ ณ โรงแรมเซ็นทาราแกรนด์และบางกอกคอนเวน
ชันเซ็นเตอร์ เซ็นทรัลเวิลด์ กรุงเทพมหานคร.

อัครเดช พรหมกัลป์. “การจัดการชุมชนพื้นที่กลางน้ำเชิงยุทธศาสตร์กับการป้องกันและแก้ไขปัญหา
อุทกภัย”. ตีพิมพ์ใน งานประชุมวิชาการ การพัฒนาชุมชน ท้องถิ่น และสังคมระดับชาติ
ครั้งที่ ๑๗ และระดับนานาชาติ ครั้งที่ ๑ CSDสัมพันธ์, ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในระหว่างวันที่ ๒๘ - ๓๑ มกราคม
๒๕๖๑ : ๒๓๙ - ๒๕๕.

อัครเดช พรหมกัลป์, พระครูนิวาสิตขันธ์. “การสื่อสารทางการเมืองกับการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง
ในนโยบายสาธารณะ : กรณีศึกษาโครงการก่อสร้างเขื่อนแม่วงก์” ตีพิมพ์ใน **การประชุมทาง
วิชาการระดับชาติ MCU Congress II**, ณ ห้อง เอียร์เตอร์ B คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๓๐ เมษายน ๒๕๖๑ :
๒๔๐-๒๔๖.

พระครูนิวาสิตขันธ์, อัครเดช พรหมกัลป์, รัตติยา พรหมกัลป์. “การบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนตาม
แนวพระราชดำริในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วงก์” ตีพิมพ์ใน **การประชุมทางวิชาการระดับชาติ ครั้งที่
๒**, ณ วิทยาลัยสงฆ์ล้านนาเฉลิมพระเกียรติฯ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัด
น่าน ๙ กันยายน ๒๕๖๑.

๗.๒ บทความทางวิชาการ

อัครเดช พรหมกัลป์, ผศ.ดร.ไพศาล สรรสวัสดิ์. “สังคมแห่งอุปมัญญา : ปลายทางแห่งการแก้ไข
ปัญหาความขัดแย้ง”. ตีพิมพ์ใน **วารสารมหาจุฬาลงกรณวิชาการ** . ปีที่ ๒ ฉบับพิเศษ เนื่องใน
โอกาสเฉลิมฉลองวันวิสาขบูชาโลก ๒๕๕๘) : ๑๑๘-๑๓๐.

อัครเดช พรหมกัลป์, ผศ.ดร.ไพศาล สรรสวัสดิ์. “ภาวะผู้นำ : การถึงพร้อมแห่งบุคคลที่ต้องผ่าน
การขับเคลื่อนพัฒนา”. ตีพิมพ์ใน **วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์** .
ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๖) : ๒๒-๔๑.

อัครเดช พรหมกัลป์, ผศ.ดร.ไพศาล สรรสวัสดิ์. “พุทธวิถีการสื่อสารภายในองค์กร กลเม็ดเชื่อมโยง
เพื่อประสิทธิภาพทางการบริหาร”. ตีพิมพ์ใน **วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์วิทยาลัยสงฆ์
นครสวรรค์**. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๖) : ๒๒-๔๑.

Akkaradecha Brahmakappa. “๑๐๐ Years Ago; The Conflict of The Continuing of
Paknampho Chinese Deities Traditional Parade” In **The ๗th International
Buddhist Research Seminar on “Cultural Geography in Buddhism”**
February๑๘-๒๐, ๒๐๑๖ Mahachulalongkornrajavidyalaya University. Thailand :
๒๔๗-๒๔๙.

๘. หนังสือ/ตำรา/เอกสารประกอบการสอน

อัครเดช พรหมกัลป์. **ทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์ (Public Administration Theory)**. นครสวรรค์
: บริษัท เอ็นบีเอสโปรดคัลสตี้ง จำกัด, ๒๕๕๘.

อัครเดช พรหมกัลป์. **การวิจัยคุณภาพ (Qualitative Research)**. นครสวรรค์ : บริษัท เอ็นบีเอส
โปรดคัลสตี้ง จำกัด, ๒๕๕๘.

อัครเดช พรหมกัลป์. **การปกครองท้องถิ่น แนวคิด หลักการ และทฤษฎี** . นครสวรรค์ : อางวันการ
พิมพ์, ๒๕๖๐.

อัครเดช พรหมกัลป์. **รูปแบบการพัฒนาบึงน้ำขนาดใหญ่แบบมีส่วนร่วมในสังคมไทย** . นครสวรรค์ :
อางวันการพิมพ์, ๒๕๖๐.

๙. เกียรติบัตรและผลงานที่ได้รับ

- วุฒิบัตรหลักสูตรการฝึกอบรม “วิทยากรหลักสูตรการพัฒนานักวิจัย” (Training for the trainer) รุ่นที่ ๑๑ ของสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.)
- วิทยากรประจำโครงการฝึกอบรม “สร้างนักวิจัยรุ่นใหม่ (ลูกไก่)” ของสำนักงานคณะกรรมการ วิจัยแห่งชาติ (วช.) ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา น่าน ลำพูน และกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ รวมถึงของกรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข
- ประกาศนียบัตรรับรองวิทยฐานะ “วิทยากรหลักสูตรการพัฒนานักวิจัย” (Training for the trainer) ของสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) จาก พล.อ.อ.ประจินต์ จั่นตอง รองนายกรัฐมนตรี
- วุฒิบัตรหลักสูตรการฝึกอบรม “ผู้จัดการงานวิจัย” รุ่นที่ ๑๖ ของสำนักงานคณะกรรมการ วิจัยแห่งชาติ (วช.)
- เกียรติบัตรและโล่รางวัลผลงานวิจัยที่มีคุณค่า “ระดับดี” ประจำปี ๒๕๖๑ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- เกียรติบัตรและโล่รางวัลนักวิจัย “ระดับดีเยี่ยม” ประจำปี ๒๕๖๑ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

๑. ชื่อ - นามสกุล พระครูนิวิฐศีลขันธ ฐิตวฑฒโน, ผศ.ดร. (वरुณศ์ เชื้อศรี)

ชื่อ - นามสกุล Assist. Prof Dr. Phrakhrunivitsinlakhan

๒. ที่อยู่วัดมฤคทายวัน ตำบลแม่เล่ย์ อำเภอแม่วงก์ จังหวัดนครสวรรค์

๓. ตำแหน่งปัจจุบัน

- อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิตวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
- ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายบริหาร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

๔. ประวัติการศึกษา

- ปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต (รัฐศาสตร์) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ปริญญาตรี นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ปริญญาโท รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยนอร์ท-เชียงใหม่
- ปริญญาเอก พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พธ.ด.รัฐประศาสนศาสตร์) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา) ระบุสาขาวิชาการ

- การบริหารจัดการองค์กร / การบริหารคณะสงฆ์ / กฎหมายคณะสงฆ์
- ทฤษฎีการพัฒนาชุมชน/สังคม / สังคมวิทยาการพัฒนา/การพัฒนาชนบทไทย
- การบริหารและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

๖. ผลงานวิจัย

หัวข้องานวิจัย	ปีที่ได้รับทุนสนับสนุนการการวิจัย	หน้าที่รับผิดชอบ
ทัศนคติที่มีต่อบทบาทและการแสดงออกของนิสิตวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์	ปีงบประมาณ ๒๕๕๗	ผู้ร่วมวิจัย
การพัฒนาบึงน้ำขนาดใหญ่แบบมีส่วนร่วมในสังคมไทย	ปีงบประมาณ ๒๕๕๘	ผู้ร่วมวิจัย
ศึกษาความขัดแย้งกับการสืบสานประเพณีแห่เจ้าพ่อ-เจ้าแม่ปากน้ำโพ	ปีงบประมาณ ๒๕๕๘	ผู้ร่วมวิจัย
แผนงานวิจัย : ยุทธศาสตร์การจัดการชุมชนพื้นที่กลางน้ำกับการป้องกันและแก้ไขปัญหาคูหาญ	ปีงบประมาณ ๒๕๕๙	ผู้ช่วยแผนงานวิจัย
การจัดการชุมชนพื้นที่กลางน้ำเชิงยุทธศาสตร์กับการป้องกันและแก้ไขปัญหาคูหาญ	ปีงบประมาณ ๒๕๕๙	ผู้ร่วมวิจัย
การบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนตามแนวพระราชดำริในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วงก์	ปีงบประมาณ ๒๕๕๙	หัวหน้าโครงการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยกับการพัฒนาทักษะชีวิตของนิสิตสู่ประชาคมอาเซียน	ปีงบประมาณ ๒๕๕๙	ผู้ร่วมวิจัย

หัวข้องานวิจัย	ปีที่ได้รับทุนสนับสนุน การการวิจัย	หน้าที่รับผิดชอบ
แผนงานวิจัย : พ่อ-แม่มือใหม่ : แนวคิดและกระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา	ปีงบประมาณ ๒๕๖๐	ผู้ช่วยแผนงานวิจัย
ยุ่งข้าวยุคใหม่ : กระบวนการปรับตัวสู่ทางรอดแห่งภูมิปัญญาของชาวนาไทย	ปีงบประมาณ ๒๕๖๐	ผู้ร่วมวิจัย
วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นวิถีพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่	ปีงบประมาณ ๒๕๖๐	หัวหน้าโครงการวิจัย
แผนงานวิจัย : ยุทธศาสตร์การพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการเพื่อความพอเพียงบนพื้นฐานการขับเคลื่อนตามแนวประชารัฐ	ปีงบประมาณ ๒๕๖๑	ผู้ช่วยแผนงานวิจัย
ธรรมาปฏิบัติกับการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการเพื่อความพอเพียงบนพื้นฐานการขับเคลื่อนตามแนวประชารัฐ	ปีงบประมาณ ๒๕๖๑	หัวหน้าโครงการวิจัย

๗. ผลงานทางวิชาการ(งานวิจัย/บทความทางวิชาการ/หนังสือ/ตำรา)

๗.๑ บทความวิจัย

พระครูนิวาสิตขันธ์ . “การพัฒนาระบบการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดนครสวรรค์บนฐานพุทธธรรม”, ตีพิมพ์ในวารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๕๙

อัครเดช พรหมกัลป์, พระครูนิวาสิตขันธ์. “การสื่อสารทางการเมืองกับการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในนโยบายสาธารณะ : กรณีศึกษาโครงการก่อสร้างเขื่อนแม่วงก์” ตีพิมพ์ในการประชุมทางวิชาการระดับชาติ MCU Congress II, ณ ห้อง เอียร์เตอร์ B คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๓๐ เมษายน ๒๕๖๑.

พระครูนิวาสิตขันธ์, อัครเดช พรหมกัลป์, รัตติยา พรหมกัลป์. “การบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนตามแนวพระราชดำรินในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วงก์” ตีพิมพ์ในการประชุมทางวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๒, ณ วิทยาลัยสงฆ์ล้านนาเฉลิมพระเกียรติฯ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดน่าน ๙ กันยายน ๒๕๖๑.

๗.๒ บทความทางวิชาการ

พระครูนิวาสิตขันธ์. “ทุติยปาปณิกสูตรกับการส่งเสริมการบริหารจัดการยุคใหม่” ,ตีพิมพ์ใน วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ มกราคม - มีนาคม ๒๕๖๐

พระครูนิวาสิตขันธ์. “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรเพื่อการยืนหยัดในโลกของการแข่งขันไร้พรมแดนอย่างยั่งยืน” ,ตีพิมพ์ใน วารสาร สถาบันวิจัยพินลธรรม, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ ประจำเดือนมกราคม – มิถุนายน ๒๕๕๙

๗.๓ หนังสือ/ตำรา

พระครูนิวาส์ขันธ์, ดร.(๒๕๕๙). **กฎหมายปกครอง**, นครสวรรค์ : นครสวรรค์ บรอดแคสติ้ง ซีเอสเอ็ม.
จำนวน ๒๗๕ หน้า.

พระครูนิวาส์ขันธ์, ดร.(๒๕๕๙). **หลักการจัดการทรัพยากรมนุษย์**, นครสวรรค์ : นครสวรรค์ บรอดแคสติ้ง ซีเอสเอ็ม. จำนวน ๔๘๗ หน้า. ISBN: 978-616-423-644-4

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

๑. ชื่อ - นามสกุลนางสาวรัตติยา เหนืออำนาจ

ชื่อ - นามสกุล Miss. Rattiya Nau-amnat

๒. ที่อยู่ เลขที่ ๗๐๙/๑๗๕ หมู่ ๒ หมู่บ้านสวัสดิการทหารบก

ตำบลหนองปลิง อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

โทรศัพท์มือถือ ๐๘๒-๙๔๕๙๕๘๔

E-mail: rattitik.prom@gmail.com

๓. ตำแหน่งปัจจุบัน

- ผู้ช่วยนักวิจัย

๔. ประวัติการศึกษา

- ปริญญาตรี รัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์) มหาวิทยาลัยบูรพา

- ปริญญาโท พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พธ.ม.รัฐประศาสนศาสตร์)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

- ปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา) ระบุสาขาวิชาการ

- การศึกษาและวิจัยชุมชน/ การจัดการทรัพยากรชุมชน /การวิจัยทางสังคมศาสตร์

- การบัญชี / งานบริหารบุคคล / การประกันสังคม

- ทฤษฎีการพัฒนาชุมชน/สังคม /สังคมวิทยาการพัฒนา/การพัฒนาชนบทไทย

- นักวิจัยรุ่นใหม่ลูกรุ่น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๖. ผลงานวิจัย

เรื่องที่การวิจัย	ปีที่ได้รับทุนสนับสนุนการการวิจัย	หน้าที่รับผิดชอบ
การจัดการชุมชนพื้นที่กลางน้ำเชิงยุทธศาสตร์กับการป้องกันและแก้ไขปัญหาคอรัปชั่น	ปีงบประมาณ ๒๕๕๙	ผู้ร่วมวิจัย
การบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนตามแนวพระราชดำริในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่งัก	ปีงบประมาณ ๒๕๕๙	ผู้ร่วมวิจัย
ยุ่งชั่วยุคใหม่ : กระบวนการปรับตัวสู่ทางรอดแห่งภูมิปัญญาของชาวนาไทย	ปีงบประมาณ ๒๕๖๐	ผู้ร่วมวิจัย
วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นวิถีพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่	ปีงบประมาณ ๒๕๖๐	ผู้ร่วมวิจัย

เรื่องที่การวิจัย	ปีที่ได้รับทุนสนับสนุนการการวิจัย	หน้าที่รับผิดชอบ
นิเวศวัฒนธรรม : รูปแบบและกระบวนการส่งเสริมการท่องเที่ยวต้นน้ำเจ้าพระยา	ปีงบประมาณ ๒๕๖๐	ผู้ร่วมวิจัย
ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการขับเคลื่อนหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อปต.) ในการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการภายใต้การขับเคลื่อนตามแนวพระราชรัฐ	ปีงบประมาณ ๒๕๖๑	ผู้ร่วมวิจัย
ต้นน้ำเจ้าพระยากับการพัฒนาสู่เศรษฐกิจฐานรากทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	ปีงบประมาณ ๒๕๖๑	ผู้ร่วมวิจัย

๗. ผลงานทางวิชาการ

๗.๑ บทความวิจัย

พระครูนิวาส์ขันธ์, อัครเดช พรหมกัลป์, รัตติยา เหนืออำนาจ. “การบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนตามแนวพระราชดำริในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วงศ์” ตีพิมพ์ใน การประชุมทางวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๒, ณ วิทยาลัยสงฆ์ล้านนาเฉลิมพระเกียรติฯ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดน่าน ๙ กันยายน ๒๕๖๑.

รัตติยา เหนืออำนาจ. “ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของแบบจำลองการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงสร้างสรรค์ ในจังหวัดนครสวรรค์”. วารสารมหาวิทยาลัยคริสเตียน. ปีที่ ๒๕ ฉบับที่ ๓ (๒๐๑๙): กรกฎาคม - กันยายน ๒๕๖๒.

รัตติยา เหนืออำนาจ. พระเทพปริยัติเมธี. และนัยนา เกิดวิชัย. “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงสร้างสรรค์”. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์. ปีที่ ๒๑ฉบับที่ ๑(๒๕๖๒) : มกราคม-มิถุนายน.

๗.๒ บทความทางวิชาการ

รัตติยา เหนืออำนาจ. “เทคนิคการสร้างแรงจูงใจในการทำงาน” วารสารสถาบันวิจัยพินิตธรรม , ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ ประจำเดือนมกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๑

รัตติยา เหนืออำนาจ. “เกษตรวิถีกับการบริหารจัดการตามแนวคิด Lean Thinking” วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ เดือนกรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๖๑.

รัตติยา พรหมกัลป์. “ทุนท้องถิ่นกับการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากทางการท่องเที่ยวต้นน้ำเจ้าพระยา”. รายงานการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑. ณ วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี วัดไร่ขิง พระอารามหลวง จังหวัดนครปฐม ๙-๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

รัตติยา พรหมกัลป์. “ประเพณีจับข้อมือสาว: คุศโลบายในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนคนไทยเชื้อสายมอญ”. วารสารสถาบันวิจัยพินิตธรรม , ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๒).

๗.๓ การฝึกอบรม

โครงการ “พัฒนาผู้จัดการงานวิจัย” รุ่นที่ ๑๖ ณ วันที่ ๒๗ เมษายน ๒๕๖๑ สำนักงานคณะกรรมการ
วิจัยแห่งชาติ ร่วมกับมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

อบรมเชิงปฏิบัติการ โครงการ “คลินิกวิจัยเพื่อพัฒนาศักยภาพคณาจารย์และนิสิตอาเซียน เรื่อง

“Asian Research Guideline by Lisrel” ณ วันที่ ๘ พฤษภาคม ๒๕๖๑ มหาวิทยาลัยมหา

จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย ศูนย์อาเซียนศึกษา

อบรมหลักสูตร “การใช้โปรแกรม Lisrel โปรแกรมทางสถิติสำหรับการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และ
สังคมศาสตร์” ณ ๘ มิถุนายน ๒๕๖๑ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

๑. ชื่อ - นามสกุล ดร.จรูญศักดิ์ สุนทรเดชา

ชื่อ - นามสกุล Dr.Jaroonsak Soonthondachar

๒.ที่อยู่ เลขที่ ๓๓๓/๑๓๔ หมู่บ้านอนาวิลล์-สุวรรณภูมิ

ถ.ฉลองกรุง แขวงลำปลาทิว เขตลาดกระบัง

จังหวัดกรุงเทพมหานคร ๑๐๕๒๐

โทรศัพท์มือถือ ๐๙๔-๖๓๙๕๖๙๒

E-mail: email: jrs.stc@gmail.com

๓.ตำแหน่งปัจจุบัน

- ผู้ช่วยนักวิจัย

๔. ประวัติการศึกษา

- ปริญญาตรี คณะวิศวกรรมไฟฟ้า สาขาวิชาสื่อสารโทรคมนาคมมหาวิทยาลัยเทคโนโลยี
ราชมงคล วิทยาเขตเทเวศน์

- ปริญญาโท มหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิชาบริหารจัดการ

มหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิชาการตลาด

- ปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

-หลักสูตรประกาศนียบัตรผู้บริหารชั้นสูง “สถาบันพระปกเกล้า” (๒๕๕๓)

หลักสูตรการบริหารงานภาครัฐและกฎหมายมหาชน (ปรม.๑๓)

-หลักสูตรนักบริหารระดับสูง “ธรรมศาสตร์เพื่อสังคม” (๒๕๕๙)

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (นมธ.๘)

-Octel Business Collage, California USA (๒๕๓๘)

Master Certificate of Voice Processing Management

-Periphonics, Singapore (๒๕๓๙)

Master Certificate of Voice Processing & Call Center Management

๕. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา) ระบุสาขาวิชาการ

- การบริหารจัดการองค์กรขนาดใหญ่

- การตลาด

- เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร

๖. ผลงานวิจัย

เรื่องที่การวิจัย	ปีที่ได้รับทุนสนับสนุนการการวิจัย	หน้าที่รับผิดชอบ
นิเวศวัฒนธรรม : รูปแบบและกระบวนการส่งเสริมการท่องเที่ยวต้นน้ำเจ้าพระยา	ปีงบประมาณ ๒๕๖๐	ผู้ร่วมวิจัย
ต้นน้ำเจ้าพระยากับการพัฒนาสู่เศรษฐกิจฐานรากทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	ปีงบประมาณ ๒๕๖๑	ผู้ร่วมวิจัย

๗. ผลงานทางวิชาการ

บทความทางวิชาการ

จรรยาศักดิ์ สุนทรเดชา. “เทคนิคการบริหารค่าตอบแทนที่มีประสิทธิภาพ”. วารสารสถาบันพิมลธรรม , ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑.(เดือนมกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๑).

จรรยาศักดิ์ สุนทรเดชา . “รูปแบบการสร้างเสริมสุขภาวะในองค์กรที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการทำงานของหน่วยงานภาครัฐ”. วารสารวิจัยวิชาการ , วิทยาเขตนครสวรรค์ , ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๒).

จรรยาศักดิ์ สุนทรเดชา . “การสร้างเสริมสุขภาวะในองค์กรที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการทำงาน”. รายงานการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑. ณ วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี วัดไร่ขิง พระอารามหลวง จังหวัดนครปฐม ๙-๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

๘. ประสบการณ์การทำงานและผลงาน

๘.๑ ประสบการณ์การทำงาน

- ประธานกรรมการ บริษัทปีสมาร์ท คอร์ปอเรชั่นจำกัด
- ประธานกรรมการ บริษัทเอเชีย คอนเน็คท์ คอร์ปอเรชั่นจำกัด
- คณะทำงานนายพิพัฒน์ รัชกิจประการ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา โดยมีหน้าที่ให้คำปรึกษาในการกิจต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา
- คณะกรรมการสรรหากรรมการสภามหาวิทยาลัย ผู้ทรงคุณวุฒิ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
- กรรมการส่งเสริมกิจการมหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
- กรรมการมูลนิธิส่งเสริมเศรษฐกิจชนบทและพัฒนาสิ่งแวดล้อม
- ที่ปรึกษาโครงการศึกษาพัฒนาไหมไทยพื้นบ้าน ไหมตาหลาและแมลงทับ จ.สระแก้ว ในมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ
- ที่ปรึกษาชมรมผู้ทรงคุณวุฒิไหมและผ้าไทย
- ที่ปรึกษารองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์
- ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดนครสวรรค์

๘.๒ ผลงาน

- โครงการ Phuket Smart City ดูและระบบ Digital Signage on Cloud ประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารให้นักท่องเที่ยวและประชาชน
- ออกแบบและร่วมวางระบบ Face Recognition (ระบบความปลอดภัย ตรวจสอบใบหน้า) งานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร จังหวัดภูเก็ต
- ออกแบบสร้างและบริหารระบบ IOT Platform ให้กับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) ทั่วประเทศ
- ออกแบบและวางระบบ CCTV ให้กับสำนักปลัดกระทรวงสาธารณสุข
- ออกแบบและวางระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ ระบบความปลอดภัยของข้อมูล ให้กับ สำนักปลัดกระทรวงสาธารณสุข
- ออกแบบระบบหุ่นยนต์ดูแลผู้ป่วยโรงพยาบาล บำราศนราดรุ
- ออกแบบและวางระบบ Network Monitoring ให้กับสำนักปลัดกระทรวงสาธารณสุข
- ออกแบบและวางระบบ Call Center ให้กับสายการบิน Lion Air เพื่อจองสายการบินและบริการอื่น ๆ
- ออกแบบและวางระบบ ๑๓๓๗ Pattaya City Call Center และระบบบริหารจัดการเมืองด้วยระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อบริการนักท่องเที่ยวและประชาชนในเมืองพัทยา
- จัดทำระบบตอบรับอัตโนมัติ (Call center) ๑๒๗๕ ขึ้นเพื่อทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เป็นการเทิดพระเกียรติเนื่องในโอกาสทรงเจริญพระชนมพรรษา ๗๕ พรรษา ๑๒ สิงหาคม พ.ศ.๒๕๕๐
- ออกแบบและวางระบบ Call Center กองสลากรัฐบาล เชื้อผลออกสลากและรับเรื่องขายสลากเกินราคา
- ออกแบบสร้างและร่วมบริหาร Platform ให้คำปรึกษาข้อกฎหมาย “ LawRai” ทั้งระบบ Chat, Call, Video Call

แบบรายงานผลสัมฤทธิ์โครงการวิจัยประจำปี 2563
สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

1. ชื่อโครงการวิจัยย่อยที่ 2 เรื่อง การพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพุทธวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

2. ชื่อหัวหน้าโครงการวิจัย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อัครเดช พรหมกัลป์
สังกัด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์
โทรศัพท์ 082-945-9584 อีเมล akkaratv8668@gmail.com
งบประมาณ 450,000 บาท ระยะเวลาดำเนินการ 1 ปี

3. แพลตฟอร์มตามยุทธศาสตร์ อววน

แพลตฟอร์มที่ 2 (มี 1-4 Platform)

โปรแกรมตามยุทธศาสตร์ อววน P9 (ตอนขอทุน 1-16 P)

4. พื้นที่ทำวิจัย

1. จังหวัดนครสวรรค์ ที่เทศบาลนครนครสวรรค์
2. จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่ชุมชนวัดท่าการ้อง
3. จังหวัดนครศรีธรรมราช 5 ชุมชน ได้แก่ 1) ชุมชนบ้านในถุ้ง 2) ชุมชนบ้านโมคลาน
3) ชุมชนบ้านปากพยิง 4) ชุมชนบ้านโพธิ์เสด็จ และ 5) ชุมชนบ้านตลาดแขก

5. พื้นที่ใช้ประโยชน์

จังหวัดนครสวรรค์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดนครศรีธรรมราช และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

6. ที่มาและความสำคัญ/หลักการและเหตุผล

ปัจจุบันคำว่า “สังคมพหุวัฒนธรรม” ถูกกล่าวถึงมากในแวดวงการศึกษาทางวิชาการหรือทางสังคมศาสตร์โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเชื่อมโยงสังคมพหุวัฒนธรรมกับประเด็นความขัดแย้ง ซึ่งนักวิชาการ นักสังคมศาสตร์ หรือแม้แต่ภาครัฐต่างก็มองว่า ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนั้นมาจากความไม่เข้าใจถึงความแตกต่างและความหลากหลายในความเชื่อทางศาสนา วัฒนธรรม หรือจนกระทั่งค่านิยมต่าง ๆ จนทำให้เกิดปรากฏการณ์ความขัดแย้งให้เห็นเป็นข่าวในสังคมไทย ซึ่งนับวันความเชื่อทางศาสนาที่แตกต่างกันถูกนำมาใช้เป็นประเด็นความขัดแย้งจนทำให้เกิดการแตกแยกในชุมชน แม้ว่าความขัดแย้งนั้นในแง่มุมมองของนักวิชาการมองว่าเป็นปรากฏการณ์ตามธรรมชาติและเป็นของปกติที่

เกิดขึ้นในทุกสังคม^๑ อย่างไรก็ตามที่ผ่านมามีสังคมไทยแม้จะมีความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมและความเชื่อ ดังจะเห็นได้จากแต่ละภูมิภาคต่างก็มีอัตลักษณ์ของตนเองแต่ก็สามารถอยู่รวมกันอย่างเป็นสุข

ในการอยู่ร่วมกันของกลุ่มคนผู้มีความแตกต่างหลากหลายที่เป็นสังคมพหุวัฒนธรรม ที่มีความแตกต่างหลากหลายในด้านความเชื่อ ค่านิยม เพื่อให้ได้มาซึ่งสถานภาพ อำนาจ หรือ ทรัพยากร ที่มีอยู่อย่างจำกัด ทำให้สังคมที่หลากหลายและเคยอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข อาจถูกกระแสทางสังคมหรือการเมือง ที่ทำให้เกิดเปลี่ยนแปลง ในกระบวนการที่ ความเข้าใจ หรือแนวคิดมุมมองที่มีต่อกัน และกัน โดยเฉพาะในยุคดิจิทัล ที่เป็นยุคยุคแห่งการแก่งแย่งแข่งขันตามกลไกหรือพลวัตรในโลกของทุนนิยมและบริโภคนิยม และ จะเป็นแรงดึงดูดให้ผู้คนต่างเชื้อชาติศาสนา ต่างความเชื่อ ต่างค่านิยม หลั่งไหลมาอยู่ร่วมกัน ความผูกพันแน่นแฟ้นที่เคยมีหรือเคยเกิดขึ้น ภายในชุมชนและสังคมแบบเดิม ๆ ก็จะเริ่มที่จะจางหายไป ตามจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้นและเวลาที่ผ่านไปจะเห็นได้จาก การแปรเปลี่ยนจากชุมชนหรือสังคมแห่งการแบ่งปัน เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ กลับกลายเป็นสังคมที่ต้องแก่งแย่งแข่งขัน กอบโกย และซื้อหาได้ด้วยตัวเงิน ผู้คนในชุมชนสังคม มีการพึ่งพาอาศัยกันน้อยลง โลกเศรษฐกิจสมัยใหม่นำพาให้ผู้คนในสังคมหันไปพึ่งพาตลาดและยึดครองตลาด ทั้งนี้เพื่อการสะสมทุนให้กับตนเอง พรรคพวกตนเองให้ มากขึ้น สุดท้ายจึงก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำแตกต่างและความแตกแยกขึ้นในชุมชนและสังคมในที่สุด

ในการอยู่ร่วมกันของกลุ่มคนผู้มีความแตกต่างหลากหลายนั้นในบางครั้งอาจนำมาซึ่งความไม่เข้าใจกัน ทั้งนี้อาจจะเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมหรือการกระทำของบุคคล^๒ หรืออาจจะเป็นการแข่งขันในเรื่องของความเชื่อ ค่านิยม เพื่อให้ได้มาซึ่งสถานภาพ อำนาจ หรือ ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด^๓ และอาจจะมุ่งหมายถึงขั้นที่จะต้องแข่งขัน แย่งชิงเพื่อให้ได้มาในสิ่งดังกล่าว “ซึ่งปัญหาข้างต้นถือเป็นความล้มเหลวที่เกิดขึ้นเมื่อบุคคลจะต้องตัดสินใจ^๔ ขณะเดียวกันยังเป็นสิ่งเร้าของความเป็นปฏิปักษ์ต่อกันอันเกิดจากความต้องการที่ไม่สอดคล้องกัน^๕ ทั้งนี้เพราะเป็นเรื่องธรรมชาติระหว่าง

^๑ Kae K. Chung and Leon C. Megginson. **Organizations Behavior: Developing Managerial Skill.** (New York: Harper and Row, 1981), p.252.

^๒ Galtung, Johan, **Peace by Peaceful Means: Peace and Conflict, Development and Civilization**, (London: Sage Publications, 1998), p. 81.

^๓ เสาวลักษณ์ สุดสวาท, **การพัฒนาและความขัดแย้ง**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๙).

^๔ วันชัย วัฒนศัพท์, **ความขัดแย้ง: หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๒.

^๕ March, JG and Herbert A. Simon., **Organization**, (New York: John Wiley & Sons, 1958), p. 42.

^๖ Shaffer, Lawrence F. and Shoben, Edward J., **The Psychology of Adjustment**, (Boston: Houghton Mifflin, 1965), p. 99.

บุคคลที่มีเป้าประสงค์และจุดมุ่งหมายแตกต่างกัน ซึ่งอาจนำไปสู่ความขัดแย้งในที่สุด^๗ สำหรับเหตุและปัจจัยที่จะนำไปสู่ความไม่เข้าใจกันซึ่งกันและกันนั้น จอห์น แมกคอนแนล, คริสโตเฟอร์ มัวร์ และวันชัย วัฒนศัพท์^๘ ได้แยกประเภทและสาเหตุของความไม่เข้าใจกันว่ามาจาก ๕ ประเด็นสำคัญ คือ ๑) การมีข้อมูลไม่ตรงกัน (Data Conflict) ๒) การมีผลประโยชน์ไม่ลงตัว (Interest Conflict) ๓) การมีความสัมพันธ์ที่ห่างเหิน (Relationship Conflict) ๔) โครงสร้างไม่สอดคล้องกับความต้องการ (Structural Conflict) และ ๕) ค่านิยมไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน (Value Conflict)

ในส่วนของแนวทางในการทำความเข้าใจและนำมาซึ่งความปรองดองสมานฉันท์นั้น Georg Simmel^๙ มองว่า ๑) จะต้องทำให้เหตุแห่งความเห็นต่างสิ้นสุดลง ๒) การทำให้ฝ่ายหนึ่งชนะ ๓) การประนีประนอม และ ๔) การคืนดีกันหรือการให้อภัยกัน ส่วน Theodore Caplow^{๑๐} นั้นมองว่าจะต้อง ๑) ตัดสินใจเลือกยืนข้างใดข้างหนึ่งโดยยึดหลักเหตุ ๒) ตั้งคณะกรรมการคนกลางมาไต่สวนหาข้อเท็จจริง ๓) การจัดตั้งคณะกรรมการร่วมหรืออนุญาโตตุลาการ และ ๔) การประนีประนอมยอมความ ในขณะที่ Ralf Dahrendorf ซึ่งมีมุมมองในเชิงสันติวิธีนั้นมองว่า ๑) การสมานฉันท์คือปฐมเหตุแห่งความขัดแย้ง ๒) ความขัดแย้งคือโอกาสในการสร้างความสมานฉันท์ ๓) การสมานฉันท์และความขัดแย้งคือปัจจัยของกันและกัน สำหรับนักคิด นักทฤษฎีในโลกตะวันออกนั้นแนวคิดมุมมองในการแก้ไขปัญหาความไม่ลงรอยและการสร้างความสมานฉันท์ที่โน้มเอียงไปตามรากเหง้าของศาสนา เป็นต้นว่า Manatma Gandhi^{๑๑} ที่ได้เสนอแนวทางแห่ง “อหิงสา” ซึ่งมีรากฐานของการไม่เบียดเบียนและเริ่มต้นขึ้นจากศรัทธาในสัจจะ ไม่ใช้ความรุนแรงต่อฝ่ายตรงข้าม ไม่เกลียดชัง แต่เป็นศัตรูกับความชั่วและความอยุติธรรม ซึ่งการต่อสู้กับความอยุติธรรมนั้นจักต้องใช้อหิงสาเป็นหลัก

สำหรับการแก้ไขปัญหาความไม่ลงรอยหรือการเสริมสร้างความปรองดองสมานฉันท์ในทางพระพุทธศาสนานั้น พบว่า พระพุทธศาสนากลับมองลึกลงไปถึงจิตใจของคนว่า ๑) จะต้องจัดการปัญหาความขัดข้องหมองใจที่เกิดขึ้นในภายในตนเองก่อน ทั้งนี้เพื่อเป็นการกำจัดกิเลสที่เกิดขึ้นในจิตใจของมนุษย์และเป็นต้นเหตุของความขัดข้องหมองใจหรือไม่ลงรอย และ ๒) การจัดการปัญหาความขัดข้องหมองใจภายนอก เป็นการจัดการปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในรูปแบบของปรากฏการณ์ทางสังคม เป็นความขัดแย้งที่ส่งผลกระทบต่อความผาสุกของสังคม ซึ่งต้องอาศัยหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์มาเป็นแนวทางในการแก้ไขทุกปัญหาความขัดแย้ง ถือเป็นการเสริมสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นด้วยหลักพุทธธรรมการที่สันติภาพจะเกิดขึ้นและสำเร็จผลตามต้องการนั้นปัจเจกบุคคลและสังคมโดยรวมต้องยึดหลัก "ทศธรรมและตรีปิฎานหรือความถูกต้อง ๑๐ ประการ

^๗ Filley, Alan C., *Interpersonal Conflict Resolution*, (Glenview, Illinois: Scott, Foresman, 1975), p. 4.

^๘ วันชัย วัฒนศัพท์, *ความขัดแย้ง: หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา*, หน้า ๙-๑๐.

^๙ Simmel, G., *Conflict and the Web of Group Affiliations*, (Glencoe, Ill.: Free Press, 1955), pp. 9-10.

^{๑๐} Caplow, Theodore, *Principle of Organization*, (New York: Harcourt Brace & World, 1964), p. 169.

^{๑๑} วิทยากร เชียงกูล, *The Soul of Mahatma Gandhi มหาตมะคานธี*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สายธาร, ๒๕๕๓).

โดยเริ่มต้นที่ความถูกต้องที่ดำเนินรอยตามแนวทางอริยมรรค หรือ มรรค ๘ ซึ่งประกอบด้วย ความถูกต้องทางทฤษฎี ความถูกต้องทางการดำริ ความถูกต้องทางการทำงาน ความถูกต้องในการดำรงชีวิต ความถูกต้องในความเพียร ความถูกต้องในความมีสติ ความถูกต้องในการมีสมาธิ ความรู้ที่ถูกต้อง และการหลุดพ้นที่ถูกต้อง ในขณะที่ความถูกต้องตามหลักไตรปิฎกนั้นประกอบด้วย การเข้าใจถึง หัวใจศาสนาที่แท้จริง การทำความเข้าใจระหว่างศาสนาอื่น ๆ และการหลุดพ้นจากอำนาจแห่งวัตถุนิยม ทั้งนี้แนวคิดข้างต้นล้วนแต่เป็นการตั้งไว้เพื่อประโยชน์แก่ชาวโลกหรือสากลจักรวาล เพราะจะทำให้เกิดสันติภาพที่แท้จริงและกว้างขวางสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

การวิจัย “ การพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพุทธพัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ” จึงเป็นการสังเคราะห์นวัตกรรมการบูรณาการสร้างความปรองดองและสมานฉันท์ในสังคมที่มีความแตกต่างหลากหลาย ทั้งนี้เพื่อประสานความแตกต่างหลากหลายทั้งความเชื่อ ความศรัทธา ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมให้เป็นสังคมไร้รอยต่อต้นแบบ และจะเป็นโมเดลเมืองแห่งสันติภาพและภราดรภาพที่จะขยายผลไปยังจังหวัดข้างเคียงหรือพื้นที่อื่นๆ ของประเทศไทย ในโอกาสต่อไป

7. วัตถุประสงค์

7.1 เพื่อพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางสังคมพุทธพัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

7.2 เพื่อเสนอแนวปฏิบัติในการพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางสังคมพุทธพัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติไร้รอยต่อ

8. ขอบเขตการศึกษา

ขอบเขตเนื้อหา:

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้มุ่งศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพุทธพัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ บนความแตกต่างหลากหลายทางความเชื่อ ความศรัทธา ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรม ผ่านแนวคิดการอยู่ร่วมกัน แนวคิดสังคมพุทธพัฒนธรรม แนวคิดการอยู่ร่วมกันในสังคมพุทธพัฒนธรรม แนวคิด ทฤษฎีการมีส่วนร่วม แนวคิดการสร้างเครือข่าย แนวคิดการพัฒนาทางเลือก แนวคิดสันติวิธี ที่จะนำไปสู่การค้นหาแนวทางในการพัฒนาสู่ความเป็นสังคมสันติภาพไร้รอยต่อ

ขอบเขตพื้นที่/องค์กร:

1. จังหวัดนครสวรรค์ ที่เทศบาลนครนครสวรรค์
2. จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่ชุมชนวัดท่าการ้อง
3. จังหวัดนครศรีธรรมราช 5 ชุมชน ได้แก่ 1) ชุมชนบ้านในถุ้ง 2) ชุมชนบ้านโมคลาน
- 3) ชุมชนบ้านปากพวย 4) ชุมชนบ้านโพธิ์เสด็จ และ 5) ชุมชนบ้านตลาดแขก

ขอบเขตประชากร กลุ่มตัวอย่าง ผู้ให้ข้อมูล:

1) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ทั้งในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ พระนครศรีอยุธยา และ นครศรีธรรมราช ได้แก่ คณะกรรมการชุมชน ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน ผู้นำทางศาสนาหรือความเชื่อ ผู้นำชนชาติพันธุ์ ประชาชนที่เกี่ยวข้อง และกลุ่มเด็กและเยาวชน โดยจะเป็นผู้แทนจากความแตกต่าง หลากหลายในระดับพื้นที่ รวมถึงผู้บริหารระดับจังหวัด ได้แก่ ผู้ว่าราชการจังหวัดหรือผู้แทน รวม จำนวนทั้งสิ้น 96 รูปหรือคน

2) ผู้เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพุทธวัฒนธรรมกับการ อยู่ร่วมกันอย่างสันติ ตามโครงการสัมมนาเชิงปฏิบัติการภายใต้หัวข้อ “ศานติประชาธรรม : การสร้าง กระบวนทัศน์การอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพุทธวัฒนธรรมด้วยพลังการขับเคลื่อนของชุมชน ” เพื่อ เสริมสร้างความเข้าใจในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยเป็นตัวแทนของคณะกรรมการชุมชน ผู้นำ ชุมชน ปราชญ์ชุมชน ผู้นำทางศาสนาหรือความเชื่อ ผู้นำชนชาติพันธุ์ ประชาชนที่เกี่ยวข้อง และกลุ่ม เด็กและเยาวชน โดยจะเป็นผู้แทนจากความแตกต่างหลากหลายในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มา หาข้อตกลงในการอยู่ร่วมกัน จำนวน 80 รูปหรือคน

3) ผู้เข้าร่วมในการคืนข้อมูลสู่ชุมชนและสร้างเครือข่ายผ่านกิจกรรมศาสนสัมพันธ์ สมานฉันท์ปรองดองของจังหวัดนครสวรรค์ ได้แก่ ผู้นำศาสนาพุทธ ผู้นำศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคา ทอลิกและนิกายโปรเตสแตนต์ ผู้นำศาสนาซิกข์ ผู้นำศาสนาอิสลาม ศาสนิกชนจากทุกศาสนาและ ความเชื่อ ผู้แทนหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในจังหวัด นครสวรรค์ (กอรมน.) และศูนย์ปรองดองสมานฉันท์เพื่อการปฏิรูป (ศปป.) จ.นครสวรรค์ เข้าร่วมใน กิจกรรมศาสนสัมพันธ์ สมานฉันท์ปรองดอง จำนวน 780 รูปหรือคน

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

1. การพัฒนากระบวนการทัศน์ หมายถึง การปรับเปลี่ยนมุมมอง ทัศนคติ บนความแตกต่าง หลากหลายทางความเชื่อ ความศรัทธา ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมเพื่อนำไปสู่การสร้าง สังคมแห่งความรัก ความสามัคคี มีความปรองดอง สมานฉันท์ และมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์เป็น สังคมสันติภาพไร้รอยต่อ

2. การสร้างความเข้าใจ หมายถึง การสร้างความตระหนักรู้ให้เกิดขึ้นกับแกนนำหรือ ประชาชนในชุมชน เพื่อให้เกิดแรงจูงใจในการเปลี่ยนแปลงความคิด มุมมอง ทัศนคติ และการมีส่วน ร่วมแบบร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมติดตามผล และร่วมรับประโยชน์ โดยบูรณาการความรู้ ทักษะ ประสพการณ์ของแต่ละบุคคลและแต่ละภาคส่วน เพื่อร่วมกันสร้างสันติสุขหรือสันติภาพ

3. สังคมพุทธวัฒนธรรม หมายถึง ชุมชน หมู่บ้านที่มีความแตกต่างหลากหลายทางความ เชื่อ ศาสนา ความศรัทธา ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรม โดยในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้มุ่ง หมายถึง ชุมชนในจังหวัดนครสวรรค์ ชุมชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และชุมชนในจังหวัด นครศรีธรรมราช

4. การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ หมายถึง การที่ประชาชนหรือคนในชุมชนที่มีความแตกต่าง หลากหลายทางความเชื่อ ความศรัทธา ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมประพฤติปฏิบัติดีต่อกัน การเคารพให้เกียรติกันและกัน การยอมรับความแตกต่างหลากหลาย การอยู่ร่วมกันด้วยความรัก

ความปรารถนาดีต่อกัน มีความเกื้อกูล เห็นอกเห็นใจกัน มีความชื่นชมยินดีให้กัน มีน้ำใจ
เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปัน เอื้ออาทร การมีจิตอาสา มีส่วนร่วม และมีจิตสาธารณะต่อส่วนรวม

9. วิธีดำเนินการวิจัย

เพื่อให้การวิจัยครั้งนี้มีประสิทธิภาพและเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผู้วิจัยได้กำหนดระเบียบวิธีวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ซึ่งประกอบด้วยวิธีการวิจัยแบบคุณภาพภาคสนาม (Qualitative Research) ผ่านการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) แกนนำในระดับชุมชนและระดับนโยบาย (Core Group) สำหรับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ในภาคสนาม (Field Study) นั้น ได้มีการจัดกิจกรรมพัฒนาระบวนทัศน์และความเข้าใจทางพุทธธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ด้วยเทคนิค (A-I-C=Appreciation-Influence-Control) และประเมินผลด้วยเทคนิค (AAR = After Action Review) และการจัดกิจกรรมสัมมนาทางวิชาการเพื่อคืนข้อมูล รวมทั้งมีการประเมินผลตัวแบบในการพัฒนาระบวนทัศน์และความเข้าใจทางพุทธธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติว่ามีความความถูกต้อง มีความเหมาะสม มีความเป็นไปได้ และสามารถที่จะใช้ประโยชน์ได้จริง โดยใช้วิธีทวิภาคี ดังนี้

๑. การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และข้อมูลจากการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) รวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒. การศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม (Field Study) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ซึ่งเป็นผู้นำระดับชุมชน ในระดับพื้นที่ (Core Group) ทั้งที่เป็นผู้แทนจากชุมชนชาวไทยพุทธ คริสต์ อิสลาม รวมถึงตัวแทนกลุ่มความแตกต่างหลากหลายในชุมชนที่เป็นพื้นที่เป้าหมาย ขณะเดียวกันก็ยังมีการพบปะ พูดคุย รับทราบ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ถึงแนวนโยบาย ยุทธศาสตร์ หรือทิศทางในการขับเคลื่อนพัฒนา กระบวนทัศน์และความเข้าใจในสังคมพุทธธรรม เพื่อนำไปสู่การสร้างความรู้รอบคอง สมานฉันท์ หรือการสร้างชุมชนและสังคมสันติภาพไร้รอยต่อกับผู้บริหารในระดับจังหวัดทั้งในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ พระนครศรีอยุธยา และนครศรีธรรมราช รวมจำนวนทั้งสิ้น ๙๖ รูป/คน

๓. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ในภาคสนาม (Field Study) เพื่อพัฒนาระบวนทัศน์และความเข้าใจทางพุทธธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันตินั้น มีการดำเนินการจำนวน ๒ กิจกรรมสำคัญ คือ

๑) โครงการสัมมนาเชิงปฏิบัติการภายใต้หัวข้อ “ศานติประชาธรรม : การสร้างกระบวนทัศน์การอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพุทธธรรมด้วยพลังการขับเคลื่อนของชุมชน ” โดยจัดขึ้นในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีผู้นำระดับชุมชนหรือท้องที่ท้องถิ่น ทั้งที่เป็นผู้นำหรือผู้แทนศาสนาในพื้นที่อำเภอพระนครศรีอยุธยา ทั้งไทยพุทธ คริสต์ อิสลาม รวมถึงประเด็นความหลากหลายในทางเพศ อายุ การศึกษา และหน้าที่การงานหรือการประกอบอาชีพ จำนวน ๘๐ รูปหรือคน

๒) กิจกรรมศาสนสัมพันธ์ สมานฉันท์ปรองดอง ซึ่งเป็นการคืนข้อมูลสู่ชุมชนและส่วนงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ โดยจัดขึ้น ณ หอประชุมเฉลิมพระเกียรติ ๘๐ พรรษา

มจร วิทยาเขตนครสวรรค์ มีผู้นำศาสนาพุทธทั้งพระสงฆ์ภิกษุระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล และระดับวัด รวมถึงพุทธศาสนิกชนที่สนใจ ผู้นำศาสนาคริสต์ทั้งบาทหลวงจากนิกายโรมันคาทอลิกและนิกายโปรเตสแตนต์และเหล่าคริสตชนในจังหวัดนครสวรรค์ ผู้นำศาสนาซิกข์ ผู้นำศาสนาอิสลามและพี่น้องมุสลิม ตัวแทนนิสิต นักศึกษา รวมถึงผู้แทนในระดับจังหวัดและผู้แทนหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ทั้งกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในจังหวัดนครสวรรค์ (กอรมน.) และศูนย์ปรองดองสมานฉันท์เพื่อการปฏิรูป (ศปป.) จ.นครสวรรค์ที่เป็นภาคีเครือข่ายสำคัญในการขับเคลื่อนพัฒนา กิจกรรมข้างต้นนี้ โดยมีผู้เข้าร่วมในกิจกรรมครั้งนี้ จำนวน ๗๘๐ รูปหรือคน

สำหรับ การวิเคราะห์ข้อมูล ในการศึกษาทั้งในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์เชิงพื้นที่ที่ได้จากการสังเกต (Observations) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ซึ่งเป็นกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) และประเมินผลด้วยเทคนิค (AAR = After Action Review) รวมทั้งมีการประเมินผลตัวแบบในการการพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพุทธวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติว่ามีความความถูกต้อง มีความเหมาะสม มีความเป็นไปได้ และสามารถที่จะใช้ประโยชน์ได้จริง

10. ผลการศึกษา (ตามวัตถุประสงค์ และ Key Results (KRs) ของแต่ละแผนงาน)

โปรแกรม ววน.		แผนงาน		ผลงานที่เกิดขึ้นจริง
วัตถุประสงค์	KRs (ได้อะไร)	Obj.	KRs	
ข้อ 1. เพื่อพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ	ชุดความรู้ในการพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติใน 5 มิติ คือ 1) การป้องกันการเข้าใจผิดซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะในเรื่องของข้อมูล ข้อเท็จจริง หรือ Fake news 2) การสร้างความเสมอภาค เท่าเทียม ยุติธรรม และเป็นธรรม ๓) การสร้างความสมัคร	ข้อ 1. เพื่อพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ	หลักการและองค์ประกอบในการพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติใน 5 มิติ คือ 1) การป้องกันการเข้าใจผิดซึ่งกันและกันโดยเฉพาะในเรื่องของข้อมูล ข้อเท็จจริง หรือ Fake news 2) การสร้างความเสมอภาค เท่าเทียม ยุติธรรม และเป็นธรรม ๓) การสร้างความสมัครสมานสามัคคี 4) การส่งเสริมความซื่อสัตย์ ซื่อตรง จริงใจ และเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม 5) การสนับสนุนการอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานความแตกต่างแต่ไม่แตกแยก	ได้ชุดองค์ความรู้รูปแบบรูปแบบการพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

	สมานสามัคคี 4) การส่งเสริมความซื่อสัตย์ ซื่อตรง จริ่งใจ และเสียสละ ประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม 5) การสนับสนุนการอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานความแตกต่างแต่ไม่แตกแยก			
ข้อ 2. เพื่อเสนอแนวปฏิบัติในการพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติไว้ร่อยต่อ	หลักการพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติไว้ร่อยต่อ ตามหลักบัญญัติ 10 ประการ คือ 1) การยึดมั่นและปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสนาตนเองอย่างเคร่งครัด 2) การเห็นคุณค่าและเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของเพื่อร่วมสังคม 3) การยอมรับและเคารพในความแตกต่างหลากหลายระหว่างบุคคลด้วยกัน 4) การเคารพสิทธิและเสรีภาพของตนเองและผู้อื่น 5) การสร้างความเสมอภาค เท่าเทียม และความยุติธรรมให้แก่กันและกันเท่าที่จะสามารถทำได้ 6) การยึดถือประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญมากกว่าประโยชน์ส่วนตนที่ควรจะได้รับ 7) การมีจิตสำนึก จิตอาสา และจิตสาธารณะที่ประกอบด้วยเมตตาธรรม 8) การรู้หน้าที่ มีความรับผิดชอบทั้งในระดับส่วน	ข้อ 2. เพื่อเสนอแนวปฏิบัติในการพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติไว้ร่อยต่อ	หลักปฏิบัติในการพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติไว้ร่อยต่อ ตามหลักบัญญัติ 10 ประการ คือ 1) การยึดมั่นและปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสนาตนเองอย่างเคร่งครัด 2) การเห็นคุณค่าและเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของเพื่อร่วมสังคม 3) การยอมรับและเคารพในความแตกต่างหลากหลายระหว่างบุคคลด้วยกัน 4) การเคารพสิทธิและเสรีภาพของตนเองและผู้อื่น 5) การสร้างความเสมอภาค เท่าเทียม และความยุติธรรมให้แก่กันและกันเท่าที่จะสามารถทำได้ 6) การยึดถือประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญมากกว่าประโยชน์ส่วนตนที่ควรจะได้รับ 7) การมีจิตสำนึก จิตอาสา และจิตสาธารณะที่ประกอบด้วยเมตตาธรรม 8) การรู้หน้าที่ มีความรับผิดชอบทั้งในระดับส่วน	องค์ความรู้ใหม่ในการสร้างเครือข่ายจิตสาธารณะในสังคมพหุวัฒนธรรมกับการพัฒนาสู่เมืองสันติภาพไว้ร่อยต่อ

	เสรีภาพของ ตนเองและผู้อื่น 5) การสร้าง ความเสมอภาค เท่าเทียม และ ความยุติธรรม ให้แกกันและกัน เท่าที่จะสามารถ ทำได้ 6) การ ยึดถือประโยชน์ ของส่วนรวมเป็น สำคัญมากกว่า ประโยชน์ส่วน ตนที่ควรจะ ได้รับ 7) การมี จิตสำนึก จิต อาสา และจิต สาธารณะที่ ประกอบด้วย เมตตาธรรม 8) การรู้หน้าที่ มี ความรับผิดชอบ ทั้งในระดับส่วน ตนและระดับ ส่วนรวม 9) การ มีวิจารณ์ญาณใน พูดและการ แสดงความคิด เห็นที่เป็นไป ด้วยหลักแห่ง เหตุและผล และ สุดท้าย คือ 10) การสนับสนุน ส่งเสริม และให้ ความร่วมมือใน การแก้ไขในทุก ระดับของปัญหา ความขัดแย้งให้ สงบลงได้ด้วย แนวทางสันติวิธี		ตนและระดับส่วนรวม 9) การมีวิจารณ์ญาณในพูด และการแสดงความคิดเห็น ที่เป็นไปด้วยหลักแห่งเหตุ และผล และสุดท้าย คือ 10) การสนับสนุน ส่งเสริม และ ให้ความร่วมมือในการแก้ไข ในทุกระดับของปัญหาความ ขัดแย้งให้สงบลงได้ด้วย แนวทางสันติวิธี	
--	---	--	---	--

11. ผลที่เกิดขึ้นจริง (Output)

ผลงานที่คาดว่าจะได้รับ	รายละเอียดของผลผลิต	จำนวนนับ			หน่วยนับ	ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับ	ผลกระทบที่คาดว่าจะได้รับ
		๒๕๖๒	๒๕๖๓	รวม			
๒๕. บทความทางวิชาการ – วารสารระดับชาติ	บทความวิจัย “รูปแบบการพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ”		๑	๑	เรื่อง	ได้รับการตีพิมพ์และเผยแพร่ในวารสารฐาน TCI	ผู้ที่สนใจสามารถนำไปอ้างอิงในผลงานวิจัยหรือผลงานวิชาการที่ตนเองผลิตหรือเขียนขึ้นมาได้
๒๘. การประชุม/สัมมนา ระดับชาติ – นำเสนอแบบโปสเตอร์	บทความวิชาการ “กระบวนการและขั้นตอนในการพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจ ในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ”		๑	๑	เรื่อง	ได้รับการตีพิมพ์และเผยแพร่ในวารสารฐาน TCI	ผู้ที่สนใจสามารถนำไปอ้างอิงในผลงานวิจัยหรือผลงานวิชาการที่ตนเองผลิตหรือเขียนขึ้นมาได้
๑๗. การใช้ประโยชน์เชิงสาธารณะ – การถ่ายทอดเทคโนโลยี	เครือข่าย จิตอาสาเพื่อภาคประชาสังคม		๓		เครือข่าย	นำไปสู่การเชื่อมประสานเครือข่ายในระดับชุมชนและระดับจังหวัด	ภาคีเครือข่ายชุมชนสันติสุข
๑๑. กระบวนการใหม่ – ระดับภาคสนาม	กระบวนการและขั้นตอนในการพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ		๕		กระบวนการ	รูปแบบการจัดสัมมนาทางวิชาการบนพื้นฐานการมีส่วนร่วม	การสร้างชุมชนและสังคมสันติภาพไร้รอยต่อ
๒๐. การพัฒนากำลังคน – นศ.ระดับปริญญาโท	นักวิจัยรุ่นใหม่ (นักวิจัยลูกไก่) และนักวิจัยชุมชน		๑๐		คน	เกิดนักวิจัยในชุมชนและสังคม	การวิจัยชุมชน การแก้ไขปัญหาชุมชนผ่านกระบวนการวิจัยทั้งในเชิงปฏิบัติการ AR และแบบ PAR

12. การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

ด้าน	โดยองค์กร	ใช้อย่างไร
นโยบาย	คณะสงฆ์จังหวัด คณะกรรมการอิสลามกลาง องค์กรปกครองท้องถิ่น ผู้นำชุมชน	การส่งเสริม การสนับสนุน การอบรม การสัมมนา หรือการจัดกิจกรรม โครงการตามหลักการ 5 มิติ และตามบทบัญญัติเพื่อเป็นหลักปฏิบัติ 10 ข้อ
สังคม	คณะสงฆ์จังหวัด คณะกรรมการอิสลามกลาง องค์กรปกครองท้องถิ่น	นำไปประยุกต์ใช้ผ่านการส่งเสริม สนับสนุน ให้เกิดการประพฤติปฏิบัติต่อกันตามหลักการ 5 มิติ และตามบทบัญญัติเพื่อเป็นหลักปฏิบัติ 10 ข้อ

	ผู้นำชุมชน	
เศรษฐกิจ	คณะสงฆ์จังหวัด คณะกรรมการอิสลามกลาง องค์กรปกครองท้องถิ่น ผู้นำชุมชน	เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และแลกเปลี่ยนสินค้า ชุมชน สินค้า OTOP และการสินค้าภาคบริการ ระหว่างกันในระดับชุมชนและท้องถิ่น
วิชาการ	คณะสงฆ์จังหวัด คณะกรรมการอิสลามกลาง องค์กรปกครองท้องถิ่น ผู้นำชุมชน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง กรณราชวิทยาลัย	การตีพิมพ์เผยแพร่บทความวิชาการ บทความวิจัย และการนำไปใช้ในการประกอบการเรียนการสอนทั้ง ในระดับปริญญาตรี ปริญญาโท และปริญญาเอก รวมถึงเป็นข้อมูลสารสนเทศทางวิชาการเพื่อ สาธารณะประโยชน์ หรือสาธารณกุศล

13. สรุป

การพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันตินั้น ผู้ที่เกี่ยวข้องและภาคีเครือข่ายจะต้องร่วมกันขับเคลื่อนและพัฒนา ใน ๕ มิติสำคัญ คือ ๑) การป้องกันการเข้าใจผิดซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะในเรื่องของข้อมูล ข้อเท็จจริง หรือ Fake news ๒) การสร้างความเสมอภาค เท่าเทียม ยุติธรรม และเป็นธรรม ๓) การ สร้างความสมัครสมานสามัคคี ๔) การส่งเสริมความซื่อสัตย์ ซื่อตรง จริงใจ และเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ๕) การสนับสนุนการอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานความแตกต่างแต่ไม่แตกแยก

สำหรับแนวปฏิบัติในการพัฒนากระบวนการทัศน์ในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม นั้น ทุกภาคส่วนจะต้องร่วมมือกันส่งเสริม สนับสนุนให้ผู้คนในสังคมพหุวัฒนธรรม ประพฤติ ปฏิบัติตน ตามหลักบัญญัติ ๑๐ ประการ คือ ๑) การยึดมั่น และปฏิบัติตามหลัก คำสอนของศาสนาตนเองอย่างเคร่งครัด ๒) การเห็นคุณค่าและเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ของเพื่อร่วมสังคม ๓) การยอมรับและเคารพในความแตกต่าง หลากหลายระหว่างบุคคลด้วยกัน ๔) การเคารพสิทธิและเสรีภาพของตนเองและผู้อื่น ๕) การ สร้างความเสมอภาค เท่าเทียม และความยุติธรรม ให้แก่กันและกันเท่าที่จะสามารถทำได้ ๖) การยึดถือประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ มากกว่าประโยชน์ส่วนตนที่ควรจะได้รับ ๗) การมีจิตสำนึก จิตอาสา และจิตสาธารณะที่ประกอบด้วยเมตตาธรรม ๘) การรู้หน้าที่ที่มีความรับผิดชอบ ทั้งในระดับส่วนตนและระดับส่วนรวม ๙) การมีวิจารณ์ภายในพูดและการแสดงความคิดเห็นที่เป็นไปด้วยหลักแห่งเหตุและผล และสุดท้าย คือ ๑๐) การสนับสนุน ส่งเสริม และให้ความร่วมมือในการแก้ไขในทุกระดับของปัญหาความขัดแย้งให้สงบลงได้ด้วยแนวทางสันติวิธี

14. อภิปรายผล

แนวการพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ประกอบด้วย ๑) การป้องกันและแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในเรื่องของข้อมูล ข้อเท็จจริง เพื่อป้องกันการเข้าใจผิดซึ่งกันและกัน ๒) การป้องกันและแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในเรื่องของผลประโยชน์ เพื่อให้เกิดความเสมอภาค เท่าเทียม ยุติธรรม และเป็นธรรม ๓) การป้องกันและแก้ไข

ปัญหาความขัดแย้งในเรื่องของความสัมพันธ์ เพื่อให้เกิดความสมัครสมานสามัคคี ๔) การป้องกันและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในเรื่องของโครงสร้างทางสังคมหรือชุมชน เพื่อให้ผู้นำหรือคณะกรรมการชุมชนดำรงบทบาทและปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์ ซื่อตรง จริ่งใจ และเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ๕) การป้องกันและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในเรื่องของความเชื่อหรือค่านิยมเพื่อให้คนในชุมชนและสังคมพึงรักษาความซื่อสัตย์ ซื่อตรง มีความจริงใจ เนื่อเชื่อใจกัน ไม่เบียดเบียนหรือข่มเหงรังแกกัน และปฏิบัติอยู่ในกรอบของกฎหมาย ระเบียบ หรือข้อบังคับอันเดียวกัน

ขณะเดียวกันแนวปฏิบัติในการพัฒนากระบวนการทัศนและความเข้าใจทางพุทธธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้คนในชุมชนและสังคมที่มีความแตกต่างหลากหลายหรือมีความเป็นชุมชนและสังคมพุทธธรรมควร ประพฤติปฏิบัติ ตามหลักบัญญัติ ๑๐ ประการ คือ ๑) การยึดมั่นในคำสอนของศาสนา ๒) การเห็นคุณค่าและเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ๓) การยอมรับและเคารพในความแตกต่างระหว่างบุคคล ๔) การเคารพสิทธิและเสรีภาพของตนเองและผู้อื่น ๕) การมีความเสมอภาคและความยุติธรรม ๖) การยึดถือประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ ๗) การมีจิตสำนึกจิตอาสา และจิตสาธารณะ ๘) การรู้หน้าที่ มีความรับผิดชอบ ๙) การมีวิจารณ์ญาณในพูดและการแสดงความคิดเห็น และ ๑๐) การแก้ไขความขัดแย้งด้วยสันติวิธี

ทั้งนี้ผลการวิจัยที่ค้นพบมีความคล้ายคลึงกับ ผลการศึกษาวิจัย “การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพุทธธรรมในประเทศไทยกรณีศึกษาสังคมพุทธธรรมในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่” ซึ่งพระมหามงคลกานต์ จิตธมโม และคณะ^{๑๒} ศึกษาแล้วพบว่า ๑) หลักการอยู่ร่วมกัน ตั้งอยู่บนพื้นฐานของเข้าใจและยอมรับซึ่งความแตกต่างในเรื่องของแนวคิดวัฒนธรรมประเพณี และความแตกต่างทางด้านเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา ลัทธิความเชื่อ ๒) หลักการอยู่ร่วมกันของแต่ละศาสนา จะต้องไม่สร้างความแตกแยก ทำตนให้เป็นประโยชน์ เปิดกว้างอย่างเท่าเทียมกัน และ ๓) การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพุทธธรรม จะต้องส่งเสริมการยอมรับในเรื่องความแตกต่างในเรื่องความคิดตลอดจนมีทัศนคติที่ดีในการอยู่ร่วมกัน อันจะเป็นผลให้การอยู่ร่วมกันในชุมชนที่มีความหลากหลายอย่างมีประสิทธิภาพขณะเดียวกันจากการศึกษา “การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพุทธธรรม: กรณีศึกษาชุมชนเขตบางรัก กรุงเทพมหานคร” ที่พระมหานภดล ปุณณสุวฑฒโก^{๑๓} ศึกษาแล้วพบว่า ๑) การเข้าใจและยอมรับซึ่งความแตกต่างในเรื่องของเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา และลัทธิความเชื่อ ๒) การอยู่ร่วมกันจะต้องมีการให้หรือเสียสละ การพูดจาที่ไพเราะ ทำตนให้เป็นประโยชน์ การเปิดกว้างอย่างเท่าเทียมกัน และการให้ทุกคนในสังคมหันมาเข้าใจในความแตกต่างและสนใจที่จะเรียนรู้ความแตกต่างกับความรู้ที่มีอยู่ และ ๓) ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ส่งเสริมความมีระเบียบเรียบร้อย และประพฤติปฏิบัติตามหลักการศาสนาอย่างจริงจัง

^{๑๒} พระมหามงคลกานต์ จิตธมโมและคณะ, “การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพุทธธรรมในประเทศไทยกรณีศึกษาสังคมพุทธธรรมในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่” , วารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม- ธันวาคม ๒๕๖๒): ๔๖-๕๙.

^{๑๓} พระมหานภดล ปุณณสุวฑฒโก, “การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพุทธธรรม: กรณีศึกษาชุมชนเขตบางรัก กรุงเทพมหานคร”, รายงานวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย : ภาควิชาบาลีสันสกฤต คณะพุทธศาสตร์, ๒๕๖๐).

ขณะเดียวกันยังมีความสอดคล้องกับการศึกษา “พหุวัฒนธรรมทางศาสนากับแนวทางการอยู่ร่วมกันของจีนและมลายู: กรณีศึกษาประเทศบรูไน” ที่ลำพอง กลมกุล^{๑๔} ศึกษาแล้วพบว่า ความแตกต่างทางศาสนา ชาติพันธุ์และความเชื่อในบรูไนส่งผลให้เกิดชนตริธรรมในการอยู่ร่วมกัน โดยมีการจัดการและการบริหารอย่างเหมาะสมเพื่อให้เกิดกลไกในการดำเนินชีวิตร่วมกัน ภายใต้ความเป็นพหุวัฒนธรรมทางศาสนาที่ต้องประกอบด้วยการเรียนรู้ การทำความเข้าใจ และปรับตัว โดยมีหลักคิดทางศาสนาที่ยึดมั่นในชนตริธรรม มีความอดทนอดกลั้นต่อความแตกต่าง เคารพและให้เกียรติต่อความแตกต่างของเพื่อนร่วมสังคม คำนึงถึงความเป็นมนุษย์ร่วมสังคมชาติ อันเป็นแนวทางหรือระบบคิดในการอยู่ร่วมกันของสังคมพหุวัฒนธรรมทางศาสนา ระหว่างชาวจีนและมลายูบรูไนที่มีการปฏิบัติและนำไปปรับใช้เพื่อการอยู่ร่วมกันในวิถีความแตกต่างดังที่ปรากฏในปัจจุบัน ขณะที่ “การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขที่ยั่งยืนในสังคมพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลกระโด อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี” ที่ วาสนา พิทักษ์ธรรม และคณะ^{๑๕} ได้ศึกษาวิจัยแล้วยังพบว่า ทุกศาสนา สอนให้มีความยุติธรรมไม่รู้จักรานเบียดเบียนผู้อื่น รวมทั้งการยอมรับศาสนาอื่น ถ้าบุคคลมีความรู้ในเรื่องศาสนาที่ถูกต้อง มีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง มีการปกครองที่ยุติธรรม มีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ถึงจะมีความแตกต่างทางภาษาและวัฒนธรรม ก็สามารถอยู่ร่วมกันได้ ความร่วมมือของบุคคลระหว่างศาสนาเป็นสิ่งสำคัญในการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างไทยพุทธและไทยมุสลิมนำมาซึ่งสันติสุขที่ยั่งยืน

ผลจากการศึกษาวิจัย การพัฒนากระบวนการทัศน์ในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม ยังมีความสอดคล้องกับการศึกษา “การอยู่ร่วมกันของชุมชนในสังคมพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษา ตำบลทรายขาว อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี” ซึ่ง สุไรยานิ และมะรอนิง สาแลมิง^{๑๖} ศึกษาแล้วพบว่า พุทธทางทรัพยากรธรรมชาติผู้นำ ชุมชนที่เข้มแข็งระบบการปกครองที่มีความยุติธรรม ความสัมพันธ์แบบเครือญาติและการสื่อสารภาษาเดียวกัน เป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขของชาวไทยพุทธและชาวมลายู ขณะเดียวกันยังสอดคล้องกับ “รูปแบบการอยู่ร่วมกัน พุทธ คริสต์ อิสลาม ในพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ” ที่ จักรพงษ์ เปี่ยมเมตตาและคณะ^{๑๗} ศึกษาแล้วพบว่า

^{๑๔} ลำพอง กลมกุล , “พหุวัฒนธรรมทางศาสนากับแนวทางการอยู่ร่วมกันของจีนและมลายู: กรณีศึกษาประเทศบรูไน” , วารสารโพธิ์วิจัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ , ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๑): ๗๖-๙๐.

^{๑๕} วาสนา พิทักษ์ธรรม จริญญา พิทักษ์ธรรม นาซอรี เต๊ะกาแซ และวาริก ภูนา , “การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขที่ยั่งยืนในสังคมพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลกระโด อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี” , การประชุมวิชาการและนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ ราชธานีวิชาการ ครั้งที่ ๑ “สร้างเสริมสหวิทยาการ ผสมผสานวัฒนธรรมไทย ก้าวอย่างมั่นใจเข้าสู่ AC” วันศุกร์ที่ ๒๙ กรกฎาคม ๒๕๕๙ ณ มหาวิทยาลัยราชธานี , หน้า ๑๕๓๔-๑๕๓๙.

^{๑๖} สุไรยานิ และมะรอนิง สาแลมิง , “การอยู่ร่วมกันของชุมชนในสังคมพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษา ตำบลทรายขาว อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี” , วารสารการเมืองการปกครอง, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (กันยายน ๒๕๕๖-กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗): ๒๐๔-๒๑๙

^{๑๗} จักรพงษ์ เปี่ยมเมตตาและคณะ , “รูปแบบการอยู่ร่วมกัน พุทธ คริสต์ อิสลาม ในพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ”, วารสารการวิจัยการบริหารการพัฒนา, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๑):

การส่งเสริมพฤติกรรมของศาสนิกชนให้กระทำตนเป็นคนดีมีวัฒนธรรม และเป็นที่ยอมรับว่าเป็นความดีร่วมกัน มีความรักเพื่อนมนุษย์ มีความกตัญญู รู้จักให้อภัย ถือเป็นหลักการขั้น พื้นฐานในการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม ซึ่งอาจจะแตกต่างจากการศึกษา “ การอยู่ร่วมกันของความหลากหลายทางวัฒนธรรมภายในองค์กรพหุวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายทางภาษา: กรณีศึกษา MAP Foundation” ที่ปรีชภัคดี ที่คาสุข ^{๑๘} ศึกษาแล้วพบว่า การทำงานร่วมกันบนพื้นฐานของความหลากหลายทางวัฒนธรรมทางภาษานั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ด้วยวิธีการ “อยู่ร่วมกันแบบคู่ปรับ-คู่แข่ง” โดยไม่จำเป็นต้องกลืนกันและกันหรือให้อัตลักษณ์ของใครต้องละลายหายไป

15. การเผยแพร่/ประชาสัมพันธ์

เว็บไซต์สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ <https://bri.mcu.ac.th/rms/> และบทความที่รอการตีพิมพ์ตามวารสารที่อยู่ใน TCI 1 และ TCI2

16. เอกสารอ้างอิง

- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ . การจัดการเครือข่าย: กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: ชัคเชส มีเดีย, ๒๕๔๓.
- เจลิยว บุรีภักดี และคณะ . ชุดวิชาการวิจัยชุมชน . กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสภาพัฒนาการวิจัย, ๒๕๔๕.
- เจลิยว บุรีภักดีและคณะ. ชุดวิชาการวิจัยชุมชน. กรุงเทพมหานคร: เอส อาร์. พรินติ้ง แมสโปรดักส์ , ๒๕๔๕.
- เสรี พงศ์พิศ. เครือข่าย: ยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มข้น ชุมชนเข้มแข็ง . กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๔๘.
- เสาวลักษณ์ สุดสวาท. การพัฒนาและความขัดแย้ง . กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๙.
- กาญจนา แก้วเทพ. สื่อเพื่อชุมชน: การประมวลองค์ความรู้ . กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๓.
- จามะรีเชียงทอง. สังคมวิทยาการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๙.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. “การไม่ใช้ความรุนแรง”. ใน สันติศึกษา เล่มที่ ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๗. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๑.
- ถวิลวดี บุรีกุล. การมีส่วนร่วม: แนวคิด ทฤษฎีและการบวนการ . นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า , ๒๕๔๘.

^{๑๘} ปรีชภัคดี ที่คาสุข, “การอยู่ร่วมกันของความหลากหลายทางวัฒนธรรมภายในองค์กรพหุวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายทางภาษา: กรณีศึกษา MAP Foundation”, วารสารด้านการบริหารรัฐกิจและการเมือง , ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๐): ๕๗-๙๘.

นพนิติ สุริยะ. "การระงับข้อพิพาทของรัฐโดยสันติวิธี". เอกสารประกอบการสอนวิชากฎหมาย
ระหว่างประเทศแผนกคดีการเมือง . กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ,
๒๕๒๖.

นฤมล นิราทร. การสร้างเครือข่ายการทำงาน: ข้อควรพิจารณา . กรุงเทพมหานคร:
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓.

นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์. กลวิธี แนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาชุมชนใน
การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท . กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสภณาการ
พิมพ์, ๒๕๒๗.

ประเวศ วะสี. เศรษฐกิจแห่งการพึ่งตนเอง: ความเข้มแข็งจากฐานล่าง . กรุงเทพมหานคร: หมอ
ชาวบ้าน, ๒๕๔๔.

ปรีชา เอี่ยมสุทธา. กฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีเมืองภาคสันติ . กรุงเทพมหานคร:
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๕.

ปาริชาติ วลัยเสถียรและคณะ. กระบวนการพัฒนาและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา .
กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สกว, ๒๕๔๓.

พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต). มองสันติภาพโลกผ่านภูมิหลังอารยธรรมโลกาภิวัตน์. กรุงเทพมหานคร
: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒.

พระมหาสุทนต์ อากาศโร . เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ . กรุงเทพมหานคร:
โครงการสร้างเสริมการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, ๒๕๔๗.

พุทธทาสภิกขุ. สันติภาพของโลก. สุราษฎร์ธานี : ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๓๑.

มัลลิกา ผลอนันต์. ทฤษฎีการสื่อสาร. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, ๒๕๕๒.

มารค ตามไท. "ข้อคิดเกี่ยวกับความมั่นคงกับการเตรียมความพร้อมเมื่อชาติมีภัย". ใน สันติวิธี :
ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความมั่นคง . กรุงเทพมหานคร: สถาบันยุทธศาสตร์ สำนักงานสภา
ความมั่นคงแห่งชาติ, ๒๕๔๒.

วันชัย วัฒนศัพท์ และคณะ. คู่มือการเพิ่มพลังการจัดการข้อพิพาท . นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า ,
๒๕๔๕.

วันชัย วัฒนศัพท์. ความขัดแย้ง: ทางออกด้วยสันติวิธี . นนทบุรี: สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล
สถาบันพระปกเกล้า สมาคมสันติวิธีแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๙.

วันชัย วัฒนศัพท์. ความขัดแย้ง: หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

วิทยากร เชียงกุล. The Soul of Mahatma Gandhi มหาตมะคานธี. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์สายธาร, ๒๕๕๓.

สนธยา พลศรี . เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน . กรุงเทพมหานคร: โอเอสพริ้นตติ้งเฮาส์
, ๒๕๕๐.

สมพงษ์ ชุมาก. "ข้อพิพาทระหว่างประเทศและการระงับข้อพิพาทระหว่างประเทศ". เอกสารชุดวิชา
กฎหมายระหว่างประเทศและองค์การระหว่างประเทศ หน่วยที่ ๖-๑๐ .
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สารมวลชน, ๒๕๓๐.

สัมพันธ์ เตชะอิก และคณะ. **การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน**. กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๓๗.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. **เอกสารชี้แจงพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. , ๒๕๔๖**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, ๒๕๔๖.

สำนักบริหารกองทุนพัฒนาชุมชน. **“ทำได้ หายจน” เรื่องราวการต่อสู้ชีวิตกับรวมอาชีพครัวเรือน กข.คจ.ดีเด่น**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการรักษาดินแดน, ๒๕๕๔.

สำนักส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน. **คู่มือการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นของประชาชน**. กรุงเทพมหานคร: กรมชลประทาน, ๒๕๕๕.

สิทธิพงษ์ สิทธิจักร. **การบริหารความขัดแย้ง**. กรุงเทพมหานคร: จงเจริญการพิมพ์, ๒๕๓๕.

สุเมธ ตันติเวชกุล. **“พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับการพัฒนาชนบท”**. ในเสรี พงศ์พิศ บรรณาธิการ. **ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง, ๒๕๓๖.

สุคนธ์ เครือคำ และคณะ. **การพัฒนาทีมงาน**. ลพบุรี: มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๔๕.

(๒) รายงานวิจัย:

ถ้วน เปาศีจุ. **“การบริหารงานภาครัฐในรูปแบบเครือข่าย: กรณีศึกษาสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน สำนักงานปฏิบัติการภาคใต้”**. รายงานวิจัย. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๔.

ปรีดา ปูนพันธ์ฉาย. **“ผลของการให้คำแนะนำแบบมีส่วนร่วมต่อความร่วมมือในการรักษาของผู้ป่วยโรคความดันโลหิตสูงชนิดไม่ทราบสาเหตุ”**. รายงานวิจัย. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๐.

พระมหานภดล ปุณณสุวฑฺฒโก. **“การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรม: กรณีศึกษาชุมชนเขตบางรัก กรุงเทพมหานคร”**. รายงานวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ภาควิชาบาลีสันสกฤต คณะพุทธศาสตร์, ๒๕๖๐.

วิชัย แสงสี. **“การศึกษาวิเคราะห์และพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการเครือข่ายสถานศึกษาในเขตพื้นที่ชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”**. รายงานวิจัย. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. **“โครงการจัดทำรูปแบบกลไกการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดทำนโยบาย แผน มาตรการ กฎหมาย หลักเกณฑ์และแนวทางปฏิบัติในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม”**. รายงานวิจัย. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๗.

สร้อยญา จุฑานิล. **“การบริหารเครือข่ายของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนสำนักงานปฏิบัติการภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”**. รายงานวิจัย. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๖.

สราวุฒิจาหอมและคณะ. “การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา”. **รายงานวิจัย**.มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ, ๒๕๕๘.

อรรถัย อัจฉา และสมศักดิ์ นัคลาจารย์. “เครือข่ายอาสาสมัครเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมเอตลัส”.

รายงานวิจัย.มหาวิทยาลัยมหิดล: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม, ๒๕๔๐.

(๓) บทความ:

กฤษฎา บุญชัย. “แนวคิด ทฤษฎีในการศึกษาชุมชนและประชาสังคม”. **วารสารร่มพญักษ์**. ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๑ (มิถุนายน-กันยายน ๒๕๔๑): ๑๓-๔๔.

ชนิษฐากาญจนรังสีนนท์. “การสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยองค์กรเครือข่าย”. **วารสารพัฒนาชุมชน**. ปีที่ ๓๘ฉบับที่๙ (กันยายน๒๕๔๒): ๒๖-๓๐.

จักรพงษ์ เปี่ยมเมตตาและคณะ. “รูปแบบการอยู่ร่วมกัน พุทธ คริสต์ อิสลาม ในพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ”. **วารสารการวิจัยการบริหารการพัฒนา**. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑(มกราคม-มิถุนายน๒๕๖๑)

ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์. “การจัดการศึกษาในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับเด็กชนเผ่าโรงเรียนประถมศึกษาพื้นที่ชายขอบภาคเหนือ”. **วารสารศิลปการศึกษาศาสตร์วิจัย มหาวิทยาลัยศิลปากร**. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๗): ๑๔๔๓-๑๔๕๘.

ธนา ประมุขกุล. “เครือข่าย”. **วารสารส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม**. ปีที่ ๒๔ ฉบับที่ ๓ (กรกฎาคม-กันยายน๒๕๔๔): ๒๖-๓๑.

ปรีชภัคดี ทีคาสุข. “การอยู่ร่วมกันของความหลากหลายทางวัฒนธรรมภายในองค์กรพหุวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายทางภาษา: กรณีศึกษา MAP Foundation”. **วารสารด้านการบริหารรัฐกิจและการเมือง**. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๐): ๕๗-๘๘.

พระมหามงคลกานต์ จิตธมโมและคณะ. “การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมในประเทศไทย กรณีศึกษาสังคมพหุวัฒนธรรมในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่”. **วารสารมหาจุฬาริชาการ**.ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒(กรกฎาคม- ธันวาคม ๒๕๖๒):๔๖-๕๙.

ลำพอง กลมกุล. “พหุวัฒนธรรมทางศาสนากับแนวทางการอยู่ร่วมกันของจีนและมลายู: กรณีศึกษาประเทศบรูไน”. **วารสารโพธิวิจัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ**. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๑): ๗๖-๙๐.

วาสนา พิทักษ์ธรรม จรัญ พิทักษ์ธรรม นาฮีรี เต๊ะกาแซ และวาริก ภูนา. “การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขที่ยั่งยืนในสังคมพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลกระโด อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี”. **การประชุมวิชาการและนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ ราชธานีวิชาการ ครั้งที่ ๑ “สร้างเสริมสหวิทยาการ ผสมผสานวัฒนธรรมไทย ก้าวอย่างมั่นใจเข้าสู่ AC”** วันศุกร์ที่ ๒๙ กรกฎาคม ๒๕๕๙ ณ มหาวิทยาลัยราชธานี. หน้า ๑๕๓๔-๑๕๓๙.

สิทธิโชค ปาณะศรีและคณะ. “พหุวัฒนธรรมในมุมมองของปรัชญาหลังนวยุค”. **วารสารเซนต์จอห์น**. ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๒๘ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๑): ๓๑-๔๖.

สุโรยวานิ และมะรอนิง สาแลมิง .“การอยู่ร่วมกันของชุมชนในสังคมพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษาตำบล
ทรายขาว อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี”. วารสารการเมืองการปกครอง.ปีที่ ๔ ฉบับที่
๑(กันยายน ๒๕๕๖-กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗): ๒๐๔-๒๑๙

(๔) ดุษฎีนิพนธ์:

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส นิธิบุญยากร. “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี : ศึกษา
วิเคราะห์กรณีลุ่มน้ำตาช้าง จ.เชียงใหม่”. **ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**

พระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

อัครเดช พรหมกัลป์. “การพัฒนารูปแบบการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งตามหลักพุทธธรรมขององค์กร
ปกครองส่วนท้องถิ่น”. **ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสน
ศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

(๕) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่และเอกสารอื่น ๆ:

สถาบันพระปกเกล้า. “การพัฒนาการเมืองและการมีส่วนร่วมของประชาชน”. **เอกสารประกอบการ
ศึกษาดูงานของคณะกรรมการการรัฐสภา** . นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า , ๒๕๕๑.(อัต
สำเนา).

Peggy, “Multicultural Education Practices: Models from Three Authors”, ในเอกสาร
ประกอบการประชุมปฏิบัติการบูรณาการ Multicultural Education ในการ
พัฒนาการเรียนการสอน น คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขต
ปัตตานี, ๒๕๔๙. (อัตสำเนา).

๒. ภาษาอังกฤษ

1. Secondary Sources

(I) Books:

Aler. Cathrin and Hage. Jerald. **Organization Working Together**. California: Sage,
1993.

Allan C. Filley. **Interpersonal Conflict Resolution**. Glenview. Illinois: Scott. Foresman
and company, 1975.

Banks. **Multicultural education: Theory and practice**. 3rd ed..Allyn and Bacon:
Boston, 1994.

Baruth and Manning. **Multicultural Education of Children and Adolescents**.
Boston: Allyn and Bacon, 1992.

Bertram H. Raven and Jeffrey z. Rubin. **Social Psychology: People in Groups**. New
York: John Wiley,1976.

Caplow. Theodore. **Principle of Organization**. New York: Harcourt Brace &World,
1964.

Clyde Eagleton. **International Government**. New York: The Ronald Press, 1948.

- Cohen J.M. and Uphoff N.T.. **Participation's Place in Rural Development: Seeking Clarity Through Specific.** World Development. New York: Cornell University, 1977
- Daniel Katz and Robert L. Kahn. **The Social Psychology of Organizations.** 2nd ed. New York: John Wiley, 1978.
- David L. Brow. **Managing Conflict at Organizational Interfaces.** Reading. Massachusetts: Addison – Wesley, 1983. pp
- Edward J. Murray. "Conflict: Psychological Aspects". in David L. Sills. **International Encyclopedia of the Social Sciences.** New York: Macmillan, 1968.
- Filley. Alan C.. **Interpersonal Conflict Resolution.** Glenview. Illinois: Scott. Foresman, 1975.
- Fred C. Ikle. **How Nations Negotiate.** New York: Haper & Row, 1964.
- Friedmann. John. **Empowerment: The Politics of Alternative Development.** Blackwell: Cambridge M.A. and Oxford UK, 1993.
- Galtung. Johan. **Peace by Peaceful Means: Peace and Conflict. Development and Civilization.** London: Sage Publications, 1998.
- Gene Sharp. **The Politics of Nonviolent Action part I.** Boston. Ma: Poster Sargent Publisher, 1973.
- J. A. Rowe. **An Album of Martin Luther King. Jr..** New York: Franklin Watts, 1970.
- Jame G. March and Herbert A. Simon. **Organizations.** New York: John Wiley and Sons, 1958.
- Johan Galtung. **Peace: Research. Education. Action: Essays in Peace Research.1.** Copenhagen: Christian Ejlers, 1975.
- Kae K. Chung and Leon C. Megginson. **Organizations Behavior: Developing Managerial Skill.** New York: Harper and Row, 1981.
- Kenneth W. Thomas and Ralph H. Kilman. **Thomas - Kilman Conflict Model Interest.** 27th printing. New York: XICOM Incorporated, 1987.
- Laura Nader. "Conflict: Anthropological Aspect". in David L. Sills. **International Encyclopedia of the Social Sciences.** Vol. 3. New York: Macmillan, 1968.
- Leland M. Goodrich & Edward Hambro. **Charter of United Nation.** Boston: World Peace Foundation, 1949.
- Lewis A. Coser. "Conflict: Social Aspect" in David L. Sills. **International Encyclopedia of the Social Sciences.** New York: Macmillan, 1968.
- Lowrence F. Shaffer and Edward J. Shoben. **The Psychology of Adjustment.** Boston: Houghton Mifflin, 1965.
- March. JG and Herbert A. Simon.. **Organization.** New York: John Wiley & Sons, 1958.

- Nerfin ed. **Another Development: Approaches and Strategies**. Uppsala: Dag Hammarskjöld Foundation, 1977.
- Rogers. E. M. and Shoemaker. F. F.. **Communication of innovations: A cross – cultural approach**. New York: The Free Press, 1976.
- Roy W. Peuman and Margeret E. Bruehl. **Managing Conflict: A Complete Process-Centered Handbook**. Englewood Cliffs. New Jersey: Prentice – Hall, 1982.
- Servaes. J.. Jacobson. T. A.. and White. S. A.. **Participatory communication for social change**. California: Sage, 1996.
- Shaffer. Lawrence F. and Shoben. Edward J.. **The Psychology of Adjustment**. Boston: Houghton Mifflin, 1965.
- Simmel. G.. **Conflict and the Web of Web of Group Affiliations**. Glencoe. Ill.: Free Press, 1955.
- Speed B. Leas. "Choosing a Conflict Management Strategy". in **Discover Your Conflict Management Style**. ed. Speed B. Leas. New York: The Alban Institute, 1984.
- Stephen P. Robbins. **Organizations Behavior: Concepts. Controversies. and Applications**. 2nd ed.. Englewood Cliffs. New Jersey: Prentice – Hall, 1983..
- United Nation. "Popular Participation asa Strategy for Promoting Community Level Action and Nation DevelopmentReport of the Meeting for The Adhoc Group of Expert". **Department of Internation Economic and Social Affair**. New York: United Nation, 1981.